PETRE PANDEA

SOARELE MELANCONIEI

MEMORII

„Nu-mi pare rău de nimic. Dacă ar fi să încep din nou viaţa, aş merge pe aceeaşi cărăruie şi aş comite aceleaşi greşeli, pas cu pas, sau aceleaşi fapte pozitive.
Cine poate şti judecata istoriei viitoare?
Mandarinul iartă pe toţi şi nu uită nimic...”
Dr. Petre Pandrea

ARTA PORTRETULUI

Dintre toate laturile existenţei sale (avocat, scriitor, jurnalist, sociolog, economist, moralist şi filosof), pe care singur şi le enumera (ignorând desigur multe altele) în celebra sa profeţie, în care relata, cu o uluitoare precizie, cum, „în anul 2000, vor veni biografii care (-i) vor cerceta figura enigmatică”, biografia sa „mai *simbolică* decât opera”, calitatea de scriitor este aceea la care Petre Pandrea a ţinut, se pare, cel mai mult. De altfel, arătam altădată cum prezumtivul roman *Patetica valahă,* închinat zbuciumatului şi tragicului veac 20 românesc, roman pe care-l vedea scris cândva de un urmaş demn de o asemenea misiune, a prins viaţă, fără ca el să-şi dea seama sau, măcar, fără ca el să ne mărturisească acest lucru, prin însăşi opera sa memorialistică, de o diversitate, de o profunzime şi de un dramatism fără egal.

Ce s-a-ntâmplat cu manuscrisul romanului *Neică Ioniţă Paşoptiştii”?* Nimeni nu ştie, încă. Tot aşa cum nimeni nu ştie ce s-a întâmplat cu alte câteva mii de pagini, confiscate la arestare sau scrise în detenţie, despre care avem mărturia certă a autorului că au existat. Deocamdată, în această privinţă, cu voie sau fără voie de la stăpânire, arhivele fostei Securităţi, aflate de ani buni sub controlul Serviciului Român de Informaţii, tac.

Oricum, din această scrisoare, care vede azi pentru prima oară lumina tiparului, înţelegem mai bine ambiţiile lui Petre Pandrea de a realiza un impresionant roman-fluviu, în care scop, pentru a ajunge la trecutul recent, atât de dureros şi de sumbru, dar şi la prezentul aproape la fel de netrebnic, el alege să coboare adânc, în istorie, pentru a căuta acolo rădăcinile răului. Astfel, aşa cum reiese din mărturisirile pe care i le face posibilului editor, volumul *Neică Ioniţă Paşoptiştii',* a cărui acţiune era plasată în perioada 1833 - 1877, se situa oarecum în mijlocul „fluviului” său romanesc, întrucât, cronologic, înaintea acestuia, după definitivarea grandiosului său proiect, urmau a fi aşezate romanele *Neică Ioniţă Clăcaşul* (1504 - 1533), *Ioniţă, Căpitan de Plai* (1601), *Ioniţă, Cavaler Floare de Crin* („epoca Brâncoveanului”), iar după *Paşoptist* aveau să urmeze *Tragedia de la Mărgăriteşti* („momentul agrar 1880”) şi *Popa Ioniţă, nepotul paşoptist* (1880 - 1907). Mai departe, spune Petre Pandrea în scrisoarea sa, „Strănepotul este prezent în *Monografia Mandarinului Valah* („1 volum”) şi în *Universitatea din Aiud (Jurnal intim, 1961-1964)”,* ceea ce ne indică faptul că acest „strănepot” era chiar el, iar amintitele lucrări nu reprezentau altceva decât strădania de a aduna, în folosul urmaşilor, un material cât mai viu, mai colorat şi mai consistent pentru o posibilă şi imperativă *Patetică valahă,* pe care, cel puţin într-o primă formă, o realiza el însuşi. Astfel, povestind şi de astă dată fapte şi întâmplări din mult încercata sa viaţă ori evenimente de o covârşitoare importanţă istorică, sau angajându-se în acerbe dezbateri teoretice ori în polemici necruţătoare, Petre Pandrea nu uită niciodată să-şi fotografieze, să-şi radiografieze, să-şi scaneze personajul aflat în discuţie, oricare ar fi acesta. Rezultatul: o vastă galerie de portrete, de o diversitate impresionantă şi de o forţă de-a dreptul magică.

Sigur că, referindu-ne la cartea de faţă, avem în primul rând în vedere portretele unor monştri sacri, de talia unor Nicolae Iorga, Vasile Pârvan ori Nicolae Titulescu. Dar, sub „soarele melancoliei”, care-i încălzea de undeva, din nevăzut, celula îngheţată şi-ntunecoasă de la Aiud, în care, dialogând cu umbrele, Petre Pandrea se izbăvea, într-o oarecare măsură, „de monotonia puşcăriei”, trăind uneori „momente feerice”, dar sporindu-şi, în cele din urmă, „afaniseala până la rang august”, scriitorul reuşeşte să contureze, cu inegalabila sa artă, multe alte portrete: de cărturari, de politicieni, de scriitori ori de jurnalişti, de prieteni ori de duşmani, de oameni de toată isprava ori de „lichele fanatizate”, făcându-ne în acelaşi timp martorii unei lumi în continuă mişcare, în care oamenii se definesc nu numai prin comportamentul, dar şi prin înfăţişarea lor, prin îmbrăcăminte, stil de viaţă, opţiuni culinare etc. Astfel, în această lungă galerie de portrete, se vor înseria (ordinea este, desigur, arbitrară) Petru Groza, Istrate Micescu, Mihai (Ică) Antonescu, Ion Gheorghe Maurer, Petru Dumitriu, Mihai Beniuc, Dimitrie Stelara, Brătienii, ca familie politică, Miron Constantinescu, prinţul legionar Alexandru Ghyka, Corneliu Zelea-Codreanu, Petre Constantinescu-Iaşi, Petre Tuţea, Sorin Pavel. Şi, printre mulţi alţii, nelipsitul Mihai Ralea, „licheaua nr. 1 a României”, cum îl caracteriza, cu alte prilejuri, Petre Pandrea.

Dar, deşi în general nemilos în portretele sale, atât cu prietenii, cât şi cu adversarii ideologici sau de orice altă natură, Petre Pandrea are de multe ori generozitatea să descopere, acolo unde te-ai aştepta mai puţin, şi dramul de omenie ascuns în spatele aparenţelor, al definitivelor judecăţi publice, ca de pildă atunci când observa *(Turnul de ivoriu)* că „există un colţ azuriu în sufletul de ocnă al lui Groza”. Un exemplu şi mai edificator este, în acest sens, portretul pe care i-l face, de astă dată, lui Mihai (Ică) Antonescu, atotputernicul şef de guvern din timpul dictaturii militare antonesciene. Personaj pe care Petre Pandrea îl cunoscuse încă din vremea studenţiei, din amfiteatrele Facultăţii de Drept, unde „venea îmbrăcat bălţat şi pretenţios”, având „înfăţişare şi gusturi hinduse: pantofi de lac cu lungi şireturi, toată ziua purta haină neagră, lavalieră tivită cu şireturi de mătase neagră, lavalieră colorată, guler tare alb, sau fistichiu, pantaloni vărgaţi, de ceremonie”. Dar, înainte de a-l face astfel praf, în privinţa aspectului său vestimentar, Petre Pandrea are grijă să ne spună câte ceva despre biografia tânărului său coleg: orfan de ambii părinţi, el se întreţinea din „cele trei slujbuliţe”, de fapt, trei sinecure, de care-i făcuseră rost unchii săi, profesorii universitari Eftimie şi Emanoil Antonescu. Tot datorită lor, „Ică se strecura prin facultate”, în sensul că, ne omorându-se prea tare cu învăţătura şi bizuindu-se pe relaţiile sale de familie, „examenele nu le-a dat în serie şi la rând, făţiş”, ci „pe sprinceană, în bibliotecă”. Ocupându-se în cele din urmă de omul politic Mihai (Ică) Antonescu, ajuns într-o poziţie atât de înaltă, încât putea să exercite, ca-n orice regim dictatorial, o putere malefică, discreţionară, Petre Pandrea concluzionează astfel: „în orice dictator zace un iepure, un iepure fricos şi laş”! Şi totuşi, chiar şi acestui om, asociat la toate barbariile din epocă (arestări abuzive, condamnări politice şi execuţii sumare, deportări în masă, călcarea în picioare a drepturilor cetăţeneşti etc.), el îi găseşte „colţul azuriu”: „nu m-a arestat sub

dictatura lui din 1940 - 1944", deşi „i-am făcut zile fripte la curţile marţiale cu pledoariile mele". Dimpotrivă, mărturiseşte Petre Pandrea, „m-a scăpat chiar din ghearele unei arestări, după pledoaria pentru UTC-Bucureşti".

De o atenţie specială se bucură şi renumitul avocat şi politician Istrate Micescu, la care „voinţa de putere şi de posesiune (...) era nemărginită. N-a pus puşca de vânătoare în pieptul unui client, pentru un onorariu controversat?". Pe de altă parte, el „şi-a alungat, fără bani şi pensii, patru soţii". Pentru că „zeii lui Istrate Micescu erau Mamona şi viţelul de aur", fapt care „l-a pierdut (...) în ochii şi stima contemporanilor". „L-am văzut prima oară în vasta lui bibliotecă, scrie Petre Pandrea. Ultima oară ne-am văzut la Aiud, în 1948, adică am trăit un sfert de veac în admiraţie şi „detestaţie". Şi iată cum portretul „arghirofilului" Istrate Micescu se conturează mereu, din mers, în vălmăşagul şi sub tăvălugul istoriei. Dezertor de la bara avocăţească în ceasuri grele, de dictatură militară sângeroasă, când ar fi putut salva, prin prestigiul său colosal şi prin pledoariile sale strălucite, sute de capete nevinovate, el se aliază, după război, „cu cele mai sinistre sotnii negre", pentru a deveni „şef de partid conservator". Trădat, după moda timpului, de un securist infiltrat în organizaţia sa ilegală şi subversivă în raport cu atotputernicul regim comunist, ajunge la Aiud, cu o condamnare de 25 de ani, unde-l întâlneşte pe Petre Pandrea. „Era, pentru mine, un om vechi, un om fără agonie, un om mort, notează Petre Pandrea. Ce eram eu pentru el ? O enigmă, după cum mi-a mărturisit-o, odată, cu ironie". Dispreţul pentru asemenea indivizi „leporici", pentru aceşti „lehăi" buni de gură doar atunci când aveau de încasat onorarii grase, pentru cauze care nu le puneau nici un moment viaţa şi libertatea în primejdie, este evident. Totuşi, Petre Pandrea încearcă să-l salveze de la umilinţă totală chiar şi pe acest iepure avar şi laş, dar înzestrat cu o extraordinară ştiinţă a „loviturii de bară",, relatând cum, după multe insistenţe ale tribunalului militar care-l judeca şi care avea de-acum sentinţa în buzunar, transmisă de înaltele oficialităţi comuniste, Istrate Micescu acceptă, în cele din urmă, să vorbească, dar nu pentru a se apăra, ştiut fiind că acest lucru era imposibil în condiţiile date, ci doar pentru a le arăta judecătorilor şi celor pe care-i reprezentau cine sunt ei de fapt. Astfel, sub privirile unei asistenţe îngheţate, el îşi regăsise curajul şi verva de a povesti parabola cu păunul şi cioara, care-l aleg pe porcul ieşit în cale, „plin de rapăn şi paraziţi", să decidă care din cele două păsări este cea mai frumoasă, urmând ca celei învinse să i se scoată ochii. Bucurându-se de favorurile ciorii, care-i ciugulise paraziţii, porcul o declarase pe ea câştigătoare. întâlnindu-se cu privighetoarea, păunul plânsese apoi „cu lacrimi de sânge: Nu-mi pare rău că cioara a fost decretată mai frumoasă decât un păun. îmi pare rău că am fost judecat de un porc". Ceea ce se întâmpla, desigur, şi în cazul povestitorului parabolei!

De portretizări remarcabile se bucură, ca să spunem aşa, şi multe oficialităţi comuniste, unele din ele aflate pe cai mari, chiar atunci când Petre Pandrea le zugrăvea, în singurătatea celulei sale, chipurile. Există o gradaţie evidentă a tuşelor pe care el le trasează în descrierea fiecăruia, de la „antropofagii şi genocidalii" Miron Constantinescu şi Teohari Georgescu, până la „femeia cu barbă", Ştefan Voitec. Iar dacă un fost bun prieten, ca Petre Constantinescu-Iaşi, alergând întruna după „comitete, comiţii şi subcomitete, ca Agamiţă Dandanache", nu mai avea nici „focul sacru al ştiinţei, nici al prieteniei, nici al condiţiei umane", un alt potentat al vremii, „amicul meu Jenică Maurer", care „n-a scris în viaţa lui decât o duzină de cărţi poştale ilustrate", ne apare ca o personalitatea mult mai complexă, deşi nici el nu stătea mult mai bine la capitolul caracter. Faptul că nu scrisese „nici o iotă juridică, de polivalenţă umanistică sau măcar culinară, unde se pricepea *en maitre",* nu-l împiedicase să devină academician. Totuşi, scrie Petre Pandrea, „această incongruenţă şi indelicateţe academică nu mă împiedică să depun mărturie că Jean Maurer este un scânteietor jurist oral, analist şi polemist acerb, fără bază doctrinară, fiindcă lectura sa predilectă se rezumă la romanele de aventuri poliţiste". Îl cunoştea bine, pentru că pledaseră „împreună pentru proletari, în tribunale şi curţi marţiale, sub cele trei dictaturi burgheze", unde Maurer fusese „sclipitor şi abil". Totuşi, faptul că „nu citea cărţi juridice" nu putea să-i scape unui cărturar atât de pasionat ca Petre Pandrea, care-şi aminteşte, amuzat dar şi întristat totodată : „Mi-a cerut dedicaţii pentru cele 5-6 cărţi juridice pe care le-am tipărit în limba germană şi în limba română, ca să le aibă în biblioteca sa redusă şi de faţadă. Sunt convins că nu le-a răsfoit". Evoluând în această cheie uşor ironică, portretul lui Maurer se întunecă însă în final până la negrul absolut, ca şi cum un nor greu s-ar fi interpus dintr-o dată între soare şi pânza artistului: „Prietenia noastră intelectuală a fost robustă şi senină, până când a intrat brusc în eclipsă, fiindcă în Valahia există intelectuali care stau lângă tovarăşul rănit în lupte de adversari şi, în loc să-l panseze, scot custura, îl tratează ca pe vânat, taie şi îngurgitează canibalic din fratele în gemete şi extincţiune".

Un asemenea exemplar era, în felul său, şi Petru Groza, „o prostituată a trotuarului politic, cu o mentalitate de prostituată şi cu memorie afectivă similară". Ascensiunea sa se datora modului în care „a. ştiut să-l seducă pe Stalin cu bancurile sale vieneze 'şi cu arta chefului". Bineînţeles că, după moartea lui Stalin, devenise „hruşciovist" şi se pregătea să devină, în caz de nevoie., „malenkovist". Prieten la cataramă cu mareşalul Voroşilov, care venea special în România ca să chefu-iască în compania sa, Groza era cu ochii mereu aţintiţi către „Sublima Poartă de la Moscova", ca să ştie „unde este puterea (...), pentru a i se prelungi caftanul". Altfel, cunoscut ca un *bon viveur* şi remarcat ca „omul fără musteţi şi fără barbă, dar cu testicule înfierbântate, de armăsar", el era „spaima femeilor care se plimbă pe stradă, fiindcă le acostează ca un adolescent huliganic", declarând cu dispreţ suveran: „Eu ştiu că strada nu mă iubeşte, dar eu iubesc strada la nebunie". Dar adevărata „măreţie" a lui Petru Groza, „un boxer de greutate pană, chiar pitică, în interior", care însă „are statutul de categorie grea numai printre moscoviţii săi", se conturează pe deplin şi, literar vorbind, de-a dreptul fermecător, în acest paragraf memorabil: „Nava sa este fără lesturi. A aruncat tot. Este o bărcuţă cu augusta sa persoană. Se idolatrizează. Şi-a părăsit prieteni, frontul plugarilor, rude, amintiri. E ca un fulg într-o barcă. Nu-i ascultat, nu e considerat. Nu poate numi un miliţian în slujbă. Hârtiile cu apostilele sale sunt aruncate la coş. Făgăduieşte ca un înţelept şi nebunii sau naivii trag nădejde". Pentru ca sentinţa finală să cadă ca o ghilotină: „A fost burghez. Acum face pe nobilul fără cuvânt şi fără onoare".

Un şir impresionant de portrete este dedicat scriitorilor vremii, începând, să spunem, cu „bietul Dimitrie Stelaru, marele poet al epocii", care „cerşeşte la Fondul Literar câte 300 de lei lunar, ca să nu moară de inaniţie", în timp ce „Beniuc şi universitara sa Emma (o analfabetă, cocoţată la catedre, traduceri, gheliruri şi locmale) au un venit de 300.000 de lei lunar *netto".* De altfel, portretul lui Mihai Beniuc, preşedintele Uniunii Scriitorilor din acea vreme, este de o virulenţă aparte. Provocat de o cuvântare în care acest „trompetist al timpurilor noi" condamnase, fără drept de apel, în ideea colectivizării forţate a pământurilor ţărăneşti, dragostea ţăranilor pentru „căţeaua-avere", Petre Pandrea îl bate, pur şi simplu, în cuie, pe prispa casei părinteşti, pe numitul „copil de ţăran ardelean care a devenit o floare otrăvită a asfaltului bucureştean". Acest „poet turbat", „suferind de incontinenţă metrică şi mitrală", „cu părul cărunt, ca sarea bolovănoasă de ocnă, şi cu suflet de gardian paukerist", „bulibaşă înconjurat de graţiile sale moderne, numite Emma Bretzliska, Nina, Veronica şi alte păsări răpitoare", cutreieră neobosit „după lucrurile de preţ pe la consignaţii, talcioc şi pe la avocaţi sărăciţi, îndepărtaţi de la onoarea sacră de apărători la bară, care refuză să pledeze cu pumnul în gură". Când scria toate acestea, Petre Pandrea se baza pe propria

experienţă: „Nu le-am vândut şi eu din bibliotecă? Sunt de o zgârcenie harpagonică”. Iată, deci, cine predica despre „căţeaua-avere”: un individ instalat în „vastul apartament, ticsit ca o consignaţie” şi „îmbrăcat în costume de stofă britanică”, alături de „soţia fără odrăslire, în ciorapi de nylon, pantofi din piele de crocodil şi blănuri din Alaska”, individ căruia, „dacă i s-ar face o descindere, o percheziţie şi o catagrafiere a averii sale mobile, s-ar cumpăra trei sate ardeleneşti”. Afiliindu-l categoriei de „lichele fanatizate”, Petre Pandrea nu mai vede în Mihai Beniuc decât „poetul cu părul sur ca sarea de ocnă, el însuşi ocnă de venin şi de invidie că muza-i scapă definitiv din braţe”. Nu era cel care voise, mai întâi, să devină un fel de Cotruş, iar apoi „s-a dus la *Duhovniceasca* lui Arghezi, unde a scuipat în potir, după ce s-a adăpat din nectar” ? De altfel, alături de Andrei Băleanu, Nicolae Moraru, Silvian Iosifescu, Savin Bratu şi de mulţi alţii, Mihai Beniuc este plasat în categoria acelor „intelectuali mercantili” care, în numele realismului socialist, „proclamă interdicţii”, ne înţelegând că „simpla oglindire nu e suficientă în creaţia literară” şi că, de fapt, „marii creatori violează realitatea”. Prin „farsa, servilismul şi mercantilismul” lor, Beniuc şi cei asemenea lui „delapidează în sectorul literar”, ca în cazul acelei nefericite metafore „căţeaua-avere”, care nu era altceva decât „o impudoare şi o nemernicie” la adresa ţărănimii ardelene.

Pictat în aqua-forte este şi Petru Dumitriu, într-o scrisoare pe care acesta n-o va citi niciodată, pentru că nimereşte, ca toate celelalte, în hrubele Securităţii. Totuşi, este de reţinut şi de admirat francheţea lui Petre Pandrea care, deşi încerca să obţină colaborarea celui fugit din ţară pentru editarea, în Germania, a monografiei despre Brâncuşi, n-o face la modul servil, ci spunându-i deschis confratelui de departe ce crede despre el: „Tu şi ai tăi foarte mulţi eraţi răii cei mai mari”, „mi-ai respins la „Viaţa Românească” (ohaba mea din 1922 - 1948) portretul lui Dimitrie Cantemir, prefaţă la traducerea mea integrală a *Descrierei Moldovei”* şi „te-ai înfuriat când am declarat lui Zaharia Stancu şi ţie că *Drum fără pulbere* este o ticăloşie, fiindcă la Canal au fost *lacrimi, sudoare şi sânge”,* după care „ai fugit, lăsând dezastre şi calomnii, eu am intrat încă cinci ani la puşcărie, fiindcă eu nu sunt fugar, ci moşnean şi luptător oltean”. De remarcat, încă o dată, raportarea pe care Petre Pandrea o face la sine, ori de câte ori îi judecă pe ceilalţi. El nu este adeptul zicalei să faci ce zice popa şi nu ce face popa; el chiar practică normele morale pe care le propovăduieşte. De aici, şi dreptul său de a-i judeca atât de aspru pe ceilalţi. De a-i judeca şi, până la urmă, de a-i ierta. Pentru că el nu are o fire vindicativă, ci numai un acut sentiment al adevărului şi-al dreptăţii. „Aţi fost urmaşii războiului, ai întunericului şi ai Nimănui, îi scrie el lui Petru Dumitriu. Vă iert şi vă înţeleg: lichele fanatizate o clipă”. După ce-l trece prin acest purgatoriu, îi poate scrie apoi celui aflat departe de ţară, într-un disperat şi periculos auto-exil: „Tu ai o forţă intrinsecă, talent cu carul, iniţiativă în bătălii”, considerându-l - suprem omagiu - „un cobiliţar la Frankfurt, ca Brâncuşi la Paris” şi îmbărbătându-l prin încredinţarea că „în noi, mandarinii olteni, zace Lordul Byron”. Apoi, spirit practic, dar şi ludic, în acelaşi timp, îi arată cum ar putea să-i mobilizeze pe tinerii studenţi nemţi care ştiu româneşte, pentru traducerea cărţilor sale despre Brâncuşi „între o halbă de bere şi mârlirea unei Kathe, cum făceam şi noi pe vremuri, când jucam, la 24 de ani, pe prinţul Karl-Heinz, pe malurile Nectarului”. Portretizat, îmbărbătat şi sfătuit astfel, Petru Dumitriu primeşte şi această motivaţie, pentru a trece de îndată la treabă: „Tu eşti un lepros în ţară. Vindecă-te de lepră făcând un serviciu unui confrate. Fapta bună te mântuieşte de suferinţă, de dileme şi de nostalgii. Orice faptă bună te însenineză. Fă binele şi aruncă-l în mare!”

Din păcate, nu vom şti niciodată cum ar fi reacţionat Petru Dumitriu dacă ar fi primit această scrisoare. Poate că traducerea şi publicarea în limba germană a cărţilor lui Petre Pandrea era, în condiţiile date, o utopie, dar, contaminaţi şi noi de candoarea acelor rânduri, putem specula la infinit pe tema dacă o sentinţă morală, primită de la o instanţă atât de pură, n-ar fi putut să schimbe într-o măsură semnificativă destinul de om şi de scriitor al autorului *Cronicii de familie.*

Deşi creionate în fugă, alte câteva portrete de scriitori (Liviu Rebreanu, Emil Cioran etc.) impresionează prin francheţea lor. Astfel, amintindu-şi despre cozeriile lui Petre Ţuţea, din perioada detenţiei comune de la Ocnele Mari, Petre Pandrea vorbeşte despre „memoria fotografică” a acestuia: „Când Ţuţea citeşte o carte, o ştie mai bine decât autorul”. El „nu sare un rând. Citeşte cu creioane roşii, albastre, turcheze”. Altminteri, „nu prea interesează ce spune Ţuţea, ci *cum* spune, în felul marilor actori de melodrame şi tragedii, care fac din *Două orfeline* şi *Moartea civilă* spectacole de neuitat”. Aşa se făcea că, „de obicei, când vorbea Ţuţea, nimeni nu mai putea vorbi. Acapara meşter conversaţia”. Un alt leneş la scris era Sorin Pavel, „un talent literar real, redus la un singur volum remarcabil. Geniul său l-a pus în viaţă. Oralitatea lui era fantastică. Verva inepuizabilă”. Pe de altă parte, „cine n-a făcut zaiafet cu Sorin Pavel nu ştie ce-i zaiafetul. El putea sta trei zile în şir la masă, într-o vervă nesecată”. În schimb, la Pavel Pavel, remarca „veşmintele îngrijite, unghiile tăiate săptămânal şi curăţate zilnic, bărbieritul cotidian, pe care intelectualitatea regăţeană cea mai rafinată şi burghezo-moşierimea le neglijează cu nonşalanţă”.

În sfârşit, capodoperele acestui volum pot fi considerate, fără îndoială, portretele lui Nicolae Iorga, Vasile Pârvan şi Nicolae Titulescu. Să încercăm o scurtă privire a lor, începând cu ultimul.

Într-o primă trecere în revistă a personalităţii primului Preşedinte al Societăţii Naţiunilor Unite (viitorul ONU), Petre Pandrea lansează o adevărată rafală de mitralieră: „Cine era N. Titulescu? Generaţiile actuale nu mai ştiu nimic despre omul cu înfăţişare mongolică, înalt, aproape huidumă, iute, nervos, cu voce de catifea, tandru, copilăros şi talentat”. Deşi, oficial, fiu al unui magistrat din Caracal, „se şoptea” (şi semnalmentele fizice păreau să dea dreptate colportorilor) „că ar fi copilul din flori al parlamentarului takist şi latifundiar Paolică Brătăşanu”. Iată-ne, introduşi astfel, în plin roman de moravuri. După primele clase primare făcute în oraşul natal, tânărul Titulescu „a luat bacalaureatul *magna cum laudae,* înscris pe tabela de onoare la liceul din Cetatea Banilor”. După un doctorat juridic la Paris, „unde l-a acompaniat maica sa, spre îngrijire atentă”, revine în ţară, mai întâi ca avocat la Caracal, apoi, „la Iaşi, ca suplinitor la catedra de drept civil, până când s-a transferat la Bucureşti”. Aici, „a ocupat catedra vreme de 25 de ani, deşi n-a avut timp să ţină decât una sau două prelegeri anuale”. Ca şi Istrate Micescu, a strălucit, „în sectorul universitar, prin absenţă”, fapt pe care Petre Pandrea nu-l poate lăsa ne penalizat, în schimb, îi recunoaşte valoarea „a două discursuri în Camera din 1915: unul despre votul universal şi altul despre reforma agrară”, care însă, „citite în Monitorul Oficial, după note stenografice, n-au efect”. Şi asta, pentru că „vocea sa era de scapete”, iar „oratoria lui Titulescu vibra prin melodie, prin joc de imagini, prin argumentaţie juridică, de avocat, prin mânuirea silogismului”, aducând acel spirit „din atmosfera de paşi pierduţi din tribunalele franco-române”. în ce priveşte dimensiunile internaţionale ale acestuia, Petre Pandrea vede în Nicolae Titulescu un „personaj de rang secund pe eşichierul european. Proporţiile mitice, exagerate au fost create de jurnalişti stipendiaţi cu peste o sută de milioane de lei, fonduri reptiline anuale, care l-au stat la dispoziţie”. La fel proceda şi în ţară, unde „a cumpărat presa de dreapta, de centru şi de stânga cu banii statului, risipind ca un nabab”. Deşi s-a bătut atâta monedă pe independenţa şi clarviziunea sa politică, „Titulescu a fost întotdeauna omul Măriei Sale”, indiferent cum s-a numit acesta.

„Avea o conversaţie de om al anticamerelor şi al camarilei, mica şi eleganta odăiţă înainte de a intra la Stăpân”, fiind „tandru, dibaci, încântător *(charmeur)”* când era vorba să-şi câştige protecţii înalte. Aşa, bunăoară, „avea grijă de garderoba lui Vintilă Brătianu”, iar „la Paris şi Londra, trimitea cutii cu icre negre la ziarişti influenţi şi oameni politici”, precum şi „ceasuri elveţiene de aur la metrese(le)” acestora, cultivând „obiceiuri de pezevenghi de Ţarigrad, adică de *vânzător de cadâne,* după etimologia turcă a cuvântului”, pentru că el „n-avea scrupule şi nici pudoare”. O scenă de un ridicol genial, ca o pânză de Salvador Dali ori ca o secvenţă dintr-un film de Fellini, este aceea când, în apartamentul său din Paris, Titulescu îl primeşte pe Mihai Ralea chiar în timp ce se afla în cada de baie. „Îngăduiţi-mi să ating pielea Excelenţei Voastre”, se milogeşte tânărul musafir, coborând până la ultima limită a slugărniciei. Dar nici replica lui Titulescu nu este mai prejos: „Măi băiatule, de unde eşti? Ai să ajungi departe. Daţi-i ceva bani. Mă-ntrece în flaterie”. Citind aceste rânduri, eşti de multe ori tentat să te întrebi : despre „marele Titulescu” e vorba, sau despre Dinu Păturică? Petre Pandrea are însă temeiurile sale de a-l judeca atât de aspru pe acest apatrid „prin structură, prin constituţie, prin glande”. înainte de toate, era vorba de „vedetismul, spiritul de reclamagiu, atitudinea de copil genial şi prost crescut, viclenia şi ferocitatea, pânda şi loialitatea, anxietatea şi exploziile de nervi” ale lui Titulescu, aflate, desigur, „în legătură cu canalul seminal atacat şi estropiat”, ceea ce făcuse ca „efectele asupra psihicului său” să devină „treptat-treptat dezastruoase” şi să-l transforme într-un personaj care „n-avea simţul realităţii, nici al proporţiilor şi, ca orice conservator factice şi formal, n-avea aderenţă la patrie şi sol. Titulescu şi-a vândut casa părintească din Caracal şi vila de la Şosea. Şi-a cumpărat vila de la Cap Saint-Martin în Sudul Franţei, pe Coasta de Azur şi pe Mediterana însorită. Banii îi avea berechet, depuşi în Elveţia. Trăia iarna la Saint-Maurice, la schi, sau la Souvrettes, unde a murit. Se ducea la Lido-Veneţia şi dejuna la Paris (dejunurile sale durau minimum patru ore)”. Dar ceea ce Petre Pandrea nu-i poate ierta cu nici un chip lui Nicolae Titulescu este de fapt mutilarea graniţelor României, în vara anului 1940, pe care-o socoteşte decontul târziu dar inexorabil al politicii sale globaliste falimentare, punct de vedere asupra căruia este rolul istoricilor să se pronunţe. In viziunea portretistului, însă, lucrurile se petrecuseră astfel: „Când ziariştii italieni au fluierat (în Palatul de la Geneva al Societăţii Naţiunilor Unite, *n.n.)* pe Negus, RAS-ul şi împăratul Abisiniei, Haile Selassie I, Nicolae Titulescu a zbierat către loja ziariştilor turbulenţi: *Aruncaţi-mi afară pe aceşti barbari!* Mussolini a plătit cu Diktatul de la Viena, în 1940, cu sfârtecarea frontierelor”. De altfel, comentează Petre Pandrea, „Titulescu nu era ministru de externe al României, ci un plenipotenţiar londonez, cu delegaţie la Geneva, care-şi depăşea mandatul”, pentru că, neavând ţară, el „aparţinea unor obscure oficine hiramice, ca sectă religioasă”, fiind, în cele din urmă, „mai puţin o problemă politică de dimensiuni, cât o problemă psihiatrică” (vezi, în context, *Aceşti bolnavi care ne conduc n.n.).* Iar pentru ca portretul să fie cu adevărat năucitor, ne sunt înfăţişate şi cele două versiuni ale morţii sale: „Titulescu devenise toxicoman (cocaină) şi pacient al doctorului Voronov, care l-a făcut grefe cu extract de maimuţoi, pentru învigorare. După altă versiune, a fost ucis de Gestapo”.

Dar dacă pe Titulescu îl cunoscuse de la distanţă, prin discursurile sale, prin relatări de presă, prin mărturii ale prietenilor, pe Nicolae Iorga şi pe Vasile Pârvan, aceşti „Castor şi Polux ai studiilor istorice şi-ai îndrumărilor culturale spre istorism”, Petre Pandrea îi cunoscuse nemijlocit, bucurându-se chiar de preţuirea şi de prietenia lor, exprimate, firește, după felul de a fi al fiecăruia. Pentru că, aşa cum remarcă portretistul, „N. Iorga era un egolatru şi V. Pârvan exact la antipod”. Astfel, „Pârvan ştia să renunţe la vanitatea sa, pentru a realiza lucruri măreţe şi trans-personale”, pe când Iorga „n-a putut lucra în echipă şi n-a putut să formeze o şcoală, cu toată fastuozitatea darurilor şi a lucrărilor sale”. Cu toate acestea, „prietenia dintre Iorga şi Pârvan a fost constantă şi sinceră”, deşi „idealurile lor morale se diferenţiau”. Viaţa lor particulară se caracteriza, însă, „prin austeritate şi puritanism”, astfel că „prestigiul lor se baza şi pe aceste detalii foarte importante pentru tineret”.

Deşi, după cum vom vedea, la data când scria aceste rânduri, Petre Pandrea avea, chiar şi după atâţia ani de la moartea istoricului, motive serioase de divergenţă cu Nicolae Iorga, el nu pregetă să dea Cezarului ce-i al Cezarului, numindu-l pe ilustrul savant „un Voltaire al României, un Origene istoric şi literar, un mare muncitor, lăsând, ca şi poligraful de la Ferney, peste o mie de cărţi, opere şi opuscule, în afară de lecţiile prodigioase şi de discursurile festive înălţătoare, unde era neîntrecut”. De altfel, scrie Petre Pandrea, „nicăieri nu am simţit mai clar fâlfâirea de aripi îngereşti a geniului, ca în preajma lui”. In studenţia bucureşteană, avusese cu marele profesor „câteva întâlniri prieteneşti (...), curmate brusc, prin adversitate şi ură, în jurnalistică”. Mai înainte, însă, ca ruptura să se producă, tânărul Pandrea, aflat la Berlin pentru desăvârşirea studiilor, primise de la savant, „o simplă carte de vizită”, cu doar şase cuvinte: *Cronica Gotka - Ştefan cel Mare - München.* Citind cartea pe care o ţin acum în mână, cititorii vor avea prilejul să cunoască aventurile de-a dreptul senzaţionale pe care Petre Pandrea le-a trăit în trei mari oraşe ale Europei (Berlin, Varşovia, München), până când, datorită insistenţelor sale, dar ajutat şi de şansă, a reuşit să descopere *Cronica germană de la München,* despre Ştefan cel Mare, aşa-zisa *Cronică Gotka,* scrisă de medicul Albertus Schendl, de la Nürnberg, care a fost chemat să îngrijească, de la 1500 la 1502, pe voievodul bolnav de podagră şi cu piciorul rănit în luptele cu turcii. Urmărind această fantastică aventură intelectuală, cu parfum de istorie şi de legendă, ai impresia că citeşti un roman de Umberto Eco. Odată descoperită şi mai înainte de a fi descifrată, *Cronica* îi este trimisă urgent savantului, la Bucureşti. Ajunşi aici, ar trebui să ne aşteptăm la o altă carte de vizită din partea lui Iorga, trimisă doctorandului de la Berlin şi conţinând măcar un singur cuvânt: „Mulţumesc”! Urmarea adevărată este însă aceasta: „Pe când descifram, conştiincios, *Cronica,* împreună cu Willy, la bere cu cârnaţi albi, lăptoşi, cu mărar, N. Iorga făcea comunicarea la Academia Română”. Până aici, nimic neobişnuit. Numai că, ne spune mai departe Petre Pandrea, „am citit mai târziu comunicarea în foiletonul „Neamului Românesc”. Nu-mi pronunţa numele. Fanariotul s-a împăunat cu o nouă descoperire a sa”! Chiar şi la câteva decenii după această poveste „minunată şi dureroasă”, ciracul nu poate uita indelicateţea magistrului, „lipsit de modestie” şi măcinat „de o vanitate absolut copilăroasă”, despre care, în legătură cu textul amintit, notează maliţios : „A descifrat fără lupă, fiindcă textul traducerii este plin de lapsusuri”.

Ca şi în cazul lui Iorga şi, de fapt, ca în cazul tuturor celorlalţi „subiecţi” ai săi, portretul lui Vasile Pârvan este realizat de Petre Pandrea tot în mişcare, în acţiune, în raport cu întâmplări concrete, relevante, definitorii. Dar dacă, trecând peste micile frecuşuri sau amendându-le suav, în faţa amintirii lui Iorga el îşi scoate reverenţios pălăria, în faţa amintirii lui Pârvan îngenunchează, pur şi simplu. Pentru că Pârvan nu trecuse prin lume numai ca un mare savant, ci şi ca un adevărat sfânt! De aceea, portretul lui seamănă mai degrabă cu o icoană.

Întâmplarea de la care pleacă Petre Pandrea pentru a evoca această figură de o puritate unică în Pantheonul istoriei şi al culturii româneşti este legată de o întâlnire amicală cu profesorul şi idolul său, care, fiind „chemat la Oxford să ţină prelegeri despre descoperirile sale de preistorie şi protoistorie”, „s-a oprit, în trecere spre Anglia, o zi, la Berlin, pentru a-mi mulţumi pentru eseul *Pârvan şi Filosofia*

Statului", povesteşte Petre Pandrea, adăugând apoi, cu nesfârşită nostalgie: „Pe atunci, oamenii şi profesorii erau politicoşi cu tinerii", uitând parcă, pentru o clipă, că obiceiul nu-i stătea în fire şi lui Iorga, excepţie care confirma, poate, regula. Petre Pandrea („viitor avocat al comuniştilor, al ţărăniştilor şi al tuturor leproşilor penali din ţara mea") îl întâmpină pe profesor alături de prietenii săi nedespărţiţi din acea perioadă: Ionel Nestor, „viitorul succesor al catedrei de Arheologie a lui Pârvan", ca şi „la fotoliul de academician" al acestuia, şi Sorin Pavel, maestrul zaiafeturilor, acel „talent literar real", care „putea sta trei zile în şir la masă, într-o vervă nesecată", toţi trei autori ai faimosului „Manifest al Crinului Alb", publicat în revista clujeană „Gândirea". Pârvan îi cunoştea şi-i iubea pe toţi, aşa cum şi ei îl iubeau pe maestrul care, deşi „oficia ca un sacerdot", avea darul de a şi-i apropia pe tinerii studioşi cu prelegerile sale noncomformiste, cu acele *„causeries* amicale, descusute, sincere, cu mult material, învăţături şi tâlcuri", cu toţii fiind conştienţi că „o misiune primită de la Pârvan era o onoare" şi că „în anturajul său, se aflau aşii generaţiei". Aşadar, portretul lui Vasile Pârvan nu este realizat în abstract şi în general, ci la masa unui restaurant popular din Berlin, unde berea se bea din „vase în formă de cizmă" şi unde magistrul venise cu „desaga" plină, de fapt, cu „un geamantan de piele impecabilă", din care scosese „şase cozonaci moldoveneşti, rumeni, pufoşi, bine crescuţi (...), mici capodopere de artă culinară", precum şi „patru sticle cu vin de Cotnar. Vin vechi. Sticlele erau ceruite la cap". Toate acestea aduse „pentru cei trei feciori ai săi berlinezi", din dorinţa de a le face o bucurie culinară, care să le-amintească de casă, deşi, în ce priveşte participarea sa la ospeţe, „Pârvan era frugal", abia se atingea de mâncare şi de băutură. De altfel, cunoscând apetitul tinerilor pentru deliciul alcoolului, el le impusese, cu tact, restricţia de a bea doar „o sticlă împreună, aşa cum bea Socrate cu elevii săi, în frunte cu Platon, la mesele cu Pericle", şi asta „ca să nu râdă Teutonii de noi". Cel ce le vorbea astfel, curmându-le cu blândeţe elanurile bahice şi exercitând asupra lor o adevărată vrajă, „avea ceva de prelat la înfăţişare şi veşminte de pastor protestant de strictă observanţă". De altfel, o cumplită dramă de familie „îi aşezase pe umeri toga invizibilă a melancoliei", de când „soţia şi fiica sa muriseră de exantematic, în 1918", motiv pentru care „nu mai purta cravată, ci haină cenuşie sau neagră, închisă la gât". „Nu se mângâiase cu creştinismul şi intona la prelegeri imnurile tragediei eline şi filosofia destinului implacabil", în timp ce, „în locul familiei, strânsese o echipă de învăţăcei". Pe care-i răsfăţa, după cum am văzut, cu cozonaci „rumeni, pufoşi, bine crescuţi" şi cu vin de Cotnar. Dar şi prin sfaturi şi îndemnuri cu valoare patriotică, morală şi intelectuală, regretând, printre altele, că, „din nenorocire, nu putem citi decât 366 de cărţi, în anii bisecţi, şi răsfoim alte 730". Asta îi amintea lui Petre Pandrea o replică celebră a magistrului care, după o masă *lucullică,* în casa bancherului Aristide Blanck, îi mărturisise epicureicului Mihai Ralea, cu sinceritatea dezarmantă care-l caracteriza: „Aş fi preferat, domnule sociolog, să stau acasă şi să citesc o carte frumoasă". De data aceasta, la Berlin, îi adunase el însuşi, în jurul unei sticle de vin bun, pe câţiva din „corifeii generaţiei" tinere, pentru a-i fortifica în misiunea lor, ca „prima generaţie a noului Stat fondat la 1859 prin *Unire",* „generaţia universalismului", care trecuse, „mintal, graniţele", şi se mişca „liber, uşor, în lume, privind planeta şi Europa fără iobăgie". Presimţindu-şi, parcă, sfârşitul prematur („a murit tânăr, în plină glorie şi creaţie, fără a-şi da măsura marilor talente"), el încearcă să le argumenteze cât mai convingător preţioşilor săi discipoli faptul că „un popor mic are obligaţii mai mari decât marile popoare", şi că, în consecinţă, „trebuie să ne îndeplinim destinul cu demnitate, cu solemnitate, cu sârguinţă, cu artă, dacă se poate, şi, în orice caz, cu omenie şi cuminţenie. Omenia şi cuminţenia sunt la îndemâna tuturor". Cu această ocazie, Petre Pandrea primea o misiune precisă, exprimată în termenii cei mai solemni: „Tu, Petre, ca jurist al generaţiei tale, ai o mare răspundere. Pe umerii tăi apasă hlamida juridicităţii. Avem în ţară dezordine judiciară, amintirea oribilă de 400 de ani a cotropirii otomane, stimulată de la Cantemir încoace de fanarioţi şi de băştinaşi pezevenghi". în general, însă, rămânea îndemnul cumpătat, de bun simţ, potrivit căruia „omenia este valoarea maximă naţională", pe care marele dascăl Pârvan li-l lăsa, într-un fel, cu limbă de moarte, învăţăceilor săi cu doctorate la Berlin, la „masa (aceea) rotundă", cu „suc de Cotnar", pe când „efluviile telurice ale patriei circulau din tălpi până-n creştet şi din creştet până-n tălpi".

Cât de mult au contat, pentru Petre Pandrea, toate aceste îndemnuri, în destinul său de om, de apărător al legii şi al dreptăţii, de scriitor şi de martir, numai viaţa sa plină de lupte, de împliniri şi de jertfă ne-o poate spune. De altfel, îl vom găsi şi pe el, aşa cum a fost, în această carte, ca şi în toate cărţile pe care le-a scris. Pentru că, dacă toţi ceilalţi se definesc în funcţie de Petre Pandrea, şi Petre Pandrea se defineşte în funcţie de toţi ceilalţi.

Astfel că, în afara autoportretelor din oglinda spre care, ca toţi marii maeştri, trage din când în când cu ochiul, portretul său cel mai cuprinzător, mai expresiv şi mai adevărat este conţinut, de fapt, de suma tuturor portretelor pe care le zugrăveşte.

Să spunem că Petre Pandrea a fost un Plutarh al românilor? Poate că este prea mult. Sau poate că este prea puţin.

Ştefan Dimitriu

I**. PRELEGERI ŢINUTE LA UNIVERSITATEA DIN AIUD** (*Prelegeri ţinute la Penitenciarul de la Aiud, în faţa elitei intelectualităţii româneşti, distins auditoriu, osândit, fără vină, la mulţi şi grei ani de temniţă.*) - (19 septembrie - 19 noiembrie 1963)

IORGA ŞI PÂRVAN

I. Când am venit ca student, în 1923, la Universitatea Bucureştilor, prestigiul lui Iorga, profesor de istorie universală, era la zenit. Păleau cu toţii, afară de un nou astru care se ridica la orizont. N-avea incandescenţa lui Iorga. Acest luceafăr al melancoliei, al veghilor nocturne şi al reculegerilor selenare era întrupat în Vasile Pârvan.

Trecuse printr-o cumplită dramă personală, în 1918. Fetiţa şi soţia muriseră de tifos, o molimă răspândită în acei ani grei de război, de înfrângeri, de lipsuri şi bătălie în continuare, de armistiţiu şi îngenunchere în faţa cotropitorului german.

Vasile Pârvan era arheolog şi filosof al istoriei. Harfa melancoliei sale intona elegia stoicismului antic şi simfonia destinului necruţător, cu forţă şi intensităţi beethoveniene. *Memorialele* se recitau pe dinafară, ca poemele eminesciene, iar *Idei şi forme istorice* se comentau în nesfârşite divagaţii. Opera sa de filosofie a istoriei este realizată într-un verbiaj abscons, greu accesibil şi redactată indescifrabil în multe părţi. Durerea personală se sublimase şi se cristalizase în poemele în proză elegiace din *Memoriale* şi în ceţuri de teoria cunoaşterii. La 33 de ani după moartea lui Pârvan, suntem lămuriţi asupra caducităţilor din operă. Rămâne în picioare, ca metodă ştiinţifică şi rezultate, *Getica,* operă monumentală de sinteză a protoistoriei şi arheologiei române. Studiul german despre *Negustorii români la gurile Dunării* a făcut pui prin istoria lui Gheorghe Brătianu şi alţii, care s-au ocupat de comerţurile genovez şi veneţian în Evul Mediu. E studiu temeinic. în monografia despre *Marc-Aureliu,* în *Memoriale,* este aderenţa intimă, organică, la stoicismul elino-roman. Excrescenţele retorice sunt de la Cicero, marele orator. în Vasile Pârvan avem un filosof valah, de factură antică precisă, cu morala strictă a stoicilor, cu aceleaşi meditaţii pustiitoare asupra destinului nemilos, cu frugalitatea şi dorinţa jertfei pentru cetate şi datoria de conştiinţă împlinită prin imolarea Eului.

N. Iorga era un egolatru şi V. Pârvan, exact la antipod. După 1919, lui Pârvan i s-a propus să ia şefia unui partid de mare viitor, care avea o sută de deputaţi în Cameră. E vorba de Partidul Ţărănesc. Delegaţia care l-a făcut propunerea era formată din Dr. N. Lupu (care fusese ministru de interne), I. Mihalache (care deţinuse portofoliul Agriculturii şi Domeniilor) şi Gr. Iunian (titular la Justiţie şi viitor mare avocat), cu asentimentul lui Constantin Stere, doctrinar narodnic, despre care dr. Lupu a declarat că, dacă-i dă ordin să umble cu picioarele în sus şi cu mâinile pe pământ, o va face.

V. Pârvan a mulţumit, şi a refuzat, fiind prea ocupat cu săpăturile arheologice. Pe lângă Pârvan mai intervenise şi Aristide Blank, bancherul, care pusese la dispoziţia academicianului arheolog cea mai modernă tipografie, proaspăt achiziţionată de Nae Ionescu de la Viena, plus multe milioane, pentru a-şi realiza visul de editor-ctitor pe care l-a cioplit, efectiv, în marmura programului *Culturii Naţionale* pe care o conducea, cu Marin Simionescu-Râmniceanu şi cu Nae Ionescu.

Pârvan ştia să renunţe la vanitatea sa, pentru a realiza lucruri măreţe şi trans-personale. Pilda sa a fost decisivă pentru corifeii generaţiei care-l ascultau. Iorga n-a putut lucra în echipă şi n-a putut să formeze o şcoală, cu toată fastuozitatea darurilor şi a lucrărilor sale. Şcoala pârvaniană a fost realitatea culturală a anilor dintre cele două războaie mondiale. Dorinţa sa de jertfă lua forme duioase. A părăsit Capitala, cu catedra, locul de academician, cu pietrele pe care le adunase la institutul, şi cursul său de epigrafie greco-romană, pentru a face lecţii la Cluj, la noua universitate, care se înfiripa. Acolo a avut pe Vasile Bogrea, suflet nobil, sufletul instituţiei clujene, care nu s-a realizat în scris, dar s-a realizat în fapta catedralei universitare, zidită împreună cu Pârvan.

Pârvan pierdea ceasuri întregi cu învăţăceii. Eu eram jurist şi romanist, venit să studiez, un singur an, cursul de epigrafie. Când te ochea Pârvan, nu mai scăpai de misiunile ştiinţifice pe care ţi le punea pe umerii firavi. El avea un program de lucrări pentru *Dacia Traiană* şi *Dacia Felix.* M-a înjugat, de îndată, la arcul triumfal al Daciei lui Traian, pentru a face monografia despre *Organizarea judiciară a Daciei.* Avea nevoie de un jurist, iar o misiune primită de la Pârvan era o onoare, un comandament şi un deliciu. În anturajul său se aflau aşii generaţiei. Oficia ca un sacerdot. Nu mai purta cravată, ci haină cenuşie sau neagră, închisă la gât, ca pastorii protestanţi. Chipul său era sever şi întristat, dar blând cu şcolarii. Severitatea o exercita asupra persoanei sale frugale, active şi fără somn.

Oratoria lui Pârvan la prelegeri era de factură specială. Ion Petrovici, P.P. Negulescu şi Nae Ionescu prezentau bile de cristal. Nimic nu lipsea, totul era echilibrat, matematizat, socotit. Aveai senzaţia perfecţiunii şi a uscăciunii. N. Iorga era un vulcan cu paranteze pitoreşti, fum, în loc de lavă. în momente festive, începea torentul şi spectacolul, care putea fi cu aspecte sublime.

Prelegerile lui Pârvan erau *causeries* amicale, descusute, sincere, cu mult material, învăţături şi tâlcuri. în momentele solemne, festive, sacerdotale, cu text scris, abia atins de degete galbene de călugăr, Vasile Pârvan rivaliza cu Iorga.

Erau, de altfel, Castor şi Polux ai studiilor istorice şi-ai îndrumărilor culturale spre istorism. Şcoala istorică era şi o directivă spirituală, cu caracter de generalitate a cetăţii.

Prietenia dintre Iorga şi Pârvan a fost constantă şi sinceră, cu toate că ei se aflau, temperamental, la antipozi, iar idealurile lor morale se diferenţiau. Să notăm că viaţa particulară, atât a lui Iorga, cât şi a lui Pârvan, se caracterizează prin austeritate şi puritanism. Prestigiul lor se baza şi pe aceste detalii foarte importante pentru tineret.

N. Iorga suferea de arghirofilie (îl chema, de fapt, Arghiropulos), dar lucrul nu se vedea. Pârvan a murit sărac. Iorga a achiziţionat o mare avuţie din pantahuze şi indelicateţi bugetivore. A fost, ca şi D. Guşti, un titanozaur al bugetului statal. Iorga era lipsit de modestie şi era de o vanitate absolut copilăroasă. La Pârvan, nu se găseau pic de orgoliu, pic de vanitate, ci numai dorinţa jertfei, pentru binele Cetăţii şi al ciracilor.

Pârvan avea capacitatea de concentrare. Peste *Getica* poate trece un secol, şi metoda de lucru este definitivă. Iorga are o mie de lucrări şi nici o carte, exact ca Mihail Sadoveanu, care are o sută şi n-a realizat una singură, pe măsura marilor sale talente. Nici din Iorga şi nici din Sadoveanu nu se poate traduce nimic la înălţimea operelor, care sunt mari, dar compuse din lucrări micşoare.

II.

Creaţia lui Iorga este aproape genială în multilateralitatea ei.

Origene, teologul castrat, a scris 6.000 de cărţi şi broşurele. N. Iorga a fost un Voltaire al României, un Origene istoric şi literar, un mare muncitor, lăsând, ca şi poligraful de la Ferney (*Francois Marie Arouet, zis şi Voltaire*), ca Origene, peste o mie de cărţi, opere şi opuscule, în afară de lecţiile prodigioase şi de discursurile festive înălţătoare, unde era neîntrecut.

Nicăieri nu am simţit mai clar fâlfâirea de aripi îngereşti a geniului, ca în prejma lui. Am avut câteva întâlniri prieteneşti, la începutul relaţiilor, curmate brusc, prin adversitate şi ură, în jurnalistică.

Eu l-am descoperit şi trimis, în 1929, *Cronica germană de la München,* despre Ştefan cel Mare, aşa-zisa *Cronica Gotka,* scrisă de medicul Albertus Schendl, de la Nürnberg, care a fost chemat la Suceava să îngrijească, de la 1500 la 1502, pe voievodul bolnav de podagră şi cu piciorul rănit în luptele cu turcii.

Eram ataşat de presă la Legaţia României din Berlin şi mi-a trimis, pe o simplă carte de vizită, indicaţia „Cronica Gotka - Ştefan cel Mare - München".

Cartea de vizită era o poruncă ştiinţifică agreabilă, greu de îndeplinit, într-o bibliotecă de 2 milioane de cărţi, fără precizarea autorului. Gotka era profesor polonez, academician cu barba albă, la Varşovia, care citise cronica în tinereţea sa, la München, şi uitase numele autorului. Eu l-am descoperit pe Albertus Schendl, prin peripeţii senzaţionale, care m-au purtat la Varşovia, Nürnberg şi München. Eu am dat istoriei române cronica vestită.

Cartea de vizită a lui Iorga era un ordin plăcut, fiindcă acea cronică se căutase zadarnic, cu emisari ştiinţifici, ageamii care mâncau banii Academiei Române iară folos.

Cartea de vizită era o poruncă, fiindcă venise din mâna profesorului meu de Economie Politică, de la Facultatea Juridică din Bucureşti, Gheorghe Taşcă, proaspăt uns ca ministru plenipotenţiar şi şef al misiunii diplomatice, după plecarea lui Comnen, trimis în exil, în Elveţia, ca plenipotenţiar. Regretam pe Comnen, dar am exclamat : *Le Roi est mort, vive le Roi!*

Eu nu iubeam pe Iorga, fanariotul genial. Iubesc cultura greacă şi antichitatea, în bloc, iar Plutarh mi-e carte de căpătâi, cu Apian şi Platon. Detest pe grecii mercantili şi urăsc pe fanarioţi, asupritorii poporului meu.

Dintre istoricii români, iubeam pe Vasile Pârvan. îi audiasem un an Cursul de Epigrafie, citirea pietrelor şi a monumentelor greco-romane în Dacia. îmi dăduse ca subiect, pentru un eventual doctorat în istorie, *Tabelae ceratae Dacicae* şi *Organizarea judiciară romană*

în Dacia. Studiasem cu nesaţ *Memoriale, Idei şi forme istorice* şi *Negustorii romani la gurile Dunării (Die romi-sehen Kaufleuten an die Donaumunde),* teza sa de doctorat la Breslau, trecută cu Cichorius.

Scrisesem un eseu despre *Pârvan şi Filosofia Statului,* publicat în fruntea revistei „Gândirea", condusă de Cezar Petrescu, Nichifor Crainic şi având ca secretar de redacţie pe tânărul poet Zaharia Stancu, romancierul şi jurnalistul de mai târziu, camaradul meu de arme, din mişcarea antifascistă, peste câţiva ani.

Vasile Pârvan era chemat la Oxford să ţină prelegeri despre descoperirile sale de preistorie şi protoistorie a României.

S-a oprit, în trecere spre Anglia, o zi, la Berlin, pentru a-mi mulţumi pentru eseul *Pârvan şi Filosofia Statului.* Pe atunci, oamenii şi profesorii erau politicoşi cu tinerii. Grosolănia manierelor s-a instalat, ceva mai târziu, în ţara noastră de ţărani cuminţi şi hieratici, în atmosfera de huliganism fascist şi profascist care ne-a otrăvit şi estropiat.

Vasile Pârvan m-a invitat la o cină la „Pschorbrău", un mare restaurant de categoria a doua al Berlinului, împreună cu Vasile Cristescu şi Ion Nestor, cei doi asistenţi ai săi, trimişi la specializare. Stătea la micul hotel „Atlas", cu vedere pe Spreea, lângă Universitate.

Am sfătuit la telefon pe arheolog să mergem la „Kempinski" sau la „Pelzer", un fel de „Capsa" şi „Athenee Palace". La mine începuse mămăliga să prindă coajă. Aveam leafa mare. De la Comnen şi frumoasa sa soţie prinsesem gustul dejunurilor şi al cinelor în cadru fastuos, cu petale de trandafiri aduşi de la Nisa, răspândite pe feţe de masă albe, scrobite şi sclipitoare. De la strachină, olteanul trece uşor la porţelanuri de Sevres şi Meissen. Mă consideram şi eram diplomat.

Pârvan era fecior de învăţător tecucean şi trecuse prin Seminar. Avea ceva de prelat în înfăţişare şi veşminte de pastor protestant de strictă observanţă.

A insistat la telefon să mergem la marele restaurant popular „Pschorbräu", fiindcă ne-a adus ceva în desagă pentru cei trei feciori ai săi berlinezi. Soţia şi fiica sa muriseră de exantematic în 1918 şi această dramă îi aşezase pe umeri toga invizibilă a melancoliei. Nu se mângâiase cu creştinismul şi intona la prelegeri imnurile tragediei eline şi filosofia destinului implacabil. în locul familiei, strânsese o echipă de învăţăcei.

M-am supus ofuscat. Un diplomat şi un ofiţer nu au voie să frecventeze decât localuri de categoria I, nominal indicate. Eu urmasem şapte ani la şcoala de căděţi din Valea Voievozilor a Mănăstirii Dealului şi garnizoana regimentului 66 infanterie din Târgu-pe-Olteţ, unde-mi vizam, în vacanţe, de trei ori pe an, biletul de voie la sosire. Mi se ordonase, prin colonel, că nu aveam voie să intru decât în cafeneaua nr. 1 a intelectualilor, într-o singură cofetărie şi un singur restaurant. La clasa a Ii-a, erau negustorii şi funcţionarii ciubucari. La clasa a III-a, erau meseriaşii, unde se ducea majoritatea colegilor din clasele elementare şi prietenii copilăriei. Respectam ordinul.

Am explicat lui Vasile Pârvan rezistenţa mea pentru „Pschorbrău". l-am spus de Comnen, pe care-l chema, de fapt, Nicolae Petrescu şi se bizantinizase *sua sponte,* dornic de a intra în protipendada beizadelelor.

I-am spus că ieri dejunasem la ministrul de Externe, Gustav Stresemann (invitat de feciorul său, coleg de universitate) şi cinasem cu alte 40 de persoane la feldmareşalul Hindenburg, invitat de Rudi, nepotul preşedintelui Reichului, foarte bun amic de la CVYM (un fel de YMCA). Nu am voie de la Comnen, şeful misiunii, să mai fiu student.

Pârvan a surâs:

- Tu ar trebui să citeşti câte ceva din Marx, ceva socialism, şi lasă mondenităţile. Consideră această slujbă ca pe o sinecură, aşa cum ţi-a dat-o, de fapt, profesorul' tău G.G. Mironescu de la Filosofia Dreptului, ajuns şi el, întâmplător, la Externe, din berar şi ginerică bogat! Să nu te strici! Să nu părăseşti ştiinţa, marea mângâiere a omului! Să nu-mi fii brânză bună în burduf de câine!

Pârvan nu venise cu o desagă. Era o figură de stil. Adusese un geamantan de piele impecabilă, purtat de Vasile Cristescu, asistentul său, unul din conducătorii de mai târziu ai Gărzii de Fier. în jurul nostru, foiau chelnerii şi un public imens. Atmosfera pentru un *Symposion* antic era propice. Profesorul a comandat „Gedeck", acel meniu nemţesc oribil (de care râdea mereu Ralea, gurmand şi gastronom rafinat de Huşi şi Paris), plus berea în cizmă de teracotă. Aveam oroare să beau bere din vase în formă de cizmă, chiar înainte de a intra în diplomaţie. Nu puteam înghiţi „Gedeck"-ul (meniu fix ieftin), cu sos invariabil, ca ciorbele de puşcărie. Mă hrăneam mizerabil şi slăbisem. Duminica dejunam la „Rubinstein", printre evrei, sau plecam cu Alexandros Tsinitanis (coleg grec, prieten la YMCA, viitor profesor de drept comercial la Atena) la restaurantul balcanic sau la cel chinezesc (cu 16 feluri nostime de mâncare, picante şi în porţii mici, cu sosuri albastre, verzi şi roşii, deoarece mandarinii mănâncă şi ocular, nu numai bucal).

După „Gedeck"-ul îngurgitat anapoda şi în hieratism, s-a deschis conversaţia. Eu aşteptam dăsaga cu vreun curcan fript. N-a fost curcan, deşi ne-a precizat că sunt cadouri culinare pentru luat acasă.

Pârvan era frugal şi abia s-a atins de cizma cu bere. Îl ştiam din ţară.

Vasile Cristescu era mâncău, fără a fi beţiv. Venise la studii cu soţia.

Ionel Nestor, cosemnatar la *Manifestul Crinului Alb* (împreună cu mine şi Sorin Pavel), viitor deţinător al catedrei de Arheologie a lui Pârvan şi succesor la fotoliul de academician, înălţat în RPR, nu mânca decât în felul vrăbiilor şi bea 16 cizme cu bere într-o noapte de discuţie. La halba numărul 17, adormea un sfert de oră cu capul pe masă şi o lua de la început. Un om periculos, frate de cruce cu Sorin Pavel şi cu mine.

Eu aveam pe-atunci apetitul lui Vasile Cristescu şi ţineam hangul la bere lui Nestor şi Sorin Pavel. Nevasta lui Nestor, o blândă evreică, ne reproşa că-i stricăm soţul crescut la Focşani şi în podgoriile bachice de la Odobeşti şi Panciu. De la Nestor învăţai, nu puteai strica.

Mihai D. Ralea ne-a povestit o masă *luculică* la bancherul Aristide Blanck, căsătorit, nu mai ştiu precis, cu Cella Delavrancea, cu fata lui Caragiale sau cu nepoata lui Alecsandri. Acest interesant bancher, cu veleităţi literare, considera pe scriitori ca pe adevăraţii aristocraţi şi le vâna fetele pentru a le conduce la ofiţerul stării civile. N-a avut noroc pe cât avea bani. Fetele deştepte l-au jumulit de bani, blănuri, bijuterii, case, moşii. După ce se înzestrau, se căsătoreau după placul lor.

Interesantul bancher iubea pe savanţi şi pe filosofi dorind să fie un Pericle al României. Nu-l chema Aristide? N-avea bani? A chemat pe Vasile Pârvan şi pe Nae Ionescu (consilier aulic, pe care îl asculta orbeşte), le-a adus o modernă tipografie de la Viena, cu specialişti cu tot, în frunte cu neuitatul ceh Tomek, care mi-a tipărit şi mie vreo patru cărţi. S-a fundat astfel editura „Cultura Naţională", unde s-au tipărit *Memorialele* fermecătoare şi cărţi de bază din literatura universală.

Bancherul Aristide oferea mese *luculice* la fiecare op tipărit, chemând regulat pe Vasile Pârvan, directorul său general, pe Tudor Vianu şi o sumedenie de intelectuali subţiri.

Graţioasa doamnă Blank-Alecsandri, Blank-Caragiale sau Blank-Delavrancea (pianistă de mare virtuozitate) îndemna pe arheologul filosof să se regaleze. Copilul favorit era lingav.

Mihai D. Ralea ştia să aprecieze aceste mese, prin vocaţie educată la Paris.

L-a întrebat pe Pârvan:

- Ce ziceţi, domnule Profesor, de această splendidă masă, demnă de Lucullus şi ieşită parcă din mâna lui Brillat-Savarin?

- Aş fi preferat, domnule sociolog, să stau acasă şi să citesc o carte frumoasă, a răspuns arheologul morocănos.

Iar Ralea comenta candid:

- Nu l-am crezut atât de rural! Nu-l socoteam atât de guşat! Şi când te gândeşti că un bucătar s-a sinucis, fiindcă a greşit un sos care trebuia servit la un banchet de gală al regelui Franţei! Trebuie să ridicăm o statuie în inima noastră bucătarului francez!

III.

De gustibus non disputandum! Eu l-am aprobat şi pe Pârvan şi pe Ralea, după timp şi loc, *cum grano salis!*

Am amintiri agreabile despre epoci de înfometare cruntă în puşcării, ca la Ocnele Mari, când făceam experienţe de yoghin şi aveam senzaţii de levitaţie.

Trupul meu se înălţa treptat-treptat spre tavan. Mă ţineam cu mâinile de patul de fier acoperit cu o rogojină ruptă, prin care ieşeau cionti ascuţiţi de metal şi intrau, fără dureri, în lutul netrebnic. Eram fachir şi ţepuşele de fier nu mă mai jenau la somn. Mă înspăimânta numai levitaţia mea, ridicarea măiastră a trupului în aer. Aveam senzaţia că lutul meu nemernic se va sparge de tavan şi duhul se va dezlipi, plecând în eter, spre bolta cerească, aşezată ca un clopot peste *Turnul Alb* de la Ocnele Mari, unde zăceam de patru ani, înfometat şi închis. Purtam lanţuri la picioare, cătuşe la mâini, căluş în gură, dar mintea era limpede şi senină. Pe creier nu se pot aşeza lanţuri, cătuşe şi căluşuri.

Mă înspăimânta levitaţia şi ştiam că lutul se va sparge de tavan, oasele, de mult descărnate, se vor prăbuşi, făcând zgomot care să deştepte pe temnicerul, ţăran oltean cu 16 copii, pe care-l îmblânzisem prin renunţarea la puţina mâncare, dintr-o ceartă aprigă cu directorul-satrap. Avea ordin să pună mâncarea în celula de beton. N-a scos gamelele pline, cinci zile în şir. Se terminase greva foamei şi acum zăceam de multe luni, pe pat de fachir, şi meditam la idolul meu ideolog Mahatma Gandhi.

Mă înspăimânta levitaţia şi aş fi dorit, totuşi, să fac ultimul salt, în eter, să mă aşez în *tao,* aşa cum spun buddhiştii, acolo unde nu-i nici durere, nici întristare şi nici suspin, ci viaţă fără de sfârşit şi fără de întoarcere, cum se spune la slujba ortodoxă de înmormântare.

Filosofia stoică a lui Vasile Pârvan a fost o lecţie a tinereţii noastre zvăpăiate, dornică de experienţe, în frământare şi efervescenţă continuă. Aşteptam bătrâneţea cu ardoare pentru limpezimea ei, pentru echilibru şi seninătate. In tinereţe doream bătrâneţea. Şi, iată, pe Magistrul nostru, că se ridică de la masă, gustă puţin din lichidul amar, servit în cizmă de teracotă, fără a ne spune tradiţionalul „Prosit" sau „Gaudeamus igitur", şi caută în lada fermecată din piele galbenă de porc tăbăcit.

Ionel Nestor, viitor academician RPR, prinde ocazia şi, cu fereală, face un „ex" din cizmă, adică goleşte însetat conţinutul.

Vasile Cristescu, viitor comandant în comandamentul Gărzii de Fier, ucis de Armand Călinescu, îl imită.

Eu, viitor avocat al comuniştilor, al ţărăniştilor şi al tuturor leproşilor penali din ţara mea, nu mă las mai prejos.

Eram prieteni buni. Cristescu era pe-atunci democrat şi adorator al ironiei lui Anatole France. Avea oroare de Gandhi, pe care eu îl proslăveam.

De ce simţeam mâna destinului pe umerii noştri?

De ce presimţeam că ne vom despărţi ?

Nestor a rămas tihnit la ştiinţa lui. Eu am mers la democraţie şi antifascism, iar Vasile Cristescu s-a înrolat, cu bună credinţă şi energie fermă, în bandele catilinare ale lui Codreanu, murind cu pistolul în mână, omorând imaginar pe ucigaşi, rănind doar câţiva din bieţii poliţişti care veniseră, pentru o pâine amară, să-l aresteze.

Curând, va pieri şi Maistrul spre Neant, într-o operaţie banală de apendicită. A murit tânăr, în plină glorie şi creaţie, fără a-şi da măsura plină a marilor talente. A murit tânăr, ca Eminescu şi mulţi creatori români.

Iată-l că oficiază cu gesturi sobre de pastor protestant. Poartă o haină cenuşie, închisă cu nasturi până la gât. Gulerul curat, alb, demodat, de celuloid, aşa cum poartă şi Eduard Spranger, profesorul de pedagogie şi filosof cu reputaţie mondială, sclipeşte în clar obscuritatea restaurantului popular, cu zumzet de albine. Gulerul de celuloid nu se încheia complet. Aşa purtau şi ofiţerii valahi de odinioară. Din despicătura gulerului, iese mărul lui Adam. Nu-i dezagreabil. Accentuează impresia de renunţare, de descărnare, de oboseală a drumului şi a veghilor nocturne.

Din lada fermecată, ne-a scos şase cozonaci moldoveneşti, rumeni, pufoşi, bine crescuţi. Sunt mici capodopere de artă culinară, ca aspect şi conţinut. Desfacem unul, de probă, şi are stafide, stafide, stafide. (De când n-am mai mâncat stafide?).

Spune cronicarul:

- Mai nasc în Moldova oameni!

I-am spus lui Ralea şi nu m-a crezut:

- Pârvan se pricepe la cadouri şi la arta culinară naţională! Nu are rafinamentul dubios al intelectualilor autohtoni şmecheriţi la Paris!

După cozonaci, Vasile Pârvan ne-a scos patru sticle cu vin de Cotnar. Vin vechi. Sticlele borţoase erau ceruite la cep.

Ne-a spus:

- Le-am luat dintr-o pivniţă, de la sursă, şi le-am curăţat, personal, de păianjeni, aşa cum curăţ încet, de pământ, pietrele antice, pentru a le descifra inscripţiile.

A zis:

- Bem o sticlă împreună, aşa cum bea Socrate cu elevii săi, în frunte cu Platon, la mesele lui Pericle. Nu le bem pe toate (aşa cum propunea Nestor), ca să nu râdă Teutonii de noi. Noi suntem urmaşii Romei şi strămoşii noştri au cucerit şi stăpânit parţial pe aceşti barbari, care vă obligă să beţi bere în vase inestetice şi vă strică stomacul cu sosul lor imposibil. Păstraţi măsura în toate. Un popor mic are obligaţii mai mari decât marile popoare. Atena a avut 40.000 de cetăţeni liberi, dedicaţi artelor şi filosofiei şi stăpâneşte, spiritualmente,

până astăzi, marile popoare. Byron a murit la Missolonghi, ca să elibereze Grecia, patria sa spirituală adevărată. Romantica germană suspină după Elada, şi Holderlin sau Novalis sunt elini. Nostalgia după Sud este o nostalgie şi un tribut plătit de nemţi Romei şi Atenei. Faimoasa *Schensucht nach Süder* (*Nostalgia sudului*) este o îngenunchere. Suntem un mic popor de 20 de milioane de locuitori şi avem un destin măreţ. Ordinea juridică romană nu s-a putut înlocui până acum şi nici nu se va înlocui, fiindcă străbunii noştri au surprins eternitatea în formule lapidare şi definitive. Tu, Petre, ca jurist al generaţiei tale, ai o mare răspundere. Pe umerii tăi apasă hlamida juridicităţii. Avem în ţară dezordine judiciară, amintirea oribilă de 400 de ani a cotropirii otomane, stimulată de la Cantemir încoace de fanarioţi şi de levantini pezevenghi. Ordinea juridică începe de la cap, de sus în jos. Când vom avea ordine juridică în Balcani, aşa cum a fost cu două mii şi ceva de ani la Roma? După un răstimp de zgomotoase discuţii, a continuat: - Este foarte bine că vă preocupă probleme care au caracter mondial şi universal. Noi am avut probleme mai înguste de rezolvat, aproape localisme. Orizontul generaţiei mele a fost limitat de semănătorism şi poporanism, în afară de pleşcarii Bizanţului. Voi sunteţi prima generaţie a noului Stat fundat la 1859 prin *Unire* care aţi trecut, mintal, graniţele şi vă mişcaţi, liber, uşor, în lume, privind planeta şi Europa fără iobăgie. Sunteţi generaţia universalismului. Ca şi Anteu, care se sprijinea pe maica sa Geea, zeiţa pământului, nu trebuie să pierdeţi, însă, reazemul, lutul de unde aţi plecat. N-ar avea haz şi ar fi nerodnic. Daţi-mi un punct de sprijin şi vă ridic printr-un sistem de pârghii întreaga planetă, chiar galaxia. Acest punct fix, tare, invincibil, este pământul unde zac osemintele strămbunilor. Te duci în lume cu trupul şi cu gândul şi revii la punctul de plecare, punctul *terminus.*

Vom pleca cu toţii, unii mai devreme, alţii mai târziu, fiindcă suntem muritori. Ne vom duce în lumea umbrelor, unde sunt cei dragi, fiinţele noastre scumpe şi înaintaşii. Poate ne vom revedea acolo. Cine ştie? Poate nu ne vom revedea niciodată. Chiar dacă nu ne vom mai revedea vreodată, şi eu pun şi această ipoteză, trebuie să ne îndeplinim destinul cu demnitate, cu solemnitate, cu sârguinţă, cu artă, dacă se poate, şi, în orice caz, cu omenie şi cuminţenie. Omenia şi cuminţenia sunt la îndemâna tuturor. Omenia este valoarea maximă naţională. Ţăranca spune despre bărbatul ei „omul meu”. Umanismul occidental, recent redescoperit din valorile Renaşterii, este vechiul umanism antic care stă la baza datinii şi moralei stoice.

IV.

Am revenit la probleme istorice şi m-a luat la refec şi săpuneală, că n-am redactat nici o linie din *Organizarea judiciară a Daciei* şi tăbliţele cerate, cu contracte de negustori romani, descoperite în Transilvania şi rămase fără comentarea juriştilor.

Vasile Cristescu a intervenit diplomatic:

- Are fişe. Am scos împreună din *Corpus inscriptionum latinarum* a lui Mommsen toate inscripţiile referitoare la Dacia. Eu voi fi curând gata cu *Organizarea militară a Daciei de către Romani.* Lui nu-i mai ajunge timpul. A ajuns diplomat. Pe lângă bursă, are şi un lefoi care trebuie cheltuit!

Pârvan a zis:

- Banii prea mulţi strică pe tineri şi banii prea puţini îi tuberculizează sau le creează complexe de inferioritate socială şi psihică. Poetul Panait Cerna a murit de ftizie, după ce şi-a trecut teza de doctorat în Estetică despre *Gedankenlyrik (Poezia filosofică),* fiindcă Titu Maiorescu l-a trimis prea mulţi bani pe care poetul îi cheltuia în chefuri cu femei uşoare la Leipzig, neconsolat că muza lui, studentă la Maiorescu, se căsătorise cu Ion Petrovici, preferând pe filosoful şi omul de lume, unui poet. Eu l-am spus lui G.G. Mironescu că bursa de şapte ani este prea lungă şi suma lunară prea mare şi elevul său va ajunge apatrid, va dispreţui ţara de baştină şi voi rămâne fără *Organizarea judiciară a Daciei* în planul meu de lucru.

- Unchii şi părinţii bogaţi au obligaţia să dea tinerilor cât mai mulţi bani şi cât mai puţine sfaturi! în această privinţă, dascălul meu este un unchi ideal. Să bem în sănătatea lui din această licoare de Cotnar!

Am arătat lui Pârvan, Cristescu şi Nestor cartea de vizită a lui Iorga. Eu socoteam că Gotka este autorul cronicii.

Pârvan a râs:

- Gotka este un istoric polonez. Du-te la Varşovia şi întreabă-l pe autor, fiindcă la München pleci zadarnic. Cauţi un ac într-un car cu fân. Trebuie să citeşti zeci şi zeci de mii de cărţi până să dai de autor şi de cronica lui Ştefan cel Mare. Din nenorocire, nu putem citi decât 366 de cărţi, în anii bisecţi, şi răsfoim alte 730 pe an. Cartea de vizită caracterizează graba lui Iorga. Din această cauză, nu are nici un *singur* şcolar, cu toate miile de auditori şi admiratori. Eu sunt prieten cu Iorga. Nu l-am putut îndrepta. Du-te la Varşovia. Am auzit de existenţa cronicii citite de Gotka în tinereţe şi Iorga ne-a cheltuit mulţi bani de la Academia Română, unde am şi eu un cuvânt de spus. Dacă o descoperi, ai un doctorat asigurat în istorie, iară să te doară capul. Tu eşti băiat cu noroc. Ne-ai descoperit şi *Călătoria de la 1729 a lui Montesquieu* în ţara noastră. Ar trebui să dezvolţi studiul şi să treci la relaţiile lui cu Dimitrie Cantemir. Pui exact problema influenţei *Creşterii şi descreşterii puterii otomane* în *Consideration sur la grandeur et la decadence des Romains,* dar trebuie să aduci dovada că Montesquieu a cunoscut opera lui D. Cantemir. A fost prieten cu fiul său, Antioh Cantemir, ambasador rus la Londra şi Paris, dar nimeni n-a adus dovada. Du-te la Bordeaux şi răsfoieşte-i biblioteca din castelul său, care-i monument public şi se poate vizita. Un specialist în istoria universală a Dreptului şi a Statului se transformă în voiajor, aşa după cum noi, arheologii, suntem gropari. Montesquieu este cel mai mare jurist al lumii moderne. Este în lotul tău. Du-te, umblă, caută, bate-ţi capul, meditează şi descoperă! Ai adus o contribuţie nouă, mică, despre voiajul şi cunoştinţele lui Montesquieu despre Valahi. Ai dat, acum, peste un nou filon de aur. Eşti băiat cu noroc ştiinţific. Dacă aduci dovada că Montesquieu a pastişat sau a fost influenţat precis de Cantemir, iar ideile lui nu sunt paralelisme întâmplătoare şi concomitente din atmosfera epocii, şi dacă-mi termini *Organizarea judiciară a Daciei,* te alegi la Academia Română, la secţia juridică. Am citit „Izvoarele doctrinei lui Bărnuţiu” în „Revista de Drept Public”. Sunt trei lucrări valabile din secolul XVII, secolul XVIII şi secolul XIX, trei contribuţii la istoria Dreptului românesc. La vârsta ta, Maiorescu era demult la Universitate şi Academie. A fost lovit de sterilitate, ulterior, fiindcă a avut prea mult noroc şi succes. Teme-te a doua zi după succes! Un succes prea mare, ameţeşte! Mi se pare că vă dau prea multe sfaturi în loc să vă dau iluzii şi bani!

În jurul mesei rotunde de la „Pschorbrău” s-au dezbătut multe probleme şi Cronos, implacabilul Cronos, vărsase, încetişor, nisipul în clepsidră. A fost o noapte albă. La masa rotundă de la „Aschinger”, restaurant popular lângă universitate, participasem la simpozioanele, după seminare, cu profesorii şi colegii germani. Mergeam regulat la Rudolf Smend, profesorul de Drept constituţional şi Filosofia Statului. La aceste mese rotunde, cu bere şi cârnaţi, surprindeai şi reţineai mai uşor mecanismele şi subtilităţile teoretice.

Masa rotundă cu Pârvan avea suc de Cotnar, efluviile telurice ale patriei circulau din tălpi până în creştet şi din creştet până în tălpi.

L-am condus la hotel „Atlas”, de unde l-am purtat bagajele puţine până la gară. Pleca cu expresul la Oxford, prin Paris.

V.

Noaptea albă a continuat. Cotnariul trebuia băut fără întârziere, şi restul de cozonaci, devoraţi. Nu puteam uita pe fârtatele nostru Sorin Pavel:

- Să vă fie ruşine! De ce nu m-aţi luat şi pe mine?

- Fără invitaţie? Crezi că Pârvan este ca Petre Andrei, profesorul tău, sau ca Ralea, nişte ieşeni dezbrăcinaţi? Magistrul este cu ceremonial. El este un ţăran. Nu-i boier ca Ralea, care pretinde că descinde dintr-un doge veneţian, cu toate că taică-său este avocat huşan. Pârvan este un prinţ şi un prelat, el este un *prince-paysan,* un prinţ-ţăran, hieratic, solemn, sacerdotal şi filosof antic din şcoala stoicilor. Ralea face parte din turma lui Epicur *(de gregae porco),* iar Andrei este un ipistat sau funcţionar la percepţie. Ai pierdut spectacolul unic al unui banchet platonic, prezidat de un filosof valah veritabil. Te vom desdăuna cu aceste trei sticle borţoase de Cotnar, trei paie la patru măgari.

Cine n-a făcut zaiafet cu Sorin Pavel nu ştie ce-i zaiafetul. El putea sta trei zile în şir la masă, într-o vervă nesecată. In *Krinoris sau Treptele singurătăţii,* în *Pasiuni minore,* în *Tichie de mărgăritare,* în studiul despre Schopenhauer, în *Manifestul Crinului Alb* şi *Manifestul Revoluţiei Naţionale* (când a îmbrăcat cu Petre Ţuţea cămaşa verde) şi în *Obsesiile unui monografist* (nepublicat), acest prieten al tinereţii noastre berlineze şi-a pus numai talentul. Un talent literar real, redus la un singur volum remarcabil. Geniul său l-a pus în viaţă. Oralitatea lui era fantastică. Verva inepuizabilă.

Vorbeam de fâlfâirea îngerească a geniului lui Nicolae Iorga. Din când în când, aceste fâlfâiri se simţeau şi în oralitatea lui Sorin Pavel, în oralitatea lui Ţuţea şi a lui Nae Ionescu.

Am participat la un zaiafet, la Bucureşti, cu Sorin Pavel, cu Petre Ţuţea, cu Emil Cioran, cu Mircea Eliade şi cu popa Ion Crăciunel. De obicei, când participă Ţuţea, nimeni nu mai poate vorbi. Acaparează, meşter, conversaţia. La zaiafetul de la „Brotăcei”, pe marginea lacului de la Băneasa, într-o noapte de iunie, am tăcut toţi, şi Sorin Pavel a dat concert de harfă. Emil Cioran era un pui de filosof şi un elev docil al lui Pavel. Cioran a îmbrăcat, ulterior, cămaşa verde, şi, puţintel, şi Eliade.

La *Banchetul* post-pârvanian, care a durat o zi la aceeaşi masă rotundă la „Pschorbrău”, care a devenit „Stammtisch” (masă preferată) şi unde ne întorceam, superstiţioşi şi nostalgici, după moartea Magistrului, trei sticle de Cotnar erau trei picături pe fier înroşit în foc.

Wein nach Bier, das rate ich Dir, Bier nach Wein, das lass es sein!

Neamţul sfătuieşte energic să bei vin după bere, iar după vin merge, oareşicum, şi berea. în dorul fragilor, rozi cotoarele. Ion Nestor a băut a 16-a halbă şi l-am condus acasă la Coana Roza, care a protestat blând. Vasile Cristescu, teafăr şi voinic, s-a dus pe jos la frumoasa lui nevastă, împreună cu Sorin Pavel, care locuia în acelaşi cartier.

Înainte de a pleca urgent la Varşovia, la Gotka, după sfatul lui Pârvan, am intrat în Biblioteca de Stat *(Staats-biblioteck),* cu trei milioane de cărţi, şi în Biblioteca Universităţii, cu două milioane. Se aflau într-o clădire de piatră şi ciment, un paralelipiped imens, care-mi evoca arhitectura faraonilor, o arhitectură cu caracter funerar. Aici zăceau cinci milioane de cărţi. Faraonii ridicau piramide pentru un lut nemernic, îmbălsămat cu grijă şi păstrat mii de ani.

Intrarea la cele trei milioane de cosciuge cu gânduri era prin *Unter-den-Linden.* Dincolo, la două milioane de sicrie, se intra prin *Dorotheenstrasse.* Felinare sumbre, în stil egiptean, luminau treptele de piatră. Sala era circulară, enormă, tăcută, cu sute de studenţi. Mesele comode. Lămpile cu clopot verde îndemnau la meditaţie. Comenzile se efectuau cu rapiditate uimitoare pe benzi rulante automate.

În sala cu cataloage, am găsit în câteva minute pe Gotka. Era un istoric poligraf. Majoritatea titlurilor erau în limba poloneză. Câteva cărţi şi broşuri în limbile franceză, germană şi engleză le-am răsfoit în fugă. Nu voiam să mă prezint fără o sumară cunoaştere a savantului.

Am pus în cunoştinţă de cauză pe Gh. Taşcă, profesorul şi ministrul meu, şeful misiunii diplomatice, despre conversaţia cu Pârvan. S-a supărat şi el că nu l-am chemat la cenaclu. Nu l-am spus: fără invitaţie, fără ceremonial ? Prestigiul lui Pârvan şi cartea de vizită a lui Iorga operau şi asupra lui Taşcă (economist veleitar şi mediocru, bun orator şi pedagog), fiindcă mi-a aprobat cheltuieli opulente (aveam noroc la bani!) şi concediu pe un an sau doi:

- Te întorci de la München, pe scut sau sub scut!

Sfaturile ţărăneşti ale lui Pârvan au operat brusc şi asupra mea, copil de ţăran oltean. Am devenit chibzuit, econom, chiar zgârcit. Am rupt cu cenaclul „Vieţii inimitabile” al lui Sorin Pavel, Nestor şi Cristescu, unde eu suportam cheltuielile şi făceam pe seniorul. Am căutat pe lectorul de limba şi literatura poloneză, l-am dat o sută de mărci ca să-mi citească rapid ceva din Gotka şi să-mi spună opiniile, concepţiile şi să-mi facă un portret oral al istoricului.

M-am întors dezamăgit de la Varşovia. Oraşul era în ceaţă murdară, hotelul cu ploşniţe şi academicianul a dat din umeri:

- Este o cronică amănunţită asupra lui Ştefan cel Mare şi un fel de *Descriptio Moldaviae* înainte de Dimitrie Cantemir. Eram tânăr şi am uitat-o. Mi-e dor de tinereţe.

Eram tânăr şi doream cu ardoare să scap de tinereţe, de *Weltschmerz,* de melancolia şi durerea lumii care mă chinuia.

Este greu să te desparţi de o metropolă comodă ca Berlinul, unde prinsesem rădăcini, aveam prieteni şi prietene, să te înfunzi într-un colţ de provincie bavareză. Aici era Capitala Reichului, mă duceam la spectacolele lui Max Reinhardt, cel mai mare regizor de teatru al lumii, frecventasem câteva spectacole de avangardă la teatrul lui Piscator, emigrat în 1933 la Moscova, când a venit Hitler. Max Reinhardt, evreu, fugise în America. La Reinhardt, am vizionat cu Haig Acterian (armean român catifelat, devenit, ulterior, legionar) un măreţ *Peer Gynt* de Ibsen, cu muzică de Grieg. Acest spectacol, împreună cu *Faust* de la München, jucat de Elfione Gefke în Margareta şi de Grundgens în Mefisto, plus un mic spectacol de o oră, jucat de Asta Nielsen, singură, cu un telefon pe masă, şi *îngerul a vestit pe Maria* de Paul Claudel, pus în scenă de Soare Z. Soare, cu Aura Buzescu, în rol principal, mi-au procurat cele mai pure emoţii teatrale, neuitate până azi.

Era greu să plec din Berlin şi nu mai puteam audia pe Sombart şi pe Smend.

Ordinul se execută şi nu se discută, iar unde-i lege nu-i tocmeală.

La Berlin, era obiceiul ca să-ţi anunţi gazda cu 15 zile înainte de plecare, pentru a-şi găsi alt chiriaş, sau să plăteşti fără a locui. Am făcut bagajele enervat. Erau legături cordiale care se rupeau pentru doi ani sau definitiv.

Înainte de a porni la gară, am dat un telefon magistrului meu Smend, pentru a-i anunţa plecarea intempestivă la München.

- Vino la cină! Am profesori străini invitaţi şi tu ştii franţuzeşte. Ei nu prea îndrugă germana şi nici engleza. Vino mai devreme.

Când l-am spus proverbul român, că trebuie să caut un ac într-un car cu fân şi sunt ameninţat să încărunţesc la München căutând o carte scrisă, probabil, pe piele de viţel, Smend a ridicat receptorul şi a cerut München, casa profesorului Navianski, directorul bibliotecii.

În puţine minute, clinchetul a anunţat provincia:

- Da, da, eu sunt, Rudi. Am un elev român care caută un ac în carul tău cu fân. Este povestea unui voievod moldav. Din ce secol ? Spune, Peter, în ce secol a trăit voievodul tău ?

- A murit bătrân, la 1504.

- Să te prezinţi poimâine, dimineaţa, fix la ora 8, la Biblioteca regală din München, unde te va aştepta Navianski. Dinastia Wittensbach, o dinastie de artişti şi nebuni, a făcut şi treburi bune. Au ajutat pe Wagner în ecloziunea geniului şi au dotat biblioteca. Vei lucra comod şi te aştept ca să-mi treci teza cu *Izvoare germane la Montesquieu,* după cercetarea ineditelor sale, făcută la *Bibliotheque Nationale* din Paris. (Era alt filon de aur găsit, cercetând la Paris paralelismul dintre Cantemir şi juristul francez).

Profesorul Smend făcuse o amabilitate faţă de un străin, ca să-i uşureze cercetările ştiinţifice. Era civilizat, versatil, citea multă lirică, ştia muzică, era profesor de tip nou, arhi-modern, agnostic şi estetizant. Discutam pe Baudelaire şi Mallarme, pe Nietzsche şi Wagner. Oralitatea lui era învăluitoare ca ceaţa, cursurile şerpuitoare, doctrina „integraţiunii" statale îi dăduse notorietate. După un op de o mie de pagini despre *Istoria Curţii de Casaţie de la Leipzig,* care era primul volum şi a rămas fără urmare, dar care l-a adus de tânăr catedra de drept constituţional a Berlinului, scria opuscule subtile. Doctrina integrării *(Integrationslehre)* era răsfirată pe 160 de pagini în „Verfassung und Vefassungsrecht", titlu-capcană, plin de indicaţii, fără soluţii. Refuza orice decizie în problemele juridice. Arăta perplexităţile. Pentru juriştii Franţei avea un dispreţ afişat: naturi lipsite de problematică. Preţuia lirica franceză, considerând pe juriști ca morţi-vii. Ne ciorovăiam des. Mă lua la Casa Harnack *(Harnackhaus),* casa savanţilor, accesibilă numai academicienilor şi universitarilor (cărora li se dăduse dreptul să-şi aducă doi elevi), la şedinţele de comunicări ştiinţifice. Eu eram mereu unul din cei doi. Preferinţa era considerată ca o nedreptate în seminarul cu 40 de locuri. Şedinţele erau bilunare şi asistenţii săi doreau să participe şi ei o dată la *Harnackhaus.*

Datorită lui Smend, am descoperit faimoasa *Cronică germană de la München* despre Ştefan cel Mare.

De la masă, am plecat direct acasă, să-mi iau bagajele, destul de numeroase, aproape un calabalâc şi, apoi, la gară. *Partir, c 'est mourir un peu.* Versul lui Edmond de Haraucourt îmi suna în urechi, cu ultimul signal şi ultima fluturare de batistă. Am descins la „Rosengarten" („Grădina trandafirilor"), un mic hotel cu restaurant ieftin, ţinut, întâmplător, de un sas din Sibiu.

Münchenul nu era Varşovia. Münchenul era o metropolă artistic construită, cu patină de veacuri.

Cu două minute înainte de ora 8 dimineaţa, am sunat la biroul directorului şi profesorului Navianski, cu prezentare de student prusac: spinarea curbată. Tocurile strânse soldăţeşte, tuns numărul zero, afară de un smoc în faţă, proaspăt ras, aşteptând să fiu întrebat, după prezentare, fără a vorbi neîntrebat sau să pun întrebări. Smend îmi făcuse portretul psihologic al camaradului său de studii şi armată.

- Bun, bun, poftește după mine.

Era o sală mică, specială de studiu, cu o masă lungă, iar pe masă circa 3 - 400 de cărţi.

- Funcţionarii mei ţi-au cules tot ceea ce se referă la sud-estul european în jurul anului 1500. Sunt cronici vechi, majoritatea latineşti. Ştii latina? Ţi-am dat ca ajutor pe asistentul meu, Willy Schneider, care se specializează în istoria juridică medievală. El ştie latineşte, şi cu ceea ce zici că mai ştii şi dumneata, poate găsiţi cronica şi acul în carul cu fân. In loc de două milioane de cărţi, veţi răsfoi 3 - 400 de cărţi. Vă prinde bine. Willy este logodnicul fiicei mele lise. A fost un semestru la Heidelberg şi acolo a prins obiceiul să bea bere prea multă. Este bună berea la Berlin?

- Eu nu mă duc la Atena cu bufniţa pe umăr şi nici n-am venit la München cu amintirea berii berlineze. Am uitat-o. Am gustat-o aseară, prima halbă bavareză, şi am găsit-o divină.

- Am înţeles că vă veţi înţelege bine. Spor la lucru.

Înţelesesem şi eu repede că nu mai aveam nevoie de Navianski (inimă de aur sub aspect morocănos). Maurul îşi făcuse datoria şi Maurul putea să plece, după cum a şi plecat. Aveam nevoie acum de asistentul său, un vlăjgan blond, cu ochi apoşi de peşte mort, tăiat pe faţă în dueluri heidelbergheze.

O scurtă prezentare între noi, ca doi câini tineri, care se miros înainte de a se lua la hârjoneală sau la încăierare.

Am privit ceasul la mână. Era ora 8 şi un sfert dimineaţa. Am luat prima carte. Totul era rânduit alfabetic. Cronică latină cu text greu vizibil din cauza vechimii. Am lăsat-o nervos. Am luat pe a doua, apoi, pe a treia. Mâinile mergeau ca pe nişte clape de pian.

Mă chema oare voievodul din mormânt?

Umbra lui s-a aşezat în spate?

Mi-a condus mâna mai departe. Am ajuns la litera *S.*

Asistentul şi ceilalţi funcţionari priveau anxioşi la digitaţia pianistică, *efleurând,* fulgerător, cronicile. Am scos pe Albertus Schendl şi am zărit cuvântul Ackermann, apoi Bârlad, apoi Suceava.

- Asta-i cartea pe care o caut.

- Nu-i, poate, şi alta?

- Nu poate fi alta. Vreau s-o citesc chiar azi. Imediat. Vă mulţumesc. Vă puteţi duce la treburi. Poate mâine voi avea nevoie de concursul Dv.

- Noi vă păstrăm colecţia. Am lucrat toată noaptea.

Găsisem cartea în minutul 8 de la începerea lecturilor foiletate, la ora 8 şi 23 de minute, după intrarea în sală.

Găsisem cronica mult căutată în opt minute, printr-un concurs fericit de împrejurări, graţie mediului, relaţiilor întâmplătoare şi norocului personal. A dirijat Voievodul bătălia, de-acolo, din Neant, din Tao, din Eter?

Willy Schneider era curios să-i vorbesc de Smend, idol al lui din lecturi, de Berlin, unde voia să plece un semestru şi-i era... sete de o halbă, două sau nouă.

- Zici că vrei să stai câteva semestre pe la noi, în plictiseala asta provincială? Lasă cronica. Ai timp. îţi păstrez colecţia întreg

semestrul. Poate vei mai găsi şi altceva.

- Nu lăsa treaba de azi pe mâine. *Morgen, Morgen, nur nicht heute, sagen alle faulen Leute.* (*Mâine, mâine, iar nu astăzi, spun toţi oameni leneşi.*) în orice caz, această cronică trebuie s-o citesc, s-o rezum şi, eventual, s-o copiez integral chiar astăzi. înţelegi ? Astăzi!

- De ce s-o copiezi? Avem un serviciu special de fotocopiat. Nu te costă nimic. Am ordin de la bătrân să te servesc, ca pe un străin distins, în scopuri de propagandă culturală. Nu eşti elevul lui Smend? Vreau să-mi vorbeşti o zi întreagă despre el. Cum arată la chip. Cum vorbeşte? Este tot atât de spiritual ca în scris? Dă-mi încoace cartea...

M-am supus. Tenacitatea bavareză mi-a smuls tezaurul.

Cartea a revenit sub formă de fotocopii umede, în patru exemplare: unul, pentru Iorga, unul, pentru Taşcă, unul, pentru Gotka şi unul, pentru mine. Am fumat, de la Willy, câteva trabucuri rău mirositoare, până când s-a uscat comoara. Ne tutuiam la propunerea lui. Odată copiile împachetate frumos de funcţionari, în plicuri pânzate, puse grijuliu în geantă, am pornit spre „Rosengarten", la restaurantul sasului meu.

Pe drum, ne-am oprit la un optician.

- Vino să-ţi cumperi o lupă, ca să mărim textul, şi să-l descifrăm mai repede, ca să scapi mai repede.

Lupa scumpă am dăruit-o tatălui meu, care a trăit 79 de ani şi a citit 20 de ani articolele mele de gazetă, şi înjurăturile dezlănţuite la „Universul", „Curentul" şi „Cuvântul", suduind blajin, cu vorbe inexpresive, pe adversarii reacţionari şi fascişti ai feciorului.

Willy s-a împrietenit la cataramă cu sasul, ştiind să dea comenzi speciale. A înlocuit cizmele de bere cu carafe de porţelan în culori şi cu poze de fetiţe.

Sasul servea până la ora zece dimineaţa cârnaţi fragezi, amestecaţi cu lapte şi mărar. Era specialitatea casei. Berea de München are un gust delicios din cauza apei potabile. De ce berea de Azuga nu putea fi întrecută nici de berea Bragadiru, a profesorului meu Mironescu, nici de berea Luther, cu toate instalaţiile tehnice superioare? Apa de Azuga, Buşteni şi Poiana Ţapului se bea ca vinul de către beţivi. Numai apa de Rădăşeni o întrece. Din cauza apei speciale, merele de Rădăşeni sunt atât de preţuite.

În câteva şedinţe prelungite, am descifrat, împreună, *Cronica,* am transcris traducerea latinei smălţuite cu germanisme medievale în germana modernă. În plicul pânzat, trimisesem lui Iorga, recomandat, fotocopiile. Am primit o telegramă de mulţumiri şi o mie de mărci, recompensă.

Pe când descifram, conştiincios, *Cronica,* împreună cu Willy, la bere cu cârnaţi albi, lăptoşi, cu mărar, N. Iorga făcea comunicarea la Academia Română. Am citit mai târziu comunicarea în foiletonul „Neamului Românesc". Nu-mi pomeneşte numele. Fanariotul s-a împăunat cu o nouă descoperire a sa. A descifrat fără lupă, fiindcă textul traducerii sale este plin de lapsusuri. Am stat un semestru la München, ca să descopăr personalitatea medicului lui Ştefan cel Măre. Am făcut un drum la Nürnberg, domiciliul său. M-am apucat de un studiu asupra medicilor străini care au tratat pe voievozii noştri. Am făcut o descriere a operelor curioase ale medicului umanist. N-am publicat nimic, fiindcă n-am terminat lucrarea după voinţa mea şi nivelul minimal ştiinţific. Am fost la Nürnberg cu Willy, cu lise Navianski, logodnica sa, cu un prieten chinez, din seminarul lui Smend, cu Elfriede şi Margarete, colegele lisei. Dar aceasta-i altă poveste, minunată şi dureroasă...

Împreună cu acest grup, am ascultat, pentru prima oară, un discurs pronunţat de un oarecare politician local, Adolf Hitler, care încercase să dea o lovitură de stat imediat după război, alături de generalul Luddendorf, dar eşuase şi făcuse câţiva ani de puşcărie la Landsberg, într-un castel, unde se amenajase o puşcărie pentru condamnaţi politici. Acolo scrisese o carte, n-am cumpărat-o, care se numea *Mein Kampf.* Oratorul avea o voce cavernoasă, tunătoare şi vorbea destul de des într-un circ, la *Zircus Krone.* Avea aderenţi la München şi formase bande de catilinari, dresaţi milităreşte, cu cizme, cămăşi brune, diagonale, pantaloni bufanţi negri, centiroane late şi insigne cu crucea gamată. Nu ştiu dacă Zelea-Codreanu, trecând prin München în 1926, l-a audiat la circ pe Adolf Hitler. Dar este absolut sigur că a zărit cohortele duminicale intonând imnuri pe străzi. Le-a studiat măcar costumaţia, pe care a adoptat-o ulterior.

Münchenul posedă o primărie medievală, cu turn şi ceas. În fiecare zi, se strâng, din oră în oră, curioşi, ca să vadă ceasul dotat cu mecanism special. Cei 12 apostoli apar, rând pe rând, în pas aproape dansant, gongul sună ora respectivă, cu acompaniament de suavă muzică.

Acolo am studiat atent costumaţia şi insignele, variaţia de negru, cafeniu, roşu şi alb, crucea gamată pe steaguri şi la brasardă.

Era în anul 1929, îmi pare, în semestrul de vară...

NICOLAE TITULESCU, CONFERENŢIAR LA BERLIN

Paul Loebe, preşedintele Reichstagului, era social-democrat, iar în epoca 1928 - 1931, fracţiunea parlamentară cea mai puternică o dădea acest partid. în această calitate, Loebe fusese ales preşedintele Parlamentului german. Nemţii n-aveau Senat şi Cameră a Deputaţilor, două adunări legislative, ca Anglia şi Franţa, ci o mare adunare obştească denumită Reichstag, cunoscută, ca atare, pe plan internaţional.

Marele Hural de la Ulan Bator (Mongolia), Seimul polonez, Sobrania bulgară, Duma rusească, Sovietul Suprem sovietic sunt denominaţiuni specifice naţionale, intrate în uzanţa şi cutuma internaţională. Repetă Forumul latin, Areopagul elin sau Divanul persan ori român.

Social-democraţii deţineau de multă vreme întâietatea. Chiar pe vremea lui Wilhelm II, deveniseră un foarte puternic partid, graţie sindicatelor excelent organizate, care-i formau osatura, dădeau subvenţiile pentru alegeri şi abonamentele pentru gazetele şi revistele cu tiraje de milioane de exemplare.

Reichstagul se alegea cu vot universal, din vremea lui Bismarck. Avea puteri legiuitoare centrale restrânse şi faţă de guvern. Clădirea Reichstagului se afla în *Tiergarten,* parcul imens al Berlinului, aşezat în mijlocul oraşului ca un plămân sănătos. Clădirea era greoaie, în stilul de cazarmă bismarckian, în care s-a clădit după 1871. Unificarea statelor germane s-a făcut cu greu, sub egida Prusiei. Reichstagul a avut funcţie de unificare şi centralizare.

Victoria şi miliardele franceze au stimulat încrederea în sine şi eflorescenta economică germană post-bismarckiană. Wilhelm II a avut grijă să se debaraseze de Cancelarul de Fier care-l incomoda prin faima, gloria şi înţelepciunea sa. Aspectul militarist prusac a ajuns de carnaval. Sindicatele şi social-democraţia datorează mult lui Bismarck, care a stimulat organizarea muncitorimii şi a realizat, împreună cu Ferdinand Lassalle, în întrevederi secrete, devenite curând celebre, asigurările pentru bătrâneţe, boală, invaliditate şi şomaj. Primele

măsuri eficiente statale de ameliorare a vieţii materiale a proletariatului industrial au fost luate de Bismarck, cu gândul de a tăia aripile socialismului, de a-l jumuli şi a băga gâscă grasă în coteţul său patriotic german şi conservator. Socoteala de-acasă nu se potriveşte cu cea din târg, în special cu nota birtaşului. Social-democraţia germană a crescut la proporţii impozante. Este drept că, în 1914, a votat, în unanimitate, creditele de război. Un singur deputat a zis „nu", iar acela a fost Karl Liebknecht. în acel moment, s-a fundat Partidul Comunist German (KPD), condus de Karl Liebknecht şi Roşa Luxemburg.

Social-democratul se deosebeşte, tipologic, de omul de dreapta german în care zace junkerul, militarul şi anarhistul teuton cotropitor, dornic de colonizare.

Social-democratul sintetizează şi oglindeşte pe bunul meseriaş german, mica burghezie filistină, pe amatorul de bere şi cârnaţi, pe excursionistul de sâmbătă şi duminică, sentimentalitatea, muzica de operetă şi melodiile-şlagăr, convieţuirea paşnică între indivizi şi popoare. Paul Loebe era tipicul social-democrat, începând cu înfăţişarea corectă şi fără artă, până la spiritul pacifist pe care-l propaga, fervent chiar, în calitatea sa politică.

În iarna 1926 - 1927, când am sosit la Berlin, cu o înzăpezire de trei zile în Polonia, placatele metropolei vesteau, pe ziduri şi vespasiene: *nie wieder Krieg* (nu mai vrem război). Erau placate marxiste şi democratice. Uniforma militară devenise invizibilă. Reich-ul nu avea dreptul decât la 100.000 (una sută de mii) de ostaşi la o populaţie de 66 de milioane de locuitori. Prin Polonia mareşalului Iosif Pilsudski, pe unde trecusem cu greu, îţi scoteai sufletul din pricina uniformelor şi a ofiţerilor înzorzonaţi cu cizme, săbii, pene colorate şi ceaprazuri. Numai Carol II a mai avut o asemenea armată cu aspect şi efecte teatrale. Penajele lui Carol II rivalizau cu ale lui Iosif Pilsudski.

Este iarăşi drept că în Germania, în fruntea Statului se afla un bătrân mareşal: Hindenburg.

Germania pierduse primul război mondial, dar nu şi-a masacrat ofiţerimea tânără sau generalii, cum a făcut Stalin la Katyn, cu 12.000 de ofiţeri polonezi adversari, sau cum a făcut Franţa antimilitaristă după dezastrul de la Sedan, din 1871. în Franţa au fost ani când vestonul militar şi cizma nu se purtau pe stradă. în 1927, nu se <vedeau militari nici la Berlin şi nici la Paris, aşa cum se vedeau în Polonia şi România, ţări cu aspecte războinice şi şovine. Uniformele se poartă mult în ţările mici şi cu complexe de inferioritate.

În acea epocă, se sărbătorea prietenia dintre Aristide Briand şi Gustav Stresemann, miniştri de externe permanentizaţi la Paris şi în Reich. Efectul prieteniei se citea în bugetele cu reduceri substanţiale la capitolul armament, ca şi la spectacolul de pe stradă. Bugetele se votau de parlamente. Bugetele militare nu se puteau camufla.

Pacea este un bun preţios şi o floare a concordiei.

Floarea gingaşă se cere cultivată cu grijă. Pacea se câştigă în fiecare zi. Pacea este o stare sufletească de fiecare moment.

În Berlinul monumental din iarna 1926 - 1927, se placarda *nie wieder Krieg.*

În acelaşi Berlin din primăvara 1933, la 1 mai, au defilat în faţa noastră, în faţa ochilor mei uluiţi, de martor ocular cu memorie, un milion de berlinezi, din totalul de cinci milioane. Milionul defila şi alerga pe străzile largi, în alt spirit şi în altă costumaţie. Un sfert de milion erau cămăşi brune, în cizme, pantaloni bufanţi negri, centiron şi diagonală, cu pistoale şi cu capul gol, la propriu şi la figurat. Un milion de berlinezi cereau reîncarnarea Germaniei, un loc sub soare, spaţiu vital, expansiune la răsărit. Am tresărit. Wilhelm II vorbise de trei B: Berlin, Bukarest, Bagdad. Ţara mea urma a fi cotropită. M-am despărţit de cei cinci ani petrecuţi ca oaspete în Germania şi-am dat semnalul pericolului cotropirii patriei mele de hitlerism, într-o carte întreagă, apărută în 1933, sub formă de reportaje în presa democrată de tiraj, şi în volum separat, *Germania hitleristă,* Editura Adevărul, 1933.

Învăţămintele sunt limpezi în istoria contemporană. Pacea nu este un cristal. Pacea este o victorie sau o înfrângere de fiecare zi. Pentru pace se poartă bătălii. Pacea este un intermezzo între două războaie. Pentru prelungirea acestui armistiţiu şi intermezzo se angajează forţe în luptă. Dacă popoarele nu-şi apără pacea, forţele infernale din umbră apar pe primul plan, sub camuflaje diferite, şi se strânesţe conflagraţia armată.

S-a luat obiceiul de a se arunca fie cu piatra, fie cu denigrarea în Aristide Briand, în Gustav Stresemann sau în social-democraţii de tipul Loebe sau scandinavul Branting, care, după 18 ani de guvernare în Suedia, în plină guvernare, a murit în... tramvai, de bătrâneţe. Nu umbla cu cinci maşini blindate înainte şi cu cinci maşini înapoi şi cu lateralele în preajmă, aşa cum se plimbă popularii dictatori. Social-democraţii, de tip Branting şi Loebe, parcurg distanţele între parlamente şi locuinţe cu tramvaiele, cu trăsuri banale şi cu autobuzele populare. Camarilele dictatoriale nu mai dau cotul cu poporul. Se mută în cartiere separate. Nu mai ies la cafenea. Aşa ceva se desfiinţează, fiindcă o cafenea este salonul democraţiei. Dr. Joseph Goebbels avea o furie oarbă pe cafenea, pe bârfeala de cafenea *(Kaffeklasch)* şi pe cumetrii şi cumetrele de cafenea *(Kaffetanteri).* A pronunţat discursuri furibunde şi a ordonat articole fulminante despre mătuşi care-şi luau cafeaua veritabilă la ora cinci şi pofteau ceva unt. în loc de cafea arabă, braziliană sau argentiniană, s-a dat cicoare cu mult orz prăjit (pentru economii de devize), în loc de unt, s-au recomandat tunurile *(Statt Butter, Kanoneri).* în loc de cultură, s-au scos pistoalele şi a spus-o cu claritate în discursul din faţa universităţii, unde eram de faţă, când s-au ars opere complete de Darwin, Marx, Sigmund Freud şi alţi pacifişti:

- Când aud cuvântul cultură, scot pistolul şi trag!

Mascaraua devine bărbat de stat, când nu se luptă împotriva ei, şi este lăsată să-şi facă de cap. Controlul cetăţenesc nu-i o poveste roză dacă lipseşte, ci o poveste cu sfârşit sângeros. Paiaţele au lichidat social democraţia, au vârât pe comunişti în lagăre, au persecutat catolici şi au arestat pe cardinalul Dr. Faulhaber de la München şi pe Dr. Konrad Adenauer (fost primar de Koln al partidului de centru catolic), au ucis pe Dr. Goerdeler (primar de Leipzig), au ucis pe Rohm, căpitanul trupelor de asalt.

Lanţul de crime a culminat cu incendiul mondial.

Social-democraţia nu a putut să ţină piept hitlerismului din pricina dihoniei din rândurile proletariatului. Vina o purta Stalin, care conducea, mecanic, la Berlin, din Kremlin. Ura pe social-democraţi. Secretarii generali comunişti (KPD) se delegau, se improvizau, se schimbau şi veneau cu caftane de Sublimă Poartă. Câţiva s-au sinucis, ca marele avocat Paul Levi, care nu era în concordanţă cu Kremlinul.

Primele aranjamente, pe plan economic, cu Mussolini le-a făcut Stalin. Politica merge mână în mână cu economia. Stalin a dat comenzi uriaşe lui Hitler, din februarie 1933, şi maşina de război germană a fost pusă în picioare de aceste comenzi. în războiul abisinian, Italia a fost pusă la index şi sabotată. Se cunosc cifrele statistice ale schimburilor dintre Stalin şi Hitler, din 1933 până în 1940. Aceste

cifre sunt uriaşe. Cele două economii au fost complementare. Consemnăm faptul istoric straniu al acestei alianţe economice, care a durat 7 ani.

Rectificările istorice sunt necesare.

Atmosfera coexistenţei paşnice a fost dusă, din 1919 până în 1933, de către social-democraţia germană şi de centru catolic. Aceste două partide erau partidele de guvernământ şi de guvernare. Politica lor externă a fost o politică justă, paşnică, realistă, cuminte, fără şovinisme aţâţătoare la război. *The Warsmongers* (aţâţătorii la război) sunt o realitate şi un pericol al popoarelor. Se recrutează dintre negustorii de armament şi dintre ideologii amatori şi susţinători ai dictaturilor. Un dictator mai mic sau mai mare sucombă în frază războinică, în aţâţare războinică şi în gestul fatal care duce la declanşare.

Anglia duce o viaţă parlamentară clasică. În cele două războaie mondiale, Anglia a încercat, prin oamenii săi politici de răspundere, să împiedice declanşarea conflagraţiei generale. Eforturile lor sunt titanice, tenace şi duioase pentru spectacolul obiectiv. Purtările din luna iulie 1914 ale lui Sir Edward Gray şi ale lui Asquifh, eforturile deznădăjduite ale lui Chamberlain, care s-a dus la Berchtesgaden, la München şi la Goddesberg, şi a trimis pe Arthur Henderson cu misiuni şi puteri speciale, sunt remarcabile şi demne de a fi consemnate ca o măreţie a omului. N-au fost slăbiciuni. Oamenii politici care sunt emanaţiuni ale votului universal corect aplicat şi ale unei vieţi parlamentare sunt prudenţi şi paşnici. Aventurierii dictaturilor şi exponenţii clicilor din umbră sunt întotdeauna sanguinari pe plan intern şi pe plan extern. Lipsa de încredere interioară, slăbiciunea intimă a dictatorului şi a dictatoraşului se exteriorizează prin brutalitate, dezordine casnică, penumbră de reptile şi final de aventură. Pilda măreaţă a bătrânului Chamberlain, care vine, cu soţia şi cu umbrela, să se roage de Hitler (amantul Evei Braun) şi de Mussolini (amantul Clarei Petacci) să nu declanşeze războiul, reprezintă pagini duioase de epopee. Tiranii pândesc în umbră. Hitler stă la Berchtesgaden, păzit de plutoane de ostaşi. Francois Poncet, ambasador francez la Berlin, chemat la conciliabule, se întreabă:

- Sunt într-un cuib de vultur? Sunt într-o peşteră de tâlhari? Sunt într-o vilă zidită pe creştet de munte, de fantezia morbidă şi bolnavă de spleen a unui miliardar american?

Se afla în noua locuinţă a lui Hitler, ridicată după indicaţii personale.

Dictatorii iubesc fastul din umbră. Democraţia iubeşte lumina dimineţii, soarele torid de nămiaza, orele de crepuscul. Noaptea se culcă. Dictatorii lucrează cu toţii în timpul nopţii. Duc viaţă de chiolhanuri, de tenebre, de imoralitate. Aşa a fost din vremea lui Catilina până azi şi până la sfârşit de veac, când vor intra şi dictaturile în amurg.

Guvernele social-democrate din epoca 1930 - 1933 au fost răsturnate de la putere şi de la tradiţionala colaborare cu centrul catolic, care datează din epoca lui Windthorst, când s-a declanşat *Kulturkampf-ul* pe vremea lui Bismarck.

Cancelarul catolic Dr. Iosif Wirth a spus-o:

- *Der Feind staht rechts* (*Duşmanul se află la dreapta.*).

Aceste guvernări centriste, realiste şi democratice, în conformitate cu indicaţia corpului electoral, au fost sfărâmate prin voturile combinate dintre hitlerişti şi comuniştii conduşi, din depărtare, de Stalin. Ura era atât de mare contra lui Karl Kautsky, considerat ca un renegat marxist, încât se prefera să se voteze în parlament cu cei care purtau crucea încârligată şi să se răstoarne guvernele prezidate de social-democraţi. în locul lor, a venit la guvernare Bruning, catolic moderat, care se sprijinea pe voturile social-democraţiei, partid Nr. 1, cu locuri consolidate în toate alegerile. A fost debarcat şi Bruning, pentru a se face loc lui Franz von Papen, care a deschis uşa aventurii lui Adolf Hitler. Social-democraţii au fost arestaţi în bloc, la 1 mai 1933, pe când comuniştii (care nu doreau pe Loebe şi Severing) aveau vechimea în lagăre, din februarie şi martie 1933.

Hitler l-a mâncat în rate, inclusiv pe catolici şi pe naţionalii germani care deţineau portofoliile economice în primul cabinet Hitler (Hugenberg, la Ministerul economiei şi Schwerin-Crosick, la Finanţe). Până la sfârşit, în ultimele şase luni, Hitler a arestat chiar pe Hermann Göering. Dictaturile încep cu devorarea adversarilor şi sfârşesc cu interdevorări.

Colaborarea pernicioasă dintre „nazi-kozi" a fost la ordinea zilei, din 1928 până la 30 ianuarie 1933, când s-a instalat Hitler la putere. S-a continuat, apoi, pe cale statală, prin acorduri economice, din 1933 până în 1940. Hitler a lichidat repede cele şase milioane de şomeri, prin comenzile de echipament industrial ale lui Stalin. în loc ca acest echipament să fie comandat frontului popular din Franţa, care a adus la putere un guvern prezidat de Leon Blum, în loc să se dea comenzi pentru şomerii anglo americani, s-a preferat Hitler, din ură rău înţeleasă împotriva democraţiei şi a socialismului de tip democratic kautskian. Eu nu susţin că această colaborare economică era dictată de afinităţi ideologice, ci că era dictată de ură, care a fost întotdeauna un prost sfătuitor.

Aici sunt testimonii ale unui străin care depune mărturie exactă despre ceea ce s-a întâmplat în epoca 1926 până în august 1939. Sunt martor ocular. Sunt martor *de visu et de auditu.*

Voi relata o chestie măruntă, deşi statisticile economice şi voturile în Reichstag au o stranie elocvenţă de colaborare „nazi-kozi". Ce cuprinde această formulă prescurtară? „Nazi" sunt naziştii, iar „kozi" sunt comuniştii.

„Nazi" vine de la prescurtarea NSDAP, titlul oficial al partidului hitlerist: *national-sozialistische deutsche Arbe'tierpartai,* adică partidul naţional-socialist al muncitorilor germani. „Kozi" vine de la „kotzen", care înseamnă a vărsa, a vomita. Vine şi de la *Kommunistische Portei Deutschlands* (KPD), adică partidul comunist German.

Această formulă era zilnic utilizată de amicul meu Albert Voss din Antwerpenerstrasse 6, Berlin 65. Albert Voss era restauratorul blocului unde stăteam şi unde mâneam din când în când. Era vechi social-democrat, din vremea lui Wilhelm II. Era autodidact. Cunoştea pe Marx şi Engels în mod exhaustiv. Am citit de la el pe Sombart, pe Roza Luxemburg, pe August Bebel, pe Wilhelm Liebknecht (tatăl lui Karl, fondator KPD).

Albert Voss era un om în vârstă, serios, mâneam împreună cu soţia lui, social-democrată, bucătăreasă perfectă. Veniseră la putere, dar nu s-au gândit să ceară ciolan. Au rămas birtaşi în continuare. Erau oameni de conştiinţă intelectuală, şi anume de conştiinţă proletară, în cârciuma lor, nu călcau hitleriştii. Fraternizau la altă dugheană. Uneori se băteau cu scaunele în cap şi cu halbele de bere. Pe urmă, turnau pe gât „ex" (adică halba întreagă, arozată cu şnaps de secară), ţinându-se de braţ. Colaborarea „nazi-kozi" se vedea la crâşmă, pe stradă, în tramvaie, autobuze şi metrouri. La Berlin, toţi purtau insigne. Fiecare arbora insigna de *Verein* (asociaţie) şi de partid. Priveai pieptul şi cheutorile de la haină şi te lămureai rapid despre partid, sport, orientare ideologică. Aveam şi eu insigne: 1) una de student berlinez, 2) una de student străin, 3) una de jucător *kegle (Kegelbahn),* 4) una de jurist, 5) una de la CVYM (YMCA), 6) una de canotaj şi

nataţie (premiul III, fondist la înot, 1928, dintre studenţii jurişti), etc. Nu le arboram decât cu rândul. Cu toate mi-ar fi fost ruşine. Am purtat doi ani, regulat, CVYM, când am dezertat, şi mă interesam de „nazi-kozi". Zâzania lor mă bucura. Zadarnic se lansase lozinca antifascismului. Zadarnic se întrevedeau efectele perni-ciose ale colaborării „nazi-kozi".

În lagărul social-democraţiei, la „Vorwärts" („înainte") scriau şi o serie de ideologi menşevici din Georgia şi Armenia, refugiaţi în Berlin. „Vorwärts" era organul oficios al social-democraţiei, o gazetă excelent înjghebată ca informaţii, ilustraţii, doctrină şi cronici nenumărate. Menşevicii vorbeau de Gheorghi Valentinovici Plehanov, prietenul de tinereţe al lui Lenin. S-au despărţit, politicos, dar nu s-au ucis. „Die rote Fahne" („Steagul roşu"), oficios comunist, vorbea de Plehanov ca de-o otreapă, un contra-revoluţionar, un agent secret, un vândut burgheziei. Firește, toate erau calomnii, denigrări ordinare şi excese. Eu eram copil şi aproape credeam pe „Die rote Fahne". Citeam pe Plehanov, care are lucrări clasice socialiste. Plehanoviştii şi buharinişii, zinovieviştii şi kameneviştii erau împuşcaţi pe capete. Zinoviev, Kamenev, Buharin, Plehanov şi Pokrovski se vindeau în librării berlineze, pe când mergeau la eşafod sub Stalin.

Azi, s-au limpezit lucrurile. Plehanov se tipăreşte chiar şi în democraţiile populare, unde moda vine mai târzior, ca Parisul la Mizil.

În social-democraţia germană, se aflau câteva figuri pe primul plan: Hermann Muller-Franken, care a fost cancelar, Philipp Braun, care a fost primul ministru al Prusiei, cu Cari Severing ministru de interne şi Dr. Weiss, ca prefect (prezident) al poliţiei Berlinului, Rudolf Breitscheid, specialist în probleme de politică externă, etc.

Preşedintele Parlamentului a fost ales ani în şir dintre social-democraţi.

Preşedinte de vârstă la prima şedinţă, când se făceau validările, era Clara Zetkin, comunistă, luptătoare venerabilă şi veterană a proletariatului german. Locuia, îndeobşte, la Moscova, lângă Stalin. Era aleasă deputată de Berlinul roşu, în lipsa ei. Venea cu vagon special, deschidea Reichstagul şi pleca la Komintern, ca reprezentanta Reichului. Clara Zetkin a predat, în 1932, preşedinţia Reichstagului lui Hermann Göering. Hitleriştii nu aveau majoritatea voturilor, ci numai 33%. Social-democraţii şi comuniştii aveau împreună majoritatea absolută, de peste 50%. Nu s-au înţeles. S-a votat Göering. A venit ca preşedinte al Reichstagului, cu voturi staliniste. Pe urmă, Göering a dat foc clădirii şi a acuzat pe Marinus van der Lubbe, în complot internaţional cu Torgler (şeful fracţiunii parlamentare comuniste) şi cu Gheorghi Dimitrov (emigrant comunist bulgar). Justiţia germană de la Leipzig a anchetat pe Dimitrov. Nu era vinovat.

Paul Loebe a organizat în acest Reichstag istoric şi incendiat un ciclu de conferinţe de drept internaţional, de probleme externe şi probleme ale păcii europene.

În acest ciclu săptămânal de conferinţe (sâmbăta, după amiaza, la ora 5), au vorbit personalităţile vremii din Europa. Dintre reprezentanţi ai ţărilor mici, a fost invitat contele Albert Apponyi, iar din partea României a vorbit Nicolae Titulescu, ministru plenipotenţiar la Londra şi delegat permanent al ţării la Societatea Naţiunilor de la Geneva.

Conferinţa, intitulată *La dynamique de la paix,* s-a ţinut în franţuzeşte. O versiune germană am confecţionat şi eu. Conferinţa s-a tipărit în mai multe limbi. Textul fusese trimis, de mult, de la Londra, şi l-am prelucrat, cu plăcere, fiind jurist, în text german, pe care l-am bătut la maşină şi l-am împărţit, din vreme, cu note biografice despre cariera şi personalitatea delegatului român. S-a publicat mult despre N. Titulescu, cu acest prilej. Problemele externe interesau pe cititori. Delegatul român se bucura de faimă internaţională. Textul conferinţei şi notiţele mele au intrat, buluc şi compact, în presa de stânga, pe unde mă-nvârteam. Aveam amic şi la *Landbundpartei* (partidul ţărănesc). Redactorul şef, Ernst Schubert, era un bun şi un scump prieten din primul meu semestru la Smend. Schubert, ceva mai în vârstă, a parcurs rapid, publicistic, treptele şi conducea oficiosul agrarienilor. *La valeur n'attend pas le nombre des annees.* Valoarea individuală nu aşteaptă numărătoarea anilor. Nu l-o fi prăjit Hitler şi pe Schubert? Nu-l vor fi nimicit bombardamentele sau frontul? (în compania lui şi a altor amici jurişti germani, am asistat la *Dinamica păcii* a lui Nicolae Titulescu, rostită cu gesturi largi, calme, armonioase, de actor clasic, de la tribuna parlamentului german, de unde vorbiseră, cândva, Bismarck, Windhorst, Bebel şi Liebknecht (strănepotul lui Martin Luther).

N. Titulescu îşi învăţase *Dinamica* pe dinafară, ca un *şcoler.* Aşa-i metoda clasică. Nu-ţi baţi joc de ascultător. Compui textul, îl buchiseşti şi pe urmă îl pronunţi armonios ca pe un rol, ca un actor. Compoziţia devine delectare. Totul e muncă pe această lume. Aşa făcea Demosthene. Compunea discursurile măreţe într-un bordei, la lumina chioară şi fumegândă a unui felinar cu oloi grecesc. Se şi cam spunea de adversari că discursurile lui Demosthenes ar fi retorică goală care miroase a ulei şi bordei. Când începe *ex abrupto* cu valurile, ţi se taie respiraţia. Oratoria e artă ca şi lirica, tragedia şi epopeea. Titu Maio-rescu învăţa prelecţiunile la universitate în faţa oglinzilor. Pentru un discurs „mare" şi de „senzaţie" în camera franceză, deputatul Jean Jaures (fiindcă n-a ajuns ministru, ca un ţâşti-bâşti afon de la Chitila) avea nevoie de opt zile de pregătire la Passy. Aici, Jean Jaures poseda o vilină, *un pied-ă-terre,* cu trandafiri şi glicine. Acolo medita, scria, refăcea, recita cu înverşunare, la un discurs de două ceasuri. Textul integral apărea în „L' Humanite", care avea ca secretar de redacţie pe un *oarecare* Aristide Briand şi foiletonist pe academicianul Anatole France. Discursurile lui Jaures sunt până azi pagini îndrumătoare ale socialismului umanist.

Dinamica Păcii a lui N. Titulescu conţine pagini de antologie pacifistă şi umanistă. Formula despre nevoia de „spiritualizare a graniţelor" va rămâne.

Cine era N. Titulescu? Generaţiile actuale nu mai ştiu nimic despre omul cu înfăţişare mongolică, înalt, aproape huidumă, iute, nervos, cu vocea de catifea, tandru, copilăros şi talentat. A făcut clase primare la Caracal, unde tatăl a fost magistrat, preşedinte de tribunal, trecut la Craiova, la Curtea de Apel. Feciorul său, Nicolae (despre care se şoptea, şi semăna, că ar fi copilul din flori al parlamentarului takist şi latifundiar Paolică Brătăşanu) a luat bacalaureatul *magna cum laudae,* înscris pe tabla de onoare la liceul din cetatea banilor. Doctoratul juridic l-a făcut la Paris, unde l-a acompaniat maica sa, spre îngrijire atentă. Istrate Micescu era gelos şi suspina, când se certa cu maica lui pentru fleacuri de fişteici şi de avere, că n-a avut o mamă iubitoare şi devotată ca doamna Titulescu.

N. Titulescu este jurist civilist la bază. Când şi-a luat doctoratul în drept la Paris, a dat o lungă telegramă de adeziune la partidul lui Take Ionescu. A solicitat un loc de soldat. Take Ionescu (pescuitor şarmant de suflete tinere, instigat de Paolică Brătăşanu, vechi partizan şi finanţator) l-a primit în birou ca secretar şi l-a cooptat în inima sa largă de takist.

Steriştii spuneau că „takiştii" sunt cuvânt de ocară în ţara română.

Takiştii spuneau că „steristul" este egal cu noţiunea de trădător de patrie.

Ambele tabere exagerau.

N. Titulescu a reuşit să le împăciuiască. Ciracii lui au fost directori la „Viaţa Românească" a lui C. Stere (ca, de pildă, Const.

Vişoianu), iar Savel Rădulescu a fost preşedinte-ministru al Armistiţiului în 1945, pus de Ana Pauker.

N. Titulescu a debutat la Caracal, ca avocat într-un proces de falsificator de monezi, iar ca profesor, s-a dus la Iaşi, ca suplinitor la catedra de drept civil, până când s-a transferat Ia Bucureşti. A ocupat catedra vreme de 25 de ani, deşi n-a avut timp să ţină decât una sau două prelegeri anuale. Păcat de ea. L-a otrăvit şi pe Istrate Micescu, care era numai conferenţiar de drept civil. Nici el nu ţinea cursuri regulate, fiindcă nu avea evghemonicon şi se răzbuna prin absenţe, vânătoare şi pledoarii de bară. Nici unul n-a lăsat tratate sau cărţi de ştiinţă juridică. Au strălucit în alte sectoare, iar în sectorul universitar, prin absenţă.

N. Titulescu a ţinut două discursuri memorabile în Camera din 1915: unul, despre votul universal şi altul, despre reforma agrară. Au avut mare efect asupra auditorilor, inclusiv a Brătienilor (Ion şi Vintilă), stăpânii ţării. Citite în „Monitorul oficial", după note stenografice, n-au efect aşa cum au discursurile substanţiale ale lui C. Stere şi Şuculescu, în aceeaşi materie. Vocea sa era de scapete. Dintre scapeţi, se recrutează la catolici tenorii pentru oratorii. Asemenea voci produc efect hipnotic.

Discursurile lui Take Ionescu au imagini, sunt stilizări şerpuitoare, legănări ritmate, conţinut de ziarist de editoriale. Take Ionescu a dictat decenii în şir editorialul la oficiosul său în limba lui Racine („L' Independance Roumaine").

Oratoria lui Titulescu vibra prin melodie, prin joc de imagini, prin argumentaţie juridică de avocat, prin mânuirea silogismului. N-avea nici pe departe forţa magică şi elementară a lui Jean Jaures, nici nostalgiile rafinate de intelectual de redacţie ale lui Aristide Briand. Titulescu nu poate fi pus alături nici în galeria Nr. 1, cu Titu Maiorescu, oratorul după canoane clasice al parlamentarismului şi al conferinţei aulice, academice şi universitare.

Concepţia de filosofie politică a lui Titulescu este conservatoare. Take Ionescu făurise partidul conservator-democrat, în care s-a înscris cu elan proaspătul doctor carierist de Paris. Alexandru Marghiloman a lansat cu efemer succes partidul conservator-progresist, după 1919 - 1920.

Sunt jocuri de cuvinte: progresismul democratic indica mentalitate şi ideologie de stânga, iar conservatorii sunt de dreapta.

N. Titulescu şi Al. Marghiloman sunt *ab ovo* conservatori şi retrograzi. Vopseaua conservatoare este de contrabandă şi fără de efect. N. Titulescu şi Al. Marghiloman nu iubesc omul. Sunt mizantropi. Take Ionescu era un sincer iubitor de oameni, un demofil şi un democrat. Despre mizantropul Marghiloman, a vorbit spiritual fosta sa soţie Eliza Ştirbey, trecută în căsătorie secundă cu Ionel Brătianu.

- *Tout estfaux chez lui, saufl'argenterie.* Totul este fals la el, înafară de argintărie.

N. Titulescu şi A. Marghiloman sunt conservatori din mizantropie şi facticitate. Nu au nici forţa, patemalitatea şi grija de „Seelensorger" (îngrijitor de suflete) a lui Petre Carp.

Oratoria şi spiritul lui Titulescu sunt din atmosfera sălilor de paşi pierduţi din tribunalele franco-române. Acolo zace secretul său. Din sala paşilor pierduţi, se merge în anticamera unui mare maestru. L-a avut la Bucureşti pe Take Ionescu (iubitorul de oameni) şi la Paris l-a găsit pe Aristide Briand (fost apostol socialist şi al grevei generale, devenit apostol al pacifismului, împreună cu Gustav Stresemann şi Dr. Eduard Beneş).

Dr. Gustav Stresemann l-a programat conferenţiar la Berlin, în ciclul amicului său Paul Loebe.

Titulescu a fost personaj de rang secund pe eşichierul european. Proporţiile mitice, exagerate au fost create de jurnalişti stipendiaţi cu peste o sută de milioane de lei, fonduri reptiliene anuale, care l-au stat la dispoziţie.

N. Titulescu avea o conversaţie de om al anticamerelor şi al camarilei, mica şi eleganta odăiţă înainte de a intra la Stăpân. Titulescu a fost întotdeauna omul Măriei Sale. Şi-a ales un patron prestigios. După Take Ionescu în declin, în 1917 - 1919, şi-a ales pe cei doi Brătieni. A reuşit să-i câştige. Era tandru, dibaci, încântător *(charmeur).* Avea grijă de garderoba lui Vintilă Brătianu. La Paris şi Londra, trimetea cutii cu icre negre la ziarişti şi oameni politici. Trimetea ceasuri elveţiene de aur la metrese de ziarişti influenţi şi oameni politici. Avea obiceiuri de pezevenghi de Ţarigrad, adică de „vânzător de cadâne", după etimologia turcă a cuvântului. În România, a cumpărat presa de dreapta, de centru şi de stânga cu banii statului, risipind ca un nabab. N-avea scrupule şi nici pudoare.

La Paris, a primit pe doctorandul M.D. Ralea în baie, împreună cu doctorandul C. Vişoianu. Ralea s-a dus să-i solicite „o pilă", să-i ceară parale, subvenţii, stipendii, prebende, milostenie, după moda zilei. Titulescu zăcea în baie ca un bey de Samos, şi Ralea l-a spus:

- Îngăduiţi-mi să ating pielea Excelenţei Voastre. *(Permettez-moi de toucher la peau de Votre Excellence).*

Titulescu a replicat:

- *Flattez, jlattez, ii en restera toujours quelque chosel* Măi băiatule, de unde eşti? Ai să ajungi departe. Daţi-i ceva bani. Mă-ntrece în flaterie.

Titulescu a devenit celebru în Europa pe chestia optanţilor. Moşierii maghiari au fost expropriaţi de statul român, în dulce frăţietate de clasă cu latifundiarii naţionali (mai mult grecotei şi armeni antisemiţi), care au *fomentat* (*Pregătit în secret*) naţionalismul zoologic în România. Celor care au optat pentru cetăţenia maghiară li s-a zis optanţi, au căzut în categoria de absenteişti şi au fost expropriaţi integral. N-au rămas nici cu suta de hectare şi cu castelul. S-a făcut larmă în Europa, pentru persecuţie naţională. Dezbaterile la Geneva, conduse de contele Apponyi, n-au fost dramatice pentru bieţii optanţi. N. Titulescu era un conservator. N-avea curajul să pună problema de clasă. Era vorba de o bătălie între magnaţi contra ţărani. Lozinca *Magnaten gegen Bauern* a figurat la o serie de articole, articolaşe, statistici şi referate, strecurată de mine în presa germană de stânga şi în presa de centru democratic, ba chiar şi în *Germania* catolicilor.

Pledoariile lui Titulescu la Geneva erau de înalt nivel retoric, inspirate de foşnetul sălilor de paşi pierduţi, cazuistică, procedură civilă, spectacol pentru fecioare bătrâne anglo-americane care infestează planeta, ca spectatoare şi înconjurătoare ale globului la punctele sensibile şi amuzante, în 1928, a venit G.G. Mironescu ca ministru de externe şi a rămas până în 1930. în mai puţin de un an, Mironescu a tranşat diferendul periculos. Pe chestia bieţilor optanţi expropriaţi se infiltrase problema revizuirii graniţelor şi a tratatelor de pace. Oportunitatea nu era operantă. Mironescu era berar, conducea o fabrică, a cerut o listă de clienţi, adică de optanţi expropriaţi, de sute de hectare, le-a restituit ceva castele (ziduri goale, cu lilieci şi şobolani), a creat o casă de plăţi a tuturor solicitanţilor, pe bază de acte, şi într-un anumit termen. S-a căzut la o tranzacţie. Plăţile se făceau din fondul despăgubirilor de război pe care le aveam de primit de la Reich.

Un om politic realist, fără retorică, a găsit soluţia şi a curmat tărăboiul şi propaganda maghiară.

G.G. Mironescu obişnuia să spună elevilor şi prietenilor săi, între alţii şi mie:

- Titulescu seamănă cu avocatul care a pledat patruzeci de ani, cu termene numeroase, într-un mare proces de moştenire. Când s-a pensionat, l-a lăsat feciorului, care l-a lichidat prin câştigarea procesului pentru client. A comunicat vestea bună tatălui său care s-a

supărat. El socotea ca să ajungă să pledeze şi nepotul în proces!

Titulescu n-avea simţul realităţilor, nici al proporţiilor şi, ca orice conservator factice şi formal, n-avea aderenţă la patrie şi sol. Titulescu şi-a vândut casa părintească din Caracal şi vila de la Şosea. N-a rămas cu o palmă de loc în România. Şi-a cumpărat vilă la Cap Saint-Martin în Sudul Franţei, pe coasta de Azur şi pe Mediterana însorită. Banii îi avea berechet, depuşi în Elveţia. Trăia iarna la Saint-Maurice, la schi, sau la Souvrettes, unde a murit. Se ducea la Lido-Veneţia şi dejuna la Paris. (Dejunurile sale durau minimum patru ore). Titulescu devenise un apatrid. Titulescu era un *heimatlos* (*Fără patrie*) prin structură, prin constituţie, prin glande. Suntem robii glandelor şi ai temperamentului. Glandele sale puţine şi atrofiate de T.B.C. nu mai receptau efluviile pământului natal. Acest om nu mai avea barbă. Devenise spân prin efectul unei afecţiuni tuberculitice, localizată ganglionar, la ghinduri şi în locuri cu secreţii ascunse, atrofiind canalul seminal. Titulescu era un scapete. Efectele asupra psihicului său fost treptat-treptat dezastruoase. Vedetismul, spiritul de reclamagiu, atitudinea de copil genial şi prost crescut, viclenia şi ferocitatea, pânda şi loialitatea, anxietatea şi exploziile de nervi se aflau în legătură cu canalul seminal atacat şi estropiat.

Liga Naţiunilor a votat sancţiuni economice contra Italiei. La sfatul lui N. Titulescu, România n-a mai exportat petrol şi cereale, deşi aveam în supra-abundenţă. Sta-lin furniza petrol Italiei încă din 1924 - 1925. Boicotul antifascist a fost o minciună şi a fost torpilat de Stalin, de la început până la sfârşit, în faptă.

Când ziariştii italieni au fluierat pe Negus, RAS-ul şi împăratul Abisiniei, Haile Selassie I, Titulescu a zbierat către loja ziariştilor turbulenţi:

- *Jettez-moi dehors ces barbares!* (*Aruncaţi-mi afară pe aceşti barbari!*)

Mussolini a plătit cu Diktatul de la Viena, în 1940, cu sfârtecarea frontierelor.

Mussolini întreba pe ambasadorul francez:

- *Est-ce que monsieur Titulesco est encore ministre aux Quay d'Orsay? Ou peut-etre monsieur Edouard Beneş ?* (*Domnul Titulescu mai este încă ministru la Quay d'Orsay? Sau, poate, domnul Eduard Beneş?*)

Nicolae Titulescu nu era ministru de externe al Franţei. Nu era ministru de externe nici al României, ci un plenipotenţiar londonez, cu delegaţie la Geneva, care-şi depăşea mandatul. Titulescu dădea spectacole de tribunal. Titulescu nu voia să câştige procesul clientului său, care era ţara românească. Titulescu n-avea ţară. Aparţinea unor obscure oficine hiramice, ca sectă religioasă. Titulescu dădea spectacole ca victimă a glandelor sale avariate.

Biserica ortodoxă nu angajează în cinul său un preot, până când nu-l prubulueşte la glande prin căsătorie, şi nici nu primeşte estropiaţi (ciungi, şchiopi, ciuli).

De ce? Eu nu ştiu. Ştiu, însă, preoţii şi psihiatrii. De la ministeriatul de finanţe al lui Titulescu, care a început cu harababura cedulară (curmată prin contra-reformă de urmaşi serioşi, ca Vintilă Brătianu şi Virgil N. Madgearu) şi până la campania sa electorală de la Slatina-Olt, unde l-a prezentat cu patefon şi discurs pe placă, N. Titulescu a fost mai puţin o problemă politică de dimensiuni, cât o problemă psihiatrică. Moartea sa a confirmat aserţiunea? Sunt două versiuni. Titulescu devenise toxicoman (cocaină) şi pacient al doctorului Voronov, care l-a făcut grefe cu extract testicular de maimuţoi, pentru învigorare. După altă versiune, a fot ucis de Gestapo.

SUD-EST EUROPEAN ÎN SECOLUL XX

Cine n-a făcut cazarmă, internat şi puşcărie, acela nu poate cunoaşte viaţa Sud-Est-ului european în secolul XX.

Răscoalele din 1907, războaiele interbalcanice din 1912 - 1913, conflagraţia mondială din 1914 - 1918, campania contra Ungariei din 1919, cel de-al doilea război mondial din 1939 - 1945, politica specială a lui Tito din 1948, războiul rece din epoca 1948 - 1953 sunt pietre miliare care pot jalona cinci sute de ani din viaţa politică a oricărei naţiuni, pe când sud-estul european şi Balcanii au trăit aceste evenimente în aproape o jumătate de secol, adică într-un ritm de zece ori mai precipitat.

A fost timpul cazărmilor, fiindcă era timpul războaielor. Vechile virtuţi de eroism şi îndurare senină a tragicului cotidian au înflorit. S-a vărsat mult sânge. Sămânţa a rodit din nou, fiindcă între două războaie se procreau copii cu ghiotura. Ceva mai mult: un flăcău nu pornea la război sau la serviciul militar obligatoriu înainte de a-şi lăsa tânăra soţie însărcinată, în vatra părinţilor săi. Cu prilejul unei scurte permisii militare, adăuga la rodul odraslelor din bătătura sa. Logodnele şi nunţile militarilor în termen, în concentrări sau mobilizări era ceva curent. Viaţa îşi ducea, suverană, cursul ei, peste agitaţiile războinice sau politice.

Bulgaria a tăiat în două reprize capetele protipendadei politice. Prima oară, cu prilejul răscoalelor lui Stamboliski, învăţător, ţărănist-revoluţionar de stânga, întemeietor al unui Stat ţărănesc larvat şi utopic. Execuţia s-a făcut de către oraşe, cu ajutorul armatei şi al sângeroasei camarile regale, în frunte cu Ţankof. O mişcare similară era în Iugoslavia, având corifei pe fraţii Rădici. După vizita unuia la Moscova, au fost ucişi cu gloanţe în plină Skupcină, în Parlamentul local, ţărănismul fiind confiscat pe panta regionalistă de croatul Dr. Macek.

Bulgaria de stânga, căsăpită cu prilejul tentaţiei înfiinţării Statului ţărănesc, şi-a luat revanşa sângeroasă în septembrie - decembrie 1944, înfiinţând tribunale revoluţionare în fiecare sat, spânzurând şi împuşcând câteva zeci de mii de proletari şi gospodari de dreapta.

Ţărănismul revoluţionar, de tip Stamboliski şi Macek, a fost reprezentat în România, sub forme mai moderate, de către trinitatea C. Stere, Dr. N. Lupu şi Ion Mihalache. Moderaţia primului se datora faptului că era de factură şi formaţie profesorală universitară. Nu era un învăţător frust ca Stamboliski, nici un idealist fanatic ca Rădici. C. Stere fusese, în prima sa tinereţe universitară, revoluţionar rus narodnic, trecuse prin katorga siberiana, de unde a venit cu un volum încântător despre „principesa eschimosă" şi chitaii falsificatori de bani, a părăsit Basarabia natală de sub stăpânirea ţaristă şi a ancorat la Iaşi, cu soţie şi copii, cu venituri de latifundiar basarabean, trecând examene, obţinând catedra de drept constituţional, determinând pe socialiştii generoşi să intre în Partidul Liberal, pentru a ridica la şefie pe inginerul Ionel Brătianu, feciorul Vizirului I.C. Brătianu, fost prim-ministru în mai multe rânduri, şef al Partidului Liberal, stăpânul de drept al României sub regele Carol I. Iluzia narodnică a lui C. Stere a fost plătită scump şi onest. Era un narodnicism *a rebours.* în loc ca intelectualii generoşi să se coboare în popor şi să-l înveţe arta eliberării politice pe calea revoluţionară, C. Stere a imaginat, de bună credinţă, metoda strecurării intelectualilor generoşi care preconizau reforma agrară, votul universal şi emanciparea evreilor, sus, la sânul protipendadei şi al camarilei, pentru a obţine, pe calea unui absolutism luminat, reformele necesare timpului. A convins o ceată de autentici intelectuali şi artişti, ca Vasile Morţun, Radovici, G. Ibrăileanu şi întreaga echipă a revistei „Viaţa Românească" (majoritatea, foşti socialişti, păstrându-şi, pirandellian, o dublă personalitate revoluţionară şi filistină). C. Stere a escaladat toate treptele, toate

anticamerele şi uşile de din spate. Revoluţionarul siberian a dejunat, din 1906 până în 1916, la Ionel Brătianu şi a cinat cu Barbu Ştirbey (amantul Reginei Maria), ţinându-le cursuri de drept constituţional, de sociologie şi economie politică, pigmentate cu amintiri de închisoare. Mirajul reformelor a cuprins şi aceste cercuri. în 1914- 1915, C. Stere a fost raportorul la legi fundamentale care luau în consideraţie votul universal şi ameliorări agrare. Cu prilejul răscoalelor de la 1907, C. Stere, în calitate de prefect, a pacificat ţărănimea judeţului Iaşi, fără să tragă un glonte, iar ciracul său, Dr. N. Lupu, a făcut o operă similară în judeţul Fălciu. Se dovediseră bărbaţi de stat. Cu toată cearta atroce survenită în 1916 - 1917, între C. Stere şi câţiva acoliţi, cu certurile brătieniste, cearta principală fiind pe tema încadrării României în politica internaţională în 1918, Stere n-a pregetat să se aşeze lângă Regele Ferdinand, Regina Maria şi Barbu Ştirbei, la Chişinău, în calitate de consilier aulic, contribuind la retrocedarea Basarabiei ţării româneşti, căreia îi fusese dezmembrată la 1812, parţial revenită la 1866 (trei judeţe unice) şi achiziţionată de ţarism în 1878, cu prilejul Congresului de la Berlin, deşi România fusese aliată în războiul ruso-turc din 1877.

Acesta era omul C. Stere, ţărănist revoluţionar, convertit la universitate, cultură, viaţă de stat. Ciracul său, Dr. N. Lupu, un *cavaler Bayard fără frică şi fără prihană,* orator de mase şi splendid debatter parlamentar, l-a urmat zece ani, orbeşte, spunând că, dacă Stere îi spune să umble cu picioarele în sus şi cu mâinile pe pământ, el o va face.

Anumite cercuri pline de josnicie morală încercau să facă din Stere un „trădător naţional", deşi adusese pe tipsia naţională provincia natală, fără să tragă un glonţ, după cum pacificase ţărănimea unui judeţ, cu aceleaşi mijloace civilizate.

Al treilea agitator ţărănist era învăţătorul Ion Mihalache, de factură temperamentală clasică, exact la antipodul lui Stamboliski sau Rădici, mare orator, bărbat frumos şi galant, aproape un aristocrat în gusturi, ţinută şi fapte. Dacă n-ar fi fost costumul pitoresc de Muscel, pe care-l îmbrăca ostentativ, Ion Mihalache ar fi făcut impresia unui senior blajin, aşa cum sunt mulţi ţărani români, educaţi de gura severă a satului, şi de sângele lor aproape princiar, obţinut printr-o selecţie riguroasă în cercuri de „neam bun", cum a fost judecata şi prejudecata rurală din vechime. Senior prin vocaţie şi aproape mandarin prin profesiunea pedagogică, Ion Mihalache făcea *pendant* graţios viforosului siberian Stere şi dezlănţuitului temperamental Lupu. O scurtă trecere, în 1919 şi în 1927 - 1930, ca ministru la Domenii a lui Ion Mihalache, o trecere la Ministerul de Interne a doctorului N. Lupu, au dovedit că amândoi au virtuţi de conducători moderaţi.

Să „ţină" gustul maselor din România spre moderaţie, de vreme ce-şi selectează asemenea conducători în epoci de efervescenţă? Probabil că da. Este certă lipsa de masacre în stil mare în România, precum acelea din Bulgaria, Ungaria şi Iugoslavia din prima jumătate a sec. XX.

Românii au dat dovadă mereu de toleranţă reciprocă şi de încercare de escamotare a conflictelor acute politice prin tranzacţii.

În epoca 1942 - 1945, s-a întâmplat în Iugoslavia următorul episod politic. Feciorul unui preot a devenit comunist şi partizan. A fost prins. Preotul a cerut condamnarea la moarte a fiului. Fiica sa a fugit la partizani, molipsită ideologic şi din indignare împotriva cruzimii paterne. Când partizanii au cucerit satul, în 1945, au cerut pedeapsa cu moarte a preotului şi au împuşcat pe genitor. Asemenea episoade nu s-au întâmplat în România şi nici nu pot fi imaginate de un literator român. Sunt de domeniul anormalităţii sociologice şi al patologiei individuale.

Zecile de mii de iugoslavi, unguri şi bulgari, executaţi în anii 1945 - 1946, s-au redus în România la patru executaţi legali: mareşalul Ion Antonescu, Mihai A. Antonescu, Alexianu (guvernatorul Transnistriei) şi generalul Piky Vasiliu (subsecretar de Stat la Interne).

Ce a urmat, asta e o altă poveste...

DEZBATEREA CHURCHILL - ROOSEVELT

Dezbaterea Churchill - Roosevelt, pe temele social-economice ale timpului nostru, a avut loc în 1936 (?) şi nu este lipsită de actualitate. Dimpotrivă. Temele revoluţionare şi conservatoare ale unei epoci nu se lichidează în câteva decenii, când sunt atacate în substanţa lor şi când discuţia are loc în cadrul *Revoluţiei* şi al *Conservării esenţelor.*

Problematica Revoluţiei franceze de la 1789 nu s-a terminat nici în 1848. Paşoptismul rus, de pildă, a intrat în arena politică abia în februarie 1917. E drept că a fost rapid lichidat în noiembrie 1917, prin sfaturile leniniste.

Problematica *Revoluţiei* sau a *Reformei sociale* este de-a pururi tânără şi palpitantă, de la secta esseniană biblică şi de la Spartacus, trecând prin Catilina şi ajungând la Roosevelt.

Cât timp va dura Omul şi Nefericirea în Lume, se vor căuta izvoarele suferinţei în orânduirea societăţii, pentru a se elimina investigaţia în însăşi Creatura nemernică.

Duelul Catilina - Cicero este un duel etern.

Duelul sociologic Churchill - Roosevelt are o bună parte din elementele catilinare şi din elocvenţa ciceroniană.

Roosevelt = Catilina.

Churchill = Cicero.

După aproape două mii de ani, temele veşnice ale umanităţii sunt reactualizate, de pe malul Tibrului, pe cele două coaste ale Atlanticului. Deosebirile nu sunt prea mari, nici în tematică, nici în proporţiile dezbaterilor.

Nici Catilina şi nici Roosevelt n-au lăsat texte proprii memorabile. Au lăsat fapte măreţe şi amintirea îndrăznelii de a găsi sau de a încerca să găsească un drum nou în bezna crizei. Faptele şi gândurile lui Catilina sunt consemnate polemic de însuşi Cicero, foarte controversat de Plutarh şi Sallustius (Caius Crispus), scoase la iveală cu intuiţie şi trudă magnifică de Theodor Mommsen, unul dintre puţinii istorici germani democraţi. (Cu lanterna lui Mommsen se descifrează tragedia română).

Trilogia social-economică (soluţia):

1. asigurări sociale bismarckiene,
2. liberalism manchesterian (încadrat de Bismarck şi Roosevelt),
3. etatism de tip rooseveltian în momente de criză (la Roma, în momente de criză, Consulul primea puteri depline de la Senat pe timp de 1 an, apoi reintrare în normalitate).

Normalitatea este libertatea economică şi politică. Libertatea politică se mai numeşte democraţie (Plenipotenţa consulară în momentele de excepţie).

Cum se numesc momentele de excepţie? (Institutul Gallup).

Pentru momentele de excepţie, Hugo Preuss, autorul Constituţiei de la Weimar, a introdus art. 48 [Preşedintele Reichului devenea

„Htitter der Verfassung”(*Păzitor al Constituţiei*)].

Pre-eminenţa Parlamentului echivalează cu impotenţa de guvernare în momentele de excepţie. Pre-eminenţa puterii executive (Preşedinte, Premier, Rege, împărat, Dictator) înseamnează instaurarea tiraniei în momente de normalitate economică şi politică.

Anglo-saxonii au rezolvat, după tipul Romei clasice şi graţie influenţei umanismului ciceronian, perplexitatea „autoritate-control”, „excepţie şi normalitate”, prin Constituţii de tip prezidenţial în SUA, de tip „premier” şi „lider” în Anglia.

Soluţia franceză a preeminenţei Parlamentului s-a dovedit catastrofală. Aşa-zisa „decadenţă franceză” şi faptul că într-adevăr Franţa este pe cale de a deveni o putere de rang secund în concertul internaţional (prin căderea memorabilă din „solstiţiul de iunie 1940” în faţa lui Hitler şi prin cascada uluitoare de guverne, în momente grele ca Algesiras, Fuchoda, Tripolis, München şi din epoca 1948 - 1953) demonstrează pericolul cancerului latent al dezvoltării puterii legislative în dauna puterii executive. Scăderile Franţei de o jumătate de secol sunt în strânsă corelaţie cu scăderile unui parlamentarism furibund. Dacă în 1915 - 1916 nu regăseam pe Georges Clemanceau, care avea faconda şi gustul Executivului, adumbrit de trinitatea Briand - Caillaux - Viviani, poate că Franţa sucomba de-atunci în faţa lui Wilhelm II şi Hindemburg, cum a sucombat jalnic în mai 1940, în faţa Germaniei lui Hitler.

Este ciudat că tocmai un francez, Charles Secondat de Montesquieu, baron de la Brede, a teoretizat just „the Balance of Powers”, balanţa şi echilibrul celor trei puteri în Stat: puterea executivă, puterea legislativă şi puterea judecătorească.

Nu este tocmai de mirare. Montesquieu era îmbibat de umanităţile clasice. Construcţia lui constituţională nu este rodul reveriilor în sânul unui castel cu podgorie de la Bordeaux, adumbrit dulce de Montaigne, rod al unui spirit claustrat în melancolie, agnosticism sau deznădejde, ci darul unei minţi alese şi al unui suflet optimist, cu educaţie clasică elino-romană, călător pătimaş în Europa, pe care a străbătut-o de la Londra, Berlin, Roma, până la Viena, Budapesta şi Vârciorova (punctul terminus al unui voiaj de studii de câţiva ani, în tovărăşia faimosului Lord Chesterfield). După ce publicase *Les lettres persannes,* cu o celebritate consolidată în Europa, tânărul jurisconsult, preşedinte al Curţii de Apel de la Bordeaux, îşi părăseşte slujba, pleacă la Paris, la Curtea de la Versailles, studiază în amănunt Germania şi dreptul ei pandectar (după cum am arătat într-un opuscul de tinereţe, scris în limba germană), rătăceşte ca invitat la vânătoare, în tovărăşia arhiducilor austrieci şi a grofilor unguri, scrie câteva pagini sesizante despre Timişoara şi despre românii din Transilvania, trece în Oltenia şi scrie câteva impresii despre Vârciorova, iar după această splendidă călătorie, în 1729 se retrage la castelul strămoşilor de la Bordeaux, meditând, după obiceiul enciclopediştilor, la cea mai bună Constituţie a popoarelor. Aşa s-a născut *Spiritul legilor.* După asemenea experienţe generale, a confecţionat *Grandeur et Decadence des Romans,* inspirată după *Creşterea şi Descreşterea Imperiului Otoman* a lui Dimi-trie Cantemir, membru al Academiei din Berlin, admirat de prietenul său, filosoful francez Maupertuis, secretar general al Academiei berlineze.

Constituţionalismul lui Montesquieu este fructul târziu al istoriei antice ciceroniene, altoită cu enciclopedismul iluminist al secolului XVII. în *Spiritul legilor,* s-a surprins şi notat clar esenţa ordinii juridice umane şi perplexitatea conducerii Statului pentru câteva milenii. Ceea ce au fost *Digestele* lui Justinian în materie de drept civil, care au avut ultima aplicaţie legală ca texte de drept pozitiv până la 1 ianuarie 1900, când s-a suprimat dreptul pandectar, cu aplicaţia cotidiană în Germania, prin introducerea BGB-ului, rămâne *L' esprit des lois* (*Spiritul legilor*) în materie constituţională, adică un îndrumător cotidian pentru secole, poate pentru un mileniu.

Cele trei puteri în Stat sunt enunţate de Montesquieu în următoare ordine descrescândă:

1) puterea executivă,
2) puterea legislativă,
3) puterea judecătorească.

Puterea executivă are primatul, fiindcă Fapta şi Acţiunea au întotdeauna, într-o bună gospodărire, un primat faţă de Discuţie. Faust spunea: *An Anfang war die Fat* (*La început a fost Fapta*). Perplexităţile metafizice şi aleanul provocat de economisirea lucrurilor în divergenţă se curmă prin Faptă. Mântuirea este în Faptă, iar nu în Discuţie divergentă. Evident, discuţia şi problematica sunt premisele Faptei. Se pune mereu întrebarea chinuitoare: care Faptă? Dar, după ce s-a dat un răspuns, Fapta primează. Soluţionarea chinului faustic de către Goethe, prin apologia Faptei şi a Acţiunii, se face pe urmele şi cu cuvintele Sfântului Ioan, apostolul Dragostei, dând o altă interpretare şi o altă direcţie învăţăturii autorului *Apocalipsei.* S-a chinuit destul Faust cu problemele Apocalipsei. Caută altă ieşire.

Heghemonia Executivului fără control duce la mistica tulburătoare a *Apocalipsei* căreia, până astăzi, catolicismul refuză să-i dea o interpretare brevetată şi „autentică”,adică având sigiliul Vaticanului şi comentariu autorizat pentru Propaganda Fide.

Executiv înseamnă Faptă.

Această faptă nu rămâne fără control.

Controlul se execută în SUA prin alegeri din 4 în 4 ani. La finalul perioadei quadrienale prezidenţiale, partidul din care a ieşit Preşedintele american poate reînnoi candidatura aceluiaşi exponent sau al altuia, cu programul partidului. Votul de blam vine prin alegeri.

Controlul se mai execută şi prin puterea judecătorească. Această putere are competenţa de a pipăi constituţionalitatea sau de a sancţiona dezordinele crase de factură penală.

Excesul de putere al celui de-al treilea factor este clar delimitat.

*

Egalitatea puterilor şi controlul lor reciproc este taina bunei guvernări. Fără acest control reciproc, Executivul tinde la tiranie, parlamentarismul e impotenţa faptei şi puterea judecătorească e formalism antivital. Orice putere exercitată fără control duce la abuz.

(text găsit incomplet)

DE LA SOCIOLOGIE ŞI ECONOMIE LA METAFIZICĂ ŞI RELIGIE

De la nefericitul filosof Auguste Comte, pe care maica lui ar fi fost mai bine să nu-l nască, întemeietor al Sociologiei pozitiviste, împreună cu acel avorton encicloped Littre, cultura europeană a fost invadată de buruiana unor consideraţii, zise „ştiinţifice”, eliminându-se floarea nobilă a metafizicei şi toate zarzavaturile vitaminoase ale religiilor, care fac frumuseţea şi hrana cea de toate zilele a bietului cetăţean.

Sociologismul pozitivist şi economismul unui materialism vulgar torturează de peste un secol minţile şi sufletele, abătându-le de la grandoarea lor firească, aducând în lume o meschinărie care ar fi jalnică, dacă n-ar fi direct criminală prin efectele ei, pentru viaţa cea de toate zilele a tuturor categoriilor sociale.

Zadarnice au fost eforturile filosofiei germane de cea mai bună calitate, în frunte cu Simmel şi Windelbad, ca Jaspers şi Rottacker, zadarnică a fost şi demonstraţia istoricului român Xenopol, care a dovedit în a sa *Theorie de l'Histoire* că pozitivismul este inaplicabil în Istorie.

Diferenţierea clară trasată la Heidelberg de către profesorul de Teoria Cunoaşterii între „ştiinţele naturii" şi disciplinele noologice, doctrină răspândită la toate universităţile lumii, în cercurile selecte, n-a făcut posibilă alungarea pozitivismului sociologic *comtist.*

Din Germania, patria filosofiei, străinătatea ageamie, ca şi publicul mare german, ridicau pe scutul gloriei spadasini jalnici, ca Buchner şi Moleschott, în timp ce Friederich Nietzsche trebuia să-şi tipărească 30 de ani operele nemuritoare cu bani din pensia de profesor în concediu de boală. Vindea câteva zeci de exemplare, în timp ce moftologia materialismului vulgar atingea tiraje de milioane. Era nocturnă filosofică a durat, pentru marele public, fără dezminţire, din 1848 până în 1948. Mandarinii şi-au dus viaţa lor claustrată. S-au opus curentului, cu dârzenie şi eroism cotidian. Au fost separaţi de mase. Cum să nu te separi? Când vulgul se închină la idoli, la animale şi la şerpi, mandarinul se retrage automat şi se claustrează în sihăstria turnului de ivoriu. Nu devine complice şi nici nu poate deveni coreu, fiindcă (aşa scrie la Legea lui) coreitatea se pedepseşte la paritate cu făptaşul, purtând egală responsabilitate penal-filosofică în faţa Istoriei şi a conştiinţei.

Mitul sociologismului comtist şi al economiştilor de toate categoriile s-a destrămat.

Ce va veni în locul lui pe primul plan al conştiinţei mondiale luminate?

După toate probabilităţile - şi aici intrăm umil în viaţa sacră a prognozei şi a profeţiei - se va instaura, la locurile de onoare, de-a pururi deţinute, Religia şi Metafizica, mai apoi Metafizica şi Religia, structurând restul domeniilor ca Morala, Sociologia, Arta, Economia şi Politica, după indicaţiile lor suverane.

INDIFERENŢA SOCIOLOGICĂ A PSIHOLOGIEI ŞI A MORALEI

Indiferenţa sociologică a Psihologiei şi a Moralei derivă din faptul apartenenţei ultimelor două discipline la substanţa Metafizicii şi a Religiei.

Prin efectele îndrumătoare, Psihologia şi Morala influenţează Sociologia, Economia şi Politica.

Importanţa şi scrierea prin cascade ar fi următoarea: Religia şi Metafizica (lotul I), Psihologia şi Morala (lotul II), Artele frumoase (lotul III), Sociologia şi Economia (lotul IV), iar Politica este lotul V (ca o gospodărire a colectivelor animate şi îndrumate de loturile anterioare).

Religia şi Metafizica îşi schimbă, de-a lungul Istoriei, locurile. Uneori, Religia este în frunte, alteori, Metafizica. Faptul că huliganii au o metafizică de broaşte răstoarnă toate valorile şi apropie pe om de broscoi, cu perspectiva îngustă a bălţii stagnante şi cu simfonia monocordă.

„Corelaţia dintre Sociologie, Psihologie şi Morală" s-a numit calul de bătaie al cercetătorilor dintre cele două războaie mondiale (1914 - 1919 şi 1939 - 1945). în special, Economia, care este *ancilla Sociologiae,* a încercat să structureze, până la anexare, Psihologia şi Morala. Drapată sociologic, Economia - acest apendice al activităţii Creaturii, care posedă esofag şi pântec, în afară de alte nenumărate rotiţe anatomice şi filosofice - a expropriat latifundiile sufletului şi moralei, pentru a le morcela şi etiola.

Rezultatele sunt nule. Un pozitivism primar şi un materialism vulgar s-a instaurat în cercetări, fără nici o rodnicie. Câteva scheme politicastre circulă până la saţietate. Repetiţia şi palinodia sunt fără pudoare exprimate şi o analiză a premiselor nu rezistă în ochii nici unui cercetător serios. Fiecare îşi dă seama de fundacul şi impasul propriei cercetări. Dar lumea intelectuală românească şi europeană s-a obişnuit - din lene mintală şi conformism - la un pirandellism al personalităţii care pune în uimire. Astăzi, fiecare intelectual gândeşte într-un fel, şi uneori just, se exprimă oral-public şi scriptic în altă modalitate, zisă pe „linie" sau de bon-ton, şi acţionează în cercul intim, prin oralitate ori epistole, în a treia modalitate. Tripla sciziune dintre gând, vorbă şi faptă furnizează elementele unui pirandellism hilar, dacă n-ar fi dezgustător.

Sociologia (cu roaba ei Economia) nu poate fi disciplina de bază în studiul activităţilor omeneşti. Nu influenţează sub nici o formă esenţială Psihologia şi Morala. Aceste două discipline împrumută, deseori, scheme de langaj de la Sociologie şi Economia Politică. Atât. Motoarele lor se află în altă parte şi primesc energia electrică prin curele de transmisie pe care cercetătorul trebuie să le identifice şi să le sistematizeze.

Motoarele Psihologiei şi ale Moralei sunt Metafizica şi Religia. Chiar activitatea pupililor şi a debililor mintali care au ancorat într-o apologie frenetică a Sociologiei (cu roaba ei Economia Politică), apologie molipsitoare ca scarlatina la copii şi jigodia la câinii tineri, îşi are motoarele într-o ieftină metafizică materialistă şi într-o morală de pungaşi.

Nu vom stărui asupra premiselor metafizice ale sociologismului contemporan incriminat. Morala acestui sociologism este hidoasă şi constituie o permanentă instigare la crime împotriva umanităţii. Metafizica sociologismului exuberant este din domeniul lui „trebuie" şi neglijează pe „este". Obsedaţi de câteva năluci, aceşti sociologi, încarnaţi economic, poruncesc cu cnutul în mână, conduşi de un fanatism netrebnic. La fanatismul de un sfert de oră, se adaugă lichelismul de opt ore şi laşitatea de şapte ceasuri şi trei sferturi, restul fiind somn de fiare. Nobila insomnie a filosofului umanist nu mai tulbură nopţile acestor roboţi sănătoşi. Dreptul la visare l-au abolit cu aplauze. Dreptul la exprimarea visului, concretizat artistic sau filosofic, l-au pedepsit cu lagărul sau înfometarea. O atmosferă de încenuşare şi silnicie s-a lăsat asupra ştiinţei şi liberei cercetări. Goebbels spunea că numai cuvântul simplu „Kultur" îi trezeşte, automat, dorinţa să pună deştul pe trăgaciul pistolului şi-l îndeamnă să tragă, dacă n-ar fi înalte raţiuni de Stat *(Staatsrăson).*

Ciracii lui Goebbels

Am citit, săptămânal, în revista „Das Reich", din septembrie 1939 până în aprilie 1944, articolul de fond al doctorului în filosofie Joseph Goebbels. L-am citit, scrâşnind din dinţi, în Valahia mea. Superba revistă, prezentată în condiţiuni tehnice excelente (pe timpul celor mai crâncene bombardamente anglo-saxone în Germania hit-leristă, cu echipa de eseişti şi poeţi, - nu lipsea poezia estivală, autumnală, hivernală şi *Fruhlingsstimmung* -, de gravori şi recenzenţi), încadrau articolul canibalic al mentorului Propagandei, cu prolixităţile lui, cu pleasna de bici care ieşea, ca vipera, dintr-un cleopatric coş cu flori.

Doctorul în filosofie Joseph Goebbels a lăsat în urma lui o recoltă bogată de ciraci. Huliganismul de stânga, al economiştilor sociologizanţi, nu se lasă mai prejos decât huliganismul de dreapta. Să fim exacţi: au lăsat la o parte coşul cu flori al Cleopatrei şi se mulţumesc cu câteva mizere flori artificiale de cavou. Biciul, tendenţiozitatea, prolixitatea, lipsa de jenă, zoologia şi antropofagia sunt axe

favorite ideologice. Totul este axat pe câteva sloganuri primitive politicianiste.

Psihologia şi Morala sunt înhămate la dricul Propagandei şi la dreapta, Politica.

Josnicia huliganismului intelectual de stânga a atins un nivel mai de jos decât huliganismul de dreapta şi a comis crime împotriva umanităţii, mai atroce decât cele de la *Dachau, Buchenwald* şi *Auschwitz,* iar greşelile împotriva bunului gust din „das Reich" (fiindcă o greşeală poate fi mai mult decât o crimă, după zisa lui Talleyrand), pălesc faţă de gustul cazarmagiilor şi tinichigiilor de stânga.

Identitatea sociologică a psihologiei şi moralei huliganice

Identitatea psihologiei şi moralei huliganice este uşor de sesizat şi subliniat în publicaţiile lor, în activitatea, metodele şi roadele insane.

Identitatea sociologică a psihologiei şi moralei huliganice derivă din deşeul profesional.

Elemente năuce, mica burghezie năucă şi codaşii proletariatului furnizează contingentele huliganismului. Entitatea lor provine din numitorul comun al deşeului profesional. în acest sens, şi numai în acest sens, se poate vorbi de corelaţii între psihologie, morală şi sociologie. Aceste interdependenţe merg până la amalgamare, chiar la fuziune, uneori până la identitate.

Dar o asemenea sociologie, morală şi psihologie a huliganilor mintali, de dreapta şi de stânga, pot fi socotite Sociologia, Morala şi Psihologia Omului ?

Evident că nu.

LIBERTATEA POPORULUI ROMÂN

Poporul român a trăit de la Traian şi Decebal până acum fără libertate politică. Regula este lipsa de libertate politică. Prin excepţie, s-a bucurat, de la 1866 până în 1938, adică aproape trei sferturi de veac, de o foarte relativă libertate de exprimare. Din cei 72 de ani care cuprind epoca 1866 - 1938, trebuie să scădem anii de stare de asediu, cu cenzură vigilentă, din 1916 până în 1928, adică un minus de 12 ani, ceea ce ne dă aproximativ 60 de ani de libertate. Şi, poate, ar trebui să scădem şi anii dintre 1932 - 1933 şi 1938, de la căderea guvernului Iorga până la instalarea primei dictaturi regale făţişe din 1938, ceea ce înseamnă abia 55 de ani de libertate. Dacă mai scădem perioadele intermitente, din jurul anilor 1907 şi 1913, expulzările ilegale de locuitori, sub pretextul lipsei de cetăţenie şi în fond pentru agitaţii ideologice, rămâne o jumătate de veac de libertate politică a poporului român.

Dacă socotim cucerirea Daciei, efectuată de Traian, ca piatră miliară incipientă, începutul s-a făcut prin subjugarea populaţiei aborigene şi răpirea drepturilor elementare localnice, pentru a fi înlocuite, prin silnicie, cu noua ordine latină. Silniciile s-au continuat până la 1866.

Poporul român n-a avut libertate politică decât 50 de ani. S-a bucurat de o relativă libertate biologică. A crescut în voie, răpindu-i-se surplusul muncii, care depăşea nevoile elementare, de tot felul de tiranii, dintre care cea turcească a durat, de fapt, de la Mircea cel Bătrân până la Vodă Cuza. Peste o jumătate de mileniu de împilare şi periclitare politică din afară, aliată cu împilări interne, prin intermediul „cozilor de topor" numeroase, recrutate dintre boierii care complotau pentru prerogative politice, când cu Turcii, când cu Polonii, când cu Ungurii, când cu Muscalii, a format un profil politic şi social specific poporului nostru. Acest profil se caracterizează prin scepticism politic. Proverbul, „schimbarea domnilor, bucuria nebunilor" este ininteligibil în altă limbă.

Scepticismul merge în adânc, aproape până la indiferentism ironic. Ţăranul român chemat să voteze ar fi fost dispus să-i „probeze" pe cei mai noi, dar la prima injoncţiune guvernamentală sucomba uşor. îşi vinde cu plăcere votul pentru un rachiu, bani sau măcar hârtie de gazete partinice sau afişe electorale, nu pentru a le citi şi medita, ci pentru a-şi fuma mahorcă timp de 4 ani. Orgia de afişe a partidelor se utiliza gospodăreşte şi tabacic.

Alegătorul român venea cu plăcere la întruniri, pentru a holba ochii la gesturile oratorilor. Nu-l interesa programul. Venea şi la demonstraţii. Dacă îl întrebai cu *cine* este, răspundea deprimat: sunt cu un pol şi o pâine! Acesta era preţul deplasării din localităţi mai îndepărtate. Jalnica practică a votului cenzitar pentru categoria ultimă şi parodia votului universal, instituită în 1919, au demonstrat, încă o dată, că mai tare decât Legea şi Dreptul este Cutuma. Printre Români, cutuma politică este robia cu corelatele ei, scepticismul şi indiferentismul. Dictatori fără magie, program sau vervă, ca Regele Carol II şi generalul Ion Antonescu, au guvernat nestânjeniţi de nimeni. Propaganda şi doctrina lui Carol II şi a lui Ion Antonescu nu depăşeau nivelul unor şcoli de adulţi. Uneori, era direct ofensatoare, parcă s-ar fi adresat unor debili mintali. Şi, totuşi, acest popor se caracterizează printr-o scânteietoare inteligenţă şi o ironie corosivă. în materie politică şi, mai ales, de libertăţi politice, trece peste ele, ca raţa prin apă. Se udă sumar şi pur exterior. Penele se usucă repede. Nu ţine minte sloganurile politice, programele sau revendicările. Le năclăieşte în indiferenţă şi biologie pură. Interesele sale substanţiale se mişcă pe alte regiuni sufleteşti şi mintale.

Cei care aveau pasiuni sau ocupaţii politice trăiau într-un cerc închis, formau facţiuni şi bande bugetivore.

Din când în când, răsărea Luceafărul politic, cu nimbul popularităţii. Vodă Cuza, generalul Averescu, Iuliu Maniu sau Corneliu Z. Codreanu s-au bucurat de simpatii regnicolare şi popularităţi cu excese, aparent mistice. După câteva luni de guvernare, generalul Alexandru Averescu a fost la pământ. Nu mai putea să obţină nici măcar 2% din totalul voturilor exprimate, pentru a trimite câţiva deputaţi în Parlament sau pentru a se alege pe sine, cum cerea mecanismul legii electorale. Şi trebuie să fim drepţi: acest general a guvernat aproximativ onest, atât cât putea să existe onestitate în mediul românesc, în acel moment istoric. Guvernul său din 1926 a cuprins cele mai strălucite inteligenţe ale timpului şi omul a încercat să facă puţintel bine. Alegătorul român aştepta miracole de la guvernare. Nu se simţea oglindit de cei aleşi şi nici solidar în guvernare. Osmoza firească între alegător şi ales, dăruirea mandatului pentru candidatul deputat, cu mai multe afinităţi elective, care este însăşi premisa politicii, nu funcţionează pe aceste meleaguri.

Abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza s-a făcut în condiţii rizibile şi lamentabile, după ce înfăptuise trei reforme memorabile: împroprietărirea, secularizarea şi eliberarea ţiganilor. Nici un ţăran şi nici un rrom n-au ridicat un deget să apere pe Vodă Cuza.

S-a mai bucurat de respect şi popularitate profesorul Nicolae Iorga. Tot ceea ce a adunat între 20 şi 40 de ani, printr-o muncă de titan, a pierdut în câteva luni de guvernare.

Mitul catilinar al lui Corneliu Z. Codreanu a fost risipit de Carol II cu o uşurinţă până la frivolitate, caracteristică acestui rege, cunoscut ca frivol, pungaş şi asasin. A trebuit ca să vină o constelaţie internaţională, pentru a împinge la guvernare pe ucenicii săi, după ce marea majoritate a corifeilor fuseseră ucişi în închisori ca nişte câini turbaţi, fără să tresalte milioanele de alegători care votaserăm 1937.

Factorul internaţional îşi avea şi el coeficientul la formarea de noi guverne.

(text găsit incomplet)

CAUZELE BIOLOGICE ALE EXISTENŢIALISMULUI ŞI PESIMISMULUI MODERN

Triada cauzelor biologice ale pesimismului care a bântuit în secolul XIX şi bântuie sub forma variantei existenţialiste în secolul XX este următoarea:

a) şomajul şi spaima de şomaj,

b) alcoolismul,

c) malthusianismul şi utilizarea pe o arie întinsă, printre intelectuali, a metodelor anticoncepţionale nesănătoase, care provoacă, prin repetiţie, dezechilibru psihic.

I.

În existenţialismul francez, promovat de Jean-Paul Sartre şi de Albert Camus, s-a reluat tema romantică a neliniştii şi a spaimei *(l'angoisse).*

Existenţialismul german al lui Martin Heiddegger are ca temă centrală de meditaţie spaima existenţială *(Existenzangst).*

Dezordinile erotice ale filosofului-teolog Soren Kir-kegaard s-au concretizat în jurnalele sale intime despre seducţie şi seducători.

Don Juanii pesimismului şi ai existenţialismului sunt legiuni. Deşi şchiop, romanticul pesimist Lord Byron a făcut multe victime, ca un faraon egiptean, printre care şi sora sa Augusta. Romanticul pesimist Alfred de Musset a sfârşit la Veneţia, în *delirium tremens.* Nemuritoarea sa iubită George Sand îi punea coarne cu medicul obscur Pagallo, ca banala Therese le Vasseur, soţia lui Jean Jacques Rousseau, care a simţit nevoia să se mărite, la câteva săptămâni după înmormântarea soţului, cu grăjdarul castelului unde erau invitaţi ca musafiri permanenţi.

Filosoful titular al pesimismului este Arthur Schopenhauer, urât la înfăţişare, bogătaş, Don Juan emerit, cu mulţi copii din flori, şi alcoolic.

Urmaşul lui Schopenhauer, filosoful german Friedrich Nietzsche, n-a fost căsătorit, a trăit cast, dar s-a intoxicat cu cloral şi o serie de medicamente luate pentru dureri de cap. La Nietzsche, avem o tipică intoxicare medicamentoasă, tot aşa de gravă, şi cu multe repercusiuni asupra creaţiei, ca opiumul, haşişul, cocaina şi morfina.

Pesimismul mondial cunoaşte trei poeţi mari: Leopardi, Edgar Alan Poe şi Baudelaire. Leopardi era cocoşat din născare, conte, iar diformitatea fizică l-a torturat. Poe şi Baudelaire au fost toxicomani.

Existenţialiştii contemporani nu mai fac nici un secret din viciile şi toxicele utilizate. Se iau la întrecere ca să le cânte. Sartre, profesor de filosofie, doctor în litere, nu s-a sfiit să deschidă local de noapte. Se cântă bordelul, localul de noapte, lumea interlopă, criminaloizii şi apaşii.

Literatura regilor Franţei a fost o literatură clasică, euforică, optimistă. Se bea vinul, nu se cunoştea şomajul tipic pentru sistemul capitalist, nu se practica malthusianismul sub formele aberante la care s-a ajuns azi, se fuma după Nicotin cu măsură, şi nu se priza cocaină sau alte *ine* pentru „paradise artificiale". Literatura franceză din secolele XIX şi XX a cunoscut valul pesimismului, cu toate nuanţele, şi azi asistăm la pustiirea existenţialismului.

Medicii şi igieniştii au datoria să intre în dezbatere. Să nu mai lase pe filosofi şi poeţi de capul lor. Este momentul să li se deschidă ochii şi să li se arate obârşia răului. *Sublata causa, tollitur effectus.* De îndată ce s-a aflat cauzalitatea, efectele devin precare.

II.

Alcoolicii înveteraţi cunosc un fanatism straniu şi o fixitate în idei, suferă de prodigalitate sau de insuportabilă meschinărie. Cultivă de predilecţie violenţa verbală sau fizică. Generalizarea pamfletului, în locul sistemului de gândire filosofică, este curentă. Nu se mai scriu sisteme, ci eseuri, poeme filosofice, epigrame sau telegrame filosofice. Se pun chiar pistolul, bâta sau cravaşa pe masă. Un anumit huliganism este caracteristic toxicomanilor alcoolici sau alcoolizaţi. Alcoolicii lucrează în bandă, au spirit de bandă catilinară şi de echipă. Nu se poate subestima contribuţia alcoolului la cămăşile negre, la cămăşile brune şi la cămăşile verzi. Huliganismul de dreapta, ca şi huliganismul de stânga, îşi au tainicele rădăcini în mizeria beţiei repetate şi devenită cronică. Soluţiile igieniştilor statali se cunosc: lovitura la pungă a contribuabililor aflaţi pe liziera sau pe ogorul delincventei larvate sau deschise alcoolice. Din nefericire, experienţele prohibiţioniste în SUA şi Scandinavia au dat faliment, fiindcă s-au făcut fără moderaţie, fără lovituri energice şi repetate la pungă. în loc să se uşureze consumul vinului clement şi al berii benigne, s-a lăsat câmp deschis alcoolurilor tari care, în puţini ani, dărâmă organismele cele mai viguroase.

III.

Şomajul merită un capitol special, amănunţit, asupra repercusiunilor sale psihologice. Şomajul, cu spaima lui existenţială, nu bântuie numai printre proletari, meseriaşi, comercianţi şi liberii profesionişti. Spaima cuprinde pe industriaşi, pe bancheri şi pe milionari. Numai agricultorii sunt în afara acestui val de depresiune psihică. Din această cauză, ţărănimea a rămas rezervor de sănătate psihică, nu numai de sănătate fizică, pe care o revarsă asupra oraşelor, prin flăcăii ei pe care nu-i ucide cu materiale anticoncepţionale.

IV.

Malthus a fost un pastor englez din secolul XVIII care s-a ocupat cu probleme economice şi demografice. Teologul a fost înspăimântat de şomajul cronic al capitalismului englez şi de valurile crizelor. N-a înţeles problema armatei de rezervă a sistemului economic individualist. Şomerii formează armata de rezervă care este absolut indispensabilă armatei active.

Moş Teacă spunea că, din nenorocire, armata se recrutează dintre civili, dar un militar nu se poate civiliza.

Malthus, teolog naiv, a contestat existenţa armatei de şomeri, dar, în loc să o încadreze la armata de rezervă şi s-o stipendieze ca atare, ca pe o necesitate de aramă, cu stipendii şi alocaţii de şomaj, a preferat să arunce baia cu copilul, în loc să arunce zoaiele şi apa murdară capitalistă.

Malthus a matematizat spaimele sale asupra societăţii. A constatat că oamenii se înmulţesc în progresie geometrică, pe când alimentele alocate, *dacă* se înmulţesc în progresie aritmetică.

V.

Nu vom intra în problematica demografiei în corelaţie cu alimentaţia. Planeta are resurse enorme pentru alimentarea oamenilor! Nu e nevoie de malthusianism.

Vrem să atragem atenţia asupra complexului de castrare care se creează insidios în urma practicilor anticoncepţionale. Prin avorturi repetate, femeile se sterilizează. Asistăm *de facto* la jumătate din castrarea genului uman capabil de gestaţie. Castrarea are efecte psihopatice de care sunt cuprinşi, automat, şi masculii. Nu intrăm în detalii asupra efectelor psihice la *co'itus interruptus* sau la capotele englezeşti neomalthuziene. Cine a călătorit prin psihologia abisală şi meandrele ei va înţelege că actul genezic nu mai este lin şi plenitudinar. Fără plenitudine nu mai este euforie, optimism, sănătate robustă. Actul genezic nu mai este lin.

Fără linişte avem «e-linişte, angoasă, spaimă existenţială, pe trepte, nevroză.

Mijlocul esenţial feminin anticoncepţional este iriga-torul, care transformă alcovul conjugal în bordel, cu mentalitatea aferentă, de precizie şi hipermanganat. Sunt amante şi adulterine care umblă cu irigatorul în geantă. Farmecul Anei Karenina şi al Margaretei este aproape nul, dar nici Faust sau contele Vronski nu erau obstaculaţi de asemenea instrumente de intimă toaletă modernă. Moaşele au considerat întotdeauna lichidul seminal mascul ca pe o hrană a pântecului nevestelor şi se vorbea de bucuria la aşternut. Sunt mamoşi criminali care fac raclaje, recomandă mijloace anticoncepţionale (pilule albe, irigator, *capot anglais),* dar, în orice tratat de ginecologie, se vorbeşte despre lichidul seminal preţios, necesar femeilor, chiar însărcinate, ca hrană internă şi tămăduire la boli. Natura îşi are legile ei care nu pot fi eludate decât prin sancţiuni aplicate ambilor parteneri. După luna de miere, mireasa înfloreşte iar mirele capătă nimb august de tihnă şi stabilitate. Sarcinile repetate ale femelei nu-i ruinează sănătatea, ci i-o consolidează. Regina Maria a României, care era o scriitoare emerită şi o femeie deşteaptă, după al şaselea copil a constatat că frumuseţea ei legendară a căpătat o nouă eflorescentă. Firește, se pot cânta femeile sterpe, gen scândură, cu şolduri strâmte, aşa cum le desenează pictorii decadenţi şi efeminaţi, aşa cum le-a cântat poetul Nae Davidescu de la Slatina-Olt, după maestrul său Baudelaire.

Cu domnii poeţi şi pictori nu se poate sta de vorbă. Discuţia se va termina în coadă de peşte, după jargonul parizian *(en queue de poisson)*! Brusc şi fără concluzii satisfăcătoare.

CULTUL FECIORIEI ÎN BALCANI

Nici Panait Istrati şi nici Zaharia Stancu nu sunt realişti prin structura lor intelectuală, ci romantici şi sentimentali dezabuzaţi. Un romantic este şi Maxim Gorki, dar la care altoiul realist a prins.

Vocaţia romantică, realistă sau clasică, nu se găseşte niciodată în stare pură. Am putea vorbi, didactic şi contabil, de procente sau de valenţe. Lordul Byron prezintă cazul unui romantism de 80%, ca şi Eminescu sau Puşkin. Restul de 20% se împarte în cote egale între realism şi clasicism.

Vocaţia majoritară la Maxim Gorki este romantică, dar acest romantism a fost altoit cu realismul, sub forma realismului critic şi protestatar faţă de stările sociale existente. Altoiul a prins şi a trăit. Romantismul este organism, ca şi realismul critic. în ultima fază a vieţii şi creaţiei sale literare, Gorki a preconizat realismul socialist. Au rămas câteva încercări deficitare. Altoiul de realism socialist n-a prins şi nu putea prinde la Gorki, fiindcă nu ajunge numai bună voinţă şi voinţă în materie de creaţie şi meşteşug literar. Gorki era prea bătrân când a izbucnit revoluţia de la 1917. Pe motive de sănătate, a plecat din nou în Italia, pe insula Capri, în vilina romantică de marmură, şi grădină decorată cu ciclame, trandafiri şi viţă de vie, pe care am admirat-o într-un pelerinaj la Axei Munthe, pe stânca cu euforie florală, pe locurile unde a creat autorul *Azilului de noapte.*

(text găsit incomplet)

MOTIVAREA REALISMULUI SOCIALIST

De la musique avânt toute chose...

Dorea ca versul să-i sune muzical, iar pentru retorică a făgăduit şi s-a ţinut de cuvânt. l-a sucit gâtul:

Prends la rhetorique, et tords-lui le cou.

Ce ne facem cu toboşarii timpurilor noi ? Aceşti toboşari sunt solemni, în ţinută marţială, poartă ceaprazuri, sună din goarne stridente. Pentru toboşar, muzica *verlaineană* şi simbolistă nu contează. Toboşarul este cu retorica. Simbolistul sugerează, creează atmosferă intimistă, mister ca Maurice Maeterlinck, joc de cadenţe vaporoase ca Stephane Mallarme. Toboşarii mei, din republica mea, să-mi îngăduie ca să nu-mi ard nici pe Mallarme, nici dramele cu umbră mătăsoasă ale lui Maeterlinck (comparat cândva de Octave Mirabeau cu Shakespeare) şi nici pe scumpul meu Ion Minulescu. Proza artistică şi poemele lui Minulescu se vor citi şi la anul 2000. Romanul său *Roşu, galben şi albastru* şi *Prinţesa Limonada* de Adrian Maniu au fost decretate de Paul Zarifopol ca cele două giuvaeruri ale literaturii contemporane. Proza mirifică, distilată şi potrivită în cuvinte a lui Minulescu nu-l dezminte pe Zarifopol. Dezmint, însă, energic pe toboşarii realismului socialist care vor să-mi elimine pe iubiţii mei simbolişti români, francezi şi germani. Acolo şi-a făcut educaţia lirică generaţia mea. Toboşarii mă-nspăimântă şi-i găsesc stridenţi, urâţi, ba chiar ordinari. E o literatură pentru guşaţi şi lăutari. Cititorul român se duce mereu la Eminescu, poet romantic, geniu infelice, cu plete, pesimist, budist, paseist - o serie de calamităţi topite în armonii pe care toboşarii le percep, le înţeleg, dar ne mint pentru o bucată de cozonac şi o linguriţă de icre negre. Bădia Mihai a murit în spital, lovit cu un pietroi la tâmplă de un nebun, fiindcă s-au încăierat, înfometaţi, pe o bucată de mămăligă.

Aşa a murit geniul romantic Eminescu în Sanatoriul doctorului Şuţu. S-a certat pentru o bucată de mămăligă. Este multă foamete în puşcării, în spitale şi în internatele şcolare ale poporului român.

Toboşarii realişti ar trebui să cerceteze cotloanele întunecate şi să ajute, cu riscul pielii preţioase, la îndreptarea lucrurilor.

Toboşarii intonează cantate pentru Stalin, ca Anatol Vieru, amicul amicilor Dumitru Capoianu şi Alfred Mendelsohn. Toboşarii n-au vrut să vadă puşcăriile din 1948 - 1952. Au văzut o genială şi pe câteva genii mai mici şi mai chelboase. Au auzit aceşti realişti ce s-a întâmplat, timp de patru ani, în închisoarea de la Piteşti şi în alte 4-5 puşcării celebre? De ce n-au tras clopotul şi n-au bătut tobele? Nu-i lăsa Chişinevschi sau nu-i lăsa conştiinţa? Au auzit vreodată de cuvântul conştiinţă? Ştiu cu ce se mănâncă? între care feluri? Dar de gamela cu arpacaş au auzit? Dar de turtoi? Dar de faptul că deţinuţii politici, ca mine, nu au avut drept de scrisoare pe tot timpul *sejurului?* Ce spun aceşti realişti socialişti? De ce nu studiază racilele societăţii socialiste pentru a propune soluţii de îndreptare?

N-au auzit de gamelele cu fecale şi gamelele cu urină oferite cu bâta, luni în şir, spre reeducare, studenţilor arestaţi şi deţinuţilor politici de toate categoriile ideologice?

Au protestat?

Au înfierat?

Au tăcut şi s-au făcut complici la genocid.

Să înceteze ţambalele de lăutari neruşinaţi.

Să înceteze mascarada.

Asta e literatura din vremea lui Armand Călinescu, cu aceleaşi specimene, cu aceiaşi şefi toboşari şi cu alte lichele mai mici şi mai proaspete. Carol II şi Lupeasca s-au aflat în continuare în epoca 1948 - 1952. Carol II a fost răzbunat. Ministrul Artelor de-atunci, Ion Marin Sadoveanu, este şi azi decorat, auto-prefaţat şi editat.

Motivarea realismului socialist se află în raţiuni de pedagogie statală. O literatură realistă este o literatură limpede şi orientează spre probleme concrete. Literatura şi arta sunt îndrumătoare, stimulează energii. Este bine ca să se producă asemenea literatură realistă? Un spirit eminamente romantic nu poate confecţiona aşa ceva. Arta nu este confecţie, ci expresie a adâncurilor, a conflictelor şi a subteranelor sufleteşti pe care le rezolvă creatorul prin limbaj.

După expresia esteticianului neohegelian Benedetto Croce, arta este ştiinţa expresiei şi a limbajului. Forma face parte integrantă din conţinut şi formează o unitate. Nu pot fi artişti, realişti la comandă. Cei care au vocaţie vor avea prioritate. Acest lucru nu însemnează, prin deducţie, că tipologia variată a artei o reducem la un singur curent şi mutilăm restul. Departe de aşa ceva.

Karl Marx, Engels şi Lenin nu sunt adepţii lui Andrei Băleanu şi D. Capoianu. Accesibilitatea în artă, ca premisă a realismului muzical, este o găselniţă *(une trouvaille)* a compozitorului Alfred Mendelsohn. *Sonata lunii* nu este oricui accesibilă, dar pe Lenin îl arunca în extaz.

Aceşti critici muzicali şi mulţi critici literari nu au studiat biografiile, corespondenţa şi mărturiile contemporanilor despre Marx, Engels şi Lenin, cărora li se bagă în buzunar literatura de contrabandă şi propagandă exclusivă a realismului socialist.

Marx avea afinitate cu clasicismul şi Lenin cu romantismul. Gusturile lor literare nu erau identice. Nici unul n-a făcut din gustul şi preferinţele sale personale un cod penal literar. Acestea sunt invenţii, construcţii, superfetaţii şi excese de zel. Varietatea valorilor face bogăţia unei culturi naţionale. Fără romantismul paşoptist şi eminescian literatura română ar fi mutilată. Lirica română contemporană aparţine marilor simbolişti, ca Arghezi, Bacovia, Minulescu şi Adrian Maniu sau unor post-expresionişti, ca Lucian Blaga şi Ion Barbu. Dincolo de aceste culmi, se văd muncele sau ridicături de soboli. Marea speranţă care a fost Al.A. Philippide în lirică a tăcut. Traducerile sale sunt, însă, magistrale. Aşteptăm marele volum după *Aur sterp.*

Ceea ce se trâmbiţează azi în lirică faţă de proximii înaintaşi mi se pare o indecenţă. Intoleranţa a speriat muzele. Lirica şi pictura sunt cele două sectoare unde poporul român a creat în ultima sută de ani artă cultă la nivel european. Pictorii şi poeţii noştri, la care aş adăuga actorii, pot sta în orice salon literar. Stăm mizerabil cu romanul, fiindcă scriitorii trăiesc fără crize spirituale, fără creşteri organice, fără preocupări filosofice şi morale.

Romancierii noştri au fost tarabagii, ca infelicele Cezar Petrescu şi urmaşii săi numeroşi, epigoni ai epigonului valah al lui Maurice Dekobra.

Liviu Rebreanu este înfeudat lui Zola, n-are artă, n-are nivel, n-are problematică, este elementar ca un copil de şcoală elementară. Cine a cunoscut pe Rebreanu îşi aduce aminte de simplismul, incultura şi cvasiprostia sa fenomenală. Te mirai de unde au apărut câteva pagini comestibile din *Ion.* Restul este confecţiune.

Fără probleme filosofice, un romancier devine nul, chiar dacă are talent. Tolstoi, Gorki, Şolohov, Thomas Mann, Hardy, Proust, Selma Lagerlof, Hemingway - sunt pilde de naturi problematice.

Romancierii noştri au preocupări vulgare, gusturi vulgare, vieţi ordinare de vechili. Prăbuşirile lor din artă sunt prăbuşiri de strictă intelectualitate şi de caldă umanitate. Au suflete şi inimi de piatră. Fără suflet, inimă şi cap nu se face roman. N-ajung improvizaţia, tehnica şi talentul de naraţiune.

Singurul roman valabil până astăzi mi se pare, spun cu regret, *Craii de curtea veche* de Mateiu I. Caragiale.

ISTORIA BALŞULUI

- micromonografia raionului natal -

Iubiţi ascultători!

Oraşul Balş este locul unde am văzut lumina zilei, la 26 iunie 1904, chiar în zori, aşa după cum mi s-a relatat de către părinţi şi moaşă, doamna Lugojanu, de la spitalul din localitate, mama colegului meu, avocatul Lugojanu. Am fost scos cu forcepsul. Poate că era mai bine dacă moaşa Lugojanu şi cu soţul ei felcer mă tăiau în bucăţele cu uneltele lor chirurgicale, de acum aproape şase decenii. Scăpau oamenii politici de diatribele mele jurnalistice şi judiciare, de scriitor şi de avocat, scăpăm şi eu de suferinţa celor zece ani de încarcerare politică, în douăsprezece penitenciare din ţară, întotdeauna arestat după pledoarie.

De patru ori am fost arestat de burghezo-moşierime pentru pledoarii, pronunţate în favoarea comuniştilor, pe care-i apăram ca avocat ales. Erau încadraţi la moarte de procurori nebuni sau lichele fanatizate. Am scăpat la Craiova, într-un singur proces, din mai 1941, la Curtea Marţială, 300 de candidaţi la moarte. Eu am pledat procesul UTC-Moldova de la 10 decembrie 1940, pe timpul legionarilor. Tot eu am pledat procesul UTC-Muntenia în 1943, cu 30 de candidaţi la moarte, pe vremea lui Ion Antonescu. Nu a murit nici unul. Aveam mână bună şi prestigiul câtorva cărţi de criminologie, psihologie, psihanaliză, drept şi procedură penală, care intimidau pe judecătorii militari. Savanţii de-atunci şi avocaţii fugeau de comunişti. Pe urmă, şi acuma, toţi dau buzna.

La plăcinte înainte, la război înapoi.

N-am murit acum 60 de ani şi suferinţele cumplite ale acestor 10 ani de încarcerare pentru bătăliile judiciare ale umanismului în ţara mea le-am iertat. Aş vrea să le uit, dar nu pot, fiindcă sunt istoric şi am scris câteva cărţi despre istorie judiciară, una despre Montesquieu, în limba germană, şi alta, în limba română, despre *Filosofici juridică a lui Simion Bărnuţiu,* de la 1848. Am dat aceste bătălii înainte de 23 August, pentru umanism judiciar, pentru comunişti, care erau prigoniţi, şi am fost de 4 ori arestat, după 4 pledoarii felurite. Am continuat bătălia pentru umanism şi după 23 August.

Era fatal să fiu încarcerat.

Orice bătălie pentru înaltă principialitate se câştigă cu jertfe.

La o aniversare de sexagenar se fac daruri. Se dau şi se primesc daruri.

Dacă aş fi fost sculptor, ca Brâncuşi, aş fi vrut să fac o statuie. Aş fi cerut o piaţă publică, un spaţiu într-o piaţetă sau într-o grădină pentru recreaţie a oraşului. Acolo mi-aş fi concentrat visul interior în marmură, în piatră sau în bronz şi l-aş fi dăruit cetăţii mele natale,

unde am văzut lumina soarelui la 26 iunie 1904. Dar nu sunt sculptor şi nici pictor, ca să împodobesc, cu o frescă sau cu un tablou în ulei, sfatul popular, o şcoală, spitalul sau fabrica. Sunt un biet scriitor, membru al Uniunii Scriitorilor din RPR, care m-a ales, fără să rog, imediat după 23 August 1944, dar s-a lepădat de mine la 15 aprilie 1948, când am fost încarcerat. M-au reales la eliberarea din noiembrie 1952 şi iar s-au lepădat la 23 octombrie 1958.

Acelaşi lucru s-a întâmplat şi la colegiul avocaţilor.

Am fost dat afară şi reprimit de aceeaşi semnătură, fără nici o pudoare. Era un prieten. L-am întrebat: cum l-a venit când m-a eliminat, şi mi-a răspuns că şi-a apărat blidul cu linte. Mănânci şi pe fratele tău. Tai din el şi plângi, dar mănânci. După ce mănânci, plângi de remuşcare! Pe urmă, tai o bucăţică, înghiţi şi plângi. Lacrimile se amestecă în salivă. Sunt lacrimi demne de scuipat.

N-am la îndemână marmură şi daltă, n-am la îndemână penel şi culorile curcubeului. N-am decât cuvinte searbede, cuvinte cenuşii, cuvinte savante, cuvinte de arheolog şi de istoric.

Nu voi povesti basme.

Voi face o naraţiune seacă despre *Istoria Balşului.* Va fi o mică şi insignifiantă monografie despre trecutul cetăţii natale.

Aria arheologică

Etimologia cuvântului Balş este binecunoscută. Numele vine de la slavul „balşoi", care înseamnă mare. Este vorba, aşadar, de un sat mare, de un târg. La rădăcină, localitatea noastră implică o anumită grandoare şi ceva excepţional. Aici a fost din timpuri imemoriale un târg, la răscruce de drumuri, în care se făceau schimburi comerciale între bunuri şi produse ale regiunilor de munte şi de deal (ţuică, vinuri, cherestea de brad, vase de lemn, butoaie, vedre, căuce), cu produsele cerealiere ale şesului.

Aria arheologică pe care ne aflăm este interesantă. Suntem încadraţi de patru centre din cele mai importante:

1. la răsărit, avem centrul paleolitic Dârjov-Slatina;
2. la apus, avem Verbicioara-Dolj, unde s-au găsit depozite din epoca bronzului;
3. la nord, avem Călui şi Băbeni-Vâlcea (Căluiul este de nominaţiune gepidă, iar la Băbeni a fost centru al Goţilor); 4. la sud, avem Celei-Sucidava, cetate romanică importantă, dinainte de Traian, şi distrusă după câteva secole de existenţă latină de către triburi germanice năvălitoare.

Dârjov este cea mai importantă staţiune arheologică a paleoliticului, cu vechime de 600.000 de ani.

Verbicioara a dat la iveală tezaure din epoca bronzului.

Căluiul indică penetrarea Gepizilor. Celeiul-Sucidava, la Dunăre, lângă Izlazul paşoptist, ne arată latinitatea.

Drumul lui Traian străbate până astăzi, cu denumire străveche, de la Turnu-Roşu până la Celei, trecând prin Romula, Castra-Nova şi alte locuri cu denominaţiuni tipic romanice.

Muzeul raional Balş

Până acum, nu avem un muzeu raional. îl vom avea, probabil, în anii următori. Să-mi îngăduiţi să suprapun acest muzeu viitor cu muzeul meu imaginar.

Nu se poate un oraş fără muzeu, tară păstrarea unor tradiţii locale.

În muzeul raional al Balşului avem, la ceasul de faţă, elemente de reputaţie artistică europeană, cu care să mobilăm încăperile viitoare pe care le vreau cât mai largi şi cât mai numeroase. Este vorba de ceramica meşterilor olari de la Oboga. Creaţiile lor au fost remarcate de specialiştii români, iar când au fost prezentate în străinătate, au trezit interes şi emoţie.

Am povestit sculptorului Brâncuşi despre crucerii din satul Baldovineşti. Numai o neglijenţă a mea a fost de vină că statuarul parizian, originar din Gorj, n-a putut veni pe aceste plaiuri. Sculptura în lemn a acestor sate trebuie să aibă o secţie specială, fiindcă este vorba de o sculptură colorată.

Firește, se vor alege piese valoroase artistic şi din alte categorii, cât mai numeroase. Olarii de la Corbeni, Cumâna şi Olari au dat şi dau lucruri remarcabile.

Am văzut în anul 1954, la Corbeni, doi tineri olari, aproape analfabeţi, din familia mea, feciorii Ţaţei Smaranda, care mi-au dăruit ulcioare, străchini, fluiere de lut şi o serie de jucării colorate cu smalţuri armonioase, demne de policromia lui Matisse. Aveau stilizări înrudite cu ceramica lui Picasso, aşa cum era reprodusă în 1954, în „Lettres Francaises". Nu auziseră de Picasso şi nu văzuseră nimic din Pallady, înrudit cu Matisse, şi prieten de generaţie din boema pariziană. Pallady e boier moldovean, a trăit un deceniu la Paris, şi se ducea mereu acolo.

Olarii mei de la Corbeni n-au văzut Parisul, nici maniera coloristică a lui Pallady. Se înrudeau cu el în spiritualitate. Ceramica lor are rafinament de Pallady şi Matisse. Aceşti olari vor ieşi până la sfârşit la glorie şi la iveală. Chiar dacă au acest noroc, eu aş propune să le selecţionăm câteva din lucrările lor în muzeul raional. Nici nu ştiu exact cum îi cheamă. Sunt feciorii Smarandei, vara tatălui meu, deci descendenţi din Dumitru Marcu de la Corbeni, care a murit de tânăr, călăraş cu schimbul în cadrul Regimentului 2 Călăraşi, Caracal. Sunt veri cu Leanca şi Nelu Ciocloavă.

Este caracteristic că, încă înainte de primul război mondial, deci cam pe la 1900, şi-au zidit o casă cu etaj în miniatură. A fost o încercare temerară de factură artistică. Nu era casă tipică de lemn, în care te urci, pe trepte multe, aşa cum era, acolo, la bunicul meu, ci o căsuţă de zid şi cu etaj, pastişat artistic după oraş, într-o manieră orientală. Muzeul raional va avea o cameră dedicată scriitorului Mihail Drumeş. Alta, va fi dedicată cazărmilor şi militarilor din secolul XIX şi secolul XX.

(text găsit incomplet)

II.

ARTA POLITICII ŞI POLITICA ARTEI

(1952-l965)

[*Tatăl meu, Dr. Petre Pandrea, este eliberat din prima detenţie (1948 - 1952) la 19 noiembrie 1952. „Deţinut cu situaţia neclară „, fără a fi judecat şi fără a fi condamnat, el a fost uitat 1670 de zile în hrubele de la Malmaison, de la Piteşti, de la Văcăreşti, de la Craiova, de la Aiud, de la Ocnele Mari şi de la Uranus...*]

La 23 octombrie 1958, este arestat pentru a doua oară. Judecat şi condamnat la 15 ani M.S. (muncă silnică), deţinutul politic Dr. Petre Pandrea va ispăşi, tot fără de vină, 1630 de zile...

Aceste însemnări sunt ţinute în perioada de libertate relativă (între anii 1952 şi 1958), în Penitenciarul de la Aiud (1962 - 1964), precum şi după eliberarea sa din 19 aprilie 1964.]

POLITICĂ ŞI ASASINATE

Cu prilejul congreselor XXI şi XXII ale Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, cotitura comunismului a fost proclamată *coram populo* şi în faţa opiniei publice mondiale.

Aceste două congrese au intrat şi vor rămâne în istorie.

Revoluţionarii paşoptişti francezi şi români obişnuiau să vorbească despre „giganţii Conventiunii" *(les Geants de la Convention).* O revoluţie îşi stabileşte un calendar propriu.

Revoluţia de la 1789 a avut sângele vărsat într-un cadru de calendar idilic: Brumar, Prier, Floreal.

Revoluţia de la 1917, noiembrie 7, nu putea rămâne, ca într-un cristal, aşa cum a fost proclamată în manifestele emise în cele „zece zile care au zguduit lumea" (John Reed).

Societatea se află în perpetuă devenire istorică.

Devenirea (hegelianul *das Werderi)* este inexorabilă.

După o revoluţie autentică urmează o evoluţie lentă, o evoluţie imperceptibilă şi sănătoasă. Durata şi etapele nu-s previzibile.

Revoluţia este fenomen paroxistic şi sângeros. Baricada este umbra sa. Nu se poate revoluţie fără baricadă, fără vărsare de sânge, fără zguduiri, fără prăbuşirea unei clase şi fără ridicarea unei clase noi.

La 1789 şi 1848, s-a prăvălit în abis, pentru veşnicie, aristocraţia feudală care a guvernat până atunci sub forma monarhiei autocratice sau a despotului luminat, împreună, şi, ca trabanţi, cu monarhii şi despoţii. La 1789 şi 1848, se instaurează republicile sau monarhiile constituţionale. Guvernările din „voinţa lui Dumnezeu" sunt înlocuite cu guvernări din „voinţa naţională" sau prin „voinţa poporului". Acestea sunt formulele politice sacramentale şi se fac schimbări în sigilii, în documente şi în inscripţii publice. Nu erau formule vane, ci corespundeau unor schimbări de persoane din clase felurite.

În loc de *vox Dei* se spunea *vox populi.* Paşoptiştii au introdus o formulă ridiculizată de I.L. Caragiale, care era (ideologic) un scrib conservator şi un mare artist.

Paşoptiştii spuneau cu patos: vocea poporului este vocea lui Dumnezeu *(vox populi, vox Dei).* La Caragiale, a ajuns *box populi, box Dei.* Acest grecotei, cu negru în cerul gurii (culoarea *caragealear* în limba secolului XIX este *negru catran),* a bătut în struna boierimii. Bunicul său venise cu bucătarii şi măscăricii, în suita lui Caragea Vodă, spre pricopseală şi n-a avut niciodată „aderenţă" cu poporul român, aşa cum a consemnat criticul ascuţit simbolist N. Davidescu. Vodă Caragea, când a primit caftan de la Sublima Poartă, a adus printre bagaje diverşi compatrioţi, sub formă de suită şi lăcuste. Pe lângă o lăcustă rozătoare mai mare, voievodală, a venit şi alt stol de lăcuste mai mici. Printre ei, se afla şi bucătarul Lahovary, străbunicul prea aristocraticei prinţese Martha Bibescu (născută Lahovary, după tată şi Mavrocordat, după mamă).

Vocea poporului nu poate fi ridiculizată de slugoi, măscărici şi bucătari. Vocea poporului este nemuritoare. După cum în artă, creaţia populară rămâne neîntrecută şi peste *Mioriţa* nu s-a mai scris un poem, tot astfel înţelepciunea, arta şi doctrina politică îşi au rezervele permanente în voinţa naţiunii. Această voinţă urmează a fi consultată, periodic, sub formă plebiscitară şi sub forma alegerilor, din patru în patru ani.

Fireşte, sunt multe modalităţi de a escamota această voinţă.

Pe vremuri, după 1848, escamotarea s-a făcut în România, până în anul 1919, sub forma votului cenzitar. Oligarhia a pus poporul sub tutelă. Nu s-a dat drept de vot decât pe bază de cens, adică de avere.

Chiar grupa (retrogradă) paşoptistă, în frunte cu Ion Eliade Rădulescu şi în luptă cu N. Bălcescu, nu avea reprezentarea mintală exactă a posibilităţii votului universal în România. Ion Eliade propunea ca Adunarea obştească să aibă un număr de 300 de membri. Aceşti 300 de deputaţi urmau să fie aleşi de cele trei stări (clase): boierimea, negustorimea şi ţărănimea. Fiecare clasă urma să aibă, simetric şi matematic, o treime dintre reprezentanţi.

În proiectul lui Ion Eliade, boierimea era o clasă restrânsă numeric, dar avea drepturi electorale egale cu ţărănimea.

Negustorimea primea o treime.

Fireşte că oricând se putea face o coaliţie între aristocraţie şi negustorime, pentru a obţine o majoritate parlamentară. Ţărănimea urma să rămână, etern, în minoritate, deşi era o clasă majoritară, atât numeric, cât şi din punctul de vedere al producţiei.

Când se vorbeşte despre „coaliţia monstruoasă" dintre moşierime şi burghezime, care s-a operat la 1848, în plină efervescenţă revoluţionară, ca şi mai târziu, faptul se referă la o realitate politică existentă între anii 1848 şi 1919. Au trebuit alţi 71 de ani de bătălie, pentru a se obţine votul universal.

Acest vot a fost escamotat între 1919 şi 1938, sub forma furtului de urne în care se puneau voturile secrete. Pe urmă, s-a abolit făţiş. Ministrul de Interne, Octavian Goga, din cabinetul Al. Averescu, din 1926, a rămas celebru prin manigaţiunile, malversaţiunile şi abuzurile sale de putere. Sate întregi care votau cu opoziţia ţărănistă au fost declarate „contaminate" cu boli molipsitoare imaginare. Nimeni n-a putut intra dintre opozanţi în aceste sate şi urnele cu voturi au fost proclamate guvernamentale.

Controlul urnei era o gravă problemă politică.

Urna avea fund dublu. Favoriţii votau de zece ori. Suveica lucra.

Falsificarea rezultatului voturilor este o metodă ticăloasă, care s-a practicat multă vreme în ţara românească. Atunci când se va scrie o istorie politică, sinceră şi justiţiară, oamenii politici ticăloşi, indiferent dacă au fost mari poeţi, ca Octavian Goga, vor trebui să intre în această galerie de rău-făcători. Documentele există. Protestele au fost numeroase. Aceşti infractori ai votului universal n-au fost stigmatizaţi. Istoria urmează a-şi spune cuvântul.

Racila votului universal se află în falsificarea lui de către tirani şi satrapi.

Preşedinţii centrelor de votare au fost recrutaţi dintre magistraţi. Se presupune că magistratura reprezenta integritatea. Dar nu toţi îşi făceau datoria. Au fost cazuri când ministerul afacerilor interne a corupt, bănește, pe magistraţi, pentru a da rezultate false în favoarea guvernului.

Ion Brătianu a spus odată, în Parlament:

- Am tolerat jafuri, hoţii, ba chiar asasinate.

În ce scop a tolerat? Aceasta a fost arta sa politică?

Dacă politica este jaf, hoţie şi asasinat, atunci se confirmă cu statuia lui Ion C. Brătianu.

Această statuie n-a fost niciodată ridicată în incinta sufletului poporului român. A fost ridicată de politicaştri, de prevaricatori şi profitori.

I.C. Brătianu a fost şeful Partidului Liberal.

P.P. Carp a fost şeful Partidului Conservator.

P.P. Carp a avut o statuie în anumite inimi şi în multe suflete contemporane. Nici urmaşii nu l-au uitat şi figura sa va fi mereu studiată. C. Gane l-a dedicat două volume compacte de istorie politică şi portretistică psihologică fină şi penetrantă.

După ce a citit aceste volume, Victor Slăvescu, liberal, ministru de finanţe, a chemat pe C. Gane şi l-a propus să scrie, contra plată grasă, o monografie despre I.C. Brătianu sau despre I.I.C. Brătianu, cei doi şefi ai Partidului Liberal. Slăvescu era profesor şi tipărise o serie de monografii despre economiştii sec. XIX. N-avea arta scriitorului.

C. Gane a refuzat.

C. Gane era un scriitor cu o conştiinţă probă. A trăit sărac şi a murit la închisoarea Aiudului, dus în Cimitirul de sub Plopi, dar a refuzat să scrie o linie care să nu fie conformă cu conştiinţa sa. *Amintirile unui holeric* (campania din Bulgaria din 1913), *Prin viroage şi coclauri* (războiul din 1916 - 1918), *Trecute vieţi de doamne şi domniţe* şi monografia despre P.P. Carp conturează o siluetă de scriitor politic prob. Este caracteristic că primele sale două cărţi sunt cărţi de război. N-a fost un ambuscat. N-a fost un învârtit la partea sedentară. Cu Garda de Fier a avut vagi legături. A fost făcut, întâmplător, ministru plenipotenţiar la Atena de... Al. Ghyka, prieten al său de protipendadă conservatoare. Mi-a povestit Ghyka căftănirea lui Gane în diplomaţie.

Brătienii nu pot avea statui în România, fiindcă au fost ucigaşi. Au făcut guvernări abuzive. Pe mâinile lui Ionel Brătianu se află sângele vărsat al ţăranilor ucişi la 1907.

În 1915, Ionel Brătianu şi Barbu Ştirbey au dat dispoziţii de ucidere a celor doi băieţi din flori ai prinţului moştenitor Carol, viitorul Carol II. A fost ucisă şi mama lor, ibovnica princiară din popor. Asasinatul s-a comis în numele raţiunii de stat, pentru a nu se crea viitori pretendenţi la tron din os domnesc.

Această ticăloşie anti românească şi lipsită de omenie ascundea alt substrat psihologic.

Ionel Brătianu şi Barbu Ştirbey doreau să vâre într-o oribilă crimă pe regele Ferdinand şi pe regina Maria, pentru a-i avea complici. Nimic nu leagă mai mult decât o crimă politică. Regina Maria era ibovnica lui Barbu Ştirbey, cumnat cu Ionel Brătianu. Nu ajungea. Iubirea este efemeră. Ştirbey şi Brătianu aveau nevoie de o crimă comună cu capetele încoronate. l-a târât în complicitate la asasinat.

Politica practicată fără umanism, fără omenie, fără principii morale duce la impas.

Crimele politice se ţin lanţ de peste o jumătate de secol în ţara românească. Criminologia cea mai severă va trebui să cearnă materialul adunat şi documentele, pentru a da verdictele definitive.

Politica nu se practică în asasinate. Aceste machiaverlâcuri şi pretenţii de realism sunt caracteristicile oamenilor mediocri şi cu lenevie mintală care merg la minima rezistenţă şi soluţionează conflictele cu barda.

Treptat, treptat, vor fi scoşi toţi la iveală.

Ionel Brătianu şi Barbu Ştirbey au fost dictatorii ţării româneşti din 1917 până în 1927, când a murit regele Ferdinand I. Complicitatea se afla între ei, în politică de iatac şi în asasinat. Brătianu şi Ştirbey au fost doi asasini, din voinţa de putere. S-au menţinut două decenii. Ce valoare morală şi politică au aceste două decenii sub egida lor? Care-i binele adus? Ce valori au stimulat? Pleiada culturală evolua cu Stere şi Pârvan.

Brătianu şi Ştirbey au stimulat valorile întunericului şi ale imoralităţii, valorile lipsei de scrupule, ale tiraniei şi ale abuzurilor guvernamentale. Au realizat pentru familia lor două averi imense. Ei, şi ?

Valorile politice ale redactorului sărac Mihai Eminescu de la ziarul conservator „Timpul", discursurile senine ale lui Titu Maiorescu, butadele, legile şi activitatea lui P.P. Carp sunt infinit mai *istorice* decât aceşti primi-miniştri, timp de două decenii. Un om politic ca Stere, care n-a fost niciodată ministru, face mai mult decât Ionel Brătianu, Ştirbey, Marghiloman sau Virgil Potârcă, Mirto ori Armand Călinescu.

Valeţii tiraniei vor fi puşi la rând, ca păpuşile, arşi în efigie sau spânzuraţi ca momâile. Istoria românească nu e sat fără câini, şi nici ţara. Istoricii sunt dulăi care păzesc turmele. Istoricii sunt judecători.

Două file negre, de doliu, din istoria naţională s-au închis: eflorescenta cămăşilor verzi şi a huliganilor paukerişti de stânga. Documentele s-au strâns. Sentinţa va veni. Să sperăm că delictul ideologic nu mai poate exista. Nu mai pot fi arestaţi 100.000 (una sută de mii) de oameni, ca în 1948 - 1952, ca să poată guverna o histeroidă, ca Ana Pauker şi un criminaloid, ca Vasile Luca, în aplauzele unor scriitori, ziarişti şi intelectuali fără conştiinţă. A fost o pagină neagră, ca şi pagina lui Brătianu - Ştirbey sau ca măsluirea urnelor din 1926 a lui Octavian Goga.

Sotniile negre din dictatura regală a doamnei Elena Lupescu - Carol II au fost şi sotniile Anei Pauker - Luca. Se pot întocmi liste nominale de demnitari în ambele dictaturi ale alcovului Carol - Lupeasca şi ale cuplului Ana - Luca. Au fost poeţi care au cântat acest cuplu şi nu s-au sinucis de ruşine. Ies în lume. E drept: cântaseră şi pe Mihail Stelescu, de la „Cruciada Românismului". Pentru băncuţe de argint, aur şi bancnote, aceşti lăutari cântă şi tarifele de bordeluri pe note şi rime. Compozitorii făceau *Cantate* pentru Stalin şi nu s-au sinucis (Anatol Vieru). în schimb, marele Vladimir Maiacovski s-a sinucis, protestatar, fiindcă i s-au percheziţionat şi ridicat manuscrise de scriitor de către Ohrana stalinistă.

Serghei Esenin a murit de tristeţe, când vedea abuzurile.

Maxim Gorki s-a luptat vitejeşte cu Stalin şi a murit otrăvit de sotnia roşie.

Marele umanist care a fost Gorki a murit în bătălie, în apărarea valorilor autentice.

Între bine şi rău s-au dat şi se vor mai da lupte.

Între lumină şi întuneric nu se află concordie.

Între adevăr şi minciună, până la sfârşit, triumfă adevărul.

În numele comunismului, nu va mai fi voie să se comită injustiţii şi asasinate sub pretextul „secretelor de partid” şi a „secretelor de stat”. Acestea sunt minciuni de sotnii negre care iubesc penumbra, umbra, întunericul, asasinatul sau măcar abuzul. Guvernarea fără control este dulce. Guvernarea fără control de opinie publică duce la abuz.

Dacă pe plan intern comunismul umanist presupune instaurarea „domniei Legii” şi a luminii, a Justiţiei şi a Culturii, pe plan internaţional, comunismul umanist este expresia coexistenţei paşnice între două lagăre cu sisteme social-politice diferenţiate.

Lagărul capitalist şi lagărul socialist se află în emulaţie, în antagonism, dar şi în „coexistenţă paşnică”. Nu au nevoie de soluţii războinice. în orice caz, lagărul socialist reprezentat de Uniunea Sovietică şi de democraţiile populare, în calitatea lor de societăţi şi de state umaniste, nu pot recurge la război. Ceva mai mult: umanismul este activ şi stimulează forţele pacifice *ipso facto,* prin însăşi existenţa sa.

Capitalismul posedă un sistem economic bântuit de crize ciclice şi de şomaj.

Întrecerea dintre cele două sisteme se va da şi se dă în planul productivităţii. Nu se poate nega şi nici nu se poate trece cu vederea că sistemul capitalist, în ciclul său prosper, cunoaşte o eflorescentă şi o mare productivitate. Emulaţia, concurenţa, individualismul şi iniţiativa personală sunt stimulente şi motoare ale dezvoltării economice. Se ajunge la impas ciclic, la gâtuirea producţiei, la risipă fantastică de energii şi avuţii. Reversul medaliei se ştie.

Generaţia noastră cunoaşte bătălia pacifică a coexistenţei celor două sisteme social-politice şi economice. Dacă această emulaţie se continuă mai multe decenii, fără planarea pericolului războinic şi fără izbucnirea conflagraţiei, raţiunea umană a triumfat în istoria contemporană atât de zbuciumată. în acest caz, putem vorbi de măreţia umană şi avem dreptul să fim mândri că am trăit în această epocă, unde umanismul comunist a găsit un *modus vivendi* cu umanismul occidentului.

„Coexistenţa paşnică” nu este mit şi nici utopie.

„Coexistenţa paşnică” nu este nici stagnare în relaţia dintre două sisteme care se combat şi se contrazic.

Stagnarea se găseşte numai la cimitir sau în unele „băltoace stagnante” *(Ies marees stagnantes)* sociale, despre care a vorbit, le-a ridicat topografia, le-a secat şi asanat, parţial, marele om politic al Franţei şi al lumii, Aristide Briand.

Tradiţia pacifismului social a lui Briand s-a reluat.

Tradiţia pacifismului internaţional a lui Briand şi Stresmann de la Societatea Naţiunilor Unite de la Geneva s-a reluat, cu aceleaşi probleme şi cu aceleaşi pericole, la Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU).

Pericolele se cunosc: *catilinarii* pe plan politic intern şi *huliganii* pe plan moral.

Catilinarul este etern în istorie. S-a luptat Cicero. Cu Lucius Sergius Catilina ne luptăm în fiecare zi: este vorba de omul politic lipsit de scrupule care utilizează demagogia cea mai deşănţată şi asasinatul cel mai cumplit.

Huliganul este de dreapta şi de stânga.

Huliganismul nu recunoaşte umanismul. Tabla de valori morale certe ale omenirii, ridicată cu trudă, probată, acceptată de conştiinţa cetăţenească, nu se recunoaşte de către sotnia neagră şi sotnia roşie. Nu se recunoaşte nici teoretic şi, mai ales la guvernare, este cu cinism călcată în picioare sub pretextul raţiunii de stat. Bismarck a falsificat telegrama de la Ems, pentru a putea declanşa războiul franco-german la 1870. Bismarck a fost un copil tandru în comparaţie cu Hitler, Mussolini, Stalin şi Franco.

Titulescu a vorbit într-o conferinţă ţinută în Reichstag, în 1929, la Berlin, despre *Dinamica Păcii (La dynamique de lapaix).* Am fost prezent în sala Parlamentului german şi conferinţa s-a tipărit în broşură franceză, germană şi engleză!

Pacea nu este statică. Pacea nu este cristal închistat spre veşnicie în forme şi prefiguraţii care anticipează moartea şi neantul.

Pacea este o problemă din morala vieţii colectivelor. Dacă la conducerea colectivelor se înstăpânesc cinicii, bestiile politice, bestiile morale, politicienii fără scrupule, pacea şi obştea se află în pericol.

Mein Kampf este o carte eminamente imorală la punctul de plecare, în concepţie şi în execuţie, pe toate treptele, şi la toate încheieturile. *Mein Kampf este* cartea lui Cleon Tăbăcaru, demagogul atenian sinistru.

Dogmatismul uscat, apodictic, tranşant şi de ţârcovnic, care învaţă pe catiheţi din *Problemele leninismului* de LV. Stalin, a obstruat conştiinţele şi a obstaculat progresele.

În 1939, la 6 august, Stalin a pactizat, cinic, cu Hitler şi a uşurat, indirect, declanşarea războiului mondial, a participat la invadarea şi la împărţirea Poloniei. Fila neagră nu poate fi ruptă din istorie. Pe când Occidentul, în frunte cu pacifiştii, cu „Frontul Popular” din Franţa, condus de Leon Blum, încercau, în 1934, organizarea unui boicot contra lui Hitler, convenţiile economice încheiate de Stalin cu Hitler, încă din 1933, şi reînnoite până la începutul anului 1941, fac dovada că singurul sprijin şi partener serios economic al lui Hitler a fost Stalin. Cei doi dictatori s-au înţeles prin cinismul pe care l-au proclamat, prin impudoare, realism. Studiul balanţei de plăţi germano-sovietice între 1933 şi 1941 ne dă cheia evenimentelor şi răspunderea istorică a celor doi catilinari strecuraţi la conducerea celor două mari popoare din Europa.

Istoria politică europeană contemporană va trebui studiată în lumina documentelor economice şi a tratativelor diplomatice secrete consemnate în memorii şi în memorandumuri. Bizarerii ca ocuparea şi împărţirea Poloniei, Katynul, acordul Molotov - Ribbentrop, cele şase milioane de şomeri germani de la 30 ianuarie 1933, lichidaţi de Hitler prin comenzi uriaşe sovietice, din primăvara şi vara anului 1933, raporturi cordiale şi petrol pentru Mussolini în criza abisiniană - sunt dovezi ale unui cinism catilinar şi huliganic de sotnie roşie. Stalin n-a fost comunist, după cum Robespierre nu reprezintă iluminismul burghez, eminamente tolerant şi raţionalist. Robespierre întrupează intoleranţa. Cultul raţiunii pe care a încercat să-l instaureze (cu insigne, spice de grâu, solemnităţi) avea toate însemnele bigotismului celui mai fanatic. Stalin este frate geamăn cu Robespierre.

Se ştie că Robespierre nu are statuie în Franţa, spre deosebire de victimele sale, ca Danton şi Lavoisier, atât de iubite de urmaşi. Stalin nu are statuie în Uniunea Sovietică.

Istoria este justiţiară. Firește că stalinismul, ca şi jacobinismul sanguinar şi abject, nu s-a lichidat. Zac în fiecare suflet şi în fiecare minte lipsite de supraveghere de lumină.

UN SIMPLU TEHNO-REDACTOR

Macarenko îşi lua într-o notă toate măsurile de apărare. El este pedagog, a avut şcolari numeroşi, în serii, an de an. A condensat situaţii, a concentrat evenimente, a extras tipuri din flora sa didactică şi, dintr-un joc artistic, a ieşit *Poemul Pedagogic.*

Universitatea din Aiud (*Volum apărut în anul 2000 sub titlul Reeducarea de la Aiud.*) este o operă de artă şi de meşteşug stilistic. Sunt testimonii fierbinţi şi joc infantil de artist.

În orice carte se află, cum spunea Goethe, adevăr şi poezie, fantezie creatoare şi nuda, hâda realitate *(Dichtung und Wahrheit).*

Ce este realitatea? Ce poate fi o realitate penitenciară?

Autorul acestui *Jurnal intim* notează în câteva rânduri senzaţia de irealitate simţită de mulţi deţinuţi ideologici în penitenciare.

Puşcăriile sunt depozite cu dinamită socială.

Am discutat pe larg solipsismul lui Berkley despre realitate, ca o proiectare a vieţii interioare, şi pe Amiel, după care peisajul nu este decât o stare sufletească *(le paysage n 'est qu 'un etat d'âme).*

În ciuda ororilor care s-au petrecut aici, în perioada prigoanei comuniste, Aiudul a fost şi a rămas şantier spiritual, laborator, mănăstire şi universitate.

Discuţia lungă despre Berkley am tăiat-o. Nu vreau să-l pun în conflict *post-mortem* cu filosofii oficiali atât de periculoşi. Am fost prieten cu câţiva dintre ei, l-am îmbrăcat şi l-am încălţat când au ieşit din puşcării. Ştiu, de pildă, că recitesc pe Friedrich Nietzsche cu storurile trase, cu textul pitit prin sertare. S-a răspândit despre neamţ zvonul că ar fi... hitlerist. Citez textual referitor la Nietzsche: „Sărmanul belfer de la Basel! Era umanist, antic, vitalist, ca şi Karl Marx, care face în tinereţe teză de filosofie greacă la Universitatea Berlinului. Sunt materialişti consecvenţi şi moralişti istorici. Marx, Darwin şi Nietzsche fac parte din aceeaşi familie de spirite care au dezvrăjit lumea. în nemţeşte se spune melodios: *die Etzauberung der Welt.* Nietzsche a urât filistinismul. S-a despărţit de Richard Wagner care cocheta cu evlavia catolică în ultimele decenii creatoare, devenise filistin şi se aranjase şi cu statalitatea mic-burgheză. Nietzsche a urât pe antisemiţii berlinezi şi a admirat, apologetic şi făţiş, iudaismul creator şi spiritul lui liber *(Freigeist). A* făcut cea mai temerară şi mai grandioasă încercare de fundare a unei morale europene *materialiste* şi vitaliste, preluând moştenirea păgânismului antic. Totul e zadarnic. Compatriotul meu filosof ştie aceste lucruri, dar nu spune. îi este frică de pielea lui de iepure, tremură ca o piftie, învaţă pe ciraci nănoziile psalmodiante ale unor ţârcovnici ai filosofiei marxiste, ca Stalin, biet seminarist pedestru în filosofie. S-a introdus cu forţa didacticismul autodidacţilor şi al sfertodocţilor. Unde-i spiritul liber? Unde-i investigaţia? Unde-i respectul adevărului pe care ni l-a învăţat Titu Maiorescu? Avem o tradiţie materialistă cu Vasile Conta. Avem pe Zeletin din *Filozofia Naturii,* unde materialismul este dialectic. Junimiştii, cu Eminescu în frunte, au fost schopenhauerieni şi voluntarişti. Se aplică o conspiraţie a tăcerii, o brutalitate de cazarmă şi o filosofie gustată de cazoni agramaţi. Cine sunt? De unde au venit? Cine l-a mai inventat? Mă sufoc".

Asemenea pasaje am tăiat cu duiumul din manuscris.

Lucrarea a fost executată în puşcărie, în febra unei vagi presimţiri a morţii apropiate. Tonalitatea funerară a fost oarecum atenuată prin scoaterea unor pasaje prea negre.

Mi-am îngăduit aceste libertăţi. îmi iau măsuri de apărare, deşi m-am luat la harţă cu patru dictaturi [...].

(din manuscris nu s-au găsit trei pagini).

[...] Nu am acceptat dictatura prea lungă şi inutil drastică a proletariatului, pentru o fază de tranziţie de două, trei decenii. Cu citate din Karl Marx şi Engels, cu faimoasa scrisoare către Weidenmayer, cu spusele lui Marx despre exproprierea paşnică a brânzarilor capitalişti olandezi şi alte numeroase texte, am decretat, *ex cathedra,* ca pe un „abuz ideologic" prelungirea dictaturii proletariatului. Cu alte texte din Lenin, am încercat să dovedesc - *horribile dictu* - că autorul-filosof din *Materialism şi Empiriocriticism* nu s-a gândit nici un moment să guverneze prin teroare, ca Stalin, şi să menţină dictatura proletariatului 46 de ani. Dacă Lenin ar fi ştiut aşa ceva, renunţa la lovitura de stat din 7 noiembrie 1917. Karl Marx, Engels şi Lenin au fost social-democraţi, la maturitatea lor au înfiinţat partide cu acest nume, iar *Manifestul Comunist,* apărut în februarie 1848, este o operă de tinereţe, de bravadă şi de propagandă. Engels, Marx şi Lenin au crezut sincer în popor, în votul universal, şi nu s-au gândit să-l eludeze prin dictatura proletariatului, prin transformarea muncitorimii industriale în clasă-hegemon, şi partidul în detaşament de avangardă. Lenin sfătuia ca partidul să pună urechea la inima poporului şi să înveţe de la popor. Să asculte de popor. Cum asculţi de popor? Prin vot universal, direct, obligatoriu şi secret, cu pluralitate de partide sau măcar cu pluralitate de candidaţi pe un loc de deputat. A pune listă unică, de sus în jos, prin centralismul, zis mincinos democratic, echivalează cu escamotarea voinţei populare. Guvernul se schimbă din 4 în 4 ani, ca să nu ajungă la tiranie. Altminteri, facem absolutism luminat cu sfetnicii Măriei Sale din Comitetul Central. Cine-i alege? Cum se dau afară? De ce se ucid? Comitetul Central al lui Lenin a fost ucis în proporţie de 90% de către Stalin.

Firește, cu aceste opinii asupra dictaturii proletariatului, necesare, ca o fază tranzitorie de o jumătate de veac, am intrat la puşcării, fiindcă nu mi-am ţinut gura. Nu o dată mi s-a spus aici, la Aiud, că „gura bate fundul". Pasajul în manuscris este mai scabros şi mai lung. L-am tăiat.

Dictatura proletariatului a intrat în amurg în URSS. După congresele de partid XXI şi XXII, dictatura proletariatului nu mai este proclamată *coram populo,* ca o stringentă necesitate şi nici ca o fericire a popoarelor. A fost o tristă, o dureroasă necesitate, absolut tranzitorie, şi excesiv prelungită.

Am acuzat conducerea politică a ţării, după 6 martie 1945, că face excese şi cruzimi, ba chiar orori inutile. Armata Roşie se afla în ţară, iar conducătorii trebuiau să dovedească talente de gospodari, de administraţie, de bună municipalitate, iar nu să se ia la trântă pentru putere, să se interdevoreze, să se aresteze, să se masacreze şi să se supraliciteze la arestări, ci la muncă şi concordie.

Am pronunţat chiar formule grave, ca „huliganismul de stânga", care este tot atât de pernicios ca şi huliganismul de dreapta.

în sectorul judiciar, am dat bătălii memorabile pe care le-am pierdut. „Şbilţuiala" judiciară s-a continuat, parodia proceselor s-a multiplicat, avocaţii au devenit agenţi sau anexe de procurori. Am căzut ca un ostaş. Dacă tezele mele sunt depăşite, le va judeca Istoria.

Aceste gânduri ale mele merită a fi păstrate pentru buna lor credinţă de cavaler în zale şi platoşă a *Crinului Alb* din tinereţe, ca şi pentru erori.

Aşa cum spunea Guyau, există adevăruri reci şi sterpe, iar erorile pot fi, ulterior, fecunde pentru urmaşi.

Eu sunt un simplu editor şi tehnoredactor.

EPISTOLĂ

CĂTRE PROF. DR. ALEXANDRU BALACI

Editura pentru Literatură

Bd. Ana Ipătescu 39
Bucureşti
*Iubite profesore***,**

Epistola mea soseşte din puşcăria Aiudului, unde am ispăşit deja cinci ani şi trei luni ca „agitator", avocat „generos", după pilda „generoşilor iluminişti" care ne-au pricopsit cu paşoptismul şi cu sistemul capitalist.

A quelque chose malheur est bon! Mai făcusem 5 ani de lagăr, de la başbuzucii Luca - Pauker - Georgescu.

Îţi aduc un dar de puşcărie: manuscrisul unui roman istoric despre Neică Ioniţă Paşoptistu'. Noi am vorbit, când şi când, despre iluminişti şi-i cunoaştem de la născare până astăzi, din sursele occidentale, ascunse şi hiramice.

Pe când îl scriam, m-am gândit deseori la tine. Fiecare condeier îşi are cercul de lectori şi nu scrie la vânturile din cele patru puncte cardinale.

M-am gândit la „Meridian"-ul nostru craiovean (1933 - 1946), la Tiberiu Iliescu (finul meu, că l-am botezat pe Petruş), la Mihnea Gheorghiu şi la Fraga lui, la Odette şi Marcel Saraş, la răposatul meu amic, nedespărţit, Costel Dianu, cu Rodica şi fetiţa, la N. Milcu şi Ion Schinteie, nepotul lui Brâncuşi, precum şi la cercul celor 25 de intelectuali progresişti juveţi din jurul revistei, care au dat bătălia independenţei de gândire sub burghezia sufocantă şi mediocră de sub cele trei dictaturi.

Între 1938 şi 1944, veneam des cu treburi de avocat al comuniştilor la curtea marţială din cetatea banilor. Sub faimosul colonel Popescu-Cetate, am reuşit să scăpăm de la moarte 300 (trei sute) de comunişti români, mulţi israeliţi şi antifascişti, din lotul zis al Mediaşului, graţie cercului „Meridian", unde scriai cronici italiene progresiste, în stil cam supra-realist şi de un acut modernism malarmean.

A fost meritul vostru la proces. Eu v-am acordat încrederea. Eu eram simplu tehnician judiciar, un lehău, cum ar zice Ion Creangă. Voi aţi format atmosfera, în special profesorii secundari. Judecătorii militari aveau copii la licee, aţi chemat mamele şi le-aţi pus, drăgălaş, în vedere că feciorii vor rămâne corigenţi dacă va curge sânge de om nevinovat sau cu vină politică. Nu cred că l-aţi fi lăsat repetenţi pe copilaşi, aşa cum afirmaţi, dar părinţii lor ne făceau sigur Craiova de râs.

Aveam un Katyn în miniatură, cu 300 de inşi executaţi.

Voi aţi obţinut achitarea a 294 de inşi. La aşa ceva nu m-am gândit şi nici clienţii. Au plecat, buluc, la Mediaş, acasă, liberi, pe banii mei. Eu pledam, gratuit, la politici, şi jecmăneam negustori, cobiliţari, sabotori.

Pe tăbăcarul Mitrică Encioiu, arestat, eliberat, l-am ciupit binişor din cele 300 de milioane, avere de conjunctură războinică. A plătit datoriile de tipografie la „Meridian", câteva milioane la avocat, şedinţele cu fripturi, clătite şi prăjituri Andronescu la Onuţ, în „Camera Lorzilor" şi în grădiniţa cu trandafiri. L-am cooptat la câteva şedinţe pe tăbăcar, că ştia să asculte şi să înveţe de la atâţia doctori în medicină, iură şi litere, trecuţi pe la Roma, Londra (ca Mihnea Gheorghiu), Paris şi Berlin (ca puţinătatea mea). Odette nici nu ştia bine româneşte, deşi o chema Popescu-Elveţia. îi zice Elveţia, pentru că s-a născut acolo, a făcut liceul şi facultatea la Geneva, deşi e băştinaşă, Popească adevărată. îşi pierduse graiul. A învăţat-o soţul, Marcel Saraş, un venetic (după nume, că nu l-am întrebat şi nu m-a interesat), care ştia mai bine româneşte decât noi, aborigenii! Cartea despre Rilke este cam estetizantă şi nu-i pe linie, dar e „frumoasă", vorba estetului Gâgă.

Botezul lui Petruş a fost din basme, totul pe banii lui Mitrică Encioiu, bucuros de libertatea provizorie şi cu credinţă oarbă în avocat. Tiberică, tatăl lui Petruş, profesor şi critic, avea vocaţie de regizor teatral. Mihnea s-a făcut din poet cinematografist. Au şi ajuns, unul director la Buftea, în pădure, altul, Tiberică Iliescu, director de teatru craiovean, cu stagiuni memorabile. Tiberică şi Encioiu au cumpărat o căruţă de flori ca să decoreze *Cina,* restaurant de lux, monopolizat pentru o seară. Lampioane japoneze, lumini electrice multicolore, chilimuri răsucite ca şalurile marocane, glastre cu flori înalte şi altele scunde, mă rog, ca-n basme şi ca-n filmul *Tudor* de Mihnea Gheorghiu. Fraga, nevasta lui Mihnea, nepoata bancherului Costică Neamţu, plutea ca o zână. Nici Lola, mama lui Petruş, nu se lăsa mai prejos. E născută Frăsie, ardeleană, de prin Sălişte, regiune vestită pentru fetele ei frumoase.

Mitrică Encioiu m-a ales avocat şi m-a adus în turneu de la Bucureşti, fiindcă scăpasem 300 de inşi de la moarte la Craiova şi el se afla la bască. A trimis automobilul propriu şi m-a luat în Vinerea Paştelui de la Poiana Ţapului. A plătit bani grei. Juveţii ştiu preţurile. Mi-am pierdut un Paşte în familie, dar vă aveam pe voi, manta de vreme rea şi de vreme bună. Mi-aţi purtat noroc. Eu am strămutat, de la Sibiu la Craiova, procesul lotului Mediaşului comunist, pe obrazul vostru. Am dat o bătălie la înalta Curte de Casaţie, secţia II, pentru strămutare. Pe aceea am câştigat-o singur. Formele le-am făcut după procedură, cu memoriu compact.

Când au ajuns cei 300 de candidaţi la moarte la Craiova şi am dat de Popescu-Cetate (procuror sever, vestit în procesul Ana Pauker din 1935), a început jalea. Din lac se căzuse în puţ. La Sibiu, mureau jumătate. La Craiova, se părea că pier 100%. l-am potolit cu greu, încruntând din sprâncene, ştergând ochelarii, răsucind mustaţa. După proces, nu-mi mai era teamă că ei mergeau la execuţie şi că eu pierdeam obrazul şi caftanul de avocat cilibiu şi cu baftă. Un avocat apără cu pieptul său (unde bate o inimă) şi-şi pune pielea sa la saramură. Puteam trăi comod, cu clienţi de genul lui Mitrică Encioiu. Mă năpădiseră toţi devizarii, după legea aurului şi devizelor din 1932, că ştiam economie politică berlineză şi sovietică planificată, terminologie absconsă (vreo 30 de termeni) şi ceva graiuri străine, citate cu aplomb şi de fandoseală. Inima bătea pentru năpăstuiţi, pentru oprimaţi, pentru umiliţi şi ofensaţi. Era o biată inimă cu vocaţie iluministă, şcolită la iluminiştii din faza întâi a jertfei şi a bătăliei. M-am săturat de generozitate. Burghezii m-au arestat de trei ori pentru pledoarii şi, după opt zile, mi-au dat drumul. După 23 August, te arestează ca „ agitator" în procese, te ţine 4 ani, 7 luni şi 5 zile în lagăr, îţi dă drumul, te repune în avocatură, ca să te cuminţeşti. Ţi-ai găsit. Poţi cuminţi inima? Poţi să-i comanzi să bată într-un ritm special ? Suntem robii inimii şi ai glandelor. Suntem sclavii temperamentelor. în şase ani de procese prin Moldova, Ţara Românească şi Ardeal, am continuat cu turnee, ca la Craiova, cu grandilocvenţă şi generozitate. Am fost plesnit cu 15 ani condamnare, în şedinţă „secretă", cu avocat din oficiu (anexă de procuratură şi anexă de oficii informative). Zadarnic au venit fratele-avocat de Rm. Vâlcea, nepotul-avocat de Craiova, nepotul-avocat de Piteşti, secretar personal de Bucureşti. Afară cu ei! Noi acuzăm, noi apărăm, noi judecăm, noi condamnăm. Başbuzuceală curată, ca la Ţarigrad. Să nu-ţi vie să mori ?

N-am murit. Nu mor curând, până când nu-mi termin misiunea de a pune ordine în sectorul judiciar român. Am avut răgaz de cinci ani şi trei luni şi am compus pe *Neică Ioniţă Paşoptistu'.*

Am material serios de scris şi povestit, când voi ajunge la nepoţii şi strănepoţii lui Neică Ioniţă Paşoptistu'. De la generozitate şi de la

iluminism, am căzut la sălbăticie, huliganism şi genocid, în numele revoluţiei socialiste. Ei erau bandiţi, iar nu eu sau cei închişi pentru delicte ideologice. Ce-i aia delict ideologic? N-avem libertate de opinie? Nu s-a proclamat la Izlaz, la 9 iunie 1848, în cele 21 de punturi?

Dragă profesore Balaci,

Te-am ales ca prim cititor şi lector, în virtutea amintirilor şi pentru că le-am scris *intuitu personnae* şi pentru meridianişti, amicii noştri. Te-am ales, fiindcă eşti doct şi om de gust. Aştept sfaturi şi creion roşu şi albastru, cu indicaţii de tăieturi. L-am scris *ad usum Delphini,* pentru cei mai tineri decât noi, pentru feciori şi nepoţi.

Romanul meu istoric are şi intenţii pedagogice sau consecinţe în creşterea oamenilor. Consecinţele sunt indirecte. Trebuie să facem educaţia lui Radu Pădure şi a celor de teapa lui, cu tendinţa huliganismului de stânga (un pădureţ, greşeala voastră de la „Meridian").

Când am scris, nu m-am gândit la aşa ceva, ci l-am aşternut „cu voioşie şi plăcerea fabulaţiei" *(die froh' Matur und Lust zum fabulieren,* cum zice Goethe).

Neică Ioniţă nu e obiect de adoraţie şi nu este obiect de denigraţiune. Nu-i strămoşul nostru? Pe căi neştiute, şi fără să vreau, am ajuns la bufonerie lirică. Sub acest unghi, te rog să porneşti la lectură. Implicaţiile indirecte le laşi la o parte. Am tăiat mult din partea pedagogică.

De la „Meridian", n-am să vă iert un singur lucru. Ţinuta literară, arta grafică ultramodernistă, programul modernist, literatura suprarealistă, futuristă şi dadaistă, apologia pe care o făcea lui Marinetti, protestul deghizat contra lumii prezente, denigrarea lui Iorga (apostol filistin, lipsit de bun gust) şi a literaturii semănătoriste de la „Ramuri", totul mergea după gustul meu intim. Aşezarea lui Brâncuşi ca steaua polară a Olteniei şi în arta românească a fost opera mea. Unii au zis bâzdâc pandrist şi pandrisme candrii. Totul era cu socoteală progresistă, antifascistă, programatică. Tiberiu Iliescu a înţeles. A înţeles şi Paleolog, prietenul de tinereţe al lui Brâncuşi, care a scris lucruri subtile pe care capşiştii bucureşteni n-au să le poată înţelege vreodată, această legătură organică între universalism şi localisme. Aceste lucruri se cer a fi trăite. Noi eram olteni autentici şi europeni sinceri. Eu am rămas până azi şi mă consider „oltean şi european", un cobiliţar abraş şi un „bun european", aşa cum spunea Nietzsche *(der gute Europäer).*

Dar cum aţi putut publica proza ilizibilă, prin insignifianţă, a lui Radu Pădure? Acesta-i pseudonimul lui Miron Constantinescu. Se afla la puşcărie şi publica la „Meridian".

La puşcărie, mânca plăcinte şi cozonac făcut, pentru zi de Paşti, chiar de soţia directorului puşcăriei. Procurorul supraveghetor de la Caransebeş era prietenul meu D. Voinea, alt Mitrică de la Dolj. Mitrică mă ştia simpatizant comunist încă din liceu, publicam cărţi de luptă marxistă şi eram avocat al comuniştilor la curţile marţiale din întreaga ţară. D. Voinea are memorie sentimentală, respect de prieteni şi de oameni. A stat de vorbă cu Miron Constantinescu, fiindcă era intelectual, citea sociologie ca Neică Petrică, purta şi ochelari de baga ca Neică Petrică. Miron era puşcăriaş şi se mira că un procuror poate fi atât de prietenos cu comuniştii. Mitrică Voinea n-avea moşii şi nici fabrici de apărat. Opt cu a brânzei nouă de capitalişti. A venit Gestapoul ca să ridice pe fruntaşii comunişti, pe Teohari Georgescu şi pe Miron Constantinescu. Mai bine-i lăsam să-i ia Gestapoul, să-i ducă la Maidanek şi să-i prăjească. Voinea a refuzat pe colonelul gestapovist, ca să predea români. A spus că Teohari este un tipograf nenorocit, iar Miron Constantinescu e un intelectual român de valoare şi de mare viitor, care se va cuminţi. Mitrică Voinea a făcut un gest de umanitate, de diplomaţie şi de cavalerism. A venit imediat la Bucureşti, că-l presa colonelul. A alergat la sfat, la mine. Eu l-am spus să meargă la ministrul de justiţie şi să ceară descărcarea cu apostilă scrisă sau măcar verbală. Să fie pus în cunoştinţă de cauză. Nici ministrul Ioniţă Marinescu nu era canibal sau slugă nemţească, fiindcă purta o cobiliţă ereditară pe umăr. Chendi, director de cabinet, fecior de scriitor, mi-a băgat pe Mitrică la audienţă şi a primit descărcare verbală. Ioniţă îi iubea pe Olteni. Pe mine mă stima, şi prin Chendi obţineam multe uşurări pentru negustoraşii olteni condamnaţi la sabotaj, că le transforma lunile de închisoare la mia de lei luna. Ioniţă Marinescu a murit puşcăriaş la Aiud, pe când Teohari era ministru de Interne şi Miron Constantinescu vice-preşedinte de Consiliu. Au fost nişte ingraţi. Le fâlfâia turul pantalonilor cât a stat Mitrică Voinea la Bucureşti, ca să-l caute şi să ia dezlegare şi puteri noi de la Ioniţă Marinescu, cel care se putea măsura cu forţa colonelului german gestapovist. S-au purtat bine cu Voinea. Au vrut să-l aducă la Bucureşti şi să-l înainteze, fulgerător, în grad. Mitrică e om cuminte şi respectuos de trepte şi ierarhii în magistratură şi armată. Te joci cu puşca şi cu verdictul? A venit prim-procuror de Craiova. La banchetul care i s-a dat de Teohari şi Miron, le-a spus toate secretele:

- Prietenul meu, Neică Petrică Pandrea, mi-a făcut educaţia ca să înghit pe comunişti. Eu vă consideram antropofagi.

Dar Miron Constantinescu şi Teohari Georgescu au devenit antropofagi şi genocidali în epoca 1948 - 1952. A fost condamnat la moarte numai Luca şi a scăpat cu viaţă, prin puşcării, prin dreptul de graţiere al doctorului Petru Groza. Miron şi Teohari au scăpat ca prin urechile acului. De judecata Istoriei nu scapă. Eu sunt un martor şi depun aici testimoniu de ororile, grozăviile şi crimele genocidale petrecute în puşcăriile ministrului de Interne din epoca 1948 - 1952, patronate de Miron Constantinescu, ca vice-preşedinte al guvernului şi Teohari, ministru responsabil.

Radu Pădure era antropofag în germene. Eu l-am bănuit dintr-un lung articol din „Scânteia" despre „Drumul lui Leon Blum", unde-l lua peste picior. Pădure-Miron Constantinescu publicase pe 7 coloane studiul ditirambic, despre cum Tov. „Ana Pauker ne-arată drumul", îi da zor cu drumul, cu cultul personalităţilor (că este lichea mare şi carierist) şi cu denigrarea oamenilor de valoare şi osârdie.

El n-a fost capabil în viaţa lui de publicist să înjghebeze o carte.

Leon Blum este autor de cărţi complicate, rafinate, cu nuanţe ideologice. Leon Blum este o floare suavă din grădina intelectualităţii europene. Leon Blum a scris la „Revue Blanche", alături de Stephane Mallarme, şi la „L'Humanite" cu Jean Jaures în frunte şi cu Aristide Briand, secretar de redacţie.

Blum este un vechi luptător socialist, bărbat venerabil, patriarh, pe când ţâşt-bâştiul de Miron Constantinescu comitea o agresiune năroadă, pe 7 coloane în „Scânteia". Leon Blum fusese director şi articlier zilnic la oficiosul „Le Populaire", sub semnătură, articol elegant, sinuos, stilizat, plin de idei, de mişcare, o încântare de fiecare zi. Eu l-am citi ani în şir. Miron Constantinescu scria articole înţesate cu mucava. Te cuprinde dezgustul. Printre mucava, strecura obrăznicii de copil şi lozinci de *Propag,* în stil de Tăndărei, Chiajna sau Mizil. Leon Blum publicase recent, că o aveau pe masă, adusă cu jertfe de la Paris, *A l'echelle humaine* (*Le scară umană.*). Blum proclamase că doctrina epocii e umanismul. Nu era la prima proclamaţie. Socialiştii europeni sunt umanişti antici sau erasmici, în frunte cu Marx, care-i antic. Leon Blum fusese şef de guvern al *Frontului Popular.* Noi am realizat în bătălia antifascistă câteva momente de front popular: alegerile de la Mehedinţi (Dr. N. Lupu), alegerile de la Hunedoara (Ghiţă Pop). l-am spus lui Miron şi s-a arătat impacientat

şi mojic.

Neică Ioniţă Paşoptism' este plutonier-major, subofiţer din arma cavaleriei, de la 19 Roşiori Danubiu şi 7 Roşiori Iaşi.

Tatăl tău a fost subofiţer. Cunoşti bine atmosfera romanului de încrengături familiale, ca şi mine. Fiecare rând se referă la o situaţie reală. Nimic nu este scos din capriciu sau fantezie dezordonată. Fantezia creatoare ordonează material divers şi-l pune ca pe nişte vechi cărămizi la o construcţie nouă. Din terme, se poate construi un templu.

Pentru olteni, armata, stagiul militar, participarea la războaie le-a fost pâinea zilnică. Noi nu suntem pacifişti sau defetişti. Participăm, de la Mihai Viteazu până azi, la marile şi micile bătălii politice, militare, ideologice şi economice. Nu ne dăm în lături ca să luăm atitudine. Nici nu fugim de răspunderi, fiindcă nu suntem laşi şi nu ne plac loviturile felone din umbră. Ne scoatem căciula ori bujaverca şi poftim pe vrăjmaş să se pregătească. Purtăm măciucă de corn şi custură ascunsă, la îndemână, în brâul roşu. Măciuca devine condei, ca la T. Arghezi sau ca la cei mai micşori. Când dăm cu cuţitul, întâi îl arătăm. Nouă nu ne plac procesele în şedinţă secretă, cu sentinţe ucigaşe nocturne, urmate de comunicate cu tentativă de asasinat moral.

Cum au îndrăznit să mă judece pe mine, vechi avocat al comuniştilor ilegalişti, în şedinţă secretă, cu eliminarea apărării, pentru a-şi face mendrele cu onoarea şi viaţa mea? Cine sunt? Cum îi cheamă? De ce n-au curajul să vină la lumină?

Când Domnul Tudor Vladimirescu a pornit de la Padeş, ca să stârpească pe cataoni şi pe veliţii boieri, a adunat, succesiv, şapte mii de panduri organizaţi în armie. N-a venit cu iureş de căpcăuni, ci cu tratative. Căpitanul Iordakis l-a ucis mişeleşte, în cursul tratativelor. Noi, juveţii, ştim ce-s tratativele diplomatice (n-am dat pe Nicolae Titulescu?). Ştim ce este un *saufconduit, un Geleitbrief, treuga Dei,* un armistiţiu. Ştim ce este omenia, că avem obraz. Politicienii contemporani au început să nu mai aibă obraz. îi scărpinam cu condeiul şi trebuie să se deştepte din letargia omnipotenţei lipsită de control popular.

După 1821, cu Domnul Tudor, cine a făcut 1848? Nu l-am făcut noi, cobiliţarii? Au venit şi alţii, după alaiul pornit de la Izlaz, la 9 iunie, în frunte cu popa Radu Şapcă, protejat cu arma în mână de roata V a căpitanului Nic. Pleşoianu, şi cu şase sute de ostaşi ai lui Gheorghe Magheru.

La propunerea lui Eliade, întâi şi întâi, s-a cucerit Craiova, pentru revoluţia de la 1848, şi pe urmă Capitala zăbăucului domnitor Gheorghe Dimitrie Bibescu de la Bibeşti-Gorj, fugit pe malul Lemanului elveţian.

Sângele nostru l-am vărsat în războaiele juste de la 1877 şi 1916 - 1918. Lenin spune şi cataloghează războaiele în juste şi injuste. Războiul Independenţei de la 1877 şi Războiul întregirii Naţionale, declarat la 1916, au fost războaie juste.

Generalul N. Cambrea de la Hobiţa-Gorj, din sat cu Brâncuşi, comandantul diviziei Tudor Vladimirescu şi al diviziei Horia - Cloşca şi Crişan, a făcut o statistică asupra generalilor din armata română, de la reînfiinţarea din 1830 până în 1946. Circa 80% din generali erau juveţi. Procente majoritare se aflau la ofiţeri şi subofiţeri. Juveţii nu fug de bătălii. Juveţii nu pregetă să verse sânge:

M-a făcut Muica oltean
Sunt un pui de craiovean
Port căciulă de-astrahan
Cin' se ia cu mine bine,
Îi dau haina de pe mine,
Cin' se ia cu mine rău,
Sunt un şarpe de dudău.

Psihologia specifică a fost fixată în câteva versuri sprintene şi simple, ca-ntr-un portret de Eustaţiu Stoienescu.

Tipul militar a fost prezentat literar sub forma lui Moş Teacă. Nu corespunde realităţii şi m-am considerat, personal, ofensat. Am purtat 7 ani tunică de cadet, între 11 şi 18 ani, am avut un an veston, la 19 infanterie Caracal, am participat cu plăcere la concentrări, am rude subofiţeri, am avut frate, zăpârstea, maior, şi altul colonel, deblocaţi în 1948, am avut doi veri primari colonei, un cumnat maior, foarte mulţi prieteni şi apropiaţi de familia mea. Cadeţii din seria mea au ajuns colonei, majoritatea oameni serioşi şi nici unul ridicol sau Moş Teacă.

Cazarma în ţara noastră şi-a avut rosturi adânci şi tainice, de la 1830 până în 1848. Taina cazărmii româneşti este taina lui N. Bălcescu. Taina se pune în legătură cu mitul naţional şi cu pregătirea celor două războaie juste de independenţă şi de reîntregire a patriei.

Paşoptiştii au fost ridicoli şi în carnaval, dar au purtat veston şi sabie la cingătoare. Un militar poate fi odios şi brutal, dar nu este ridicol. Pe căile regale ale subconştientului, romanul meu s-a transformat într-o bufonerie lirică, în mizantropie, în vagă tandreţe şi în comentariile pesimiste ale lui Şurlinlu şi Şurligaie, fantomele care însoţesc de milenii pe Neică Ioniţă, tatăl, bunicul şi strămoşul nostru. Eu nu iubesc pe iluminişti.

Fixitatea de luptător a lui Neică Ioniţă mă obsedează, nu ştiu s-o explic, rotaţia oamenilor şi rotaţia universală mă cuprinde cu plictis şi afaniseală augustă.

Spleenul s-a amestecat cu feeria, la scris, în doze egale. Neică Ioniţă m-a izbăvit de monotonia puşcăriei, de dezastru şi melancolie, mi-a acordat momente feerice, dar mi-a sporit afaniseală până la rang august. Totul se repetă la plante, animale şi oameni, în rotaţie, de la început de veacuri şi mă doresc mineral.

Neică Ioniţă Paşoptiştii' a fost un moment istoric *(1833 - 1877).* Am gata lucrat, în schelărie şi acoperământ, fără finisaj, pe *Neică Ioniţă Clăcaşul (1504 - 1533),* pe *Ioniţă, Căpitan de plai* sub Mihai Viteazu *(1601),* pe *Ioniţă, cavaler Floare de Crin* din epoca Brâncoveanului, ca înaintaşi. Pe urmaşi, l-am schiţat în cărbune gros în *Tragedia de la Mărgăriteşti* (moment agrar 1880) şi în *Popa Ioniţă, nepotul paşoptist (1880 - 1917).*

Strănepotul este prezent în monografia *Mandarinului valah* (1 volum) şi în *Universitatea din Aiud (Jurnal intim 1961 - 1964),* alt volum, cu subtitlul *Poemul pedagogic valah.*

Apariţia acestor lucrări depinde de soartă, de cititori şi de amabilitatea planificată a editurii. Pe vremea burgheziei şi a lui Mitrică Encioiu, le-aş fi tipărit *a frais d'auteur,* (*Pe cheltuiala autorului.*) în colecţia „Meridian" sau la editura Bucur Ciobanu, unde au apărut *Portrete şi controverse* (voi. I) şi *Pomul vieţii.* Colecţia Meridian de la Craiova şi Editura Bucur Ciobanu au trecut, pluralizate, la Editura pentru Literatură.

Cu salutări prieteneşti,

Dr. Petre Pandrea,
Hotel Celular, etaj III,
Camera 295, (*în perioada 1958 - 1964, în această celulă, deţinutul politic Dr. Petre Pandrea, tatăl meu, a stat 16 luni*)
Aiud

Epistola va servi ca *Predoslovie,* însoţită de *Avertisment.*

AVERTISMENT

Criticii literari pot găsi sursele acestui roman istoric, în linii generale, în monografia mea despre *Filosofici politico-juridică a lui Simion Bărnuţiu* (Editura Fundaţiilor Regale, 1935). Cartea este de strictă specialitate. Se găseşte cam rar pe la anticari. Partea esenţială şi piesa de rezistenţă despre *Izvoarele doctrinei lui Bărnuţiu* s-a publicat în „Revista de Drept Public" (1929). Studiul este ceva mai scurt şi poate fi luat în consideraţie pentru timpul preţios al cronicarilor şi recenzenţilor. Le dau aceste indicaţii spre uşurare.

Acele lucrări minore m-au costat doi ani din viaţă şi ceva parale pentru a studia iluminismul francez la sursă, la Bibliotheque Naţionale din Paris, iluminismul german şi şcoala istorică a lui Savigny (luată în braţe de Junimea anti-liberală) la Staatsbibliothek din Berlin, arhivele Vienei şi un drum la Roma, pentru că Bărnuţiu era doctor în drept de Padova. Făcusem, în prealabil, un stagiu în arhivele române.

Lucrarea mi-era impusă de un iubit profesor al meu bucureştean de Enciclopedia Dreptului (G.G. Mironescu). Mă şi plimbam pe banii săi. Eu nu iubeam pe iluminişti şi consideram, după Iorga, revoluţia paşoptistă română ca pe un carnaval.

Am pierdut, sârguincios, doi ani de tinereţe, şi m-am achitat de *pensum.* Cartea n-a avut nici un succes, nici măcar în Ardeal. Editura a tras, cred, o mie de exemplare şi s-au vândut peste 800 (opt sute). Mi-a dăruit 18.000 de lei, leafa pe trei luni a unui magistrat (eram jurist, doctor în drept) şi muncisem 24 de luni în cap, başca informaţia română anterioară.

Mi-aduc aminte. întâlnisem pe un strănepot al marelui Bărnuţiu, eroul paşoptismului transilvan, cu numele legat de Câmpia Libertăţii de la Blaj. Strănepotul era doctor în iură, avocat ilustru clujean, cu 30 de consilii de administraţie şi membru permanentizat în consiliul Băncii Româneşti (citadelă monopolistă brătianistă). Nu-l durea capul. Pasiunea cea mare era vânătoarea şi însoţea pe conu' Mihai Sadoveanu pe meleaguri. Nuvelistul cine-get şi pescar, cam taciturn, îşi creştea urmaşi.

L-am întâlnit, pe strănepot, din întâmplare, în Parcul Libertăţii. Ne cunoşteam vagamente. A venit respectuos (că eram cu nevasta, şi ne plimbam primul copil, băieţelul, în căruciorul cu roate de cauciuc):

- Iubite domnule doctor şi prea stimată doamnă, am *răsfoit* lucrarea despre străbunicul meu Bărnuţiu. Pare documentată. N-am cumpărat-o de la librăria Lepage (Cluj). O aştept cu dedicaţiune. Stau la Hotel Athenee Palace.

Aş fi vrut să răspund cu vocabular de şatră sau din scumpul meu compatriot Tudor Arghezi. M-am abţinut, fiindcă mă occidentalizasem în circa şapte ani de vagabondaj.

- Scumpe domnule doctor şi iubite colega, o veţi primi mintenaş.

A insistat:

- Vă rog să poftiţi să-mi vizitaţi expoziţia anuală de vânătoare. Stipendiez şi o revistă lunară de strictă specialitate. Vă dau colecţia (foi pentru ambalat brânză).

Mai târziu, dumnealui a şi fost arestat, fiindcă un număr tras pe vremea lui Antonescu conţinea, pe prima pagină, poza marţială a lui Manfred von Killinger, cu un picior pe un cerb falnic carpatin împuşcat, având alături, în stare de vădit servilism, pe strănepotul lui Bărnuţiu. M-au solicitat ca avocat prietenii săi. Am văzut dosarul. Procesul a fost închis graţie memoriei străbunicului, şi strănepotul eliberat. Cinegetica lui conu Mihai Sadoveanu jucase un rol oarecare prin apartenenţa lor la iluminism, ultima ediţie.

Am urât şi mai mult pe urmaşii paşoptiştilor, în strănepot.

M-a poftit în expoziţia cu cerbi, urşi, lupi şi căprioare ucise.

- Cât vă costă pasiunea cinegetică?

- Ah, un moft. Circa un milion anual. Să nu-mi uitaţi dedicaţia.

Cartea costa 80 de lei exemplarul.

Să nu-i deteşti? Nu l-am trimis-o, cu toate telefoanele date.

Vremea trece, vremea vine.

În 1948 - 1952, am nimerit cu amicul meu Petre Ţuţea în lagărul de la Ocnele Mari, cu o mie de intelectuali. Ne pierdeam vremea fără de folos. La propuneri diverse, s-au început conferinţele. Ţuţea a vorbit, trei zile, despre *Filosofia istoriei,* într-un ciclu sugerat de mine. Mihail Manoilescu m-a propus preşedintele *Academiei de sub pământ* (denumire dată de romancierul Ion Iovescu) şi conduceam dezbaterile. *Faust* s-a discutat opt zile. Eram 60 de intelectuali (medici, universitari, jurişti, ingineri) în „salonul cu vârfuri".

Un preşedinte dirijează, face introduceri, pune concluzii, dar evită să se scoată-n relief. Aveam prea mulţi suferinzi de vedetism, în frunte cu Manoilescu, ambasadorul (amic) Ioan-Victor Vojen, Mihai Popovici (ministru de finanţe), inginer Fotiade (foarte cultivat), Ilie Ioan (foarte didactic), Goj, arhitectul macedonean, plin de informaţie, ca un stup de miere, distinsul atenian Matuşu (nepotul lui Dină Mihail-Craiova), deputat grec ţărănist, fost comunist, economistul Cumpănaşu, etc.

Când ai fost preşedinte ales la *Academia de sub pământ de la Ocnele Mari,* ai obţinut un galon care te trimite definitiv la pensie. Organizarea dezastrelor şi a marilor nenorociri sunt opere de căpetenie. Noi ne-am salvat interiormente şi exterior, în raporturi de co-deţinuţi, prin cultură şi civilizaţie. Manierele s-au rafinat. Puşcăriile politice valahe sunt academii de sub pământ, precum *Universitatea Aiudului,* care va rămâne în istoria realizărilor pedagogice româneşti.

Mi s-a cerut să le expun pe paşoptistul Simion Bărnuţiu. Am strâmbat din nas. Le-am spus:

- Când Ţuţea citeşte o carte, o ştie mai bine decât autorul.

Aşa este. Memoria lui este fotografică. Nu sare un rând. Citeşte cu creioane roşii, albastre, turcheze. Mi-a făcut expunerea şi m-au felicitat pe mine. Ţuţea are elan. Nu prea interesează ceea ce spune Ţuţea, ci *cum* spune, în felul marilor actori de melodrame şi tragedii, care fac din *Două orfeline* şi *Moartea civilă* spectacole de neuitat.

Urmăream atent pe Ţuţea şi mi-am dat seama că am scris o carte greoaie. N-am scris-o cu plăcere, ci din obligaţie universitară.

Păcatul mărturisit este pe jumătate iertat.

Romanul de faţă reia aceleaşi probleme, se prezintă eroi şi fapte similare. Nu ştiu dacă-i reuşit şi nici nu mă interesează prea mult succesul, decât în sensul că sunt gata de tipar alte volume despre înaintaşii şi despre urmaşii lui Neică Ioniţă Paşoptistu'.

Aş vrea să văd efectul la cititori.

Ceea ce pot mărturisi este plăcerea pe care am avut-o la elaborarea acestor pagini. *Bărnuţiu* a fost suferinţă. *Neică Ioniţă* mi-a fost delectare.

Romanul istoric a fost gândit şi scris în puşcărie, în atmosferă de dezastru, monotonie şi melancolie. M-am salvat prin scris. Am stat 16 luni în izolare strictă, am revenit printre co-deţinuţi, la reeducare, zece luni, şi l-am gândit mereu. La cerere, mi s-a dat hârtie şi celulă separată, unde mi-am jucat păpuşile. Timpul mi-a trecut în feerie. Au trecut cinci ani. Arta este o eliberare din depresiuni psihice, din melancolie sau dramă.

Urez cititorului să aibă delectarea mea.

Nu are nevoie de savantlâc, de aparatură şi de documentare. Aici sunt simple poveşti despre *Neică Ioniţă Paşoptistu'* şi de privelişti danubiene delectabile pentru autor şi, poate, pentru cititori. De ei depinde dacă păpuşile vor mai juca.

ARTA E PĂCAT?

Fiecare artist îşi are arta sa şi fiecare carte este o eliberare pentru artist. în şcoală, am învăţat pe vremuri că sunt artişti clasici şi romantici, artişti ai realismului şi naturalişti, simbolişti şi neo-clasici, neo-romantici şi neo-realişti.

Am citit, recent, o carte înfiorătoare, didactică şi huliganică, confecţionată de condeiul ascuţit al lui Andrei Băleanu, despre „Formă şi conţinut în artă". Huliganismul de stânga intelectuală îşi serbează saturnaliile. Este apodictică. Nu îngăduie alte teze. Stă cu varga în mână şi cu revolverul la tâmplă. Nu îngăduie în artă decât o singură formulă, un singur curent. Acel curent (venerabil) se numeşte curentul realismului socialist. Tot ceea ce este peste această formulă, sub această formulă, dincolo de această formulă, se decretează reprobabil, meprizabil (*Demn de dispreţ*) şi nu i se acordă drept de cantină la Uniunea Scriitorilor din RPR, nu se tipăreşte şi se denunţă la poliţie, pentru internare în lagăr, sau la procuratură, ca agitaţie contrarevoluţionară, care merge la minimum 15 ani puşcărie.

Aceste recomandaţii extatice se fac în numele proletariatului, în numele lui 7 noiembrie 1917, în numele leninismului şi al marxismului, în numele PMR-ului. Lucrurile au consecinţe practice. Nu se poate vorbi şi scrie în dodii. Scrisul poartă responsabilitate.

Eu întreb pe Andrei Băleanu, în calitatea mea de jurist. Las la o parte cele două volume de *Portrete şi Controverse,* unde discut probleme de literatură, estetică şj critică literară. îl întreb în calitate de jurist, în calitate de penalist şi constituţionalist, cu opuri tipărite în materie:

- Cu ce drept decretezi, domnule Băleanu, oprelişti pentru artişti în materie de canoane de artă? S-a făcut un referendum pe ţară, prin care poporul a răspuns că nu doreşte să mai guste decât literatură de tip realist socialist? Când a fost *referendum?* Eu lipsesc de zece ani. Puşcării. Fiindcă am luptat pentru libertăţile poporului român. Am cerut respectarea Constituţiei RPR şi mi s-a aplicat la Jilava, în vara anului 1959, la fund şi la fălci. Cei care ordonau erau huligani birocratici, ca dumneata, ascunşi în cabinete capitonate şi căptuşite cu mitralierele intoleranţei. De ce să fie o singură linie politică? De ce să fie o singură literatură, după un singur calapod? Oamenii sunt feluriţi, ca florile grădinilor. Când a fost *referendum* în materie estetică? Şi când a fost congresul PMR, ca să facă asemenea recomandări restrictive? Poate este un HCM. Se cam guvernează prin HCM-uri şi rău se face. Hotărârile Consiliilor de Miniştri nu pot decât să aplice legile. Miniştrii nu sunt de capul lor. Peste capul miniştrilor, se află sabia lui Damocles a Legii. Nu se poate guverna prin HCM. Se obişnuieşte, în mod anticonstituţional. Dar, poate că esteţii realismului socialist au avut o relaţie de spinări curbate printre miniştri. Nu sunt şi ei oameni? Artiştii au priză la practicieni şi exercită o fascinaţie. Poate s-a scos, prin fraudă, un HCM. Rog să mi se arate acest HCM, prin care se decretează că nu mai este voie să se facă decât literatură realist-socialistă. Eu nu mă închin la HCM. Eu protestez cu condeiul în mână şi nici gura nu mi-o ţin. Nu au voie. HCM-ul contrazice Constituţia. Există zeci de HCM-uri anticonstituţionale. în materie penală, am văzut aberaţii. Am protestat. Am intrat la bască. Mai intru şi pentru arta! Până la sfârşit, trebuie să ne dezmeticim din coşmarul antidemocratic al intoleranţei.

Majoritatea criticilor tineri ridicaţi după 23 August '44 au recomandat în cor literatură realistă şi socialistă. Sunt liberi să facă recomandaţia, în calitate de propagandişti PCR şi PMR. Dar să nu mi-o bage pe gât şi nici cu pumnul în gură, şi cu undiţa foamei înfiptă în burtă şi cu spaima de înfometare. Foamea este greu de suportat. Realiştii aceştia, mai mult capşişti decât socialişti, nu ştiu ce-i foamea! Să vie la noi, care am stat zece ani la bască pentru apărarea libertăţilor cetăţeneşti, ca să le vorbim despre foame, înfometare şi spaima de foamete, care-i mai grea pentru unii (nu-i cazul meu, că-s lingav şi indiferent la poftele pântecului: aşa m-a făcut Muica mea olteană).

Cvasi-unanimitatea criticilor bătrâni sau maturi şi verificaţi prin lucrări s-a ţinut în rezervă. Ei n-au devenit turiferari şi nici instigatori la înfometarea artiştilor romantici, clasici, simbolişti ori naturalişti.

Majoritatea criticilor literari ridicaţi după 23 August a greşit. Să-şi facă autocritica. Să-şi facă analiza, în mod cinstit. Să mărturisească sau să tacă. Să dispară de pe firmamentul literar. Când ai greşit, tragi consecinţele în politică şi în alte domenii. Când nu eşti de-acord cu indicativele şi normativele, taci. Nu-ţi prostituezi condeiul. Eu am fost condeier gălăgios, din 1923 până la instalarea dictaturilor regale, legionare şi antonesciene, când am tăcut. Cum puteam intona imnuri sub fascişti? După 23 August 1944, am reapărut cu tiparniţa la patru volume. Când huiduma de Iosif Chişinevschi a pus jagardeaua pe literaţi şi cătuşe la condeie, am tăcut din anul 1947 până în anul 1964.

M-am dus la el cu o carte despre *Helvetizarea României.* Era anul una mie nouă sute patruzeci şi şase. S-a luat cu mâna de părul puţin pe ţeasta chelboasă şi-a dictat:

- Nu va apărea niciodată. Numai titlul mă înspăimântă !

I-am pus palma pe umăr şi l-am mângâiat cocoaşa. Pot fi şi eu lichea în vorbă, că-s politicos şi ipocrit, dar nu pot fi lichea cu condeiul. Scrisul este oficiu sacru. Nu ai voie să scrii pentru bani. Trebuie să posezi o a doua meserie, ca să nu-ţi mercantilizezi convicţiunile şi să nu-ţi prostituezi talentele date de natură. Să nu ajungi mercenar.

Helvetizarea României din 1946 anticipează tezele de politică externă şi internaţională legate de numele glorioase ale lui Gomulka-Rapaki. Concordă cu cererile de azi de pacte regionale, de neutralizare şi denuclearizarea pe spaţii. *Helvetizarea României* este o carte actuală. N-are haz s-o mai publici, acum. Aşa cum spunea Goethe, majoritatea cărţilor sunt ocazionale *(Gelegenhertsbucher).*

Fără patosul distanţei şi fără respectarea convenienţelor, viaţa literară devine un iad. Fără un minimum de toleranţă erasmică şi de pudoare constituţională cădem în tiranie, în başbuzuceală otomană şi pungăşie fanariotă. Fără decenţă morală, sectorul literar devine bordel cu târfe tarifate. Valeţii celor trei dictaturi burghezo-moşiereşti ţin stindardele proletariatului din RPR. *Nomina odiosa.*

Cartea intolerantă a lui Andrei Băleanu arată o naivitate de om curat la inimă care a luat în serios pungăşiile literare ale unei bande sinistre care tinde la dezonorarea patriei.

Teoria realismului socialist a fost lansată de Maxim Gorki, târziu, după ce s-a întors din insula Capri (Italia), trimis de Lenin ca să-şi vindece tuberculoza redeschisă în timpul înfricoşătoarelor evenimente revoluţionare din 1917, până în 1920, când Alexei Maximovici n-a stat cu braţele încrucişate, ca realiştii capşişti pe timpul dictaturilor burgheze. Alexei Maximovici (Maxim Gorki) este un autodidact. Gorki este un scriitor mare. Nici Homer (dacă a existat, fiindcă-l revendică şapte cetăţi cu loc de naştere) n-avea studii liceale pe trepte, nici universitare şi nici la estetică şi critică literară nu se pricepea. *Quam-quam bonus Homerus dormitat.* Câteodată bunul Homer doarme şi grămăticii din Alexandria puneau virgulele.

Ceartă despre fond şi formă în artă este alexandrinism.

Formula lui Maxim Gorki a fost o recomandaţie literară de bătrân maestru dată tineretului. N-a fost o poruncă. N-a fost ucaz ţarist, cu consecinţe de Ohrana, cu nagaica înfometării şi arestării, ca la noi.

Maxim Gorki a găsit o pitorească dihonie literară la întoarcerea de pe insula Capri, unde scrisese, senin, mediteranean, în tihnă şi împăcare.

După 7 noiembrie 1917, au fost în Uniunea Sovietică neo-romantici, proletcultişti simultaneişti, foarte mulţi simbolişti, în frunte cu Block, Zinaida Hippius, Serghiei Esenin şi Vladimir Maiakovski.

Formula personală a lui Maxim Gorki era formula realistă. Fusese în tinereţe romantic. Maestrul său Korolenko a văzut vâna realismului la Gorki şi a dat şcolarului directive în acest sens. Gorki a scris *Memorii* literare superbe despre corifei politici şi artişti contemporani ruşi, pe care eu le-am citit în nemţeşte.

Maxim Gorki este spirit luminat, tolerant, erasmic şi europeist. în cearta dintre slavofili şi internaţionalişti, Gorki optează pentru valorile Europei occidentale. Face ploconire la Occident. Aceasta-i socoteala exactă şi realitatea. Pentru Gorki, libertăţile artistului sunt sacre. Nici măcar nu se pretinde cine ştie ce marxist. O spune cu modestie, timiditate şi exact: *ich bin ein sehr fragwürdiger* Marxist [*Sunt un Marxist îndoielnic (cu un mare semn de întrebare)*]. Maxim Gorki nici nu putea pricepe economia politică abstractă din *Das Kapital,* fiindcă nu avea cultură universitară şi nu s-a ocupat de economia politică, de statistică, de Hegel şi de sociologie. Terminologia lui Marx nu se înţelege just fără Hegel. Câţi au citit pe Hegel? Câţi l-au înţeles ? Editura Ştiinţifică din RPR a proiectat să traducă pe Hegel în ediţii cu glosare şi predoslovii competente. Au făcut liste de traducători probabili şi posibili. Au găsit pe Lucian Blaga, pe Tudor Vianu, pe C. Noica, pe Sorin Pavel, pe D.D. Roşea şi pe Petre Pandrea. Mai sunt câţiva, dar nu ştiu româneşte sau n-au făcut proba literară. Când s-a făcut consultarea, Blaga, Vianu şi Roşea erau arhi-ocupaţi, Sorin Pavel murise, proaspăt, de înfometare, iar Noica şi Pandrea au intrat în puşcării. Suntem împreună la Aiud şi citim pe Băleanu. Estetica marxistă nu se poate despărţi de Hegel. Dacă îi pun în mână lui Andrei Băleanu „Fenomenologia Spiritului" *(Phanomenologie des Geistes)* şi *Rechtsphilosophie* („Filosofia Dreptului"), nu ştie să traducă. Eu am stat cinci ani la universităţi germane şi în bibliotecile lor, iar pentru Hegel am jertfit un semestru, sub conducerea neo-hegelianului Rudolf Smend, dascăl favorit, cu seminar şi curs intitulat *Vom Kant bis Hegel* („De la Kant la Hegel").

Karl Marx era doctor în filosofie, cu subiect elin, de la Berlin.

Nu ne putem juca şablonard cu formele care au consecinţe vrăjitoreşti şi huliganice, lasă artişti muritori de foame în economia planificată a RPR. în asemenea lozinci, au crescut oameni cu minte întunecată şi - puşi în munci de răspundere - au vârât oameni la puşcărie. Nu e o glumă. La Aiud, zac 40 de scriitori. A murit aici marele Gane. Care a fost ajutorul acordat familiilor cu copii şi neveste de către Uniunea Scriitorilor RPR? Eu am avut bani de luat pe *Criminologia dialectică* şi *Portrete şi Controverse,* voi II. Nu s-a dat un leu copiilor mei lăsaţi înfometaţi. M. Beniuc tronează ca trompetist al timpurilor noi. Asta-i melodia comunismului umanist? Să înfometezi copiii colegilor, fiindcă tu eşti sterp? Să trimiţi la ocnă, ca un sicofant? Toţi vor fi judecaţi.

În 1958 - 1959, s-a făcut vânătoare de manuscrise de scriitori care nu erau pe „linie". Mi s-au confiscat cinci mii de pagini, caiete dictando, fişe, jurnal intim de personaje la un roman politic al *Mandarinului valah.* Procurorul gras a făcut estetică, la şedinţă secretă, cu Andrei Băleanu, în cap cu Moraru, Iosifescu, Savin Bratu şi cu alţi „vigilenţi". Când este vorba de stimulat fanatismele, nu-i greu. Dar după ce s-au dezlănţuit duhurile, ce ne vom face? Cum potolim forţele stihinice?

Formula realismului socialist a lui Gorki a fost o recomandaţie. Nu e poruncă. Nu e lozincă. Artiştii pot fi realişti, romantici, futurişti, naturalişti, simbolişti - dacă au talent. Restul este slăbiciune *(tout le reste est faiblesse),* vorbă de clacă sau aţâţare de lichea fanatizată.

Licheaua fanatizată română proclamă interdicţii. Nu argumentează.

Textele cu caracter de recomandare, în sensul realismului socialist, sosite din Uniunea Sovietică, au pentru mine o mireasmă tolstoiană. Sunt o variantă de misticism slav şi ortodox.

În ultima fază a vieţii sale chinuite de probleme morale, genialul Tolstoi a intrat în dramă lutherană. A decretat arta pură, arta pentru artă, drept un păcat. Şi-a renegat monumentalele romane psihologice, împletite cu probleme de filosofia istoriei. Confecţiona opuscule evanghelice, pline de ardoare şi de „propag". Candoarea acestor opuscule procură emoţii estetice pentru cunoscătorii lui Blaise Pascal sau Kierkegaard. Tolstoi rămâne Tolstoi şi în dramă mistică.

Fireşte, Tolstoi a decretat arta ca un păcat, dar a păstrat comentariul evanghelic. Cerea o literatură morală şi moralizantă, după principiile misticismului său creştin, în i luptă cu sinodalii borţoşi. Aceste teorii tolstoiene pentru j arta cu tendinţă, arta cu mesaj creştin, artă de toboşar al timpurilor noi de aur (iar nu de artist lucid, cu grija formei şi exigent cu sine), au reînviat în Uniunea Sovietică.

Au venit şi la noi, prin mimetism.

Cât timp condeierul este cinstit sufleteşte şi coarda sa intimă vibrează la asemenea mesaj, producţia literară şi critică devine interesantă şi lizibilă. Când se face după calapod, cu intenţii mercantile şi ostile, devine o maculatură pernicioasă.

Arta autentică nu e păcat şi nici nu se porunceşte de sus, de la Propag. Arta este bucuria şi izbăvirea creatorului. Arta este Katharsis, de la Aristot citire.

CONTEMPORANEITATEA PORNEŞTE DE LA FORMĂ?

Compozitorul Dumitru Capoianu, laureat al premiului de Stat, publică în nr. 6062 din „Scânteia” (31 octombrie 1963) un studiu critic, în materie de muzică şi estetică, pe care-l socotim fundamental eronat, intitulat „Contemporaneitatea porneşte de la conţinut”.

Fiecare epocă are un stil, o pecete, genuri favorite, o formă omogenă.

Se poate susţine cu mai mulţi sorţi de izbândă şi aproximare faţă de adevărul artistic şi de istoria ideilor că, dimpotrivă, „Contemporaneitatea porneşte de la formă”, iar conţinutul tragic, de dramă, epopee, simfonie, operă are un fond dat de-a lungul veacurilor şi relativ invariabil.

Epopeea este legată de antichitate şi de zorii civilizaţiei. Epopeea n-a putut fi resuscitată. Forma este legată de epocă. Formele actuale determină contemporaneitatea.

Trebuie să mărturisim totala noastră neîncredere în clasificarea apodictică şi didactică *fond* şi *formă.* Sunt la modă. Nu sunt de-acord cu moda. O operă de artă nu se poate schilodi aşa cum o face atât laureatul muzicant al premiului de stat, cât şi criticul literar Andrei Băleanu. Această diferenţiere este o optică de tombatere tinere, de esteţi desueţi şi didacţi. Opera de artă, de orice categorie, formează un tot organic. între fond şi formă sunt scurgeri de fluide, de viaţă, de identităţi, ca-ntre viscere şi dermă. Viscerele bolnave dau dermatozele şi urâciunile la formele de tegumente. Opera de artă reprezintă o unitate între formă şi fond. Forma nu se recalchiază după fond şi nici nu se mulează ca o rochie sau o haină pe trupul omenesc, între fond şi formă sunt întrepătrunderi organice.

Laureatul nostru relatează că un muzician apusean, sosit în vizită la Uniunea Compozitorilor, a întrebat dacă există o preocupare în RPR pentru a nimeri şi a elabora o metodă oarecare de a trata folclorul în tehnica dodecafonică, întrebarea pusă de muzicianul apusean n-a fost stupidă. Acel muzician era cu siguranţă un progresist în ţara lui şi un modernist, poate chiar un revoluţionar, un răzvrătit şi un căutător al noului.

Colegii Capoianului, cu ilustrul nostru laureat în frunte, s-au comportat în sacerdoţi iniţiaţi şi realişti, în auguri ironici.

Citãm trei aliniate pline de morgă faţă de bietul progresist pus la stâlp de realiştii pompieri muzicali antidodecafonişti:

1. „este de la sine înţeles că nouă, tuturor, celor de faţă, întrebarea ne-a stârnit un uşor zâmbet în colţul gurii”,
2. „denota o mare naivitate”,
3. „o doză importantă de neinformare asupra liricii realiste”.

Linia realistă muzicală din RPR, care este excelentă, în principiu, dar nu prea există, se auto-decretează „linie realistă, *fecundă,* pe care se dezvoltă azi muzica noastră”.

Lăsăm la o parte autoliniştirea şi fatuitatea.

Lăsăm acel „zâmbet în colţul gurii”. Nici nu prea vedem unde s-ar mai putea stârni, fără pleonasm muzical, acest zâmbet. D. Capoianu ar trebui să creeze şi să ne lase pe noi ascultătorii să comentăm. Nici Beethoven, şi nici Chopin, nu ne-au lăsat tratate muzicale şi nici edicte grandilocvente.

Întrebăm simplu: dacă ar apărea câteva genii romantice muzicale în RPR, nu le primim la *Uniune?* Dar un mare neo-clasic? Nici Wagner (Richard) nu-i realist? Ar muri de foame sau l-am trimite pe tractor, la pescuit, în mină, la sapă şi lopată, dar am opri pe Alfred Mendelsohn care pretinde - demagogic - accesibilitatea ca pe „o cerinţă *definitorie* a muzicii realiste, în general”. Ce faci cu Debussy? Cu Strawinski?

D. Capoianu merge mai departe:

„Acestei cerinţe (de accesibilitate) i se subordonează, fără îndoială, şi problema mijloacelor de expresie”.

Ne aflăm în faţa unei demagogii insuportabile şi inadmisibile. Compozitorul este obligat să-şi subordoneze creaţia unor mijloace de expresie la nivelul guşaţilor, în muzică, poezie, tragedie şi filosofie se cere cultură muzicală, cultură a formelor lirismului, meditaţie de ani în şir asupra textelor tragice şi filosofice. Aceste lucruri nu se improvizează. Ştiam că în materie muzicală s-a pornit o ofensivă pe front vast şi cu rezultate rodnice de culturalizare a maselor. De la Maria Tănase (excelentă interpretă de folclor), am trecut la Beethoven, Verdi şi Wagner.

Mendelsohn şi Capoianu ne întorc la semănătorism desuet, la Vasile Militam, Ion Ciocârlan şi C. Sandu Aldea, la iorghismele estetice, la o critică muzicală de suburbie şi lăutari. Amândoi sunt oameni culţi, subţiri, rafinaţi. Pentru gâlme (adică, pardon, pentru noi, publicul), ne recomandă muzică realistă accesibilă. O muzică pentru tâmpiţi.

Acest punct de vedere al accesibilităţii obligatorii şi al unui realism (greu de analizat în muzică) obstaculează creaţia tinerilor compozitori romantici, avântaţi, idilici, entuziaşti, patetici, eventual simbolişti.

Paul Zarifopol, critic avertizat, progresist, lucid, estet până-n vârful unghiilor, doct în materie de estetică, a suspinat odată: „Creaţia este fatalitate şi mister”.

Zarifopol era doctor în filosofie şi estetică de Lipsea, a stat decenii în acest centru muzical şi artistic, soţia lui era o pianistă avertizată, cumnatul său se numea Ioan D. Gherea (alt pianist şi filosof, un prieten şi cirac, mediul frecventat era de artişti, critici şi savanţi).

Ce ştie laureatul D. Capoianu despre estetică, faţă de Zarifopol şi de oameni care şi-au pierdut decenii cu bucoavne?

Zarifopol insistă mereu asupra creaţiei ca fatalitate, pentru a sublinia caracterul organic al operei de artă. Artistul nu prea ştie bine motivul pentru care creează. Aici este un mister. Compozitorii Mendelsohn şi Capoianu să lase pe profesori, pe comentatori şi pe ascultători să se pronunţe asupra misterelor creaţiei lor muzicale şi asupra fatalităţilor care l-au îndemnat la transcrierea pe portativ. Dacă pornesc cu premisa accesibilităţii, am înţeles că nu e nici creaţie, nici fatalitate, nici mister pe care să-l descifrăm, ci *numerota pecunia* şi veleitudine. Despre linia muzicală realistă RPR se poate spune atât: este o linie excelentă, dar nu există. Nu se aude. Unde este? Care? Când? Realismul muzical nu este realizabil ca realismul critic şi realismul socialist literar.

Realismul muzical este aproape o contradicţie *in adjecto.* Dacă vor să fie realişti, D. Capoianu şi Alfred Mendelsohn ar trebui să intre în colaborare şi să compună o operă, imitându-l pe Arthur Honnegger. Să aducă o locomotivă pe scenă. Am asistat la Berlin, în tinereţile mele, prin anii 1926 - 1933, la industria şi mecanica realistă adusă în operă. De la ciclul wagnerian, am fost poftit la experienţa realistă a lui Honnegger. Locomotiva pufăia pe scenă. înainte de a pufăi, a înaintat cu viteză până la marginea scenei, încât vreo câteva spectatoare muzicale au leşinat de emoţie. Compozitorul a făcut realism muzical. S-a împrăştiat aburul în sală. Signalul a ţipat de mai multe ori. Mi-am pus degetele în urechi. Am regretat Walkiria (se juca pentru a XIV-a oară şi am absentat).

Honnegger făcea experienţe realiste cu maşinism, cu industrializare, cu planificare şi cerebralitate. Eticheta era de modernism, de futurism, de experienţialism. Etichetele pot varia şi nici nu contează.

Recomandarea de realism în muzică este onorabilă, în limitele unui curent demn de a sta alături de alte vechi şi noi curente. *Nil nuovi sub sole* (*Nimic nou sub soare*). Toleranţa este umanistă şi progresistă.

Nu s-ar putea interzice compozitorilor de a se amesteca în bătălii estetice? Iată-mă intolerant. Le-aş decreta opreliştea pentru a nu mai asista la edicte infantile, de oameni lipsiţi de iniţiere estetică şi filosofică.

Paul Zarifopol a mai spus ceva cu tâlc: „Mi-e greu să citesc pe Homer. Prefer pe Catulle Mendes".

Contemporaneitatea porneşte de la formă.

Catulle Mendes era un contemporan accesibil celor din timpul său.

Accesibilitatea este valoare negativă.

Homer presupune cultură clasică, răgaz, adâncime, preocupare pentru problemele eterne şi înalte ale umanităţii, aparatul aperceptiv istoric. Realismul accesibil bagă pe creator într-un fundac şi într-o modă. Accesibilitatea este o cerinţă detestabilă şi demagogică, atât în muzică, în filosofie, cât şi în lirică. Noi, jurnaliştii, scriem pe înţelesul tuturor. Suntem meseriaşi la gazete cu un milion tiraj.

Aş prefera ca Dumitru Capoianu să-mi compună ca Debussy. M-am săturat de elevii Mariei Tănase, care a fost o gingaşă artistă, o femeie cultivată şi de bun gust. Şcoala este a domnilor cu folclorul prelucrat realist şi accesibil. Şcoala pentru lăutarii şi guristele de odinioară şi de azi nu poate fi o şcoală muzicală românească demnă de George Enescu, care ne-a lăsat pe *Oedip,* un sfinx muzical plin de probleme, de modernism acut, filosofic şi de căutare. *Rapsodia Română* este operă de tinereţe, inspirată Liszt, care a contaminat epoca sa cu rapsodii de toate naţionalităţile. După ce şi-a făcut stagiul în istorism şi folclor, tânărul Enescu şi-a luat zborul şi a plecat în universalitate.

Modernismul în România este o problemă de istorie literară progresistă. În numele progresismului, în frunte cu Tudor Arghezi, s-a dat bătălia cu retrograzii şi pompierii. La ceasul de faţă, pompierii au luat ofensiva în RPR. Această ofensivă nu stimulează nici progresul, nici bunul gust şi nici valorile autentice ale artei.

FUNCŢIA ELIBERATOARE A ARTEI

Teoria artei realismului socialist neglijează funcţia eliberatoare a artei pentru creator, cât şi pentru masele de spectatori sau cititori. Arta are funcţie de *katharsis,* de eliberare, iar nu numai de reflectare.

Arta ca simplă oglindire a vieţii ne reîntoarce la Emil Zola şi la naturalismul oţios, la acele faimoase *tranches de vies* (*Felii de viaţă*).

Pentru a da impresia nemijlocită a realităţii şi a vieţii vii, regizorul Antoine a adus pe scenă, într-o piesă ordinară cu măcelari, furnizată de un cirac al şcolii de la Medan, halci autentice de bovine, bucăţi de carne de vacă, de oaie şi de porc.

Se juca teatru cu măcelăria deschisă.

În piesele franţuzeşti realisto-moderniste, furnizate de zolişti, se bea vârtos absint şi vin. Alcoolismul, degenerescenta şi ereditatea erau studiate în *Les Rougeons-Macquart,* fresca, epopeea şi „comedia umană" a acelui scriitor nenorocit, pe care maica lui n-ar fi trebuit să-l nască, după formularea lui Anatole France, în legătură cu autorul pornografic şi inferior al lui *Germinai.*

Zoliştii îi dădeau zor cu degenerescenta şi cu lombrozianismul. Geneza crimei o vedeau în alcool, unilateral şi semidoct. Atunci, Antoine obliga pe actorii care jucau în aceste piese, ce-i oglindeau, cras, realitatea, să bea, seară de seară, absint adevărat şi vin roşu, cu carafele. Mâncau pe scenă cu cuţite şi furculiţe adevărate, înfipte în bucăţi de beefsteak în sânge. Când este vorba de realism, limitele nu pot fi determinate. Un dramaturg francez (niţel pornograf şi cu intenţii mercantile) a adus patul pe scenă. Juca Elvira Popescu, în halat roz, şi amantul în papuci şi indispensabili vizibili. Aceste fleacuri se numesc artă realistă.

Shakespeare, Dante, Goethe sau Tolstoi surâd în empireu, în RPR, s-a luat în braţe zolismul naturalist, sub pretextul camuflat al artei cu tendinţă şi al artei cu mesaj.

Modernismul românesc tranşase net discuţia în favoarea artei pentru artă. A lăsat pe N. Iorga singur pe baricadă, cu I. Constantinescu-Delabaie, cu ciocârlanii, adamii, şabanii-făgeţei şi cu „Cuget Clar", plus „Ramuri", revista botoşăneană serghistă, scoasă la Craiova de un grec antisemit, pretins cuţo-vlah.

Moderniştii români, cu Tudor Arghezi, Bacovia, Blaga, Adrian Maniu, I. Minulescu şi E. Lovinescu, făceau artă pentru artă, după vechea pildă a lui Maiorescu. în ambele variante (Maiorescu şi Arghezi), estetismul român a avut funcţie pozitivă de înlăturare a mediocrităţilor veleitare, a politicaştrilor aciuiaţi în sector literar şi a năimiţilor ideologi.

Se lichidează, azi, bătând din palme, aspectul progresist şi revoluţionar al modernismului românesc şi european. Futurismul, dadaismul şi suprarealismul, ca şi psihanaliza, au fost ofensive ale spiritului critic împotriva rutinei şi a pompierismului ştiinţific şi literar de la noi şi de aiurea.

„Contemporanul" lui Vinea, „75 HP", „Picto-Poezia", revistele lui Saşa Pană, arta lui Brâncuşi, poezia veche, autentică, a lui Bogza şi Ştefan Roii, Voronca, Camil Baltazar, transcendentalia lui Camil Petrescu sunt etape progresiste, valori autentice ale noului, ale căutărilor, ale artei pentru artă, ale unor sinceri şi autentici artişti. Nu mă interesează renegările lor ulterioare. Alţii n-au vrut să renege şi-au rămas pe poziţii. Mă interesează, la superlativ, în calitate de critic şi istoric literar contemporan, transformările lor interioare, datorită vârstei şi epocii. Aceste transformări sunt valabile, întrucât sunt sincere. Când se fac mercantil, sunt josnicii pentru creator şi o batjocură pentru cititori. Lucrul se simte prin confecţionarea în serie a camelotei.

Ca şi copacul, ca şi floarea, artistul are un ciclu organic. Evoluţia lui Goethe şi a lui Tolstoi sunt pilde de studiu al vieţii umane. Viaţa lui Goethe este o capodoperă. Viaţa lui Tolstoi e o sumbră tragedie strict spirituală, fiindcă acestui conte latifundiar nu l-a lipsit nimic şi ajunsese să confecţioneze ciubote pentru ţăranii săraci (mujicii) de pe moşia sa. Tolstoi a avut crize de conştiinţă. Eu cer conştiinţă scriitorului din RPR. Farsa, servilismul şi mercantilismul nu merg în artă. Pe vremea burgheziei, l-aş fi invitat să se ducă să vândă brânză, dacă vor să îşi câştige paraua. Acuma este mai greu. Nici nu mai pot arghirofilii să delapideze, că intră la bască şi la drept comun. Aceşti intelectuali mercantili delapidează în sectorul literar. Delapidarea este inadmisibilă şi de prost gust.

Asemenea scriitori îşi fură singuri căciula. Nu cresc cu vârsta lor, nu cresc cu epoca, rămân în şabloane, ajung la vacuitate sufletească, la anarhism şi cinism spiritual. Sunt nişte dezbrăcinaţi, nişte slugoi periculoşi, câini hăituiţi cu tinicheaua de coadă, care muşcă protectori şi inamici. Ei au abdicat de la artă şi au intrat în sectorul comercial, ca Georges Ohnet, Rădulescu-Niger, Petru Dumitriu,

Vasile Pop şi Cezar Petrescu.

Arta are, în primul rând, o funcţie eliberatoare pentru artist. înainte de a fi reflectare, arta este eliberare pentru marele artist. Oglindirea realităţii se receptează de orice inteligenţă. Dacă este adevărată definiţia lui Henri Bergson, inteligenţa este o funcţie a realului. Fiecare percepe din realitate atât cât îl ţin curelele şi-i poate capul. Unii surprind o parcelă mai mică din realitate. Alţii defalchează o parcelă mai mare.

Simpla oglindire nu e suficientă în creaţia artistică.

Oglindirea are un aspect raţional.

Realitatea se surprinde cu armele inteligenţei, al analizei şi ale lucidităţii.

Creaţia artistică angajează fiinţa lăuntrică a creatorului, pe lângă fiinţa sa raţională.

Creaţia artistică se face cu subconştientul. Cu cât subconştientul unui creator este mai bogat, cu atât opera sa este mai complexă, mai vie şi mai bogată. Conştiinţa, inteligenţa şi raţiunea surprind doar câteva aspecte din realităţi. Afectivitatea are puteri mari de pătrundere în miezul lucrurilor. Există o cunoaştere prin iubire şi prin intuiţie. Pe lângă raţiune şi sentimente, omul este dotat cu instincte şi cu voinţă. Cunoaşterea instinctuală, cunoaşterea voluntaristă, voinţa de putere sunt alte aspecte ale marilor artişti şi ale personalităţilor politice sau ideologice.

Un ţâşti-bâşti de Mizil are subconştient sărac şi un conştient mercantil sau chenzinal.

Lev Nicolaevici Tolstoi, Marx şi Lenin au avut drame de conştiinţă. Marx şi Lenin au trăit decenii în emigraţie, iar Tolstoi a fugit de-acasă, fiindcă Sofia Andreevna (soţia lui şi mama celor 7 copii cam leneşi) nu-l lăsa să-şi împartă moşia la ţărani, cum făceau nobilii narodnici. Se certau toată ziua pe ideea de jertfă şi mântuire.

Nu prea văd pe domnul scriitor realist împărţind onorariile grase cu bolnavii şi săracii acestei lumi, pentru motive de jertfă.

Dacă se studiază cu atenţie aspectul ideologic din *Război şi Pace, Ana Karenina* şi *Învierea,* se constată că, pe lângă aspectul realist de oglindire, aceste trei capodopere sunt dezbateri teoretice ale unei mari conştiinţe. Personajele sunt păpuşi ale ideilor. Au elemente de realitate. Rochiile Anei Karenina şi toaletele feminine de baluri sunt descrise după indicaţiile Sofiei Andreevna. Pe lângă aceste oglindiri de reportaj, intervin ideile, motoarele sentimentale, subconştientul său bogat, cu repulsii, atracţii şi afinităţi elective. Arta nu poate fi reportaj. Se dă o importanţă prea mare reportajului pe linia zolistă a „feliilor de viaţă". Fleacurile de reporteri au ajuns îndrumători, profeţi şi ideologi. La gazete, s-au şi desfiinţat „editorialele". în locul lor, se pun ştiri locale agricole. Nici ţăranii nu le citesc. Ţăranii colectivişti vor idei, când citesc o gazetă şi o revistă. Se întorc acasă şi se aşează la masă sau în pat ca să viseze, să mediteze şi să trăiască ieşit din animalitate şi mecanicitate. Umanitatea nu însemnează scufundarea în reportaj şi fapt divers. Omul se înalţă la idee, la idealuri, la afecţiuni, la idei-forte, la noţiunea de jertfă, la patrie, la revoluţie. Omul adevărat al umanismului trăieşte valori transpersonale.

Fireşte că recomandaţia realismului socialist este bună.

Fireşte că extensiunea reportajului nu-i de dispreţuit.

Dar, să ne-nţelegem cuminte: acestea sunt aspecte parţiale, sunt recomandări. Nu sunt comandamente. Nu sunt porunci. Nu pot fi porunci şi nici exclusivităţi.

Marii creatori sunt cam lunatici. Dacă vei compara pe Monsieur Homais cu zbuciumele lui Gustave Flaubert, consemnate în corespondenţa sa revelatorie cu George Sand, domnul Homais pare realist, lucid şi inteligent, pe când Flaubert este un năuc, un romantic, un exuberant şi un mistic dedicat artei.

Marii creatori violentează realitatea.

Karl Marx a analizat realităţile până la disecarea nemiloasă din *Das Kapital,* a pus un diagnostic de medic şi a devenit predicator al socialismului, un propagandist al vremurilor viitoare. Viaţa sa este plină de pasaje romantice, de bătălie antirealistă, antiburgheză, antiprusacă, anticapitalistă. Karl Marx a refuzat realitatea timpului său, iar în materie de artă era un amator exclusiv al marilor clasici. Marx nu citea fleacuri de epocă. Se delecta şi se preumbla printre culmi. Citea în original pe tragicii elini, *Divina Comedie, Faust* şi Shakespeare. De-acolo are citatele care-i zmălţuie opera, cu intermitenţă, ca florile. Marx era doctor în filosofie antică elină. Marx este filosof şi moralist stoic în concepţie şi viaţă personală. Stoicismul este cheia personalităţii sale morale.

Această funcţie izbăvitoare de miasme interioare a artistului devine similară şi pentru lector:

Mon hypocrite lecteur, mon semblable, monfrere! (*Lectorul meu ipocrit, seamănul meu, fratele meu!*)

(Charles Baudelaire)

Între creator şi mase sunt interdependenţe.

Creatorul adevărat nu se rupe de mase, iar masele nu cer artiştilor să le reflecteze, ci să le îndrume şi să le delecteze. Fără îndrumare şi fără delectare, marea artă nu-i posibilă.

III.

TEZE ŞI IPOTEZE ÎN CHESTIA AGRARĂ

REPLICA DE LA MÂRGĂRITEŞTI
DATĂ INSTITUTULUI DE CERCETĂRI ECONOMICE
AL ACADEMIEI R.P.R.

EPISTOLA I

Mărgăriteşti / Oltenia, aprilie 1956

Scumpi amici,

Citesc şi recitesc pe plaiurile provinciei natale cercetarea doctă despre „Reforma agrară din 1946", apărută, drept comemorare decenală, în Editura Academiei RPR. Cartea a ieşit la iveală sub semnătura vechiului meu confrate întru jurnalistică ancorat în legislaţia agrară şi în economie pură, Costin Murgescu, dar se specifică ritos că „această lucrare a apărut sub îngrijirea Institutului de Cercetări Economice al Academiei RPR". Aşa ceva se spune la pagina II şi se aşează ca un fel de stemă heraldică, un adevărat blazon nobiliar. M-a intimidat şi o citesc cu fervoarea catihetului.

O citesc şi o recitesc printre ţărani şi cu ţăranii mei proşti, de pe malurile Olteţului, fiindcă se vorbeşte şi de mine, mascându-mă. Sunt pus în cauză şi dintru început în teoria generală a lucrării.

Nu meritam atâta onoare şi înfricoşare!

În *Predoslovia* intitulată „din partea autorului”, se spune, clar şi categoric: „principalele teze ale lucrării au fost prezentate sub forma unei comunicări cu prilejul sesiunii din august 1954 a secţiunii de ştiinţe istorice, filosofice, economice şi juridice a academiei RPR”. Mai târziu, „în cursul lunii martie 1955, lucrarea a fost analizată în secţiunea de economie agrară a Institutului de Cercetări Economice a Academiei RPR, iar în luna iunie, în cadrul Consiliului ştiinţific al aceluiaşi institut”.

Mi-e frică să trag concluzia temerară pentru autor şi primejdioasă pentru mine.

Cartea lui Costin Murgescu reprezintă punctul de vedere oficial într-o chestie ştiinţifică, iar eu sunt integral masacrat. Pentru a câta oară sunt îngropat în 30 de ani de scris? Nu m-am supărat. Eu mă supăr când trebuie şi când vreau eu, iar nu când cer alţii.

După câte am aflat şi recent, în materie ştiinţifică, istorică şi literară, nu există oficialitate. Oficialul poate încuraja, dar nu dă verdicte. Galileo Galilei, aşezat drăgălaş pe rug de biserica oficială romano-catolică, a avut totuşi dreptate de unul singur împotriva oficialităţii. Cine mai ştie azi de episcopii şi ţarcovnicii care au masacrat pe Huss şi pe Galileo Galilei ?

Eu am scris şi scriu sub perspectiva istoriei, a sincerităţii şi a probităţii.

Mi-ajunge.

Aceste teze în chestia agrară, susţinute de Murgescu, sunt simple ipoteze, şi, ca atare, supuse discuţiei publice. Pot fi pus eu pe rug cu asentimentul Academiei. *E pur si muove...,* voi striga! Mulţi m-au sugrumat, temporar, de gâtlej şi au pierit în anonimat sau infamie. Eu nu accept dogme inebranlabile, chiar dacă „principalele teze ale lucrării au fost prezentate” în faţa istoricilor, a filosofilor şi a juriştilor Academiei RPR în şedinţe numeroase.

Nu ştiu ce replică a dat la şedinţă vechiul meu amic, istoricul Petru Constantinescu-Iaşi, colaborator la vechea noastră revistă „Viitorul Social”, editată de mine prin anul 1931. Ar fi putut da şi trebuie să dea replica, fiindcă textele incriminate în 1956, ca gravă erezie, confuzie, aroganţă şi rea-credinţă a mea (nu este prea mult?) datează, în majoritatea lor, din... 1931, când au fost publicate ca o suită de articole în „Viaţa Românească”. împreună cu P. Constantinescu-Iaşi, Al. Sahia şi alţii, încercam prin „Viaţa Românească”, „Viitorul Social”, „Stânga”, „Cuvântul Liber”, şi alte periodice să analizăm, cu greutăţi cumplite, şi într-un limbaj înflorit sau cifrat, anumite teze şi puncte de vedere care ne erau, evident, scumpe în anul 1931 până azi. Probabil, P. Constantinescu-Iaşi, şeful secţiei istorice, a tăcut, fiindcă el nu mai are nici o memorie şi i s-a stins focul sacru al prieteniei. Poţi muri pe o chestie dreaptă şi profesorul-academician cântă „aleluia” ca la Facultatea de teologie de la Chişinău, unde a oficiat. Nu l-a îngropat aşa pe binefăcătorul şi prietenul său, avocatul Aur. Zaharescu? Vom vorbi despre atitudinea sa. Constantinescu-Iaşi n-are focul sacru al ştiinţei, nici al prieteniei, nici al condiţiei umane. îşi vede de comitete, comiţii şi subcomitete, ca Agamiţă Dandanache. Să fie sănătos şi la pungă gros. Obrazul ştiinţific se ţine cu alte dresuri, ca să nu se îngroaşe ca tovalul.

Textele oficiale împotriva mea sunt grave. Dar eu nu sunt un câine mort. Dau replica mea, din zăvoaiele Olteţului natal.

Văd că au participat la discuţii trei secţii academice: secţia filosofică, secţia agrară şi secţia juridică. Eu particip la discuţia despre reforma agrară din 1946 şi efectele ei, cu ţăranii mei olteni, colegi de clasele primare, rude şi cunoscuţi.

Sunt masacrat, de pildă, sub această formă elegantă, în distins for academic, în pagina 6:

«Astfel, Petre Pandrea, arogându-şi meritul unor „descoperiri” de mult învechite şi socotind că *este ciudat cum repetiţia fenomenului nu a fost încă observată»* etc.

Apoi:

«Teoria aceasta, îmbinare de confuziuni şi rea credinţă, era generalizată, oarecum, pentru toate reformele agrare» etc.

Mă supără expresia de „rea-credinţă”. De ce? în ce scop? Mi se atribuie tocmai ceea ce urăsc mai mult.

Nu ştiu ce a spus şeful filosofilor din RPR, Athanase Joja, plecat recent ca jurisconsult” la ONU, fără să fi deschis în viaţă un tratat de drept internaţional, fără să fi pledat la bară.

El e noul nostru Titulescu?

Eu am scris pe vremuri şi câteva cărţi de filosofie, am vagabondat la vreo cinci universităţi europene şi m-au interesat lucrurile teoretice. Evident, în această calitate, am fost prieten cordial şi cu Athanase Joja, filosoful. A asistat, impasibil şi olimpic, la şedinţa de masacru. Pe vremuri, prin 1945 - 1946, pe când scoteam împreună cu Dr. Simion Oeriu „Veac Nou”, filosoful şi-a rezervat o pagină săptămânală interesantă despre „dialectică”. Ca orice chimist şi biolog pasionat, Oeriu - director-responsabil al revistei - nu suporta consideraţiile filosofice şi cercetările din teoria cunoaşterii ale amicului nostru. De pagina „dialectică” din „Veac Nou”, râdea copios şi incompetent juristul pur Ion-Gheorghe Maurer, un robust practician. L-au masacrat amândoi şi l-au expulzat de la revistă pe filosoful Joja. Forul înalt se chema Vasile Luca! Mi s-a părut o nedreptate înfăptuită de oameni incompetenţi, deşi de bună-credinţă. M-am certat cu Oeriu şi am plecat, solidarizându-mă cu Athanase Joja, fiindcă în mine ardea permanent flacăra sacră a prieteniei pentru oameni de valoare, nedreptăţiţi. Nu m-am certat cu Maurer şi Oeriu, fiindcă erau de bună-credinţă. Am plecat de lângă ei. Nu mă supăr pe Murgescu când vorbeşte de rea-credinţă. Mă supăr pe foştii amici.

Şeful secţiei juridice, I. Gh. Maurer, ar fi avut un cuvânt de spus. Lucrarea despre „Reforma agrară din anul 1946” a lui Costin Murgescu (1956) şi cartea mea discutată şi incriminată despre *Chestia socială în România* (1946), masacrată după zece ani, *post festum,* cuprind material juridic, economic şi social la îndemâna lui Maurer şi a aparatului său aperceptiv. E drept că amicul meu Jenică Maurer n-a scris în viaţa lui decât o duzină de cărţi poştale ilustrate. Are oroarea scrisului, ca şi I.L. Caragiale. N-a scris nici o iotă juridică, de polivalenţă umanistică sau măcar culinară, unde să se priceapă *en maître.* Faptul nu-l împiedecă să fie academician, în viaţă fiind, pe când Caragiale şi Eminescu n-au avut cinstea să fie decât *post mortem.* Această incongruenţă şi indelicateţe academică nu mă împiedică să depun mărturie că Jean Maurer este un scânteietor jurist oral, analist şi polemist acerb, fără bază doctrinară, fiindcă lectura sa predilectă se rezumă la romanele de aventuri poliţiste. Am pledat împreună pentru proletari, în tribunale şi curţi marţiale, sub cele trei dictaturi burgheze. Era sclipitor şi abil. Nu citea cărţi juridice. Mi-a cerut dedicaţii pentru cele 5-6 cărţi juridice pe care le-am tipărit în limba germană şi limba română, ca să le aibă în biblioteca sa redusă şi de faţadă. Sunt convins că nu le-a răsfoit. Prietenia noastră intelectuală a fost robustă şi senină, până când a intrat brusc în eclipsă, fiindcă în Valahia există intelectuali care stau lângă tovarăşul de arme rănit în lupte de adversari, şi, în loc să-l panseze, scot custura, îl tratează ca pe vânat, taie şi ingurgitează canibalic din fratele în gemete sau extincţiune. Taie din cadavru şi mănâncă. Oftează şi mănâncă din frate.

În seninătatea parfumată a zăvoaielor de la Mărgăriteşti, unde mă plimb melancolic cu această carte academică la subţioară, mă cutremur când îmi reamintesc de etica intelectualului valah contemporan. Am notat-o în treacăt, fiindcă, vorba lui La Fontaine, sunt un animal rău, când sunt atacat, mă apăr.

Cest un animal mechant,
Quand on l 'attaque, ii se defend!'

Petre Pandrek

EPISTOLA II

Mărgăriteşti / Oltenia, aprilie 1956

Despre „căţeaua-avere" la ţărani...

Mihai Beniuc, poetul cu inspiraţia tot mai împrăştiată în chestiuni birocratice, s-a apucat să facă economie agrară în raportul prezentat la congresul din martie 1956 al tinerilor scriitori. El este cu părul cărunt, ca sarea bolovănoasă de ocnă, şi cu suflet de gardian paukerist lângă lăgărişti politici care urmează a fi reabilitaţi, adică ocna ocnelor. Beniuc mimează cu bonomie acră la noua cotitură. A reprezentat în scris până ieri eroarea lui Stalin, că lupta de clasă se ascute odată cu consolidarea şi construcţia socialismului, căutând duşmani acolo unde nu erau, băgând la puşcărie pe antifascişti. Beniuc era fericit să rămână *unic* poet pe lângă defunctul A. Toma, scoţând din circulaţie pe defunctul Eminescu şi aruncând la lada cu gunoi pe Tudor Arghezi. A scos din muncă şi uniune pe majoritatea scriitorilor antifascişti. Unde este Ion Vinea? Unde este Tudor Teodorescu-Braniște? A tăiat pensia mamei lui Lucreţiu Pătrăşcanu, pentru a fi pe placul lui Vasile Luca, deşi Lucreţia Pătrăşcanu avea pensie după soţ, scriitorul D.D. Pătrăşcanu.

Toţi cei care au făcut aceste greşeli infame sunt cu toţii în funcţii de înalt comandament şi de îndrumare, pentru a continua cu greşelile. *Qui a bu boira* (*Cine a băut o să mai bea*). Sectarul rămâne tot sectar. Face greşeli în continuare.

Mihai Beniuc comite în raportul prezentat plenarei tinerilor scriitori, din această primăvară, o nouă, gravă şi impardonabilă greşeală stalinistă, în materie agrară. De ce s-o fi amestecând?

Care este greşeala? Cu ce prilej a comis-o? Cum o fundamentează?

Mihai Beniuc este copil de ţăran ardelean care a devenit o floare otrăvită a asfaltului bucureştean. Comoţia sa cea mai puternică a fost poezia acelui fecior de popă bihorean, Aron Cotruş, refugiat la Madrid. Pe urmă, s-a dus la *Duhovnicească* lui Arghezi, unde a scuipat în potir, după ce s-a adăpat cu nectar. Tot vorbind şi auzindu-se vorbind despre „documentare", a purces pe teren la „şesurile natale", bulibaşă înconjurat de graţiile sale mondene, numitele poetese Emraa Bretzliska, Nina, Veronica şi alte păsări răpitoare, cam obosite de truda cumpăratului lucrurilor de preţ pe la consignaţii, talcioc şi pe la avocaţi sărăciţi, îndepărtaţi de la onoarea sacră de apărători la bară, care refuză să pledeze cu pumnul în gură. *J'en sais quelque chose* (*Ştiu câte ceva*)... Nu le-am vândut şi eu din bibliotecă? Sunt de o zgârcenie harpagonică.

Mihai Beniuc a anunţat pe tinerii scriitori că din documentarea în satul ardelean a observat că ţăranii s-au săturat de „căţeaua-avere" şi că s-au făcut schimnici obedienţi şi pauperi. Te pomeneşti că nu mai fac nici copii? Trinitatea monahicească obedientă-paupertate-castitate ar fi realizată în canonul acestui ţârcovnic al stalinismului. El este îmbrăcat în costume de stofă britanică, soţia lui fără odrăslire, în ciorapi de nylon, pantofi din piele de crocodil şi blănuri de Alaska. Aşa că erau foarte indicaţi să propovăduiască ura faţă de confort şi „căţeaua-avere". Stalin a făcut greşeala în psihoza sa de seminarist bătrân, adăpat la vutcă, să nu dea voie ţăranului să ţină o vacă pe lângă bătătura sa. Au fost plenare de comitet central şi congrese de partid, dacă ţăranul trebuie sau nu trebuie să-şi ţină o vacă personală. Acesta **a** fost stalinismul în materie agrară.

Petre Pandrea

EPISTOLA III

Mărgăriteşti / Oltenia, aprilie 1956

Despre vaca şi capra staliniştilor valahi

Scumpi amici,

Montaigne îşi aminteşte că dictatura sângeroasă a lui Sylla a fost curmată de un păduche: *„Ies poux sont suff-sants pour faire vacquer la dictature de Sylla" (Essais,* cartea II, cap. XII). Un păduche infectat cu exantematic a muşcat pe tiran şi l-a ucis la vârsta de 60 de ani, în apogeul crimelor.

Ah, ce păcat că s-a inventat DDT-ul! O epidemie de exantematic poate că ar fi decimat lista acestor „teoreticieni".

Aceşti teoreticieni sectanţi, punând mâna pe putere, au decretat ţărănimea ca pe o clasă reacţionară în majoritatea ei, afară de pălmaşi. Dar câţi pălmaşi am avut înainte şi după reforma agrară din 1946? Cifrele sunt infinitezimale. Forţa lor politică era nulă. Când au făcut împroprietărirea lui Kogălniceanu, împroprietăriri succesive prin Cassa Rurală, împroprietărirea din 1921 a generalului Averescu cu 2 milioane de hectare, şi a rămas „idol" al ţărănimii ca şi Vodă Cuza, din 1864, împroprietărirea din 1946 cu alte ... (2 milioane?), de ce autorii reformei agrare din 1946 n-au mai devenit idoli ca Vodă Cuza şi Averescu? Pentru simplul motiv că reformele lui Kogălniceanu-Cuza şi ale lui Averescu au fost treptat, treptat anulate de „ciclul agrar" cămătăresc şi statal, pe care l-am consemnat cu obiectivitate în cartea mea, dar pe care ţăranii de la 1864 şi de la 1921 n-aveau de unde să ştie asta în bezna lor ştiinţifică. După 1946, ţăranii s-au mai deşteptat şi s-au mai politizat. Ei ştiau că reforma nu este sinceră, că are un caracter de oportunitate politică şi că va urma beleala, jupuiala şi năpasta fiscalităţii împotriva „închiaburiţilor", că vor fi forţaţi, făţiş, sau pe căi camuflate, să intre în colhozuri, fără tractoare, în fabrici de grâu, fără uzinajul respectiv, în utopia Statului-Leviathan.

Filosoful politic Hobbes a scris o carte enigmatică, a cărei interpretare abia astăzi ne devine clară, despre *Statul monstru,* Statul miriapodic, Statul-caracatiţă, care sufocă individul şi personalitatea, Statul care ne reduce la gamelă, Statul-poliţist în care fiecare cetăţean este cu revolverul la tâmplă.

Ţăranul trebuie jupuit, adus la gamelă şi cazan, ca într-o cazarmă, mănăstire, internat sau puşcărie. Ţăranul era inamicul nr. 1 al socialismului. Ţăranul generează, zi de zi, capitalismul, ceas de ceas, secundă de secundă. Această concepţie năroadă a staliniştilor a fost dominantă în problema agrară. N-a dispărut. O reiau Beniuc şi toată liota de stalinişti cuibăriţi în posturi de conducere şi generatori de eroare. Nu vreau să aduc aici toate textele lui Stalin, care sunt filipice mizerabile şi veninoase împotriva ţărănimii, ca generatoare a capitalismului. S-a dat semnalul de jupuiala, beleală şi persecuţie a clasei majoritare, în numele unei teorii demente.

Un vechi proverb germanic popular spune cu simplitate clasică: *Hat der Bauer Gelt, hat die ganze Welt*! (*Are ţăranul bani, are toată lumea!*)

Are bani ţăranul, are toată lumea! Are bani ţăranul, oraşul are alimente şi ţăranul cumpără surplusul de mărfuri al oraşului. N-are bani ţăranul, se asfixiază toată lumea.

Cum generează ţăranul capitalismul, secundă de secundă? Vărsându-şi sudoarea pe ogoare, pentru a hrăni toată populaţia.

Ţărănimea nu generează şi n-a generat niciodată capitalismul. Excesele capitalismului şi capitalismul în sine îşi au geneza în cetăţile tentaculare, în metropole. în epoca modernă, capitalul monopolistic, aşa-zisul „capital financiar" *(das Finanzkapital)* însemnează fuziunea dintre capitalul bancar şi capitalul industrial. Atâta timp cât statul a expropriat băncile şi industria grea, capitalismul, ca sistem, este un animal cu capul tăiat. Se mai zvârcoleşte, dar s-a terminat. Se mai zvârcoleşte şi moare. *Et quand on est mort, on est pour longtemps* (*Când eşti mort, eşti mort pentru multă vreme*), cum ar spune Monsieur de la Palisse.

Stalin şi staliniştii au declarat război ţăranilor, după exproprierea bancherilor şi a industriaşilor. (Auschnit, Malaxa, Karmitz şi marii piraţi au plecat, cu paşaport în regulă, eliberat de Teohari Georgescu).

De ce? îţi stă mintea în loc.

Unde este alianţa dintre muncitorime, ţărănime şi intelectualii progresişti ? Pe intelectuali l-au ucis sau l-au vârât în lagăre de exterminare. Acest proces de crimă contra umanităţii încă nu s-a dezbătut la noi. Pe ţărani continuă să-i spolieze, să-i jupoaie, să-i belească sub diferite pretexte şi etichete ideologice.

Când ţăranul cere să-şi repare gospodăria, să şi-o sporească şi să mănânce omeneşte, este ştampilat de „chiabur" de literaţi fârţângăi, cu bulendre britanice cadrilate şi textile SUA, care au citit în Stalin dogma naşterii capitalismului, matricea ţărănimii.

„Căţeaua-avere" a lui Beniuc (cu vastul apartament, tixit ca o consignaţie), aplicată ţărănimii ardelene, este o impudoare şi o nemernicie. Ţăranul ardelean a fost obişnuit să mănânce slană, brânză şi pită. A fost adus azi la un standard alimentar regăţean vegetarian prin teoriile capşiste ale lui Beniuc şi ale academicienilor de la COŞ-ul (*Casa Oamenilor de Ştiinţă*) opulent. Fiindcă burta lor este plină de toate bunătăţile pământului, prin aprovizionarea unor cluburi exclusiviste, ca la miliardari, ei socotesc că ţăranul ardelean a abandonat dorinţa de a se mai alimenta cu slană, brânză şi pită, intrând pe făgaşul resemnării vegetariene a pălmaşului regăţean. Aici se înşeală aceşti fârţângăi esteţi şi academicieni, cu teoriile lor agrariene staliniste.

Petre Pandrea

EPISTOLA IV

Mărgăriteşti / Oltenia, aprilie 1956

Despre răzeşi şi moşneni în Valahia

Idealismul urbaniştilor moderni este introducerea, în proporţii cât mai vaste, a spaţiilor verzi în oraşele cenuşii, cu asfalt cancerigen.

În metropole se îmbolnăveşte şi se chirceşte genul uman.

Biologii serioşi au definit omul ca pe un animal de pădure, livezi şi câmpii, care are nevoie de aer şi apă în cantităţi apreciabile.

Oraşul construit în secolele XIX şi XX este calamitatea genului uman, adevărat Babilon care distruge familia, omoară copiii, deteriorează plămânii, provoacă special cancerul şi dezechilibrează sistemul nervos.

Am o veche experienţă de metropole europene, fiindcă un om de ştiinţă socială, juridică şi economică nu se poate dispensa de marile biblioteci în documentarea sa. *Parcele* nemernice mi-au pus în leagănul meu de pe valea Olteţului, cu înfloritele zăvoaie, imboldul de a mă ocupa de ordinea juridică a oamenilor, de ordinea economică şi de nevoile lor sociale.

Ah, de ce n-am rămas la Medicină, aşa cum începusem? De ce n-am tras mereu cu plugul pe ogorul literaturii, ca să fiu odihnit şi laureat, ca amicii mei de-o viaţă Zaharia Stancu şi Geo Bogza? De ce nu m-am ocupat măcar de practica politică, asemeni scumpilor mei Ralea şi Octav Livezeanu?

Ursitoarele m-au îmbulzit în marile biblioteci ale metropolelor, în marile şi sordidele tribunale, ca apărător! N-am pledat în majoritatea palatelor de justiţie, împuţite cu duhoare de urină şi sudoare, din capitalele raionale ale ţării? N-am pledat la Viena pentru israeliţi moldoveni persecutaţi? N-am fost angajat de 300 de timoceni, în 1942, să-i scap din ghearele morţii, de la curţile marţiale din Vidin şi Vraţa? l-am scăpat cu un memoriu şi bătând cu pumnul în masă lui Ică Antonescu, fiindcă eu nu sunt obişnuit să pledez cu pumnul în gură, cum face de 11 ani C. Paraschivescu-Bălăceanu, starostele avocaţilor republicii.

Ţărănimea este o clasă? Sau o pătură? Sau pături suprapuse? E ceapă? E plăcintă?

După teoria justă, avem trei pături în sânul cosmosului ţărănesc:

1) ţărănimea mică,
2) ţărănimea mijlocaşă şi
3) chiaburimea.

După reforma din 1946, pălmaşii au dispărut.

(text găsit incomplet)

IV. FILE DE JURNAL

PRELUDII

Trăiesc în azurul amintirilor, înfăşurat în toga de mătase violetă a melancoliei (doliul mandarinilor).

În aceste încercări *memorialistice,* după ce am trecut de pragul vârstei celor 60 de ani, voi încerca să fiu nepărtinitor *(sine ira et studio)* cu vrăjmaşii şi cu prietenii.

Am avut mulţi amici. Am avut şi oarecare duşmani politici, nişte proşti vulgari, de vreme ce-am fost în cinci rânduri arestat pentru idei scrise şi pledoarii de avocat. Am stat întemniţat peste un deceniu, în diverse reprize. Aceste puşcării au fost promontoriile cele mai înaintate ale învălmăşagului şi tempestei abătute asupra ţării mele, cu începere de la 30 ianuarie 1933, de la înscăunarea lui Hitler ca *Führer* şi întemeietor al celui de-al treilea Reich, atât de efemer. Repercusiunile au fost fulgerătoare pe Dâmboviţa şi Bahlui. Fluxul şi refluxul evenimentelor istorice ne-au angrenat automat.

N-am ştiut niciodată că-mi aparţin în întregime, de prin 1921 până azi, 1966. Sunt născut la 26 iunie 1904.

M-am considerat, în mod ciudat, ca o verigă dintr-un lanţ istoric al micii mele provincii natale, scăldată de Olt, Olteţ, Jiu, Gilort şi

Amaradia, care aparţine României, Balcanilor şi Europei.

În momentele de orgoliu şi de haz, de prin universităţi, închisori, tribunale şi redacţii, am afirmat mereu:

- Eu nu sunt român, eu sunt oltean şi european!

Am făcut studii regulate la cinci universităţi europene. *Noblesse oblige.* Nobleţea mea era strict mandarinală şi rural-moşnenească. Căpătasem groaza din vremea tinereţii mele studioase la Bucureşti (1923 - 1926), de acel naţionalism zoologic care se solda cu geamuri sparte, cu agresiuni brahiale împotriva unor biete fete de altă etnicitate, scoase de la cursuri sau din Palatul de Justiţie, cu greve universitare, cu biblioteci, cămine şi cantine închise.

Totul se petrecea lozincard, în numele *românismului.*

La origine, sunt român get-beget. Printr-un proces efectuat pe căile psihologiei abisale şi ale ambivalenţei, căpătasem jena şi ruşinea de a mă mai considera român, de a vorbi în numele naţiunii. Patria este un cuvânt sacru şi nu se pronunţă decât sărbătoreşte. Porţi acest destin, ca inima sau ca un gheb, ca ochii, ca gâtlejul, ca o ceafă groasă sau una mai delicată. Fireşte, mii de fire invizibile te leagă de osemintele strămbunilor. Există strămoşi şi străbuni, adică înaintaşii simpli şi înaintaşii cei buni şi de onoare. Ce legătură puteam avea eu cu Ieremia Golia sau cu ţăranii din munţii Apuseni, care au trădat şi au predat, pentru arginţi, pe Horia, deşi sunt şi eu ţăran român; ce afinităţi am eu cu guşaţii din munţii Maramureşului şi ai Vâlcei, în afară de grijile medicale ale intelectualului băştinaş (un frate mai mic şi un fecior, ambii medici, s-au dedicat mulţi ani pentru extirparea bolii endemice din regiunile guşogene vâlcene)? Această solidarizare cu zoologia şi biologia strictă a naţiunii mele m-a indignat şi am repudiat-o, din instinct şi intuiţii genuine, din fragedele mele tinereţi. Mă aflam ca licean, într-un internat şcolar. Printre noi se afla, mai mic de vârstă, unicul evreu, un oarecare Rabinovici, elev bun şi delicat. Când un găligan huligan a vrut să-l bată, fără vreun motiv, am sărit asupra hultanului, a eretelui negru, care răpea şi molesta un puişor. L-am considerat şi decretat un laş.

La aceeaşi şcoală se mai afla, mai în vârstă ca mine, Corneliu Zelinschi-Codreanu, cunoscut ca huligan, elev mediocru şi scandalagiu. Organiza bătălii cu zăpadă între clase. Când începea lupta corp la corp, se retrăgea ca un laş. El zicea că „în mod strategic". Cu acest om sinistru am avut o conversaţie calmă, şi apoi o altercaţie atunci când, în 1932, ne-am reîntâlnit pe culoarele Camerei Deputaţilor, el ca deputat, iar eu ca ziarist:

- Bine, bă, Petrache, de când ai venit de la studii, de la Berlin şi Paris, te-ai angajat ca *şabăgoi* la trustul de ziare al „Adevărului". Nu puteai găsi o altă pâine?

- Bă, Corneliule, tu ştii că la noi, la liceul militar din Valea Voievozilor, de la Târgovişte, ţi se zicea Mucea. Tot prostănac mi-ai rămas ?

Nu ne-am bătut cu pumnii, ca derbedeii. Absolvisem un liceu de căderi şi ar fi fost ruşine. Ne-am înţeles, la un colţ, ca să ne trimitem martorii pentru duel. Acest duel n-a mai avut loc. Colegii noştri au împiedecat pistoalele sau floreta. Corneliu Z. Codreanu avea mâinile pătate de sânge, de la uciderea premeditată a prefectului liberal Manciu, de la Iaşi, de pe vremea „mişcărilor studenţeşti", acea vreme care ne închidea, hojma, cantinele, căminele, bibliotecile şi prelegerile. Am achiesat ca să nu ies pe teren, cu arma în mână, pentru a spăla insulta dureroasă de *şabăgoi* cu care ne împroşca poetul Octavian Goga şi, după a sa pildă, acest energumen, pe toţi ziariştii şi ideologii democraţi sau antifascişti.

Cu un deceniu mai înainte, aplanasem un duel iminent al colegului meu Mihai A. Antonescu (ajuns vicepreşedinte de consiliu în dictatura generalului Ion Antonescu). Eram studenţi. Mihai (Ică) Antonescu funcţiona ca bibliotecar al facultăţii de Drept. Colegul meu Ică (orfan de ambii părinţi) primise o slujbuliţă de asistent la Academia de înalte Studii Industriale şi Comerciale, de la unchiul său, profesorul Eftimie Antonescu, a doua slujbuliţă la CAPS (ministerul silviculturii), unde tatăl decedat fusese inginer forestier, iar pe a treia, de bibliotecar, de la unchiul profesor universitar, Emanoil Antonescu. Nu prea avea timp nici de examenele sale şi nici de bibliotecă, unde era funcţionar. Examenele nu le-a dat în serie, şi la rând, făţiş, în sălile largi. Le da, pe sprinceană, în bibliotecă. Nici nu ţinea conferinţe de seminar, cu furtunoasele dispute. Ică se strecurase prin facultate, asemenea lui Corneliu. Unul, Corneliu, în costum naţional şi cu o zeghe folclorică, altul, Ică, se îmbrăca, ţanţoş, ca un cocoşel şi ca un lăutar-ţigan. Avea înfăţişare şi gusturi hinduse aferente: pantofi de lac cu lungi şireturi, toată ziua purta haină neagră, tivită cu şireturi late de mătase neagră, lavalieră colorată, guler tare alb, sau fistichiu, pantaloni vărgaţi, de ceremonie. Venea îmbrăcat bălţat şi pretenţios.

Dădea, zilnic, pe la bibliotecă, doar cinci minute, la deschidere, şi zece minute, la închidere. Plecam împreună, flanând, pe marile bulevarde, sub umbra nopţilor şi a rarelor lumini electrice. Cu mine era foarte blând, politicos şi „obsecvios". Colegul nostru N.N. Matheescu, în elanul său retoric de brăilean avântat, mă poreclise public *Decanul* seriei, fiindcă ştiam patru limbi străine şi dădeam multe citate din cărţile oblăduite de Ică. Dar Mihai A. Antonescu (Ică) nu era deloc politicos cu colegul nostru Sergiu Celibidache, fecior de colonel moldovean. Celibidache a răbufnit, într-o bună zi, tot aşteptând pe Ică Antonescu ca să-i dea cărţile cerute. Ică naviga între cele trei slujbuliţe, obţinute în calitate de orfan de război.

Celibidache l-a trimis martori lui Ică pentru a-l scoate pe teren, pentru câteva cuvinte nesăbuite şi inconvenabile pentru obrazul său de cititor. Ică Antonescu şi-a ales ca martori în duelul său din 1924 pe Eufem Mihăileanu şi pe mine. Celibidache a ales un medicinist craiovean aţos, acru şi acrimonios, şi pe un coleg de la Drept. Am aplanat conflictul cu mari dificultăţi, cu texte precise şi larg interpretate din codul de onoare al duelului.

Ică era culpabil şi fricos ca şi Corneliu Z. Codreanu. Au ajuns amândoi un soi de dictatori ai ţării mele sau candidaţi la rolul lui Hitler şi Mussolini.

Înregistrez fapte autentice. Nu aş vrea să trag concluzii generale. Am mai cunoscut o serie foarte lungă de semi-dictatori sau dictatoriaşi la ministerul Justiţiei şi la alte departamente ale ţării mele şi pot să spun cu inima uşoară:

- În orice dictator zace un iepure, un iepuraş fricos şi laş.

Corneliu Z. Codreanu n-a primit provocarea mea la duel. începuse procesul de căinţă şi se afla într-o stare de criză mistică, după uciderea cu un pistol, din 1922, cu zece ani în urmă, a lui Manciu. L-am înţeles şi nu am mai insistat, ca să omor pentru un cuvânt van de *şabăgoi.* Aş fi tras în vânt, cu mult deasupra scăfârliei sale. Chiar dacă ar fi tras în mine, nu puteam concepe şi n-aş putea concepe nici de astăzi înainte, când aştern aceste amintiri, că se poate trăi fără onoare şi fără replică justă la o insultă sau calomnie.

Nu vreau să calomniez pe Ică. A murit. Nici nu m-a arestat sub dictatura lui din 1940 - 1944. l-am făcut zile fripte la curţile marţiale

cu pledoariile mele. M-a scăpat chiar din ghearele unei arestări, după pledoaria pentru UTC-Bucureşti (pentru lotul Dr. Ion Vinţe, Constanţa Crăciun, ş.a.). Am stat 8 zile arestat la etajul V al Prefecturii Poliţiei Capitalei, imediat după pledoarie, laolaltă cu Ion Gheorghe Maurer (avocat implicat ca pledant la acelaşi proces), cu Octav Livezeanu şi cu Mihai D. Ralea (care angajaseră pe Istrate Micescu, ca avocat suplimentar şi prestigios, dar fugar la ultima înghesuială, plecat cu onorariu gras, plătit tainic chiar de mine, prin intermediul tovarăşei Ema Avram Bunaciu, prezentată ca soră a unui acuzat).

Din cauza acestui proces, Ion Gheorghe Maurer şi Mihai D. Ralea au luat drumul lagărului de deţinuţi politici de la Târgu-Jiu. Istrate Micescu nu cunoştea regulile conspirativităţii. Nici nu i se putea pretinde aşa ceva. A fost o naivitate din partea lui Ralea, novice în asemenea marafeturi. Ralea era neîntrecut ca om al culiselor şi răbduriu în anticamere la cei puternici şi deţinători ai puterii politice constituite. Nu-l întrecea nici Mefisto în ductibilitate şi schimbări bruşce de fronturi şi atitudini. Fusese membru în guvern cu Istrate Micescu, în cabinetul Patriarhului Miron Cristea (1938) şi al lui Armand Călinescu (1938 - 1939). A fost prieten de vânătoare cu regele Carol II şi cu doamna Elena Lupescu. Ralea nu se pricepea la oameni de teapa lui Istrate Micescu, prinţul ciubucarilor şi al marilor avocaţi pledanţi bucureşteni, trecuţi prin ciur şi prin dârmon, fără alte idealuri decât banul. Zeii lui Istrate Micescu erau Mamona şi viţelul de aur. Când prefectul de poliţie, generalul Pălăngeanu, l-a strâns cu uşa şi l-a ameninţat cu internarea în lagărul de la Târgu-Jiu, dacă nu iese din procesul UTC (pentru a fi pledat şi acest proces cu avocaţi fantomatici la cheremul său) şi dacă nu-i declară pe „conspiratori", prinţul avocaţilor şi amatorul de dictatură, autorul primei Constituţii dictatoriale din februarie 1938, a fost cuprins de frică, de laşitate şi, într-un moment de panică, a spus totul:

- Ralea m-a angajat ca avocat UTC. Am primit 200.000 de lei ca avans. Cine mi l-a adus? O fată cu păr roşcat, sora unui acuzat, fecior de zincograf, pe care-l cheamă Marvan.

Aghiotantul lui M.D. Ralea se numea Octav Livezeanu. A intrat la pârnaie cu tot neamul zincografului. A intrat şi Ralea, trimis de Ion Gheorghe Maurer spre angajarea prinţului avocaţial dictatoraş.

Pe Octav Livezeanu l-a scăpat Dr. N. Lupu, ca să nu mai ia drumul lung şi - poate - fără întoarcere al Târgu-Jiului. Totul era posibil pe acea vreme de zăpezi istorice. Elena Livezeanu şi Lila Maurer aduceau pachetele cu alimente şi cratiţele cu tocană, de două ori pe săptămână, la etajul V, unde ne-am aranjat imediat în cislă şi masă comună, împreună cu Paul Negulescu şi cu Paul Dimitriu. Afară, a început lanţul slăbiciunilor din I.L. Caragiale.

Elena Livezeanu a alergat la Dr. N. Lupu. Soţul său fusese prin 1928 director de cabinet la ministeriatul lupist, la Ministerul Muncii. Dr. N. Lupu dejuna, sau cina, săptămânal, cu auto-mareşalul Ion Antonescu. Octav a scăpat de lagărul de la Târgu-Jiu, după cum am scăpat şi eu. La mine au sărit *finii.* Un fin, Gh. Ciutoroianu, pe care l-am cununat, era subalternul profesorului Alexandru Marcu, ministru subsecretar la Propagandă, subaltern al lui Ică Antonescu. Din subaltern în subaltern, din sfânt în sfânt, s-a ajuns la Dumnezeu, răsturnându-se proverbul. Dacă până la Dumnezeu te mănâncă sfinţii, pentru mine, finul subaltern Ciutoroianu, cu subalternul profesorului Alexandru Marcu, a ajuns repede la Dumnezeul Ică. Habar n-aveam de aceste maşinaţii tandre. Când Ică Antonescu a aflat că vechiul lui coleg premiant a fost arestat pentru o pledoarie, s-a luat cu mâinile de păr. Pentru un jurist aşa ceva i se părea inconceptibil. Nu mă mai aflam cu Ică în raporturile cele mai cordiale, ca în facultate, sau pe sălile tribunalelor. Raporturile dintre oameni, public, sunt foarte fluctuante.

Am oroare de a vorbi despre mine. Pascal ne-a spus: *le moi est haissable.* Eul este cu adevărat demn de ură şi de dispreţ. Mă îngrozesc de *self-pity.* Căinarea sorţii este lamentabilă. Ca memorialist, sunt obligat să fac - vai - excepţie de la regulă. Mă bucur că aceste memorii nu se vor tipări, ci vor rămâne la arhivă, pentru cercetători şi viitor...

Activitatea mea profesională şi ştiinţifică, din 1926 până la zi, 1966, septembrie 19, s-a desfăşurat pe trei căi:

a). Scriitor:

Brâncuşi (Amintiri şi exegeze), Editura Meridiane, contract din 24 septembrie 1964 (material definitiv livrat în februarie 1966);

- *Pravila de la Craiova,* Editura Tineretului, contract nr. 7751 din 14.III. 1966 ; (*Cartea nu a fost publicată niciodată şi nici nu a fost returnată, ulterior, de către SRI*)
- *Portrete şi controverse,* Editura pentru Literatură, contract nr. 6870 din 14.HI. 1966, în cadrul redacţiei „Valorificarea moştenirii culturale", cu marfă predată integral. (*Cartea nu a fost publicată niciodată şi nici nu a fost returnată, ulterior, de către SRI*).

b). Jurnalist antifascist:

Am scris la ziarele democratice şi progresiste „Lupta", „Adevărul", „Dimineaţa" şi „Dreptatea", din 1924 până în 1937, când au fost suspendate de către dictaturi. Acolo am dus campania antifascistă şi antihitleristă, bătălia pentru închegarea unui *Front Popular* (1933 - 1937). Primul articol, din anul 1924, era contra lui Mussolini, considerat ca un Cezar de carnaval.

c). Avocat

Ca profesionalist, am pledat gratuit, şi am ajutat cu bani membri ilegalişti PCR în următoarele procese memorabile *(exempli gratia)*:

1). *Imre Aladar,* deputat în Blocul Muncitoresc-ţărănesc, comunist, membru CC, ucis în URSS, în 1935;

2). *Lotul Griviţa Roşie* din Bucureşti (19 acuzaţi la Curtea Marţială), arestaţi în februarie 1933, eliberaţi provizoriu peste zece luni, achitaţi în final (tactica tergiversării).

3). *Lotul UTC-Moldova (10 decembrie 1940),* Curtea Marţială din Iaşi, în timpul legionarilor. 29 de acuzaţi încadraţi la moarte au fost, cu toţii, scăpaţi cu viaţă, utilizând disensiunile dintre ofiţerii-magistraţi şi legionarii (tâmpiţi) locali. Preşedintele, col. Burada şi procurorul, col. Traian Ulea, oameni de cultură, care-mi cunoşteau cărţile juridice *(Filosqfia politico-juridică a lui Şimion Bărnuţiu, Procedura penală, Psihanaliza judiciară etc),* articolele zilnice din „Adevărul" (1933 - 1937), precum şi în urma pledoariilor, nu l-au mai condamnat la moarte, ci la 3 ani şi 6 luni (deci numai în cadrul prevenţiei), eliberându-i în aceeaşi zi (10 decembrie 1940). Au fost condamnaţi la trei ani fermi doar capii (N. Lupu - Pressmann şi Etti Singer).

Aceşti magistraţi au izgonit din sală pe legionarii în cămaşă verde, au garantat libertatea apărării şi a vieţii avocaţilor, supuşi agresorilor huliganici. Am fost căutat, personal, de poliţia legionară la „Hotelul Schiller", unde am descins. M-am mutat în casa profesorului universitar Ştefan Bârsănescu (amic de studii berlineze), unde am fost găzduit trei nopţi. În timpul zilei, am stat la Curtea Marţială pentru studiul dosarului şi organizarea apărării (audieri şi martori). Dejunul şi cina au fost aduse de ordonanţa colonelului Traian Ulea (întâmplător, rudă prin alianţă. Maica sa Iulia era soră cu Lucreţia Pătrăşcanu, soacra mea). Rubedenia şi influenţa personală au

contat mult. Colonelul Burada şi colonelul Traian Ulea m-au condus, personal, noaptea la gară, pentru a nu fi ucis, arestat sau molestat de către huliganii verzi. Ei, magistraţii, s-au ţinut de cuvânt şi au garantat libertatea apărării şi integritatea fizică a arestaţilor. Nu am primit nici un ban de la PCR pentru a corupe pe aceşti magistraţi, cum se spunea, hojma, despre magistraţii militari. S-au găsit mulţi oameni de conştiinţă şi progresişti printre ei. Colonelul Burada era adept al revistei „Viaţa Românească", unde am fost colaborator din anul 1922 până în anul 1937. Mi-am păstrat cu îndârjire meseriile de avocat şi de scriitor, pentru a fi autonom şi pentru a putea ajuta pe alţii, mai slăbănogi sau mai înfricoşaţi de eforturi.

4). *UTC-Bucureşti,* Curtea Marţială. Un lot de acuzaţi, având în frunte pe Constanţa Crăciun (de care mă leagă o mie de scumpe şi dureroase amintiri politice, risipite pe parcursul a două decenii furtunoase), Dr. Ion Vinţe şi alţi 27 de inşi.

5). *Uniunea Patrioţilor,* un lot având în frunte pe pr. Petru Groza (pus în libertate), Vlădescu-Răcoasa, Anca şi Mihai Magheru, Vasile Dumitrescu (actualul Ambasador la Berna), etc.

6). *Lotul Mediaşului* (1940 - 1941), cu 300 de oameni încadraţi la moarte, la Curtea Marţială din Sibiu. Strămutat în Oltenia-Craiova, graţie prieteniei şi prestigiului lui Lucian Blaga (om de mare omenie, poet, filosof şi academician din 1940).

În mai 1941, colonelul Popescu-Cetate n-a condamnat pe nimeni la moarte. A eliberat pe absolut toţi cei trei sute de candidaţi la ştreang, care au tremurat din 1940 până în mai 1941, inclusiv apărătorii.

Nu e lucru uşor să stai cu trei sute de cadavre pe braţe. Obrazul de medic al leproşilor ideologici s-ar fi pătat cu picături de vitriol, ca şi mâinile. Obrazul s-a salvat. Mâinile sunt albe, fără pete de sânge.

Din 1933 până la 23 August 1944, am pledat în toate procesele PCR unde am fost solicitat de familiile deţinuţilor, sau rugat şi trimis în provincie de Ion Gheorghe Maurer şi Avram Bunaciu (responsabili sub cele trei dictaturi cu Biroul periodic PCR din „adânca ilegalitate").

Cândva, dacă timpul mi-o mai permite, voi înşira seria nenumăratelor procese PCR care, pe unele, le-am pledat gratuit. Chiar îmbrăcam şi încălţam pe deţinuţi. Plăteam, înainte, chiria şi laptele copiilor pe câte un an sau doi. Mi-ar fi stat, altfel, dumicatul în gât.

Binele se face şi se aruncă în mare...

d). Cărţi şi lucrări tipărite

Am tipărit, din 1932 până astăzi, 1966, 9 cărţi, **sute** e articole, eseuri şi foiletoane la ziare şi reviste.

Am reuşit să înjghebez, să organizez şi să particip la trei reviste antifasciste:

1. „Viitorul Social", unde am fost redactor şef la patru numere, în toamna anului 1931, suprimat de guvernul C. Argetoianu - N. Iorga - M. Sadoveanu (preşedintele senatului, căruia l-am adresat, zadarnic, o scrisoare de protest), cu colaborarea lui Radu Popescu, P. Constantinescu-Iaşi, Lucreţiu Pătrăşcanu, Mihail Macovei etc.;
2. „Stânga", 19 numere, iarna 1932 - 1933;
3. „Cuvântul Liber", seria II, 1935 - 1937.

(restul textului nu a fost găsit)

FASCINAŢII ŞI MITURI PROVINCIALE

Sunt un provincial şi un localist iremediabil.

Nu m-am încadrat niciodată în citadinism.

Am dispreţuit intuitiv şi, apoi, pe cale de deducţii, de informaţii medicale şi cu raţionamente, acele *flori otrăvite* şi otrăvitoare ale asfaltului metropolelor secolului meu. Flori palide; etiolate; evanescente; cu mirosuri de eter; ori fără mirosuri de nici un fel; fără reveneală ori cu parfumuri grele ameţitoare de amoniac; de putregaiuri; de cărnuri fezandate; de jeg ori de cameră aseptică.

Floare otrăvită de asfalt şi *fiu al Parisului* au fost porecle favorite pentru Toma Vlădescu, colegul meu de facultate, pentru judecătorul şi criticul de artă Barbu Brezianu, pentru Şerban Ciocuiescu (pe deasupra, un cartezian impenitent şi vocaţial), pentru medicul şi filosoful antropolog Ion Biberi, cu care am fost coleg de cămin şi cantină studenţească în 1923 şi cu care mă întâlnesc mereu în gusturi şi aspiraţii de enciclopezi moderni (originar din Valahia Mică, traseu biografic cvasi-similar).

Mă lepăd de Paris, dar, ani în şir, jurnalul intim l-am ţinut în limba franceză, alternat cu limba germană, rar în româneşte, şi niciodată în subdialect de pe Olteţ. Totul se va lua *cum grano salis,* cu nuanţe şi realizări râvnite de baroc.

Scriitorul Eugenio d'Ors y Rovira, scriitorul şi eseistul Jose Ortega y Gasset, scriitorul şi polemistul Giovanni Papini şi Romano Guardini (monah franciscan şi dascăl de estetică existenţialistă) mi-au fost fascinaţii în anii incipienţi ai formaţiei universitare berlineze. Anii formaţiei lasă urme indelebile. Când am luat hotărârea de a mă lepăda de Europa, fiind pe malurile Neckarului heidelberghez, şi a reveni, mintal şi sufleteşte, în Oltenia şi România mea, cam prin 1928, tot nu m-am putut lepăda de Franţa, centrul Europei, prin *La Cite Lumiere,* care este cetatea-lumină a Parisului. Dacă ar fi trebuit să citesc patru decenii încoace numai româneşte, ar fi trebuit să mor de inaniţie intelectuală, aş fi oale şi ulcele de la Oboga mea, unde Tata Ion a avut rubedenii de sânge, de sământă şi încrengături colaterale cu meşterul Vicol, mort în 1964. Ultimul său ulcior, smălţuit cu vedre-negru şi decorat cu şerpi, a fost dar de meşter pentru mine, păstrat pios de unicul său ginerică, alt olar faimos. Mătuşa mea, Leanca cea Mare, căsătorită cu Neică Ştefan Ciocloavă, m-a aşteptat zece ani şi-am vorbit o noapte întreagă printre zeci de covoare, chilimuri, velinţe şi borangicuri. Verişorii mei, olari tinerei, mi-au prezentat, în 1964 (când l-am vizitat după ieşirea din ultima puşcărie), ceramică stilizată arhaic din neolitic şi am jurat că ar putea fi asemuită cu ultimele producţii ale lui Pablo Picasso. Cum să te desparţi de Paris, de Spania şi de Italia? înjuri pe Alfons XIII, pe Primo da Rivera, pe Antonio de Oliveira Salazar, pe Benito Mussolini, pe generalul Francisco Franco din Guernica, şi basta!

(restul textului nu a fost găsit)

DOI CAVALERI

Gustul cavalerismului s-a pierdut.

În ceasul de faţă, nu mai există nici elementara loialitate între cetăţeni, între prieteni, între vecini. N-aş putea spune că am ajuns la înţelepciunea sălbatică a dictonului *homo homini lupus,* proclamat de filosoful englez Thomas Hobbes. Ipocrizia şi prudenţa stăruie încă în relaţiile dintre oameni. Substanţa părerilor se apropie de a fiarelor, fără a le ajunge în declanşarea ifosului vital. Uneori, vulpile sunt întrecute în viclenii...

Am cunoscut în viaţa mea doi adversari care au fost doi cavaleri. Unul a murit. Altul mai trăieşte. Va muri şi el, fiindcă se află de 15

ani în puşcărie. Gestul lui de cavaler din 1940 a provocat, târziu, în 1954, moartea cumnatului meu Lucreţiu D. Pătrăşcanu. Gestul lui n-a fost înţeles nici de către defunct, nici de prietenii defunctului, astăzi stăpânitori.

Consemnez figurile acestor doi cavaleri, fiindcă voi muri şi eu. Faptele lor merită să fie încrustate în acest *răboj al mandarinului,* pentru pruncii mei, pentru viitorimea valahă.

Primul cavaler despre care vreau să vorbesc este generalul Pălăngeanu, pe-atunci director al Prefecturii Capitalei, fratele lui Emil Pălăngeanu, care mi-a fost mie ofiţer comandant la liceul de cădeţi de la Mănăstirea Dealului, în epoca 1915- 1916 (aveam 11-12 ani) şi în epoca 1918 - 1922. De la acest liceu am prins şi eu gustul de panaş, de puţintel eroism, de loialitate, de bravadă şi de dispreţ al morţii.

Era în anul 1942, în plin război antisovietic. Pledam ca avocat în Procesul Uniunii Tineretului Comunist. Judecătorul-instructor încadrase 29 de tineri în texte juridice care prevedeau pedeapsa capitală, iar procurorul cerea, cu exces de zel, moartea. Era un procuror bovin şi hain. Instanţa stătea în cumpănă. Probele de organizare ale UTC-ului erau evidente, manifestele tipărite, abundente, la dosar, mărturiile, smulse, prin schingiuire, consemnate.

Biata Constanţa Crăciun făcea haz de necaz:

- Eram bolnavă de sciatică şi, în urma bătăilor la tălpi, am scăpat de boală!

A sărit în ajutorul lor toată democraţia.

Să omori 29 de tineri pentru ideologia lor?

Era inconceptibil.

S-a aliniat o apărare avocaţială de primă forţă, în frunte cu Istrate Micescu (cel mai mare avocat al epocii), alte două stele de rang secund (C. Paraschivescu-Bălăceanu şi V.V. Stanciu), plus puţinătatea mea. Eu am făcut studiul, probatoriile şi „bucătăria" dosarului.

La Curtea Marţială a epocii, în cadrul CJM-ului (*Codul Justiţiei Militare*), era obligatoriu ca probatoriile să se facă scris şi în câte două exemplare. Le-am formulat din timp, le-am bătut la maşină şi urma să am semnătura celorlalţi trei colegi. în frunte, urma să fie Istrate Micescu.

Cel mai inimos părea V.V. Stanciu. Umbla escortat de Ion-Gheorghe Maurer şi Avram Bunaciu. Aveau loc conciliabule nesfârşite prin restaurante depărtate de tribunal şi de centrul Capitalei.

Am asistat şi eu la vreo două-trei dejunuri cu Jenică şi cu Vasilică, doi convivi străluciţi, amuzanţi şi cu arta banchetului.

Istrate Micescu se lăsa greu. Cerea bani mulţi.

L-am convins eu împreună cu V.V. Stanciu s-o lase la 900.000 de lei, leafa pe doi ani a unui procuror. Eu am dat jumătate şi V.V. Stanciu cealaltă jumătate, din onorariile copioase pe care noi le încasam de la sabotori. Nu l-am înmânat noi banii. Ar fi fost suspect. Nici nu l-ar fi primit, dacă ar fi aflat că plătim din buzunarul nostru. Am trimis pe soţia secretarului meu, Avram Bunaciu, ca să-l angajeze şi să-i dea în contul unui acuzat, în calitate de soră, anume pentru Marvan. Familia Marvan era bogată, avea o zincografie, şi faptul părea plauzibil.

După angajarea lui Istrate Micescu, s-a mai amestecat şi Mihai D. Ralea şi faptul a provocat complicaţii.

Despre implicarea noastră, s-a aflat dintr-o indiscreţie a lui Ralea, ca şi a lui Micescu.

A aflat Gestapo-ul. A aflat Sava Dumitrescu, şeful poliţiei sociale, a aflat Serviciul secret.

A aflat şi generalul Pălăngeanu, comandantul şef al Prefecturii Poliţiei Capitalei.

Până să afle, noi am intrat în proces şi am început efectuarea probatoriilor. Eu le formulasem scris, le-a semnat în instanţă şi Istrate Micescu, le-am semnat şi noi, le-am susţinut oral, pe scurt, s-au admis şi am păşit în miezul lucrurilor. Au avut loc câteva termene scurte.

Generalul Pălăngeanu a dat ordin să fie scoşi cei patru avocaţi ai apărării şi să se facă un proces „combinat", ca şi astăzi, cu avocaţi din oficiu, obedienţi şi plătiţi din fondurile secrete.

Cum să-i scoţi din instanţă pe cei patru avocaţi ?

Cum să-l scoţi pe Istrate Micescu care se bucura de un prestigiu imens, era rudă cu Mareşalul Antonescu, şi cu Ică Antonescu, vechi prieten piteştean ?

A luat asentimentul celor doi conducători ai ţării ?

Nu ştiu.

Generalul Pălăngeanu era convins de vinovăţia tinerilor comunişti şi de faptul că au primit bani de la Moscova. Suma de 900.000 de lei primită de Micescu era ca o probă eclatantă, mai ales că familia a negat în-mânarea acestei sume.

Generalul a hotărât să lanseze mandate de aducere împotriva celor patru apărători, să-i ameninţe cu internarea în lagăr, să-i scoată din proces şi să obţină uşor de la judecătorii militari condamnarea la moarte pentru exemplaritate.

Am primit invitaţia scrisă şi cu oră fixată, adusă de un agent.

Nu m-am emoţionat şi nici nu am dat urmare imediată, adoptând expectativa şi tergiversarea. îmi spuneam să aştept, să văd ce li se spune şi ce li se face celor trei avocaţi mai bătrâni.

Într-o dimineaţă, am fost ridicat de agent. Eram îmbrăcat şi scriam la birou.

I-am cerut să-mi fac baia şi să îmbrac alt costum.

M-am îmbrăcat ca pentru o audienţă la un prim-ministru. Mi-am pus o haină neagră, pantaloni rayaţi, botine de lac, guler alb, tare, cămaşă albă, cravată de mare lux, în care am înfipt o perlă falsă, cât o alună. Am intrat la frizer. Agentul aştepta la crâşmă, unde l-am comandat o jumătate de vin şi o fleică.

Cu costumaţia şi cu ochelarii mei de baga neagră, tuns ca un iunker, păream un *Privatdozent* berlinez în vizită prin Valahia.

În geantă, am pus câteva cărţi juridice şi o broşură proaspătă despre *Aur şi sabotaj,* pe care făcusem câteva dedicaţii omagiale de autor.

Te poţi duce la boieri cu mâna goală?

Generalul Pălăngeanu determinase pe Istrate Micescu, pe Paraschivescu-Bălăceanu şi pe V.V. Stanciu să plece din proces. îşi dăduseră cuvântul de onoare. Acest cuvânt de onoare echivala, în ochii mei, cu o dezonoare profesională, cu o moarte civilă.

Ştiam de făgăduielile lor şi eram hotărât să nu fac nici o promisiune. Să mă reţină imediat şi să mă trimită în lagăr la Târgu-Jiu, cum ameninţase pe acel trio leporic şi profesional.

Generalul s-a uitat, puţintel mirat, la broşuri şi la mine. Se aşteptase la un avocat mai tânăr, mai jerpelit, mai famelic. Descoperea un *monsieur,* ba chiar un *Privatdozent,* cu titluri de doctorate înscrise pe pagini, cu cărţi bucşite de citate latineşti, nemţeşti, franţuzeşti, italieneşti şi englezeşti.

S-a înjghebat o uşoară, sprintenă conversaţie franco-română despre legea germană a devizelor, pe care tocmai o tradusesem, şi generalul a cerut, prompt, o consultaţie în materie de regim juridic al aurului. l-am dat-o cu oarecare competenţă, fiindcă la acel ceas eram unul din cei mai versaţi specialişti, teoretician şi practician, care se întreţin, săptămânal, cu jurisconsulţii Băncii Naţionale, în special cu Valentin Georgescu.

Conversaţia urma animată, cuminte, cu un accent monden şi savant-juridic.

M-am ridicat să plec.

Generalul a spus:

- După cum ştiţi, colegii dumneavoastră au hotărât să plece din proces. De ce să fiu obligat să vă trimit în lagăr la Târgu-Jiu? Mai bine vă retrageţi şi eu înmormântez afacerea. Ia spuneţi-mi câţi bani v-au plătit în acest proces? Se varsă mulţi bani de la Moscova în ultima vreme pentru mişcarea comunistă. Lui Micescu l-au dat un acont de 200.000 de lei. Dumneavoastră cât v-au dat?

- Eu pledez gratuit. Nu accept în procesele politice nici un onorariu. Nu primesc decât flori, după ce le câştig, şi numai dacă le câştig. Din acest proces, în care am intrat şi în care 29 de tineri sunt ameninţaţi cu moartea, eu nu pot pleca. Nu plec de bunăvoie.

- Dumneavoastră glumiţi, probabil.

- Nu glumesc deloc.

- Eu te pot băga imediat la beci.

- Mă puteţi băga. Acolo n-am să mor, fiindcă nu sunt condamnat la moarte. Am să ies peste o lună, două, trei. Când am să ies, nu vă dau în judecată pentru abuz de autoritate. Ar fi prea banal. V-aş putea da în judecată pentru instigaţie la laşitate. Am textul din Codul Justiţiei Militare cu mine, pe care l-am adus. Aici se pedepseşte delictul de laşitate. Noi, cei patru avocaţi, ne facem, plecând din proces, vinovaţi de laşitate profesională. Se pedepseşte nu numai făptaşul, ci şi instigatorul. Noi putem fi trimişi în judecata Tribunalului Militar pentru delicte de laşitate, cu Dv. în frunte, ca instigator la laşitate.

- Eu am să te bag la beci.

- Voia Dv. ca la banul Ghica. Dar, dacă ies sănătos, şi cu viaţă, eu nu vă dau în judecată, eu am să vă provoc la duel şi am să vă trimit ca martor pe propriul Dv. frate, pe Emil Pălăngeanu.

- De unde îl cunoşti?

- Mi-a fost comandant la Liceul militar de la Mănăstirea Dealului. Eu am fost cadet...

Ca prin miracol, generalul Pălăngeanu s-a transformat. A fost atins la coarda lui de cavaler.

Mi-a întins mâna şi mi-a zis:

- Poţi să te duci la proces şi să-ţi faci datoria. Eu voi fi silit să te arestez. Nu te-aş aresta. Chestia mă depăşeşte. Ordinele Gestapo-ului sunt categorice. în orice caz, eu te felicit. N-aş fi crezut ca Istrate Micescu să cedeze atât de uşor.

- M-am mirat şi eu. II ştiam vânător şi vânătorii sunt curajoşi.

- N-ajunge vânatul şi sportul. Mai trebuie şi şcoala de la Dealu.

Râdeam împreună.

Pe urmă, am devenit grav, patetic şi mi-am desfăşurat pledoaria mea pregătită pentru tineri, ca să-i scap de la moarte. L-am implorat să nu-i ucidă. A dat din umeri. N-a făgăduit nimic.

Scena a avut loc dimineaţa, între 11 şi 12.

Ion Gh. Maurer, Bunaciu şi V.V. Stanciu mă aşteptau la restaurantul „Potcoava". Le-am povestit, pe larg, scena. V.V. Stanciu a hotărât să revină şi să pună concluzii finale. Să termin eu, singur, mâine, probatoriile.

Clienţii aflaseră de fuga avocaţilor. Se şi numiseră alţii, din oficiu.

Au răsuflat uşuraţi când m-au zărit. Am sfârşit audierea ultimilor martori. S-a fixat termen pentru pledoarii a doua zi, de la 5/4, seara până la miezul nopţii.

Am împărţit materia cu V.V. Stanciu.

La ora 5, V.V. Stanciu a venit îmbrăcat în uniformă militară, pentru a mă anunţa că este în imposibilitate de a mai pune concluzii, fiind concentrat. L-am bănuit, fulgerător, că, de frică, s-a auto-concentrat. Aşa şi era.

Am intrat buimac în sala de şedinţă şi am dat drumul la pledoarie. Nu ştiu ce-am spus. Cred că am fost execrabil. M-am trezit, lac de sudoare, singur pe stradă.

M-am reîntors în cabinetul preşedintelui şi l-am implorat să nu-i ucidă pe tineri.

Preşedintele era indignat de fuga avocaţilor din proces, m-a consolat, mi-a vorbit de Mănăstirea Dealului şi de onoarea cadeţilor. Ştia de iminenta arestare.

N-a condamnat la moarte.

A doua zi dimineaţă, am fost arestat şi dus la etajul V al Prefecturii.

Acolo, au sosit, rând pe rând, V.V. Stanciu, Jean Maurer, Ralea, etc.

Lui V.V. Stanciu, fuga nu-i folosise la nimic.

Maurer râdea sardonic. Tipul leporic (epitet dat de spiritualul Paul Dimitriu, arestat cu Negulescu, pentru „ralism" şi liberalism democratic) al avocatului Stanciu ieşise la iveală. Am stat 8 zile.

Noi, avocaţii, aveam procese pe condică.

Escortat de câte doi agenţi, am putut pleca, din ordinul generalului, să ne lichidăm procesele şi să ne pregătim de internare în lagăr. Am şi pledat liberările provizorii fixate, îndeobşte, sâmbăta. Le-am câştigat pe toate, fiindcă judecătorii-instructori erau indignaţi de această reţinere. Am venit acasă cu o căciulă de bani.

De ajunul Crăciunului, generalul mi-a trimis cozonac, o jumătate de purcel fript şi o sticlă de vin, darul său pentru deţinutul de onoare, dar de cavaler către cadet.

Icâ Antonescu a dat ordin să fiu pus în libertate.

Generalul nu numai că nu s-a opus, dar cred că a împins umărul la ieşire.

A fost prima şi ultima oară când am avut de-a face cu acest cavaler.

Al doilea cavaler despre care vreau să vorbesc a fost prinţul Alexandru Ghyka.

Era legionar, Şef al Siguranţei legionare. A pus în libertate pe avocatul Lucreţiu Pătrăşcanu, cu această motivare: „Eu sunt un luptător de dreapta, nu vreau să persecut un luptător de stânga".

Eu îi trimisesem pe cap pe soacră-mea, cu o carte de vizită, în franţuzeşte, amintindu-i de *le chevalier Bayard, sanspeur et sans reproche.* Fusesem colegi de liceu.

I s-a reproşat acest lucru după rebeliunea din ianuarie 1941, cu prilejul procesului său, unde a fost condamnat la 25 de ani, pentru că a avut legături cu Kominternul!

De ce l-a dat drumul corifeului comunist? l-a dat drumul într-un acces de cavalerism. Atunci, l-a văzut pe Lucreţiu. Pe mine nu mă mai văzuse din liceu.

În procesul din martie 1954, lui Lucreţiu Pătrăşcanu, condamnat la moarte şi executat, i s-a reproşat că a avut legături cu legionarii.

Un gest cavaleresc l-a înmormântat pe amândoi.

În 1953, Alex Ghyka se afla în beciul de la Uranus, în celulă cu Duiliu Vinogradski, şi-i povestea cursul anchetei. îl văzusem şi eu la Aiud şi discutam dialectica.

Imbecilul anchetator încerca să smulgă de la Ghyka o declaraţie prin care să spună că l-a pus în libertate pe Pătrăşcanu, cu condiţia ca să-i devină informator în cadrul mişcării muncitoreşti.

Alex Ghyka era indignat. S-ar mai fi uitat în ochii mei? Nu s-ar fi scuipat în oglindă?

Cum l-ar fi putut trece prin minte unui luptător-cavaler ca să-l oblige pe alt luptător, aflat la ananghie, şi în ghearele sale, ca să-l degradeze şi să-i servească drept instrument? Această bănuială îl sufoca pe prinţ.

Lui Ghyka i s-a întins şi cursa concupiscenţei. Va fi eliberat! îşi va vedea soţia şi copiii, după 13 ani de detenţie. Totul a fost în zadar. Prinţul a fost inflexibil. Un cavaler nu năpăstuieşte un om, cu atât mai mult pe un luptător, cu toate că se află de cealaltă parte a baricadei. Testimoniile lui Vinogradski şi ale mele fac statuie lui Alexandru Ghyka şi lui Lucreţiu D. Pătrăşcanu.

Din acest gest cavaleresc al prinţului Ghyka, din octombrie 1940, s-a tras moartea lui Lucreţiu Pătrăşcanu în martie 1954. Gestul a fost răstălmăcit şi luat ca pretext de favorizare şi de pactizare a doi duşmani de clasă. Dacă aş fi fost chemat sau lăsat ca avocat, dărâmam procesul.

Pilda va rămâne cu toate consecinţele ei nefaste. Cavalerii nu mor, n-au murit şi nu vor muri în istoria universală şi în istoria naţională.

Cum spunea Constantin Stere, în orele lui de melancolie, prigoană şi depresiune?

Nici o energie morală nu se pierde în univers!

PRO ŞI ANTI-STALIN

În 1947, amicul meu Pavel Pavel trebuia să plece ambasador la Budapesta sau Stockholm. *C'etait l'em-barras du choix* (*Nu ştia ce să aleagă*). Spre Budapesta îl atrăgea cultura sa maghiară, adunată de mic copil în judeţul Sălaj, de la popii catolici, lectura îndelungată a gazetelor, a revistelor şi a cărţilor fundamentale ungureşti. Ca şi Maniu, ca şi Vaida, ciracul lor a împrumutat, prin mimetism de educaţie infantilă şi adolescentină, fuduleala *gentry-uhxi* budapestan, veşmintele îngrijite, unghiile tăiate săptămânal şi curăţate zilnic, bărbieritul cotidian, pe care intelectualitatea regăţeană cea mai rafinată şi burghezo-moşierimea le neglijează cu nonşalanţă. Toţi elevii care au ieşit din cele trei (apoi, cinci) şcoli de cădeţi valahe se tund în fiecare sâmbătă, de peste o jumătate de secol, ca un rit imperios. Aceste mici practici de *gentry* budapestan şi ofiţerime regăţeană, peste clase şi naţionalităţi, *creează.* distincţia între oameni, solidarităţi şi gusturi comune.

Cred că am fost prieten nedespărţit timp de trei decenii şi l-am gustat pe Pavel Pavel pentru curăţenia sa exterioară, pentru punctualitatea nedezminţită, pentru fudulia maghiaronă, pentru limpezimea sa interioară şi pentru puritatea intenţiilor sale politice. Majoritatea compatrioţilor mei care îl cunoşteau puţin îl detesta. E prea ţeapăn.

În 1947, i se propusese să plece ca ambasador la Budapesta sau titular al legaţiei de la Stockholm (unde s-ar fi simţit comod între blonzii săi nordici şi în atmosfera de social democraţie cuminte scandinavă). Inima sa bătea pentru *laburismul* britanic şi pentru franţuzeasca *democraţie de gauche.* A trăit cinci ani, în tinereţe, la Paris şi alţi cinci la Londra, în emigraţie. S-a întors în 1945, să puie umărul la reconstrucţia ţării, împins de nostalgie şi de pofta firească de a juca un rol politic. S-ar fi întors mai degrabă la Londra sau Paris.

A luat contact cu vechii săi amici ajunşi la putere după 23 August 1944.

Pe Lucreţiu Pătrăşcanu îl scăpase în 1933 de la zece ani de puşcărie, fiindcă era amestecat în tulburările de la Griviţa, fiind cap al lor la curtea marţială. Capul primului lot era un oarecare obscur, devenit faimos muncitor, Gh. Gheorghiu-Dej. Pavel Pavel era deputat naţional-ţărănist, gazetar influent la trustul democratic şi, împreună cu Aurel Buteanu (director de cabinet al primului-ministru), au ameninţat pe Vintilă Ionescu, director general al Siguranţei, cu interpelări în Parlament şi cu campanii de gazete, dacă nu ascultă de primul-ministru al ţării şi nu-l pune în libertate pe Pătrăşcanu.

Drept mulţumire, când Pavel Pavel s-a întors din emigraţie, de la Londra, şi s-a înrolat pe lângă „femeia cu barbă" (zisul poltron socialist unitarian Ştefan Voitec), care ţinea interimatul partidului social-democrat până la limpezirea situaţiei lui Titel Petrescu (plastografiat de Tudor Ionescu, aghiotantul femeii cu barbă), Pătrăşcanu s-a lăsat sugestionat de calomnii infame şi a denunţat pe Pavel Pavel ca spion englez, trimis de *Intelligence Service,* asmuţind Serviciul Secret şi Securitatea asupra lui, trimiţându-l 7 ani în ghearele lui Nicolski, Dulgheru, Aizicovici-Antoniu senior şi junior, Henri Stănescu, Spirescu, Queiller şi alţi luceferi negri ai catacombelor lui Teohari Georgescu. A pătimit zdravăn şi nedrept. Aceiaşi luceferi şi vampiri şi-au înfipt ghearele, peste o lună de zile, şi în Silber - Pătrăşcanu & Co.

Pavel Pavel a fost arestat la începutul lui iunie 1948 şi sicofanţii săi, Silber - Pătrăşcanu, cu care a fost împreună la Conferinţa de pace de la Paris din 1946, au căzut în labele provocării teoharisto-paukeriste la sfârşitul lui iunie 1948. Să nu greşesc. Belu Silber, dat afară din partid în toamna anului 1947, cu stigmatul infamiei de agent acoperit al lui Eugen Cristescu, s-a predat singur în ianuarie 1948,

cerând încarcerarea şi anchetarea.

Prin anii 1947 - 1948, amicul meu Pavel Pavel pendula în numeroasele sale ceasuri libere între „femeia eu barbă" - Voitec (condus fiind de alt vechi amic comun, Eufem Mihăileanu) şi omul fără mustăţi şi barbă, dar cu testicole înfierbântate, de armăsar, Dr. Petru Groza, spaima femeilor care se plimbă pe stradă, fiindcă le acostează ca un adolescent huliganic.

Dr. Groza obişnuieşte să spună, plimbându-se mereu pe străzi:

- Eu ştiu că strada nu mă iubeşte, dar eu iubesc strada la nebunie.

Aşa este! în schimb, M. Ralea iese pe stradă, ca liliecii, noaptea. El nu iubeşte strada. El iubeşte anticamera (foarte matinal, când ştie să aducă artistic ţucalul nocturn, la luarea gravelor hotărâri) şi mesele de lux.

Dacă Voitec este „femeia cu barbă" (bărbat molâu şi şovăitor, decis numai în favoarea propriilor interese), apoi Groza este o prostituată a trotuarului politic, cu o mentalitate de prostituată şi cu o memorie afectivă similară.

El a mizat sută la sută pe cartea stalinistă.

După 1946 - 1947, se părea că acţiunile lui Guţă Tătărescu sunt în mişcare. A făcut memoriul cu ştiinţa ambasadorului sovietic şi se vedea instalat premier.

Pavel Pavel făcea ironii în faţa lui Groza despre lupta sa cu Gută.

Dr. Groza l-a întrebat:

- Tu ştii boxul?

- Da, cu aproximaţie. Am învăţat în tinereţe. îmi plăcea mai mult jiu-jitsu.

- Ei, află că eu sunt boxer de categorie grea. Gută este categoria pană. Eu mizez pe Stalin şi sunt prieten cu Voroşilov. El e prieten cu Kaftaradze, un armean de categorie economică, trimis de Mikoian.

Dr. Groza a ştiut să-l seducă pe Stalin cu bancurile sale vieneze şi cu arta chefului. Când venea Voroşilov în ţară la 23 August, era oaspetele lui Groza. l-a şi spus-o odată, la aeroport:

- Când vrei să te înscrii în Partidul Comunist Bolşevic, eu şi Tov. Stalin îţi vom da cele două semnături necesare.

L-au trimis şi în China, să le facă un raport despre situaţia şi experienţele lui Mao Tse Dun.

Când CC. paukerist a vrut să-l surpe pe Groza, au trimis un raport printr-un emisar, care s-a întors cu coada între picioare. Stalin a spus *nu.* Era prin 1949.

Pavel Pavel îl vede pe Groza, în aprilie 1956. Stalin este aruncat la lada cu gunoi. Ii spune în mod confidenţial:

- Am citit dosarul lui Stalin. Conţine grozăvii. Bine au făcut că l-au mătrăşit.

împăratul valahilor din 1945 - 1946 are, firește, memoria scurtă. Acum este hruşciovist. Dacă Hruşciov este mătrăşit, cum se aude, după vizita de la Londra, din anul 1956, şi vine Malenkov (şeful înţelepţilor), va fi malenkovist.

Unde este puterea la Sublima Poartă de la Moscova, acolo este şi Groza, pentru a i se prelungi caftanul. Deocamdată, veghează amicul său de chefuri, Voroşilov. Arta sa de manevră politică personală prin furtuni este remarcabilă. Nava sa este fără lesturi. A aruncat tot. E o bărcuţă cu augusta sa persoană. Se idolatrizează. Şi-a părăsit prieteni, frontul plugarilor, rude, amintiri. E ca un fulg într-o barcă. Nu-i ascultat, nu e considerat. Nu poate numi un miliţian în slujbă. Hârtiile cu apostilele sale sunt aruncate la coş. Făgăduieşte ca un înţelept şi nebunii sau naivii trag nădejde, fiindcă pentru *Groza.promettre c'est noble, tenir c'est bourgeois* (*Să promiţi e nobil, să te ţii de cuvânt e obicei burghez*). *A* fost burghez. Acum face pe nobilul fără cuvânt şi fără onoare. Uşor ca un fulg în barca sa politică, putem spune că Dr. Groza e un boxer de greutate pană, chiar pitică, în interior, şi are statutul de categorie grea numai printre moscoviţii săi.

CÂNTECUL LEBEDEI

Corifeul meseriei mele s-a numit Istrate Micescu. Mă leagă de el o mie de amintiri şi de adversităţi. Când, în 1923, am venit în Bucureşti, la facultatea juridică, l-am văzut prima oară în vasta lui bibliotecă. Ultima oară ne-am revăzut la Aiud, în 1948, adică am trăit un sfert de secol în admiraţie şi detestaţie.

După 1948, am ieşit definitiv din stadiul banal al admiraţiei oarbe sau al oprobriului vulgar, pentru a ajunge la detaşare, seninătate, luciditate şi judecată mandarinală, la un punct de vedere straniu şi pentru mine, nu numai pentru prietenii mei.

L-am văzut, deseori în 1923, introdus, în biblioteca lui, de către unul din secretarii săi, I. Niculescu-Olteţ, om al regiunii mele. Ne-am despărţit în celula de la Aiud, după câteva conversaţii academice. Era, pentru mine, un om vechi, un om fără agonie, un om mort. Ce eram pentru el? O enigmă, după cum mi-a spus-o, odată, cu ironie.

De ce? Nu înţelegea factura apostolică a ironiei, pe care o concepea academică (în formă) şi negustorească (în fond). Eu mă străduiam să joc pe *Ivanhoe* de Walter Scott, în jungla tribunalului valah. El oficia, sacerdotal, ca *Neguţătorul din Veneţia, Shylock,* faţă de clienţi, sirenă înşelătoare, faţă de ciraci şi judecători. Mă numise „plutocratul demagog", citând pe Jaures, în polemica faimoasă cu Joseph Caillaux, acel Jaures pe care îl ştiam pe dinafară din *Pages choisies,* şi pe care i l-am recitat o noapte în biblioteca din palatul său din Cişmigiu, palat forat de la un client. Aveam şi eu patru imobile în Capitală, vilă la munte, o perlă horticolă la Periş, avere în Oltenia, zeci de mii de acţiuni, parte moştenite, parte do-tale, parte achiziţionate. Nu mă interesau averile, cucerite cu surâsul pe buze şi mai mult din instinct posesoriu. Sufletul meu ardea la flacăra pildei bunului samaritean. Mintea mea refuza teoria *proprietăţii quirinare: ius utendi ac abutendi.* Proprietatea era o funcţie socială, puteai uza, fără a abuza. îmi neglijam veniturile, ca un prinţ de coroană, şi dăruiam, automat, o treime din onorarii, ca o cotă a sufletului, pledam, spornic şi entuziast, gratuităţi dificile, l-am plătit şi pe Micescu într-o dificilissimă gratuitate a mea, care s-a soldat cu 8 zile de arestare.

Eram un ipocrit? Un Tartuffe al bunului samaritean?

Când mă analizez, retrospectiv, pot mărturisi cu sinceritate deplină, sinceritate a unei «nebunii întru Christos», melancolia unui om bolnav de *spleen* şi *Weltschmerz* salvat, interior, în această aventură sinistră a carităţii. Am salvat de la moarte oameni care m-au condamnat, fără nici o vină, la moarte, ieşit ca prin miracol de sub linţoliul ei, şi de pe marginea abisului, pentru a scrie acest răboj. Am găsit, recent (1955), într-un dosar de prieten, învinuit de delictul de caritate în 1945, faţă de un prieten, care l-a bătut cumplit în 1952, la puşcăria de la Ocnele Mari, ca să devină comunist. Bătăuşul a fost condamnat la moarte de generalul Alex. Petrescu, la un tribunal militar, în 1954.

Plutim, de peste 20 de ani, în plin dostoievskianism, de când au început atentatele *Gărzii de Fier,* cu asasinarea lui I.G. Duca şi a lui

Mihail Stelescu, completate de sugrumările în masă ale lui Teohari - Luca şi Ana Pauker.

Istrate Micescu a fost amestecat în această dramă huliganică. N-a dat interviu ironic contra lui Corneliu Zelea-Codreanu, făcându-l „domnul căpitan"? Eu l-am provocat la duel pe Corneliu Z. Codreanu. Prieteni de şcoală comună - cădeţi - au aplanat acest conflict. Istrate Micescu l-a insultat prin presă, dar l-a continuat şi preluat *tale quale* politica huliganică.

În acest huliganism de dreapta şi de stânga, cu personaje dostoievskiene, în care văd şi pe *Smerdiakov* (C.Z. Codreanu), şi pe *han Karamazov* (M. Ralea), şi pe *Idiotul* (L.D. Pătrăşcanu), şi pe *Stavroghin,* cu posedaţii lui (Silberii & Co), eu am jucat, fără să-mi dau seamă, într-o penibilă dramă, rolul, în avocatură, al lui *Alioşa Karamazov* şi al diverşilor stareţi.

Voinţa de putere şi de posesiune a lui Istrate Micescu era nemărginită. N-a pus puşca de vânătoare în pieptul unui client, pentru un onorariu controversat? Făcuse o petiţie, i se plătise un acont substanţial, se promisese un onorariu de 1 milion pentru tot procesul şi se căzuse la tranzacţie. Procesul n-a mai avut loc. Micescu a considerat procesul câştigat printr-o petiţie banală, unde pusese o semnătură prestigioasă. A pus carabina în piept, revendicându-şi argintii.

Câte semnături, câte pledoarii gratuite nu fac avocaţii umanitari ?

Arghirofilia l-a pierdut pe Micescu în ochii şi stima contemporanilor.

Când a murit (sărac) secretarul său de aproape două decenii, Micescu n-a participat la înmormântare, ca să nu-şi deschidă băierile pungii, pentru văduvă şi două fetiţe orfane.

Şi-a alungat, fără bani şi pensii, patru soţii.

Parcă era un popă hapsân: ştia să ia, nu putea să dea.

E drept că la medici, avocaţi şi sacerdoţi de toate confesiunile, să nu te duci cu mâna goală. Sunt obişnuiţi să primească, nu ştiu să facă daruri. Bunul samaritean nu poate subzista decât cu greu printre popi, avocaţi şi medici.

Părţile sumbre erau cunoscute numai de iniţiaţi.

Cearta cu Horia Cosmovici (secretar de un deceniu) a răbufnit în public şi a fost ca un fulger în noaptea adâncă.

În anul 1946, biblioteca l-a fost confiscată de o clientă comunistă care-i plătise 200.000 de lei şi el fugise din proces, în mod laş. Restituise banii la casieria baroului, dar clienţii din lot puteau să moară. Din lotul unde Micescu a fost fugar, s-au recrutat câţiva miniştri care îl urau de moarte pentru laşitatea lui pernicioasă.

Nu voi reconstitui, decât vag, procesul politic, procesul în care a fost implicat ilustrul avocat, în care a fost condamnat şi de unde i s-a tras moartea.

A vrut să fie şef de partid conservator. S-a aliat cu cele mai sinistre sotnii negre. Nichifor Robu era aghiotantul principal. Au făcut statutele. Un membru principal - nepotul generalului legionar Coroamă - era, în orele libere, secretar, agent de securitate. S-au dus în biserică şi au jurat pe evanghelie că vor păzi principiile naţionalisto-huliganice. Au fost denunţaţi de nepot şi arestaţi cu popa Imbrescu, în cap, săracul popă, care a şi murit în penitenciarul de la Aiud.

La proces, Istrate Micescu n-a vrut să apară.

Se spune că preşedintele instanţei a insistat, benevolent, să-i asculte ultima pledoarie *pro domo sua.* Ordinul de condamnare la 25 de ani închisoare îl avea în buzunar, dictat de Teohari Georgescu şi de V. Luca. (Cu acesta din urmă, se putea întâlni peste cinci ani la Aiud).

Istrate Micescu a refuzat să apară. Tăcea. Un avocat înnăscut locvace nu rezistă mult timp la exhortaţiunea parolei.

A spus parabola cu păunul, cu cioara, cu porcul şi cu privighetoarea.

Se certa păunul cu privighetoarea. Cine-i mai frumos? Păunul a propus să se aleagă judecător primul animal întâlnit în cale. Celui care va pierde i se vor scoate ochii.

Au întâlnit un porc plin de rapăn şi paraziţi. Cioara l-a ciugulit paraziţii şi porcul a decretat pe cioară mai frumoasă decât păunul. Cioara a scos ochii păunului, conform prinsorii.

Mergând pe drum, plângând cu lacrimi de sânge, păunul întâlneşte pe privighetoare şi-i istoriseşte tărăşenia.

Privighetoarea consola pe păun şi ocăra pe porc.

Păunul a suspinat cu lacrimi de sânge:

- Nu-mi pare rău că cioara a fost decretată mai frumoasă decât un păun. îmi pare rău că am fost judecat de un porc.

EVALUARE DUPĂ 21 DE ANI

Toţi participanţii la lovitura de stat de la 23 August 1944 au pierdut fiecare în felul lui.

Lovitura contra mareşalului Ion Antonescu, arestat în momentul când se prezenta în audienţă de lucru la suveranul său, a fost organizată cu ştirea regelui Mihai.

Acest rege a mai domnit de la 23 August 1944 până la 30 decembrie 1947, când a fost detronat de complicii săi la arestarea mareşalului. Aceşti complici de complot se numeau inginerul Ceauşu (Emil Bodnăraş), membru al Partidului Comunist şi Dr. Petru Groza, preşedintele Frontului Plugarilor şi preşedinte al Uniunii Patrioţilor.

La lovitura de Stat au mai participat Iuliu Maniu, Dinu Brătianu şi Titel Petrescu. Primul era preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc, al doilea, preşedinte al Partidului Liberal şi al treilea, preşedinte al Partidului Social-Democrat. Iuliu Maniu a fost arestat înainte de detronarea regelui Mihai.

Iuliu Maniu a fost arestat de către rege, prin mesagerul tronului, cu aprobarea în Parlament.

Un participant principal la actul de la 23 August 1944 a fost, din partea Partidului Comunist Român, şi Lucreţiu Pătrăşcanu, alături de inginerul Ceauşu-Bodnăraş. La o lună după detronare, după arestarea lui Maniu şi Petrescu, delegatul comunist a fost arestat în departamentul ministerului de Justiţie, printr-o lovitură de teatru dată în plin congres de partid pe care-l prezidase la deschidere şi apoi a dispărut, judecat în 1954, condamnat la moarte şi executat.

Participanţii efectivi la lovitura de la 23 August au pierit prin moarte violentă sau au suferit lungi arestări şi degradări.

În fond, 23 August 1944 nu a folosit nimănui şi a întârziat limpezirea situaţiei şi deznodămintele fatale.

Factologic, din oralitatea Herthei Pătrăşcanu culese: au plecat ca să semneze armistiţiul de la Moscova următoarele persoane:

a) Lucreţiu Pătrăşcanu - preşedinte,
b) Ghiţă Pop - delegat secund,

c) C. Vişoianu (expert diplomatic),

d) Generalul Dămăceanu (delegatul armatei). Se mai aflau colonelul Focşăneanu din Marele Stat Major şi Elena-Hertha Pătrăşcanu, ziaristă la „România Liberă". Avionul plecat din Bucureşti la Moscova a fost

Însoţit de două avioane de vânătoare.

Pe drum, au întâlnit o escadrilă germană de bombardament. Panică. Fără vânătoare nu puteau face nimic.

N-au putut ateriza la aeroportul Odessa, fiindcă nu li s-a dat voie. Erau aşteptaţi, dar l-au ţinut în aer până aproape de terminarea benzinei şi a uleiului.

Altă panică.

Li s-a dat permisiunea de aterizaj. De pe aeroport, au fost duşi la Securitate, arestaţi şi ţinuţi patru ceasuri la beci.

N-au vorbit cu Stalin, în audienţă particulară. Au fost găzduiţi la hotel de clasa a Ii-a.

în ziua când Bucureştii au căzut, Lucreţiu Pătrăşcanu a fost invitat de Molotov la Ministerul de Externe. Perdeaua s-a dat la o parte, pentru a privi focurile de artificii şi a asculta salvele de tun.

- Cu ce ocazie?
- Am ocupat Bucureştii.
- Trupele sovietice au fost primite cu flori, ca eliberatoare.
- Tavarişci Patraşcanov eşti fundamental eronat. Noi am cucerit Bucureştii. L-am cucerit! 23 August e o prostie.

(text găsit incomplet)

TRAGEDIA LUI LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU

Lucreţiu Pătrăşcanu a fost un personaj absolut modern, un fiu al frământatului secol XX, cu o gândire şi cu o sensibilitate acut contemporană. A sfârşit într-o tragedie de tip antic sofoclean. Un sfârşit tragic, cu torturi fizice şi morale, timp de şase ani neîntrerupţi, în hrube sordide. îmi aminteşte de Prometeu înlănţuit pe crestele munţilor Caucaz, cu ficatul devorat de ciocul vulturilor.

Mi s-ar părea incredibil ca asemenea torturi şi orori antice să se repete în epoca contemporană, la un popor cu moravuri blânde, aşa cum a fost blând, bun, delicat şi îngăduitor cu alţii, dar neîndurător cu sine, Lucreţiu Pătrăşcanu, în care se întrupaseră toate virtuţile naţiunii noastre. Timp de şase ani, cu o tenacitate monstruoasă de Frankenstein, din filmele de groază de odinioară, cu Boris Karloff, trei zişi bărbaţi de Stat (Gheorghe Gheorghiu-Dej, Iosif Chişinevschi şi Alexandru Drăghici) au fost, pe motive de invidie, de gelozie şi de putere, călăii şi păsările de pradă ale lutului firav al acestui om.

Căinându-l pe cumnatul şi prietenul meu Lucreţiu Pătrăşcanu, îmi plâng şi cei zece ani de puşcărie.

Selfpity (*A-i plânge de milă*) e oribil.

V.

ADDENDA

MESAJE CARE N-AU AJUNS LA DESTINAŢIE (*Mesajele n-au părăsit niciodată temniţa. Ele au fost clasate, de la bun început, în Arhiva fostei Securităţi, la „ Fondul Pandrea „*).

SCRISORI SILUITE

(1948-l951)

Scrisoare adresată Primului-Ministru Dr. Petru Groza

Stimate dle Prim-Ministru,

Vă dau de ştire că „tizul" Dv. şi avocatul comuniştilor a ajuns la închisoarea Malmaison, celula 42, Serviciul Secret, sub acuzaţii inexacte şi stupide politico-reacţionare.

Am ţinut să vă dau acest semn de viaţă. Sunt bucuros că stau exact în celula Dv., descrisă în „La umbra celulei". Să fie oare acesta *„le chemin dupouvoir"?*

N-am nici o poftă de martiraj şi nici de mărire. Aştept un semn,

Al Dv. cu Salutări cordiale,

Dr. Petre Pandrea

Scrisoare adresată Anei Pauker (*Mă aflu închis de 48 de ore la închisoarea Malmaison, celula 42, învinuit de a fi complota cu generalul Nic Cambrea, prietenul nostru comun, de a complota împotriva ta, draga mea!... Este o prostie!... Ştii că m-am jurat să nu fac niciodată politică...*

Dictonul latin spune: Do ut des...

Pentru că ai avut amabilitatea de a-mi spune că vă mai aduceţi aminte de prăjiturile pe care vi le-am adus la Văcăreşti când aţi fost arestată. Ar fi o mare uşurare pentru mine să primesc un cât de mic semn de prietenie din partea dumneavoastră, în celula mea 42, de la Malmaison...

Vă rog să primiţi cele mai afectuoase complimente,

Al Dumneavoastră, devotat...)

Le dicton latin dit: *do ut des.*

Puisque tu as ete aimable de me dire que vous avez encore le souvenir de mes gâteaux apportes â Văcăreşti quand vous avez ete emprisonnee. ţa serait pour moi un grand soulagement de recevoir un quelconque signe d'a-mitie de vous, dans ma cellule 42, de Malmaison...

Veuillez agreer mes compliments charmes,

Votre devoue,

Dr. Petre Pandrea

Scrisoare adresată lui Ştefan Voitec

Din mesele noastre comune cu general Cambrea şi Ionel Gigurtu, pentru dotarea Universităţii din Craiova, a ieşit, după atâta timp, complot. Acuzaţie inexactă, stupidă, idioată.

Mă aflu la închisoarea Malmaison, celula 42, de la 16 aprilie, Serviciu Secret. Sunt bine tratat şi cu amabilitate. Dar oricum...

Te rog nu mă uita aici, fiindcă sunt victima Universităţii tale.

Cu drag,

Petre Pandrea

Scrisoare adresată lui Avram Bunaciu

Dragă Avrame, mă aflu încarcerat la Malmaison 42, sub învinuirea fantezistă de activitate „politică" cu generalul Cambrea, etc. Tu ştii că eu nu vreau să fac nici un fel de politică. Te rog interesează-te la foştii tăi subalterni de la Serviciul Secret şi dă-mi drumul de aici. Am alergat şi eu pe vremuri pentru tine destul. Te rog trimite nevestei mele cei 20.000 de lei, fiindcă am lăsat-o fără *numerota pecunia!*

Până acum, m-am amuzat.

Aştept urmarea. înseninare sau furtună?

Cu drag,

Dr. Petre Pandrea

Scrisoare ***adresată lui Ion Vinţe***

Dragă Ion Vinţe,

Eu n-am pactizat nici cu tine, nici acum cu reacţionarii. Socot că ajunge meseria mea de avocat. E o ruşine, însă, să arestezi avocaţii, duhovnicii durerilor sociale. Mă aflu la închisoarea Malmaison, Celula 42.

Salut cordial,

Av. Dr. Petre Pandrea

Scrisoare adresată lui Octav Livezeanu

Dragă Octav,

Te anunţ că mă aflu de la 15 aprilie la închisoarea Malmaison, celula 42 (*La închisoarea de la Malmaison a stat în perioada 15 - 19 aprilie 1948*). Pretextul e politic, idiot, inexact. Cu veche afecţiune,

Dr. Petre Pandrea

PS. Comunică neapărat Lenuţei.

D-nei Eliza Pandrea Corn. Periş-jud. Ilfov

Duminică, 11 iulie 1948 (*Scrisoarea (scrisă în limba franceză, şi cu un pasaj în limba germană) este adresată mamei mele, Eliza Pătrăşcanu*)

Scumpa şi iubita mea Zizica,

Sper că bunăvoinţa şi perfecta curtoazie a judecătorului meu de instrucţie vor face posibilă parvenirea rapidă a acestei scrisori pentru a te anunţa că sunt - Slavă Domnului! - sănătos şi senin. Pentru că am detestat întotdeauna politica justiţiară, nu pot găsi nimic împotriva mea. Ancheta a fost foarte serioasă, mi s-au pus foarte multe întrebări cu privire la relaţiile mele cu diverşi amici. M-am amuzat, chiar imens, în celula mea, de gravitatea futilă a judecăţii oamenilor, prea puţin serioşi din punct de vedere politic, sau a celor care au dat faliment în această zonă spinoasă. Decizia mea fermă de a rămâne întotdeauna deasupra vâltorii, cum spunea Romain Rolland, conştiinţa de a-mi fi făcut permanent datoria profesională de avocat fără prihană, mă ajută acum să suport liniştit zilele mohorâte de închisoare, unde mă aflu inocent.

Sunt singur într-o celulă asemănătoare chiliilor din mănăstiri. De mult timp îmi doream puţină vacanţă. Clientela neruşinată a delincvenţilor era obositoare şi-mi distrugea nervii; abia acum îmi dau seama de acest lucru, îţi mai aduci aminte, cât îmi doream să construiesc o casă, cu un birou în stil gotic, cu ogive, gen dr. Faust, al unui anume Domn Johann Wolfgang von Goethe! Acolo, aş fi avut odihna concentrată a *Gânditorului* (statuia lui Rodin) şi liniştea atât de necesară scriitorului care vrea să facă sinteza intelectuală şi travaliul artistic al epocii sale furtunoase! Aproape că am găsit în închisoare ambianţa necesară unui filosof cenobit! Am gândit cu o intensitate violentă şi halucinantă câteva nopţi de neuitat. Ei bine, apoi, a urmat monotonia zilelor şi lungilor nopţi dintr-o închisoare, dorinţa de a vedea şi de a vorbi cu soţia şi copiii, grija îngrozitoare pentru pâinea lor zilnică. Ah, Doamne Dumnezeule, cât am fost de prost să cumpăr acea casă de la Mărgăriteşti şi acel „conac" de la Frăsinet, în loc să-ţi las bani în casă, să am prevederea şi să presimt zilele tulburi ce aveau să vină. De altminteri, a fost pentru prima oară în viaţa mea practică, începând din copilărie, când aveam micul meu carnet de economii CEC; este pentru prima oară când am uitat propria regulă de a asigura pâinea zilnică familiei mele pentru cel puţin doi ani în avans. Dar am avut atât de multă încredere în comportamentul meu a-politic, atâta încredere în gratitudinea umană, încât nu mi-am putut imagina că aş putea fi închis, degeaba, de oamenii politici pe care l-am salvat de la pedeapsa capitală şi pe care, în mod caritabil, l-am stipendiat aproape zece ani. Până astăzi nu am mărturisit nimănui că dădeam săracilor, în mod regulat, o treime din veniturile şi onorariile mele. Săracii mei erau delincvenţii politici din închisori. Nu puteam crede în Dumnezeu şi-n Mântuitorul Iisus Christos (tu ştii chinuirile mele intime şi metafizice), dar după anii mei de studii la Berlin, când eram în „Christlicher Verein Junger Männer" de pe 48, Wilhelmstrasse, am făcut legământ şi mi-am ţinut jurământul de a fi cel puţin un creştin *practicant fără credinţă:* de a dărui o treime din veniturile sale săracilor, de a trăi în umilitate, făcându-şi datoria zilnic, şi de a nu face erori prea grosolane. Credeam în *mod intim* în puterea feerică şi aproape magică a caităţii, în *gratitudinea umană,* capabilă să preschimbe fiara sălbatică, prin practică religioasă, chiar şi fără de credinţă. A fost armistiţiul meu, din 1928 până în 1948, cu Chestorul suprem, care m-a plictisit şi m-a tulburat atât de mult în tinereţea mea intelectuală şi chiar mai târziu.

Mă simt nefericit să-ţi mărturisesc că nu mai cred într-o practică religioasă fără credinţă, că nu mai cred în milostivenie, în feeria bunătăţii şi a gratitudinii umane. Am făcut o experienţă amară. Nu mai cred în Dumnezeu şi nici în Iisus şi te invidiez imens pentru puterea ta de-a te ruga într-o biserică. în ceea ce mă priveşte, această problemă este încheiată. *Ignoramus et ignorabimus.* Până astăzi spuneam *ignoramus,* dar cine ştie, poate că într-o bună zi *Revelaţia* va veni şi în inima mea, şi în capul meu de mongol! Acum ştiu prea bine că pentru mine nu există cale în această direcţie. Am devenit ca un bătrân chinez, mandarin, care ştie câte ceva în domeniul metafizicii, dar care nu crede în nimic, care nu mai are îndoieli faţă de destinul uman, care va rămâne mereu politicos, senin, sociabil, dar detaşat de umanitate, în cercul strict al familiei, în tradiţiile seculare, dar în turnul său de ivoriu, de cercetător blazat.

Poate că această scrisoare filosofică, scrisă în închisoare, te va îndurera. Dar te asigur că nu s-a schimbat nimic decât *o nuanţă.* Ne maturizăm mereu cu vârsta. E fatal, este chiar de dorit şi găsesc că este magnifică această nouă nuanţă a inimii şi a minţii mele. Văd, cu o

nouă ardoare, *Cosmosul,* societatea şi sufletul uman. Ar fi de prisos să repet că eu port zilnic lungi conversaţii cu Nadia, Andrei şi Zizica! Că râdem şi ne jucăm împreună.

Ce curios: cu tine vorbesc franţuzeşte, cu copiii, nemţeşte şi cu părinţii mei, decedaţi, româneşte. Fac exerciţii cu mine însumi în italiană şi engleză. N-am uitat nimic. Claritatea memoriei mele mă uimeşte.

Vă îmbrăţişează,

Tata (*Scrisoarea a fost concepută la închisoarea Văcăreşti, unde tatăl meu a stat din 19 aprilie până la 12 iulie 1948).*

DECLARAŢIE

Subsemnatul, arestat la 15 aprilie 1948, declar, azi, după 85 de zile de arestare preventivă, că mă ştiu absolut nevinovat, că arestarea mea se datoreşte sau unei erori informative (scuzabile) sau vreunui denunţ de sicofant veninos (din această pricină arestarea mă jeneză, dar nu mă supără intim şi nici n-a reuşit să mă indigneze).

Ţin să declar:

- nu sunt înscris şi nici n-am fost în vreun partid politic;
- nu am complotat cu amicii Cambrea - Gigurtu -Ţuţea - Cristureanu - Radu Paul, etc, relaţiile dinte noi fiind de amiciţie sau mondenitate;
- nu am participat la nici o organizaţie;
- nu am fundat nici o organizaţie, cum este moda.

Nu pot suporta comitete, comiţii, asociaţii, fiind mizantrop şi *om de ştiinţă.*

Am fost şi sper să rămân complet solitar, neutral şi om liber consacrat cercetărilor ştiinţifice.

N-am votat niciodată.

Am fost înscris în Baroul Ilfov (pâinea cotidiană) şi în Soc. Scriitorilor (ales lipsă).

Dacă nu m-au şters - am rămas şi sunt *unicele* sedii unde mi se poate urmări activitatea pe ultimii 15 ani.

Ca avocat: pledoarii (multe) cu care am scăpat sub cele 3 dictaturi fasciste circa 1.000 comunişti încadraţi la moarte, în afară de clientela de drept comun (hoţi, falsificatori, escroci, speculanţi, etc).

Ca scriitor: rog a se citi cele 9 (nouă) volume tipărite.

Rezumat: sunt inocent şi rog să fiu pus în libertate.

In subsidiar: dacă prezenţa mea deranjează gratitudinea foştilor clienţi ajunşi mari granguri şi bonzi, rog să fiu trimis la urmă, în Oltenia, cu domiciliu forţat, în cătunul Mărgăriteşti, judeţul Romanaţi.

Aceasta e declaraţia şi o semnez.

Petre Pandrea

MEMORIU

Subsemnatul, Petre Pandrea, internat politic *(fără decizie),* în U.M. 4, Ocnele Mari, cu mult respect, vă rog a lua în consideraţie următoarele şi a dispune eliberarea mea:

- am fost ridicat de la domiciliu la 14 aprilie 1948 de către organele S.S.I. şi anchetat timp de 3 luni în legătură cu activitatea politică a generalului *Nicu Cambrea*;
- organele anchetatoare n-au putut reţine nimic în sarcina mea. Erau simple bănuieli şi calomnii. Aştept de trei ani şi jumătate. *Sunt uitat;*
- se spune că arestarea mea se datoreşte faptului că sunt cumnat de 20 de ani cu L. Pătrăşcanu. Aşa este. Sunt rudă. Dar nu e motiv de menţinerea arestării. Adaug că n-am fost anchetat niciodată despre Lucreţiu Pătrăşcanu de către S.S.I. De altminteri, după 23 August 1944, m-am retras din orice activitate politică, publicând 4 (patru) cărţi de critică literară şi de criminologie lăudate de „Scânteia", „România liberă", „Contemporanul" (deci cărţi pe linie justă ideologică); nu m-am certat cu Partidul, nici cu mişcarea muncitorească, n-am complotat contra RPR. Sunt spălat de acum 3'/2 ani prin ancheta SSL Promit disciplină şi muncă pentru RPR şi proletariat.

Adaug că timp de 20 de ani am pledat pentru antifascism, în presă şi la bară, ca avocat gratuit în marile procese ca:

- UTC-Iaşi în 1940 (Lupu Pressmann, Etti Singer);
- UTC, în 1943, Bucureşti;
- procesul Uniunii Patrioţilor (Magheru - Răcoasa)

etc, etc.

Rog să fiu eliberat şi trimis în câmpul muncii la munci grele de jos (hamal, măturător). Ideal ar fi ca minier la Petroşani (aş scrie şi o carte de reportaje) sau ca ţăran în satul meu oltean, în cătunul Mărgăriteşti-Romanaţi (unde aş organiza un colhoz). Pot fi utilizat şi la munci mijlocii intelectuale: corector ziare sau edituri, ziarist, învăţător, profesor secundar, etc. Făgăduiesc disciplină în fapte şi vorbe (recunosc că eram flecar şi slobod la vorbă. S-a terminat cu vechiul stil de viaţă).

Cu deosebită stimă,

Petre Pandrea

Domnului Ministru al Afacerilor Interne (*În luna noiembrie 1951, conducătorii Penitenciarului Ocnele Mari au reţinut Memoriul adresat de tatăl meu ministrului de Interne, Teohari Georgescu, punând pe text rezoluţia: „La dosarul personal").*

SCRISORI RISIPITE

(1953 - 1967)

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

Adresa expeditorului:	
Localitatea:	Bucureşti
Regiunea:	Bucureşti
Raionul:	LV. Stalin

Str.: Sandu Aldea Nr. 96
Expeditor: Avocat Petre Pandrea

Adresa destinatarului:

Localitatea: Prigor
Regiunea: Timişoara
Raionul: Almaj
Str.: - Nr.-
Destinatar: Dr. Traian Mărculescu

3 martie 1953

Dragă Trăienel,

Am primit scrisorica ta.

M-am bucurat că ţi-ai soluţionat năcazurile. Ale mele au rămas pe şantier, până la toamnă. Vreau să termin o carte şi să nu mă duc cu mâna goală în Capitală (moloh nesăţios de energii!).

Cu dragoste,

Unchiul Petre

19 martie 1953, Poiana Ţapului

Dragă Nepoate, [*Dr. Traian Mărculescu (Trăienel)*]

Noaptea aceasta se împlinesc 4 luni de când am venit acasă, zdrenţuit şi lefter. Suiam costişa Zamorei, cu sacul plin de boarfe adunate în 5 ani, ca Jean Valjean din *Mizerabilii* lui Hugo. Canalia literară din mine, obosită şi extenuată de icter şi de greutatea boarfelor inutile, se dedubla, gusta literar patetismul, incapabil de a mai trăi direct, elementar şi omeneşte, emoţii umane primare. Râdeam şi contemplam râsul şi suferinţa, învinsă prin contemplare, 5 ani.

Mi-am formulat o teorie, privind în bagdadia celulelor, că intelectualii sunt de trei categorii: 1) geniile, 2) talentele şi 3) mandarinii (omul superior). Destinul nu mi-a dat geniu. A dat puţin talent pe care-l dispreţuiesc: se află pe toate cărările în lumea noastră intelectuală. Ceea ce este greu de obţinut este *superioritatea,* mandarinatul, în ce constă? l-am găsit cheia: în detaşare, în seninătatea sufletului şi în pacea uitării de sine. Pascal, geniu turmentat, spunea: *Le Moi est haissable.* A nimerit-o. Prototipul rămâne Platon şi - mai ales - Erasmus, apostolul toleranţei şi ironistul subtil din *Laus stultitiae.* (Ai citit *L'eloge de la foliei).* In epoca nebună a reformei, prietenul lui Melanchton şi al lui Martin Luther a stat impasibil, în turnul de ivoriu, predicând toleranţa surzilor şi ajungând, el, la *indiferenţa comprehensivă.*

Uşor de zis, greu de realizat, pilda memorabilă, în *concretul* epocii tale.

După 4 luni, fac bilanţul şi-mi dau raportul.

Credeam că am să fac un travaliu pur mecanic şi în maximum 10 luni voi aşterne pe hârtie a X-a carte, marea carte a vieţii mele. Am gândit-o 5 ani până în amănunte. Am scris-o, mintal, fragment cu fragment. E vorba de cartea mea de portrete şi filosofie a Istoriei cu Dimitrie Cantemir, pretext şi personaj central, *nisus formativus,* pentru a mă exprima, definitiv, la 49 de ani.

Am urmat cu sfinţenie sfatul lui Horatius Flaccus: *nulla dies sine Unea.* Zadarnic. Sunt dezolat: am mâzgălit circa 600 de pagini pe aceste foi de dictando, şcolăreşte, de la 7 şi jumătate la 11 jumătate dimineaţa, plus nopţile, dar nu pot scoate, valabil, pentru tipar, cu indulgenţă, nici 80 de pagini. Idealul meu de artă a devenit prea sever şi mâna prea butucănoasă.

Şi, în mod straniu, în cele 25 de luni de *totală* izolare cu privirea în bagdadie, Voievodul D. Cantemir, poliglot constantinopolitan şi umanist polivalent, membru al Academiei din Berlin şi emigrant, oaspe al lui Petru cel Mare, studiat de mine încă din 1925 până în 1947, cu intermitenţe şi furii intelectuale, îmi apărea, în nopţile solitare de „pârnaie", clar, cu destinul lui magnific şi cu suita de portrete după el, viu, încadrat în marmora, aura, aurul, argintiul şi purpura frazelor, până în amănunte.

N-a fost el, Cantemir, un sfert de veac, prietenul meu, prietenul Berlinului, prietenul Parisului şi al restriştiilor de la Aiud şi Ocnele Mari ?

În anul 1927, am răscolit arhiva de la *Preussische Akademie der Wissenschaften* şi l-am găsit prieten cu Maupertius, secretar general al *Academiei berlineze,* ales de el membru. Maupertius era prieten cu tânărul Montesquieu. Am observat bizara similaritate de teme şi concepţie dintre *Grandeur et decadence de l'Empire romain* a franţuzului şi *Creşterea şi descreşterea Imperiului otoman* a lui Cantemir. Am plecat la Paris şi în ineditele lui Montesquieu am descoperit un voiaj în Ardeal şi Oltenia (l-am publicat în 1929 în „Viaţa Românească")- Am aflat corespondenţa şi prietenia lui Montesquieu cu Antioh Cantemir (feciorul lui Dimitrie), ambasador la Paris.

Concluzia mea din 1927 - 1929: Montesquieu e ciracul lui D. Cantemir.

Filosofia Istoriei, zisă organicistă, începe în Europa cu Cantemir, trece la elevul său Montesquieu, apoi la Savigny, şi a fost reluată, cu altă aparatură, de Spengler. înţelegi, cadrul de filiaţie a ideilor, în microcosm. Totul trebuie probat, argumentat, stilizat. Am documentaţia. Am scris studiul mic din „Viaţa Românească" (1929), o carte în limba germană despre *Beiträge zur Montesquieu 's deutschen Rechtsquellen (Eine Untersuchung der hinterlassenen Manuskripte, 1933),* unde pomenesc de Maupertius (prin care se trimiteau, rând pe rând, cele opt cărţi ale lui Cantemir, confecţionate în Rusia, la Golomiro şi se expediau la Bordeaux, lui Montesquieu, mai mic cu 14 ani decât Cantemir), dar nu scot un cuvânt de Voievodul moldav. Preparam carte separată în limba germană sau franceză. A venit în 1933 - 1934 vijelia evenimentelor până în 1948. Am reluat tema în 1935 - 1936. Apoi, în 1947. N-am terminat. De la 15 aprilie 1948 până în 1952, a fost ocupaţia mea predilectă. El mi-a dat forţa interioară, nonşalanţa, curajul detaşat cu care am parcurs, ca un *Pater*

Seraphicus sau un *Doctor angelicus,* iadul valah. Prietenii spuneau: *Mandarinul.* Aşa mi-a rămas porecla prin cele 7 puşcării parcurse. Sau *Gandhi în mizerie !* Nu simţeam mizeria. Elaboram, pagină cu pagină, cele 2 volume de 500 de pagini fiecare. Acum îmi scapă printre degete. Dulcile năluci (idei şi portrete) mă vizitează în fiecare noapte. Când încerc să le pictez pe hârtie, ordonat, pe pogoanele albe, mă părăsesc şi-mi dau cu tifla. Apuc cu degetele mele obosite de puşcărie numai zdrenţe de borangic din nălucile scumpe.

Mai e o dificultate interioară: cearta Cantemir - Brâncoveanu, ceartă la sânge.

Îmi scapă printre degete acest Altân-Bey, prinţul aurului, cum îl numeau turcii.

D. Cantemir a ştiut să-şi aleagă adversarii (Constantin Brâncoveanu, Carol XII al Suediei); prietenii (Petru cel Mare, Maupertius); suita (Ion Neculce, prieten intim şi, ulterior, adversar feroce în *Letopiseţ,* spunând că „era iute la pahar" voievodul umanist); feciorul (Antioh, scriitor clasic rus şi ambasador moscovit la Londra şi Paris); fiica (domniţa Maria, amanta Ţarului Petru şi fermecătoare scriitoare de epistole în genul Doamnei de Sevigne); soţia (Casandra Cantacuzino, înţeleaptă, învăţată şi orfană) ; ciracii: Montesquieu, etc.

Seria de „portrete" este mirifică şi absolut necesară pentru încadrare în epocă şi viaţă.

Acest umanist moldav (fecior de voievod analfabet, răzeş din Fălciu) ar merita, credeam, un biograf comprehensiv, niţel filosof, puţin jurist, ceva istoric, stilist complicat, şcolar sârguincios. Sunt de faţă!...

Îmi scapă, mai ales, Brâncoveanu, *hâra* lui din 2 cărţi, descifrabilă în *Corbul şi Inorogul* hieroglifei sale. Ce figură complexă şi acest Altân-Bey-Brâncoveanu! în fond, un oltean de-al nostru, cu rădăcini la Brâncovenii Roma-naţului (de unde a pornit şi Ana de Noailles); un empiric vulgar şi infect, care corupea pe Turci, dacă mai era ceva de corupt; *hicjacet,* cearta cu Dimitrie; un suveran cobiliţar, devenit însă martir în ora supremă a morţii, martir şi erou. A fost executat la Istambul împreună cu Văcărescu (ginere) şi 4 feciori: Constantin, Ştefan, Radu şi Matei, înainte de execuţie, le-a spus: „Fiţi viteji, feţii mei. Am pierdut tot ce-am avut, măcar sufletele să ni le mântuim".

Copilul Mateiaş, de 14 ani, cade în genunchi şi roagă pe Sultan:

- Dă-mi voie să-mi trăiesc tinereţea. Mai bine să fiu Mahomedan decât să mor nevinovat.

Sultanul, generos, întrebă pe Tată, după obiceiul oriental.

- Nu! Din sângele nostru nimeni nu şi-a pierdut credinţa. Să plătească nenorocitul acesta cu viaţa cinstea pe care voia s-o piardă.

Au pierit toţi şase. Nu-i o pagină din Corneille? Nu **e** Plutarh? Mai nasc oameni în Moldova! Mai nasc oameni în Valahia, parafrazând pe cronicar.

Visez să mergem, împreună, cu telegarii lui Costake la Brâncovenii Romanaţului. Să vedem plaiurile idilei de unde a pornit tragedia. Să ne oprim, apoi, la Mărgăriteşti. Presimt că acolo voi petrece ultimul deceniu al vieţii mele. Ultimul deceniu din valea plângerii să-mi fie valea Olteţului! Până în septembrie 1953, scriu prima versiune de 1.000 de pagini. în deceniul de la Mărgăriteşti, voi stiliza şi reface, pe îndelete, marea şi ultima mea carte. *L 'homme propose et le Hasard dispose.*

Te îmbrăţişează,

Unchiul Petre

12 iunie 1953

Dragă Nepoate,

Mă aflu, stabil, la Bucureşti, unde m-am fixat, iarăşi, ca avocat pledant definitiv, Colectiv V, liberă clientelă, cu firma veche atârnată la poartă. Decizia de reintegrare, acum o lună. De 10 zile, am şi telefon: 7 49 71. Am şi pronunţat prima pledoarie într-un dosar de accident de automobil. Cum vezi: sunt *la al doilea debut* profesional, vorba unui prieten, dramaturg la mare modă.

A fost şi frate-meu Minei pe-aici. A plecat la Sinaia, unde-şi petrece concediul cu nepoţii lui, Andrei şi Nadia. Vine şi Didă (*Theodor Marcu, fratele mai mare*), reintegrat în postul avut. Când voi avea plăcerea să te revăd ? Aştept pe Petrică, frate-tău, să mai ia aer de Capitală.

Cum spunea Maiakovski în traducerea mea germană : „Das Leben ist wunderbar und es ist eine Lust zu leben..." Simplu şi banal. Platitudine nemuritoare.

Te îmbrăţişează,

Unchiul Petre

Octombrie 1953

Dragii noştri puişori *(zice* ***Mamina*** (*Mama mea, Zizica Pătrăşcanu-Pandrea*),

Dragă Găligane şi scumpă Prinţesă a sufletului meu

(zic ***Io!)***

Vă trimitem un mic pacheţel alimentar. Vai, prea mic! Eu speram să vă trimit cu camionul şi vă trimit un şoricel: *parturiunt montes, nascetur ridiculus mus,* spuneau latinii, adică au născut munţii un şoarece ridicol sau, în traducere liberă de *argot* şcolar: s-au scremut munţii şi a ieşit un biet şoricel!

Wo nicht gibt hat der Kaiser sein Recht verloren, zice un alt adagiu medieval.

Cu altă ocazie, va fi mai mult. Ultimii bani l-am băgat în murături. Fără glumă. Am fost la Ana Vulcan, unguroaică expertă culinară, care ne-a mai făcut de vreo 2 - 3 ori murăturile înainte de intrarea mea la „pension". S-a bucurat că n-am murit. A sărutat pe Mamina şi chiar pe mine, cu graţiile celor 65 de ani ai ei pe care-i poartă cu vigoare. Fără a fi nevoie de ocol şi intrare în subiect, ne-a anunţat că ne-a şi pregătit un borcan cu gogoşari umpluţi şi nişte sticle cu bulion. Am vrut să refuz. Sărăcia mea nu cred că o întrece pe-a ei. Imposibil. Va veni mâine să ne facă nişte specialităţi de gogoşari şi alte bunătăţi. Avem borcane. Am cumpărat şi toată materia primă. Am rămas lefter. Bulionul tot nu l-am făcut. (Vreau 40 - 50 de sticle). Dar l-am dat în comandă la nişte nepoţi. Când vom veni la Poiană, vom veni încărcaţi, ca în legendele lui Ispirescu şi Andersen, cu vegetale murate pentru toată iarna şi bulion copios. Masa voastră va fi mai variată. Momentan, rog pe Nadia să facă experienţă în mica voastră bucătărie şi să fure toate secretele culinare ale Noninei (*Lucreţia Pătrăşcanu, bunica maternă*). Toate nu le va putea fura, fiindcă n-are materia primară, iar arta culinară a Noninei este imensă şi rafinată (cu toată lipsa de poftă de mâncare pe care o are de circa 20 de ani). Dar, din când în când, are virtuozităţi pe care n-ar fi rău dacă Nadia, şi chiar Andrei, le-aţi fura! Sunt *valori* pe care le veţi aprecia mai târziu şi chiar acum. Bucătăria este o ştiinţă precisă, şi pe urmă o artă, ca şi muzica. După mine, muzica e pericol, topeşte metalul preţios al voinţei, pe când bucătăria dă forţă, voioşie şi viaţă. Amen!...

...Repet: nu vă lăsaţi nemâncaţi din „puturoşenie valahă”. „încherbaţi” dejun şi cină cu mijloace locale şi cu îndrumarea Noninei. Mi se opreşte orice dumicat în gât la gândul savantlâcului Nadiei şi superficialităţii lui Andrei. Se pot pierde 2 - 3 ore pe zi pentru gospodărire autonomă, fără să se cutremure Olimpul şcolar.

E ultima oară când vă plictisesc cu sfaturi în această materie. Dar văd pe-aici atâţia tâmpiţi gălbejiţi de nemâncare, deşi câştigă un pol pe zi, fiindcă visează fleici, peşte, icre negre; refuză pâinea neagră, roşiile vitaminoase, şi-şi cheltuiesc polul pe fleacuri: mănâncă 3 prăjituri deodată şi el n-are un sfert de pâine neagră, acasă.

Se culcă nemâncaţi, se scoală obosiţi şi oftează. Vai, vai, vai...

Oribil. Nu vreau să faceţi parte din cohorta moftangiilor şi a slăbănogilor. *Aide-toi etDieu t'aideral* (*Ajută-te singur şi Dumnezeu te va ajuta!*).

Te mulţumeşti cu ceea ce ai, cu ceea ce este posibil, te chiverniseşti în limitele date. în privinţa aceasta, am mare încredere în Andrei. E chivernisit financiar. Ca şi Mamina. Dar nu ştie să cumpere! Este gata la negaţie. Din când în când, trebuie şi o afirmaţie, ca să iasă dialectica, pentru a ieşi viaţa. Ar trebui să ochească sursele de alimentare şi de la Sinaia. Cu puţinii bani pe care îi are la dispoziţie, poate face ceva cumpărături şi pe-acolo. Cantităţi mici. Să nu vie cu mâna goală, cum nu veneam eu, niciodată.

Termin cu polologhia anostă.

Doamna Elvira Atanasiu-Munteanu, care are bunăvoinţa să se oprească, între două trenuri, în drumul său spre Braşov, este o veche prietenă a Maminei şi soţul ei, ziarist, vechi amic al meu, pe care nu l-am văzut de foarte mulţi ani şi nici acum nu-l pot vedea, fiind la Aiud. Am depus ieri o cerere la Dr. Petru Groza, care a fost prieten şi a fost servit de V. Munteanu, şi nădăjduiesc să-l văd miercuri, pe tov. Preşedinte, în această chestie. Primiţi cu toată simpatia şi onorurile pe doamna Elvira, care este atât de nefericită, şi bună, şi blândă.

Cămăşile sunt gata şi aduse. Mai trebuie la o cămaşă să se coase nasturii. Acest lucru poate fi făcut de Nadia, sub îndrumarea Noninei. Poate fi făcut chiar de savantul Andrei. Opinia mea: *c 'est mon opinion etje lapartage*! (*Este părerea mea şi o împărtăşesc*).

Sperăm să dregem aparatul de radio, deşi muzica nu mă mai interesează ca altădată, şi nimic de la Radio. N-am mai citit gazeta de-o săptămână. Am avut patru procese în 48 de ore! Sunt fericit, deşi încasările sunt minore...

Vă sărută cu mult dor şi drag,

Tata

Poiana Ţapului, în iulie 1954

Dragă Nepoate,

Am fost în luna mai la Timişoara, cu un proces mic de delapidare. Mă gândeam să trec pe la Prigor, să-mi văd nepotul („salba dracului”, spune poporul). Dar nu m-am oprit. Un mandarin chiar valah n-are prejudecăţi „populare”. Nu m-am oprit fiindcă trebuia a treia zi să pledez la Tribunalul Suprem şi apoi s-o întind în Moldova, unde apăr două procese complicate, unul cu 46 monahi de la Mănăstirea Sihastru, caterisiţi, arestabili şi evacuabili, iar al doilea cu Mănăstirea Vladimireşti, şi mai complicat, cu 300 de călugăriţe-fecioare, un fel de Maglavit moldav, în conflict cu Patriarhia şi înalţii prelaţi.

Treburi grele, treburi multe. La Timişoara, am fost la Bădia Vasile, Mitropolitul Banatului, la vicar Crăciunel şi profesor Zosim (prietenul secretarului meu).

Cam în acea vreme, am făcut şi un raid cu un proces la Piteşti, găzduit de Petrică, fratele-tău şi cel mai iubit nepot al meu din toată liota, mereu sceptic, mereu elegant, mereu „catifea”. N-a vrut să fie alături de mine într-un proces cumplit de greu (şi cam puturos), dar l-am câştigat prin Tribunalul Suprem, strămutându-l, conf. art. 44 pr. pen.

Am aplicat penicilina!

Petrică a rămas praf! Doctor fără Europa la bază, doctor de modă veche, valah comod, dar curat! Mi-este mereu mai drag, mă distrez admirabil cu el, bea vârtos şi cu măsură, cântă, ştie o mie de versuri şi de anecdote. Mare lucru! Ce păcat că la bază nu are puţintică metafizică.

Am sosit la Poiana Ţapului. în principiu, pentru două luni. Voi sta numai până la 1 august, de fapt, fiindcă la 1 august plec cu Andrei la Bucureşti, să-l înscriu la Medicină. A terminat cu media 5 şi diplomă de „merit” (sau onoare). Mi-a arătat-o, cu chenar roşu şi cu *en-tete-ul* Ministerului. Mare brânză! Şase ani de chin pentru mine şi de amânare a... Mărgăriteştilor! Şase ani de chin pentru el! Opera mea de scrib amânată!

Mă gândeam să-l expediez la Cluj. Acolo am pe:

- Sandu Frunzescu (*Nepot de soră*), Molotov 45, care n-are copii, este pro-decan, are parale şi nu ştie ce face cu ele, plus că n-are nici o răspundere de scriitor, mandarin, etc.;
- prof. Ion Manta de la Biologie - şi pe Andrei îl interesează specialitatea -, iar Manta este un prieten drag, din vremuri grele;
- prof. Ovid Munteanu, str. Bisericii Ortodoxe 6, asistent, conferenţiar sau medic de seamă al Clujului, alt amic;
- pe copiii lui Bică (*Frat*), Voichiţa şi Călin, studenţi, între Turda, str. Potaisa 13 şi Cluj.

Dar m-am răzgândit. Vom sta patru inşi într-o cameră la Bucureştiul arhiaglomerat, mai rău decât ţiganii în şatră.

Poate te duci tu la Cluj să-ţi faci „specialitatea”.

Când pleci din Prigor? Nu te înnămoli!

Dacă ai nevoie de vreo transferare, pot să te anunţ că actualul ministru Voinea-Marinescu este romanaţean, de fapt timocean, amic cu secretarul meu Petre Ghinea. Eu nu-l cunosc. Dar poţi să-i scrii secretarului meu în Bucureşti, str. Ştefan Negulescu 14 (Piaţa Confederaţiei balcanice). Sau mie: str. C. Sandu Aldea 96, tel. 7 49 71. Dacă nu mă găseşti pe mine, telefonezi la 2 06 61, la secretarul meu Emil Popovici, prieten cu Dr. Zosim.

Am pornit la această scrisoare, fiindcă, punându-mi manuscrisele şi corespondenţa de la Poiana Ţapului la punct, am găsit o scrisoare a ta din 8 mai 1953, la care n-am răspuns, fiind nedesfăcută, deoarece eu eram plecat la Bucureşti, să reintru în Colegiul avocaţial, ceea ce am şi făcut. Banii tăi de nepot „salba dracului”, evident, s-au şi primit anul trecut (cred); s-au şi mâncat (sigur!). Nevoie nu am momentan, ba chiar timp de un an am putut întreţine şi pe Dory Băloiu (i-a venit de 14 zile tatăl din puşcărie), am dat 300 de lei unui alt băloiesc de la Politehnică, m-am împrietenit cu Nicu Marcu (băiatul lui Didă (*Theodor Marcu (Didă), frate mai mare*), *gen Petrică,* deci adorabil), în sfârşit, lanţul slăbiciunilor noastre continuă. Ce să zic de secretari şi prieteni?

Eu te rezerv pe tine ca medic la bătrâneţe. Plus Andrei. Plus Nadia. Plus Gogu (*Dr. Gh. Marcu, frate mai mic*) (care vine pentru 4 luni în Bucureşti).

Nu sunt prea mulţi medici în familie?

Noroc că eu sunt ţăran oltean şi nădăjduiesc să n-am nevoie nici de medic, nici de avocat, iar de popă cât mai târziu!...

In fond, mi-e dor de tine, de judecăţile, prejudecăţile şi viziunea ta medicală, de deontologia ta profesională mult apropiată de-a mea.

Te aşteaptă cu respect Andrei, Nadia şi Zizica, iar eu cu dragostea lui,

Unchiul Petre

P.S.

Peniţele mele - 20 - sunt mizerabile! Minei (*Marin Marcu (Minei), avocat, cel mai mic dintre fraţi*) face demersuri la Bucureşti ca să intre în avocatură.

Mieux vaut tard guejamais. (*Mai bine mai târziu decât niciodată*)

Boişoara, august 1964 Raion Rm. Vâlcea

Dragă Geo Bogza,

Te ţin la curent cu munca mea şi cu avatarurile... Am dat o jumătate din pensia mea lunară de la F.L. al Uniunii, am bătut la maşina de scris 400 de pagini despre *Brâncuşi (Memorii. Exegeze. Norme)* şi iată-mă la Boişoara, circumscripţia medicală a feciorului meu Andrei. N-o căuta pe hartă, o, tu, geograf planetar şi al galaxiilor. N-o vei găsi, deşi Andrei a dat 12.000 de consultaţii (guşă, ftizie, limbrici, sifilis şi alte 145 maladii) pe-aici, în Ţara Loviştei.

Am pus pe Brâncuşi la dospeală pentru câteva luni. N-am contracţie.

Citesc acum opurile tale colecţionate de Andrei până la ultima Dobroge, Dobroge! Te invidiez. îţi invidiez şi destinul de amant al muzelor şi de copil favorit al republicii noastre. Ai văzut şi ceva mai just: ţi-ai salvat creaţia în meandrele temporalităţii. Artiştii-giuvaergii au drepturi suverane şi invidia mea încetează etiolată ca o fantasmă malignă.

Creatorii de frumuseţi delectează.

Începe gelozia.

Andrei mi-a prezentat spre lectură *Medic la Boişoara.* Are un aviz favorabil de la EPL. E o monografie-jurnal-reportaj. Ce-a constatat?

E feciorul lutului meu.

E fiul Duhului tău.

Eu am stat zece ani la „pârnaie" pentru prostiile mele şi ale altora.

El a stat aceşti zece ani decisivi cu textele tale la căpătâi. Lucrul era vizibil în *Hoinar prin Bucegi,* scrisă la 19 ani, într-o vacanţă. După 9 ani, constat că monografia *Cartea Oltului* a făcut pui în această monografie, *Medic la Boişoara.*

Am citit-o cu delectare. E o şcoală nouă. împleteşte arta cu ştiinţa...

Plec la Craiova pe urmele lui Brâncuşi (Spirtaru, Zamfirescu, Livadaru - maeştrii săi cârciumari şi meseriaşi de Nürnberg pe Jii), înapoi, iarăşi, Târgu-Jiu şi Hobiţa.

Mă voi opri şi la Işalniţa, pentru un reportaj „intim" al celor 42 de industrii. Le-am văzut, din tren, la 29 iunie.

În definitiv, republica această socialistă R.P.R. este şi republica mea, cu toate certurile noastre pe sectorul judiciar cu procuraturile moldovene şi dâmboviţene, unde am avut ameliorare şi decenţă.

Certurile s-au terminat.

Aceste certuri le-am uitat.

Sunt senin şi fericit pe plaiurile mele oltene, actual-mente comunitare, R.P.O. !

Unii proşti bolmojesc şi băznesc. Sunt din ce în ce mai puţini proşti în Oltenia.

Al tău cu dragoste,

Petrake Pandrea

Republica Populară Oltenia.

REPUBLICA POPULARA ROMANA

Vedere din Balş

Adresa destinatarului: Zizica Pandrea

Strada: Sandu Aldea 96

Raionul: 30 Decembrie

Localitatea: Bucureşti

Iulie 1966

Dragă Pussy,

Cu drag, al tău soţ de 34 de ani**,**

Petrake

Către Editura Meridiane**,**

Casa Scânteii,

Bucureşti

Subsemnatul,

Petre Pandrea, membru al Uniunii Scriitorilor RPR, Domiciliat în Bucureşti, I, str. Sandu Aldea nr. 96, telefon 17 31 99,

Am tipărit în Editura Dv. cartea mea *Brâncuşi, Amintiri şi exegeze* (anul 1967).

1. Ediţia I în 14.000 exemplare s-a epuizat.
2. Am prezentat editurii partea a Ii-a (şi ultima) din monografia mea despre Brâncuşi, pe baze memorialistice şi exegetică.

Propunere:

• Reunirea celor două părţi într-un singur volum de circa 5 - 600 pagini (cu material ilustrativ), cu acelaşi titlu, dar cu subtitlul: *ediţia*

II revizuită şi adăugită. Rog apariţie în 1968 (*Petre Pandrea trecea în nefiinţă la 8 iulie 1968*), fiindcă textele zac din 1964.

Onoare Muncii!

Petre Pandrea

SCRISORI DIN „LIBERTATE", AJUNSE LA... SECURITATE (*Concepute şi expediate din „libertate" (după cea de-a doua eliberare din puşcărie), dar interceptate imediat de Securitate, chiar de la oficiul poştal, originalele scrisorilor au fost returnate, abia la sfârşitul anului 1997, de către Serviciul Român de Informaţii. Ele s-au aflat în acelaşi lot cu manuscrisele confiscate, tot de Securitate, la percheziţia efectuată la cea de-a doua arestare a sa, din 23 octombrie 1958. Aşa cum este lesne de înţeles, tatăl meu a aşteptat în zadar răspunsurile, unele dramatic vitale pentru el, la aceste scrisori.*)

- expediate după 19 aprilie 1964 -

Telefon Bucureşti: 17 31 99
Cont curent personal 5242 BRPR
Filiala Bucureşti CEC 1580
19 ianuarie 1965
str. Sandu Aldea 96
raion 30 Decembrie
Bucureşti

Scumpe domnule Eugen Ionescu,

Am văzut *Rinocerii,* după impresia mea rău jucată faţă de nivel, din cauza excelentului (în sine) Radu Beligan, care nu are faconda şi vitalismul frenetic al „rinocerului". *Enfin...*

Am recitit *Nu* (cu o amabilă dedicaţie de odinioară a autorului).

Ieri, am răsfoit cu finul şi amicul meu Tiberiu Iliescu, azi belfer pensionar, colecţia revistei „Meridian", Craio-va. Feciorul său, Petruş, botezat de mine, este proaspăt profesor şi scriitor, ca şi fiul meu Andrei, medic de ţară, autor al unui *Hoinar prin Bucegi* (Editura Tineretului 1957) şi al unui *Jurnal* â la George Ulieru, aflat la EPL (*Editura pentru Literatură*).

Îţi mai reaminteşti? Eu am stipendiat (din 1934 până la 23 August 1944) „Meridian", această revistă antifascistă, anti-rinoceri, de artă modernă, futuristo-dadaisto-mallarmeană, ca protest contra valului hitlerist în ţara mea. Acolo am ridicat pe scut, în 1942, pe Brâncuşi, ca prototip al artei şi artistului, deşi George Oprescu, „Universul" şi toată bestialitatea retrogradă vorbeau după joebbels despre *die entarte Kunst,* artă degenerată, artă cosmopolită şi alte baliverne. Cu acest grup de 25 intelectuali craioveni belferi (Al. Balaci, Mihnea Gheorghiu, etc), am reuşit să salvez de la moarte 300 de comunişti, israeliţi şi antifascişti din *Lotul Mediaşului,* aduşi de la Mediaş şi Sibiu, prin Casaţie II, încadraţi la moarte, iniţial, apoi eliberaţi prin *achitare.* Am muncit din octombrie 1940 până în mai 1941. N-aş fi făcut nimic fără acest grup (nu-s Orfeu să îmblânzesc fiarele) şi fără... clientela mea avocaţială de mari şi mici cobiliţari din Juveţia şi din Obor (emigraţi de pe Olteţ, Jii şi Amaradia pe Dâmboviţa). Cu onorariile juveţilor cobiliţari şi fără ştirea lor (fiindcă un avocat face onoare când jupoaie un client satisfăcut), am risipit în dreapta şi stânga, inclusiv pe supra-realiştii şi iubiţii mei colegi-esteţi de la revista „Meridian".

Nu-ţi relatez aceste fragmente-efemeride cu intenţii de împăunare (am ajuns la un soi de auto-detaşare şi stoicism rural), ci cu scop de „cobiliţar".

Iată-l:

Am scris o monografie de 825 de pagini dactilografiate despre *Brâncuşi (Memorii. Exegeze. Norme).* Am cunoscut bine omul la Paris, Bucureşti şi Târgu-Jiu (între 1937 şi 1938), am avut corespondenţă între Paris şi Berlin (între 1926 şi 1932). Era vorba să facă un ansamblu statuar în Capitala, pe-atunci stărostită de Dem. I. Dobrescu (avocat, staroste de avocaţi şi maistru al meu). I-am cules aforismele (126 de maxime) şi conversaţiile sclipitoare şi esopice (ca Eckermann faţă de Goethe, ca Philippus Melanchton faţă de Luther - socru). Am publicat deja aceste *Tisehreden* (*Conversaţii la masă*) în *Portrete şi controverse,* voi. I, 1945. Prin anul 1945, amicul meu, generalul roşu N. Cambrea, aflat sub-şef de Stat Major, a vrut să te dea în judecată pentru calomnierea armatei române în faimoasa „Scrisoare din Paris", l-am oprit, am refuzat să-i confecţionez plângerea, l-am clarificat că răspunde, solidar, şi „Viaţa Românească", şi l-am arătat nevoia de libertate şi de controversă a artiştilor. Militarii înţeleg greu, dar Nicu a înţeles, poate, mai mult sau mai puţin. În orice caz, tu ai avut neplăceri. îmi va face plăcere să iau o ceaşcă de cafea şi să-ţi dau vestea că „Viaţa Românească" îţi va publica în luna viitoare primul articol de reluare (sperăm) a unei colaborări regulate. Sunt şi eu pe-acolo, să aplaud. Timpul este marele tămăduitor. în orice caz, între intelectuali şi artişti, totul trebuie să se termine cu *happy-end,* pe baza unui ansamblu de principii nemuritoare ale „omeniei", care se mai numeşte ansamblul umanist elino-romano-ierusalimitic antic, umanism al Renaşterii, umanism modern.

Cartea mea de 825 de pagini dactilo este scrisă de pe aceste poziţii umaniste. Arăt şi poziţia României în acest ansamblu. în special, poziţia moralei *stoice* şi plină de omenie a ruralităţii române, cu multe detalii despre ţărănimea olteană. Fac o pictură de frescă istorică olteană din cadrul căreia a ieşit C. Brâncuşi, ca un soi de pandur, un nou Tudor Vladimirescu, cu sabia esopică revoluţionară la cingătoare şi cu dalta meşterului anonim şi secular de Hobiţa şi Oboga (lemn policrom, etc).

Cartea am scris-o *bon pour l' Occident.* Am stat 5 ani la Berlin, un an la Paris şi un an la Roma. Am vrut să mă fac sculptor în tinereţe şi am ratat. Revin la 60 de ani, ca exeget, după lungi ocoluri, la critica estetică.

Fireşte că *Brâncuşi-ul* meu nu poate apărea decât la o editură de stânga. Sau cum crezi.

Ştiu că eşti aglomerat de lucrări personale. Nici nu îndrăznesc să te solicit într-un soi sau altul. Dar, am auzit că ai o fiică deşteaptă. Am şi eu o fetiţă, *Nadia* (botezată cu nume *rus* în 1941, în plină dictatură militară hitleristă, ca protest personal deghizat şi cam ridicol, dar numele e frumos). Aş ruga pe fiica ta şi pe doamna să traducă lucrarea mea şi să-i faciliteze apariţia în limba franceză şi engleză. Le cedez 50% din drepturile mele de autor pe piaţa franceză şi anglo-saxonă. Trimit procură în regulă. Drepturile mele de 50% se varsă, automat, la Cont curent 5242, filiala CEC Bucureşti 1580, raion 30 Decembrie, Bucureşti. Eu nu mai ies din ţară, mi-am zăgăzuit voluntar orizontul între Jiu, Prahova şi Dâmboviţa, voi pleca la Mărgăriteşti pe Olteţ să scriu un roman *(Urmaşii lui Popa Şapcă),* roman în 4 volume, degradarea iluminismului între 1848 - 1948, redus într-un sat oltean. E ultima mea tentativă de scriitor. Apoi, adorm...acolo, în susurul apelor Olteţului...

D-na şi d-ra Ionescu nu au decât să scrie (dacă sunt de acord) o scrisoare recomandată la Editura Meridiane, Casa Scânteii, etaj VIII, Bucureşti, prin care să ceară *manuscriptul Pandrea despre Brâncuşi,* în vederea unei traduceri franceze. Li se va da, pe cheltuiala mea, deşi de pe mine curg zdrenţele. Am ieşit din puşcării politice la 19 aprilie 1964, unde am stat în două rânduri, total de 10 ani, exclusiv pentru pledoarii de avocat. M-am încăpăţânat şi am rămas „anti-rinocer", avocat al leproşilor politici, aşa cum am fost din 1933 până la 23 August 1944.

Am refuzat să plec ca ministru plenipotenţiar propus de Ana Pauker (amica mea) şi Lucreţiu Pătrăşcanu (cumnatul meu), fiindcă 4 ani am scris şi tipărit 4 volume, între 1945 - 1948, A început ciclul penitenciar, şi iarăşi avocatură, iarăşi puşcărie (condamnare 15 ani pentru agitaţie la bară). Totul s-a terminat şi lucrurile s-au clarificat. Eu am luptat pentru Bine, Adevăr şi Frumos, pentru medicina penală umanistă şi umanitară a leproşilor ideologici. Am fost pensionat la 1.500 de lei lunar, cu pensie personală de merit. Am iertat. Am scos sabia avocaturii de la cingătoare prin efectul vârstei (60 de ani), am atârnat-o în cui şi reîncep munca şi bătălia cu condeiul, pentru noua cotitură umanistă şi comunistă a ţării noastre, care-i efectivă şi se va ameliora. Salutări cordiale,

Petre Pandrea

Dr. Petre Pandrea
Str. Sandu Aldea 96,
raion 30 Decembrie
Tel. 17 31 99
Bukarest - Rumänien

Dragă Petru Dumitriu,

Am uitat şi am iertat.

Te rog să uiţi şi tu răul (aproximativ) pe care mi l-ai făcut, când, ieşit la 19 noiembrie 1952 din lagărul Paukeroaiei, al lui Teohari şi V. Luca, de la Ocnele Mari (1948 - 1952), mi-ai respins la „Viaţa Românească" (ohaba mea din 1922 - 1948) portretul lui *Dimitrie Cantemir,* prefaţă la traducerea mea integrală a *Descrierii Moldovei,* întârziată doi ani din cauza hărţii. Vina se da pe tine. Poate, Dracul - Condottiere - Petru Dumitriu nu era atât de negru, cât birocraţia laşă, fecalină, reptilină şi autocefală. *Descriptio* (*Descriptio Moldaviae*) a făcut 4 ediţii, prefaţa-portret mi-ai pierdut-o, te-ai înfuriat când am declarat lui Zaharia Stancu şi ţie, că *Drum fără pulbere* este o ticăloşie, fiindcă la Canal au fost „lacrimi, sudoare şi sânge"; ai fugit lăsând dezastre şi calomnii; eu am intrat iar cinci ani la pârnaie, fiindcă eu nu sunt fugar, ci moşnean şi luptător oltean, încercând să spulber răul pe lume şi între fraţii mei. Tu şi ai tăi foarte mulţi eraţi răii cei mai mari. Cei mai buni tăceau ca peştii.

Totul a trecut. Unii au murit din cauza prototipului tău „carierist", alţii au rămas ciufuliţi. A fost o hărmălaie de două decenii unde fiecare şi-a salvat onoarea şi viaţa, cum a crezut. *Sauve qui peut. Sauve qui veut. Tout est perdu saufl 'honneur.* (*Scapă cine poate. Scapă cine vrea. Totul este pierdut în afară de onoare*) Eu am fost oltean-moşnean, 7 ani cadet mânăstirean, craiovean *(magna cum laudae* în 1923), licenţiat şi doctor, student la cinci universităţi europene (Bucureşti, Berlin, Heidelberg, Paris, München = 1933 - 1923 = 10 ani). Voi, urmaşii, aţi fost copiii războiului, ai întunericului şi ai Nimănui. Vă iert şi vă înţeleg: lichele fanatizate o clipă, *Haltlosigkeit* (*Instabilitate*) şi disperare metafizică. Fără crezuri. Fără *codex.*

Tu ai forţă intrinsecă, talent cu carul, iniţiativă în bătălii. Sper că te-ai cuminţit. Ca orice juvete de-al meu, după 7 ani, te vei întoarce acasă. Eu am stat 7 ani în străinătate şi m-am afanisit. Ţi se strepezesc dinţii de atâtea dulciuri, *crenviXrşti* şi de amarul *spleen-ului.* In noi, mandarinii olteni, zace Lordul Byron. Aveam şi eu 800 de mărci weimariene lunar, cont bancar, textile şi marochi-nărie. *J'aifais, quand meme, retour aupays natal* (*Şi m-am întors, totuşi, la ţara de baştină*), deşi scriam la 25 de ani la „Zeitschrift fur Ostrecht (*Revista privind legislaţia juridică din Est*)", la „Linke Kurve" (*„Stânga".*) şi aveam propuneri ferme de jurnalist în USA pentru secţia de politică externă sud-est europeană. Vax! Nu eşti rodnic decât între ai tăi. Te vei usca la Frankfurt-am-Main, la London şi Hamburg. Burta se va lăbărţa, sufletul se va usca. După ce vei fuma 13 pipe în emigraţie, ca Ilya Ehrenburg şi Alexis Tolstoi, vei simţi secătuirea, fără glia sub tălpi. Scriitorul este Anteu.

Nu-ţi propun - Doamne fereşte! - să te întorci. Nu-i misiuni diplomatice. Sunt scriitor (român şi euro-an) solitar. Reîntors, te-ar linşa cei 598 de confraţi de la *Uniune,* unde amintirea ta este horipilantă. Eu sunt scriitorul nr. 599 al breslei valahe, suspendat de două ori în 20 de ani, şi de două ori repus, automat, după două cicluri de puşcării (exact 4 ani şi 9 luni + 5 ani şi 3 luni, cu o zi surplus la decadă). Sunt promoţie cu Ion Alexandru şi Marin Sorescu, doi mari poeţi la 25 de ani. Am redevenit scriitor exclusiv şi pur, cu mâini nepătate.

Sunt liber de la 19 aprilie 1964, pensionat în mai 1964 la *Uniune* cu 700 de lei. La 60 de ani, adică la 1 iulie 1964, am fost pensionat cu „merite de avocat" de ilegalişti, de Consiliul de Stat, la pensia triplă de avocat banal (500 x 3 = 1.500 lei). M-am aşternut la scris, ca în 1926, când am plecat pe 7 ani la Berlin.

Am scăpat de amicii scriitori şi măscărici, de amicii tăi şi ai mei. Nu le mănânc pita de la gură. Sunt, totuşi, măscărici, ca şi tine, adică un scriitor din vocaţie, din cinul ales al mandarinilor. Nu purtăm coadă, n-avem turn de ivoriu, n-avem halate albastre şi galbene de mătase de China. Aveam, cândva, costume de vară din mătase de Shantung. La ultima condamnare din 12 iulie 1959 pentru agitaţie (pledoarie pentru călugării stilişti şi călugăriţele-fecioare - 300 la număr - de la Vladimireşti-Tecuci), mi s-a luat legal, cu confiscarea „averii", chiar şi ultimele „4 cămăşi uzate", prin proces verbal. îl păstrez ca trofeu în bătălii. Am înghiţit-o. *Res judicata pro veritate habetur.* Mi-a părut rău de Shantung şi de cărţi. Lucrurile s-au limpezit în 1964, la „cotitura din april". Ne-am graţiat şi amnistiat reciproc. Normalitatea şi acţiunea s-au înstăpânit.

În calitatea mea de scriitor solitar şi de psiholog, am o propunere pentru tine, în folosul *meu* şi al *tău,* în folosul Olteniei noastre şi al lui Brâncuşi, postum.

Tu eşti un lepros în ţară.

Vindecă-te de lepră făcând un serviciu unui confrate. Fapta bună te mântuieşte de suferinţă, de dileme şi de nostalgii. Orice faptă bună te însenineaz. Fă binele şi aruncă-l în mare!

Te costă trei scrisori.

Cărţile mele au destin şi nu vei regreta.

Am gata două cărţi de publicat, care formează *o unitate,* dar se pot vinde separat:

C. Brâncuşi (Amintiri şi exegeze), 500 de pagini dactilografiate, predate şi contractate la Editura Meridiane, Casa Scânteia, etaj 8, director I. Blaga, redactor Dan Grigorescu, Marin Mihalache (*Marin Mihalache nu va face nimic pentru a înlesni publicarea manuscrisului. El îl va reţine, şi îl va păstra, mai bine de trei decenii, dându-l spre publicare Editurii Fundaţiei „Constantin Brâncuşi", Târgu-Jiu, abiala sfârşitul anilor 90... (n.n.).*

1. *Domnul Nicolae Diaconu menţionează în prefaţa Brâncuşiului publicat la Târgu-Jiu în anul 2000 (pag. 8): „[...] Din păcate, nu şi-a putut publica (Petre Pandrea - n.n.) opul decât forfecat de cenzură (este vorba de volumul Brâncuşi. Amintiri şi exegeze. Ed. Meridiane, 1967, redactat în primii ani după detenţie), ceea ce l-a făcut să încerce cu obstinaţie o reeditare integrală, bucurie pe care n-a apucat-o. Pe data de 8 iulie 1968, se stinge din viaţă la Bucureşti, iar manuscrisul cărţii sale va rătăci trei decenii până ce a ajuns la noi şi în colecţia „ Brâncuşiana". Eveniment posibil graţie bunăvoinţei domnului Marin Mihalache, care a păstrat manuscrisul şi ni l-a încredinţat spre publicare „...*) şi I. Sabetay;

2. *Pravila de la Craiova (Izvoarele şi etica lui Brâncuşi),* idem, Editura Tineretului, str. Ion Ghica 5, Director Al. Georgescu şi redactor Gh. Buzatu.

Te rog, prin simple epistole, să ceri din partea ta sau a Editurii Fischer câte o copie dactilografiată, în vederea unei traduceri şi editări a acestor lucrări.

Pentru traducerea textelor, te rog să te adresezi lectorului de limba română, Dr. Ştefan Teodorescu, de la Universitatea din Heidelberg. Are elevi nemţi care ştiu bine româneşte şi sunt dornici de pită, între o halbă şi mârlirea unei Käthe, cum făceam şi noi pe vremuri, pe când jucam, la 24 de ani, pe prinţul Karl-Heinz, pe malurile Neckarului!

Fănică Teodorescu este un vechi amic al meu de Berlin şi Bucureşti. E filozof, grămătic elin şi artist, chiar un *Lebenskiinstler* (*Viaţă de artist*). Ne leagă 1001 amintiri şi nu ne va refuza.

S-a început un dialog între Vest şi Est.

De ce să nu fie un dialog între rumânii estici şi cei vestici ?

Politicalele ne omoară. *La politicaille*! *La canaille humaine*!

Trimite-mi fără nici o grijă cărţile tale traduse în limbi străine. Nu mi-e frică de leproşi. Eu am fost un sfert de veac medicul leproşilor politici şi ideologici în Valahia mea puturoasă.

Trimite-mi cărţi germane, cât de multe, şi enciclopedice. Foamea mea căpcăunică de lecturi continuă.

Eu trebuia să fiu profesor de Enciclopedia Statului şi Dreptului la Bucureşti şi am refuzat pe bietul decan G.G. Mironescu, fiindcă devenisem marxist în Germania şi cripto-comunist (leninist-stalinist) în România. S-a crucit, Dimitrie Guşti mi-a propus să intru la Academie după 23 August 1944. De ce nu *înainte!* Am refuzat. Nu-mi pare rău. Drama şi romanul încep cu refuzul individual. Orientalii sunt tragici dar n-au iniţiative individuale şi nu pot scrie romane sau drame. Sunt sătul de tragedii, boli, răzmeriţe, războaie, tiranii suportate în ploconeli. Juveţii fac o excepţie în cadrul ţării: au dat haiducii, pandurii, cobiliţarii. Te consider un cobiliţar la Frankfurt, ca Brân-cuşi la Paris. Nu-ţi pierde normele gorjene pe meleaguri străine. Vei fi mai tare cu cojocel, altiţe, bibiluri, chilimuri şi nostalgiile patriei. Toate sunt simboluri mici şi gândire emoţională, (v. *Die emoţionale Denkeri"* din *Wahrheit u. Wirklichkeit* a dascălului meu berlinez Heinrich Mayer, *anno Domini* 1926 - 1930). Eu purtam brâul roşu sub cămaşă de poplin. Cămaşa lungă înflorată mă adormea mai lin, după lecturi şi insomnii. Să-ţi trimit un brâu şi două cămăşi lungi oltene? Dau juma din pensie pentru un juvete talentat, cu nevoia tămăduirii. Caragiale trimitea feciorului său Matei, craiul de curte veche, epistole lungi („plachii cu sfaturi" cu finalul: «Domnul să te aibă în sfânta lui pază»). Sunt ateu, agnostic şi estetizant. Feciorul meu Andrei (medic şi scriitor: *Hoinar prin Bucegi* şi *Medic la Boişoara* sub tipar la EPL) mi-a spus odată: „Tată, decât să-mi dai prea multe sfaturi, mai bine dă-mi ceva mai multe parale". Sunt mai sărac decât Iov şi mai liniştit decât el. Ţi-am scris „plachia" mea şi mi-ar părea rău dacă nu te va ajunge (*Şi scrisoarea n-a ajuns niciodată. A ajuns... la Securitate...*), indiferent de rezultate! Eu n-am nevoie nici de glorie şi nici de bani. N-am scris un rând pentru aşa ceva. Am scris prostii. Am crezut sincer în ele. Am rectificat greşeli. Numai boii nu se schimbă. Furtuna evenimentelor ne stăpâneşte pe toţi. Nu-s vremurile sub om, ci bietul om sub vremuri.

Finalul mi-l menţin ca la epistolele lui I.L. pentru Mateiu I. Caragiale.

Vale!

Petre Pandrea

P.S.

Din cele 9 cărţi tipărite, să-ţi expediez *Pomul vieţii* şi cele 2 volume din *Portrete şi controverse,* spre selecţionare la un volum german.

4 decembrie 1966

Poiana Ţapului

Splaiul Zamorei 22

Rn. Sinaia

Scumpe d-le Sevastos,

Am tot aşteptat ca să revin în Bucureşti şi să vă mulţumesc din inimă pentru frumoasa Dv. carte cu *Amintiri de la V. R.* M-am „înzăpezit" pe-aici, printre brădet, stâncării şi la masa mea de scris, unde oficiez înfăşurat în toga violetă a melancoliei şi a tristeţilor bacoviene. (Poetul băcăuan iubea „violetul" şi-abia astăzi îl înţeleg). Fratele lui Bacovia, avocat pensionar pe-aici, prieten de-al meu, îmi spunea odată că nu pricepe de ce se face atâta caz de George! El nu l-a văzut decât beat şi niciodată treaz! Am refuzat şi eu să-l mai văd pe avocat după ce am priceput, cam târzior, *Plumb-ul* şi doliul mandarinal al violetului.

Zizica, Andrei, Nadia şi cu mine am pândit apariţia *Amintirilor* prin librării. Andrei a luat-o de la Câmpina, Nadia, din Bucureşti, eu, de la Sinaia şi Zizica, iar din Bucureşti. S-a citit cu furie individuală şi chiar şi în colectiv familial. Cum să vă mulţumim decât cu un imn, o odă, o serenadă sau cu o bărbătească (şi bătrânească - vai!) strângere de mână?

Amicul nostru M.D. Ralea scapă cu mult prea ieftin. E cam devreme pentru adevăr memorialistic?

Pentru restabilirea adevărului (ca în silueta neuitatului Paul Zarifopol) vă livrez următoarele date autentice pentru ediţia III şi următoarele, fiindcă *Amintirile D*v. vor cunoaşte multe ediţii şi vor rămâne în literatura română memorialistică asemenea celor ale lui Gh.

Panu. şi C. Stere.

Ralea şi banii nemţeşti

C. Stere şi D.D. (*D.D. Pătrăşcanu, umorist, scriitor clasic român.*) au fost acuzaţi de „trădare" şi luare e bani germani. Aţi pus lucrurile la punct pentru aceşti profesori oneşti. Se fereau de bani străini ca dracul de tămâie. Belferi de odinioară. Modernul belfer Ralea a primit, trimestrial, fonduri pentru „V. R" (*Revista „ Viaţa Românească „*) în numele lui C. Stere şi G. Ibrăileanu, din 1923 - 1933, de la *Generalstab* (Statul Major) şi *Auswärtiges Amt* (*Direcţia pentru străini*), imediat după ce a publicat o *Scrisoare din Berlin* la „V. R." şi până la venirea lui Adolf Hitler, când au intrat pe fir Nae Ionescu şi - parţial - Nichifor Crainic. Ultimul mi-a spus că Georges A. Cuza a luat 13 milioane de lei, iar lui i-a dat... numai 3 milioane de lei pentru „Gândirea" şi „Calendarul". De-aia s-au şi certat: pe sfanţi. Puţini ştiau că Statul Major german şi Republica de la Weimar aveau fonduri de propagandă şi în România.

Asemenea bani spurcaţi se dau pe chitanţe, deseori, deşi sunt *Reptilienfonds* (fonduri de reptile, pentru reptile). Am văzut cu ochii mei fotocopii de chitanţe cu *en-tete* „V. R." semnate Ralea, la Berlin, arătate de Dr. Fritz Klein, sas, director la „Deutsche Algemeine Zeitung", prieten cu Dr. Gustav Stresemann, ministru democrat. Karl-Kurt Klein, fratele lui Fritz Klein, filolog, a publicat ceva pe la „V. R.". Ioachim, fiul lui Gustav, era prieten al meu. M-am împrietenit cu sasul jurnalist şi scriitor strălucit *(Dreizehn Männer regieren Europa,* (*13 bărbaţi care conduc lumea*) Berlin, 1929). Consulul legaţiei, Wolf, responsabil cu Sud-Estul, mi-a confirmat subvenţia de la *Auswärtiges Amt* şi m-a întrebat, în calitate de ataşat de presă român, dacă „V. R." merită o subvenţie suculentă şi ce fel de revistă este? L-am îndemnat să dubleze şi să taie... „La Roumanie Nouvelle" (a lui Jean Th. Florescu) şi alte *Käseblätter* şi ciuperci. Mulţi alergau cu limba scoasă după pomeni de la Bucureşti la Berlin. Revenit în ţară, am întrebat, *imediat,* pe G. Ibrăileanu, D.D.P. (*D.D. Pătrăşcanu, bunicul matern*) şi C. Stere, dacă ştiu de aceste manipulaţii de fonduri şi au negat. Bănuiam că Ralea înghite singur „păsăricile de aur".

De aceea, când Ralea a venit şi mi-a trimis telegrame şi scrisori de la München în 1929, de la ultra-luxosul-luxuriosul *Hotel Vierjahreszeiten,* am refuzat să răspund şi să mă duc. Deşi, copil de 25 de ani, l-am iertat că lua bani de la Externe, dar nu-l puteam ierta că lua de la Statul Major german (oficine suspecte de spionaj). Lămuriri cu acest caz ciudat vă mai pot da colegii mei diplomaţi, Notti Constantinidi (fost ministru la Helsinki) şi ataşatul militar, colonel Negulescu.

Ralea şi francii dulci ai Franciei

În numele „V. R.", Ralea lua pentru apologia lui Anatole France şi Marcel Proust stipendiile sale, ca şi alte reviste. Cutumă. Lua şi de la ministerele române, de la *Discom,* B.N.R. Altă cutumă. Emil Pauker şi Const. Graur erau supăraţi pe „V. R." şi o tipăreau cu neglijenţă, fiindcă Ralea încasa, strict personal, subvenţiile, iar acei burghezi social-democraţi dezabuzaţi (regalvanizaţi de Al. Sahia, Horia Roman, Mircea Grigorescu şi cu mine, în epoca antifascistă 1933 - 1937) ar fi dorit să ia şi ei din picuşuri şi din păsăricile de aur (ca ostropel). Constantin Graur mi-a dat mandat ca să tratez cu Ralea şi să scoatem „V. R." în mod regulat. Secretari de redacţie intraseră Titus Cristureanu şi C.N. Negoiţă (amicii mei). Ralea m-a rugat stăruitor să nu mă amestec în chestia delicată a subvenţiilor, fiindcă are multe cheltuieli cu „politicalele". Aferim. îşi cumpărase imobil în Washingtonn Street, Bucharest, vilă la Sinaia, Cumpătul, modernizase luxuriant via părăginită de la Dobrina-Huşi, plus damele cucerite cu parale şi daruri de apartamente, deşi Don Juan cucereşte cu flori, vorbe dulci şi... altceva. Ralea a refuzat să scrie la:

1. „Viitorul Social" (solicitat de mine),
2. „Stânga" (idem),
3. „Cuvântul Liber", seria II, T.T. Branişte.

L-am iertat şi l-am înţeles, deşi C. Stere, D.D. şi G.I. (*Garabet Ibrăileanu*) erau foc că s-au luat bani de la nemţi în numele lor. Bani de propagandă, bani reptilini. Nişte naivi.

Mi-a fost greu, mai târziu, când Radu Paul şi Emil Popovici (secretar-avocat al meu în perioada 1953 - 1958) mi-au povestit chestia cu cercul lor „Anatole France" de la Iaşi, cerc progresist şi cam marxist-leninist. Radu Paul a venit special la mine, la „Adevărul", şi ne-am sfătuit asupra componenţei şi ţelurilor cercului. Prin acel cerc au trecut Alexandru Bârlădeanu, Dr. Victor Dimitriu, actualul ambasador parizian, prof. Dr. CC. Dumitriu ş.a.

Dupronne (profesor şi propagandist francez) era tare mulţumit.

Ralea a comercializat în Bucureşti şi pe Anatole France de la Iaşi, fără ştirea băieţilor.

Un grup de studenţi au plecat în Franţa ca invitaţi, între ei, Radu Paul şi Emil Popovici. Dupronne nu le-a dat banii lor, ci lui... Ralea, care l-a păpat într-o proporţie considerabilă şi exhaustivă, ca şi pe cei de la „Viaţa Românească", pe care îi primea regulat.

Ralea şi Foreign Office

Ralea a fost ca student prin Scoţia. Cu ce bani? S-a lăudat că a cheltuit milioane de lei, ca student, la *Prunier* (*Restaurant parizian de lux, extrem de scump*) şi la *Tour d' Argent* .(*Restaurant parizian de lux, extrem de scump*) Cu ce bani? Haloimăs! Ralea a „tuşat" şi de la *Foreign Office.* O ştiu de la Alfred Hefter, clientul meu în fiscale şi amicul meu, care spunea, fără perdea, că tuşează şi el. Când a venit prin Balcani, spre corupţia presei, Ward Price, ziarist englez, omul său era Alfred Hefter. Price ştia bine germana, dar nu franceza. Ca avocat al lui Hefter, al lui Pamfil Şeicaru şi Eugen Titeanu (chestii fiscale, iar la ultimul şi în delapidare) am fost invitat ca avocat, scriitor, jurnalist, deşi nu luam piţule ca ei, de la vii şi de la morţi. Făceam conversaţie salonardă şi literară.

(text găsit incomplet)

DE ACELAŞI AUTOR

Cărţi

1. ***Germania Hitleristă,*** Editura Adevărul, 1933;
2. ***Psihanaliza judiciară,*** Editura Cultura Românească, H. Steinberg, 1934;
3. ***Beitrâge zu Montesquieus deutschen Rechtsquellen*** (Eine Untersuhung der hinterlassenen Manuskripte), Editura Cultura Românească, 1934;
4. ***Filozofia politico -juridică a lui Simion Bărnuţiu,*** Editura Fundaţiilor Regale, 1935;
5. ***Procedura penală,*** Editura Spor, **1938;**
6. ***Criminologia dialectică,*** Editura Fundaţiilor Regale, 1945;
7. ***Portrete şi Controverse, voi I,*** Editura Bucur Ciobanul, colecţia Meridian, 1945;

8. Pomul vieţii, Jurnal intim 1944, Editura Bucur Ciobanul, colecţia Meridian, 1945;

9. Portrete şi Controverse, voi II, Editura Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1946;

10. Brăncuşi, amintiri şi exegeze, Editura Meridiane, 1967.

Traduceri

11. **Aurel C. Popovici:** ***Stat şi Naţiune*** (din limba germană), Editura Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1939 *(Reeditare* Editura Albatros, 1997);

12. **Dimitrie Cantemir:** ***Descrierea Moldovei*** (din latină şi germană), Editura E.S.P.L.A., 1955.

Postume

13. Eseuri, EdituraMinerva, 1971; .,.

14. ***Brâncuşi, amintiri şi exegeze,*** Editura Meridiane, *\916 (Reeditare);*

15. ***Atitudini şi controverse,*** Editura Minerva, 1981;

16. ***Memoriile Mandarinului Valah,*** Editura Albatros, 2000;

17. ***Reeducarea de la Aiud****, (Jurnal penitenciar: 1961 -l964****),*** Editura Vremea, 2000;

18. ***Brâncuşi, amintiri şi exegeze,*** Editura Fundaţiei Constantin Brâncuşi, Târgu-Jiu, 2000;

19. ***Garda de Fier, Jurnal de filosofie politică*** *(Memorii penitenciare****),*** Editura Vremea, 2001;

20. ***Helvetizarea României*** *(Jurnal intim, Pomul vieţii 1947),* Editura Vremea, 2001;

21. ***Crugul Mandarinului*** *(Jurnal intim: 1952 - 1958),* Editura Vremea, 2002;

22. Călugărul alb, Editura Vremea, 2003;

23. ***Turnul de Ivoriu*** *(Memorii),* Ed. Vremea XXI, 2004.